

\$4.00

ב"ה

מהדורת קאבאטשניק

לוח יומי הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי החנוכה ה'תשפ"ד

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לימי הסגולה י"ט-כ' כסלו, ה' טבת
ועשרה בטבת

יו"ל על ידי בד"צ דק"ק קראון הייטס
כאן צוה ה' את הברכה

לזכות

הרה"ת ר' **מנחם מענדל** זוגתו מרת **מלכה** שיחיו

ובניהם: **אברהם, ארי' זאב** שיחיו

קאבאטשניק

הצלחה רבה ומופלגה בכל

ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציו שיחיו

לזכות

הרה"ח ר' **יונה מרדכי** שיחיו זוגתו מרת **דבורה לאה** תחי'

איידעלקאפף

בניהם ובנותיהם: **יהושע העשיל, מאטיל רחל, אהרן אליעזר, שטערנא שרה** ותמרה

שיחיו איידעלקאפף

הצלחה רבה ומופלגה בכל מכל כל

ולנחת יהודי חסידי מכל יוצאי חלציהם שיחיו

לזכות

הרה"ת ר' **יהודה ליב** שי'
ולזכות זוגתו מרת **חנה** שתחי'

ובניהם ובנותיהם

רבקה, יצחק אלחנן, נתן, אהרן
מאריאשא ומרים מושקא שיחיו

מרזוב

לזכות

החתן הת' הרב **שלמה**
והכלה המהוללה **דבורה לאה**
שיחיו **נעש**

לרגל נשואיהם ביום ט' כסלו תשפ"ד

יה"ר שיזכו לבנות בנין עד עד, מתוך

הרחבה בגו"ר ושמחה וטוב לבב

ע"י ולזכות משפחתם

נעש-רצ'סתר

לעילוי נשמת

הו"ח **זיסא בן ציון**

בן הו"ח **לוי ע"ה**

ליבערמאן

נפטר ח"י כסלו.

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **אפרים זאב וועלוול** בן

ר' **משה הכהן ע"ה קורן**

מראשוני תלמידי התמימים של

ישיבת "הדר התורה"

נפטר במוצאי ש"ק י' טבת תשס"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

ע"י

זוגתו מרת **אסתר תחי' קורן**

לעילוי נשמת

הגאון הגדול

רבי **חיים אלעזר ישראל** בן

הגאון המובהק הפוסק המפורסם

רבי **שלמה זלמן ברוין** זללה"ה

ממשיך דרכו וממלא מקום אביו

ברבנות ח"י שנים, ובחיבוריו

רב דקהל שערי ציון דפלעטבוש

ידיו רב לו בספרי דבי רב אביו וגם

חיבר ספרי שערים מצויינים בהלכה

על הש"ס

(ט"ו כרכים לע"ע, ועוד בכתובים)

נפטר ערב שבת קודש, ח' טבת

תשע"ג

"והקיצו ורננו שוכני עפר" והוא

בתוכם תיכף ומיד ממש

ה'לוח יומי' יו"ל ע"י ה'בד"צ דק"ק קראון הייטס שמנה פעמים בשנה

הכולל הלכות ומנהגים בקשר להמועדים וכו' במעגל השנה

רוצה שהקהילה שלך תהנה מהלוח היומי בקביעות?

צור קשר בטלפון: 347-465-7703 או באימייל daytodayguide@gmail.com

ההשתתפות בהוצאות הרבות של ה"לוח היומי", אפשר באמצעות האתר

www.daytodayguide.com

משרד ה'בד"צ 718-604-8000

לשעות המשרד המעודכנות

www.chcentral.org/resources/rabbonim

כמו כן אפשר לפנות לאתר דרב

www.asktherav.com

תחת פיקוחו של המד"א וחבר ה'בד"צ הרב ברוין שליט"א

לוח יומי

הלכה למעשה

פרטי ההלכות והמנהגים
לימי החנוכה ה'תשפ"ד

כולל מנהגים והלכות הקשורים
לימי הסגולה י"ט-כ' כסלו, ה' טבת
ועשרה בטבת

מאת

המרא-דאתרא וחבר הבד"צ
הרב יוסף ישעי' ברוין שליט"א

בשיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב נאמר: "יש לעורר ע"ד לימוד ההלכות הצריכות לימים אלו, שבהם ישנם כמה וכמה שינויים בתפילה וכמה מנהגים וכוב – שילמדו הלכות אלו בשו"ע, או כפי שמצינו לאחרונה, שמדפיסים בלוחות השנה כמה וכמה הלכות השייכות לאותו הזמן, הלכות הצריכות, שתועלת מיוחדת בזה בפרט לאלו שאין להם ספרים מאיזו סיבה שתהי', או שיש להם ואינם יודעים היכן לחפש וכיו"ב, שע"י העיון בלוחות אלו – ע"ד לוח כולל חב"ד (ובב' האופנים או כפי שהוא תלוי על הקיר, או בתור ספר קטן) שמלוקטים בו המנהגים וההלכות הצריכות – מוצאים בנקל את ההלכות האמורות. ולכן דבר נכון ביותר הוא שכאז"א יעיין בלוחות הנ"ל, באופן שכל ההלכות דימים אלו יחקקו בזכרונו, מפני שלפעמים כשמתעוררת שאלה בזה נמצאים במעמד ומצב שאסור להפסיק ולשאול, או שאין את מי לשאול, ויתירה מזו – לפעמים אינו יודע כלל שצריך לשאול".

תוכן ומפתח

- פתח דבר 1
- יום ועש"ק פרשת וישלח, ח"י כסלו 2
- ש"ק פרשת וישלח, י"ט כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות 2
- מוצאי ש"ק, אור לכ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות 3
- יום ראשון, "חג הגאולה", כ' כסלו 3
- יום שני, כ"א כסלו 3
- אור ליום רביעי, כ"ג כסלו 3
- ותן טל ומטר
- הכנות לחנוכה 3א
- מנורה (חנוכיה)
- שמן
- פתילות
- נרות
- חובת ההדלקה
- מסיבות חנוכה
- זמנים* 3ז
- (קראון הייטס) 3ז
- יום חמישי, כ"ד כסלו, ערב חנוכה 3ח
- ההדלקה בבית הכנסת
- ליל שישי, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה 3ב
- זמן ההדלקה
- מקום המנורה
- החייבים בהדלקת נר חנוכה
- אופן ההדלקה
- מבצע חנוכה
- מנהגי ימי חנוכה
- יום ועש"ק, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה 3ד
- הלל שלם
- ליל ש"ק, אור לכ"ו כסלו, ליל ב' דחנוכה 3א
- שבת קודש פרשת וישב, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה, שבת מברכים טבת 3ב
- מוצאי שבת קודש, אור לכ"ז כסלו, ג' דחנוכה 3ד
- יום ראשון, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה 3ה

- נה..... יום שני, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה
- נה..... ליל שלישי, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה
- נה..... דמי חנוכה
- נו..... יום שלישי, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח
- נו..... ליל רביעי, אור לא' טבת, ר"ח טבת, ו' דחנוכה
- נו..... יום רביעי, א' טבת, ר"ח טבת, ו' דחנוכה
- נז..... ליל ששי, אור לג' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"
- נט..... יום ששי, ג' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"
- ס..... ש"ק פרשת מקץ, ד' טבת
- ס..... יום ראשון, ה' טבת, "דידן נצח"
- סא..... יום שלישי, ז' טבת
- סב..... יום רביעי, ח' טבת
- סב..... יום חמישי, ט' טבת
- סב..... ליל ששי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה
- סב..... יום ועש"ק פרשת ויגש, עשרה בטבת, יהפך לשמחה
סדר התפלה לשחרית
סדר התפלה למנחה
- סז..... שבת קודש פרשת ויגש, י"א טבת
- סח..... מוצאי שבת קודש, אור לי"ב טבת
- סח..... ליל שני, אור לי"ג טבת
ניתל
- סט..... יום ועש"ק פרשת ויחי, י"ז טבת
- סט..... שבת קודש, ח"י טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק
- ע..... מוצאי שבת קודש, אור לי"ט טבת ("דידן נצח")
- ע..... יום ראשון, י"ט טבת ("דידן נצח")
- עא..... קיצויר דיני שכחה וטעות – טבלא
- עח..... מקורות וציונים להטבלא

פתח דבר

על-פי בקשת רבים, מגישים אנו – מטעם הבד"צ – לוח הלכות ומנהגי חנוכה השכיחים ונוגעים למעשה, במתכונת של לוח יומי.

מקורות להמובא בפנים ניתן למצוא בשולחן ערוך ונו"כ. ספר המנהגים-חב"ד. לוח כולל חב"ד. שיחות מאמרים ואגרות קודש. ועוד ועוד.

כל הלכה הזכרה בהזדמנות הראשונה המתאימה, אם כי כמה פעמים רלוונטית לימים הבאים, כפשוטו.

בכל מקום (בהערות) שצויין ל"שו"ת באתרא דרב", הכוונה לאתר www.AskTheRav.com בפיקוח הרב ברוין שליט"א. בכדי למצוא את התשובה המצוינת יש להזין באזור החיפוש שבדף הבית של האתר את מספר השו"ת במספרים (לדוגמה לסי' א'תתקעט יש לכתוב 1979), ואז בעזה"ת תמצא את מבוקשך.

עזר בעריכה הרה"ח הרב מנחם מענדל שי' ראטנברג.

* * *

כרגיל בכגון דא, נדפסו כמה תזכורות מענייני "הלכתא למשיחא"¹, מתוך ציפיה ותשוקה לגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש², שאז אפשר יהיה לקיימן כפשוטן להלכה למעשה, מיוסד

(1) במדור "הלכתא למשיחא" נזכרו לפעמים גם דיני טומאה וטהרה, והוא ע"פ המבואר בתניא (אגה"ק סכ"ו – קמג, א) שלימות המשיח יצטרכו לידע הלכות טומאה וטהרה. (ומצות בטלות לעת"ל – היינו בתח"מ דוקא. ואכ"מ.) וכ"מ מה שהובאו הלכות אלו בהמ"ב ביד החזקה, באל"מ מאי דהוה הוה (וכפי שהוכיחו ע"ד"ר בכ"מ – ראה לדוגמא שו"ת הרי בשמים ח"ג סע"ה). ולהעיר, שמשה"ק שם בדין תק"ש בכ"מ ש"ב ג' ד"ה שהביאו הרמב"ם – יש ליישב ע"פ שיחת ליל ג' דחה"ס תשמ"ח. (והעיר גם מצורת הבית להתו"ט (יחזקאל מ, כ) בטעם התרחבות גבולי הר הבית לעת"ל. וזכר לדבר, מאר"ל (פסחים ג, א) שדיני נגיעים ואהלות יקרין בעוה"ז, וקפוין – היינו קלים להבנה (חדא"ג מהרש"א שם. בנייהו שם) – לעוה"ב. (אבל ראה מה שפי' במאירי שם. וראה גם הגהות יעב"ץ ומלא הרועים שם). ועפ"ז, קיום היעוד "את רוח הטומאה אעביר וגו'" (בשלימות עכ"פ) הוא בתקופה שני' דימוה"מ, בתח"מ, וכמובן מכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"א ע' 221. סה"מ מלוקט ח"ב ע' רפ. סה"ש תנש"א ח"ב ע' 576 ובהערות 9-108. ועוד. ולהעיר מאג"ק ח"ה ע' שנו. ואכ"מ בזה. (ומש"כ בלקו"ש חכ"ה ע' 263 שלא יצטרכו ללמוד גם הל' שבת – בפשטות קאי בתקופה שני' דוקא. אבל, לפ"ז צ"ע הכוונה בהע' 51 שם, שכפה"נ ר"ל שהל' שבת ונדה לא נז' בתניא שם. ועצ"ב החילוק). כן להעיר מדין נט"י בזה"ז בכדי שהיהו גיליים לאכול בטהרה לעת"ל (שו"ע אדה"ז ס' קנח ס"א). וראה גם ב"ח יו"ד סוס"י קפג – לענין נדה אחרי שיבנה המקדש. (אבל באג"ק ח"ג ע' קנג שגם בתקופה ראשונה דימוה"מ ל"ש טומאת נדה, משא"כ שאר טומאות. וראה גם לקו"ש ח"ד ע' 59. וי"ל). וראה זה פלא, בס' שערי ג"ע (אורח צדיקים דרך ז) שבסוף אלף הששי יתנוצץ אור תוס' ויעביר רוה"ט ויהיו קצת מצות בטלות כגון פרשיות טומאה וטהרה וכו'.

[והנה, בתניא שם (קמה, ב) שהנגלות יהיו גלוים וידועים לכל איש ישראל בידיעה בתחלה בלי שכחה וא"צ לעסוק בהם. ומשמעות הדברים, שצ"ל הלימוד בהם תחילה, ש"א עכ"פ, אבל א"צ עסק. וכן פי' בלקוטי ביאורים (קארף). וכ"מ גם בסה"ש תנש"א שם). וכן לעיל שם ע' 575, שהדגיש תיבת (לעסוק)]. וכ"ה להדיא בר"ד משיחת ש"פ צו תשמ"ח. וראה גם ר"ד אהרן תשמ"ח. (אמנם, בהמשך הענין, כ"ח חשון תשנ"ב) וצ"ע ששכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמיחת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב) וצ"ע בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים שרש תשל"ח. השמים כסאי בהם כלל". (ורק ערב רב שלא יזכו למטעם מאילנא דחיי שהוא פנימיות התורה צריכים לעסוק במשנה להתיש כח הס"א הדבוק בהם). ור"ל, שלפי ב"י זה, ת"א א"צ כלל ללמוד הנגלות לעת"ל, והיינו גם ללא התעסקות. (עיי"ש בסה"ש בהערה 89. לקוטי ביאורים שם. וראה בשער האמונה פנ"ו בארוכה. וצ"ע ששכ"מ מבואר להדיא ע"ד לימוד הנגלה לעת"ל – ראה לקו"ש חט"ז ע' 39 בשוה"ג להע' 45. ר"ד משיחת יום שמיחת תשמ"ח. כ"ח חשון תשנ"ב) וצ"ע בכמה מאמרי דא"ח – ד"ה והמשכילים יזהירו תש"כ. הבאים שרש תשל"ח. השמים כסאי בכ"מ (ראה דרך חיים סד, ד. חיים אדם לברך תרל"ח פכ"ג. סה"מ מלוקט ח"ה ע' ערד) במעלת לימוד הפלאות דתורה מתוך גיליא דתורה, בבחי' (ותלמודו בידו), משא"כ הפרטים המסופעים, וכן שקו"ש ופלפולא דאורייתא, לאפשא לה בנגלה דתורה (ראה לקו"ש חכ"ז ע' 240. ולהעיר מד"ה הנה ישיביל עבדי תשל"ב בתחילתו. ולהעיר גם מסה"ש תשנ"ג ע' 357. וצ"ע בסה"ש תשנ"ב ס"ע 27 (ואילך), ששקו"ט בתושב"ע יבטל לעת"ל. ובפשטות י"ל, שהכוונה שם לעמל ויגיעה (במחשכים הושיבנו") לברר ההלכה, שהו"ל ש"ל לעת"ל – ראה גם מאמרי אדמו"ר האמצעי דרושים לפסח (ע' קד). ואולי קאי בתקופה שני' דוקא. וע"ד הנת' בסה"ש ע' 510 – ראה בכ"ז קובץ העו"ב לך וחיי"ש תשע"ה. ועצ"ע, שבשער האמונה שם מפורש שמשיח לא ישיפע נגלה. וצ"ע. וראה גם שיחת אחש"פ תשמ"ו. ולהעיר משיחת ליל ח"י אלול תשמ"ב).

ועוד כתב באו"א בתניא שם (לפנ"ז), ש"למעשה יהיו צריכים [ערב רב] לפרטי הלכות איסור וטומאה יותר משראל שלא יאירע להם פסול וטומאה ואיסור כי לא יאוננו כו". ולכא"ל לפי ב"י זה, עדיין צריכים לפרטי ההלכות, אבל לא כמו בערב רב. וילע"ע].

(2) ובס' שערים מצויינים בהלכה עמ"ס זבחים (מכת"י אאמו"ר, ובתוספת נופך מאחמו"ר הרה"ג הרמ"ש שליט"א) בפתיחה, האריך מאד בגודל החיוב ללמוד דיני הקרבנות והנוגים לעת"ל, ובתוך הדברים הביא פרפרת נאה מס' אמרות טהורות (תהלים קיט, קסו) על מארז"ל (שבת לא, ב) שבשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו וכו' צפית לישועה מפלפת בחכמה כו', וצ"ב מה ענין זל"ז. וגם למה לא אמר 'פלפלת בתורה'. אלא דשיניהם ענין אחד, שאם ישיב שציפה לישועה, ישאלו אותו 'פלפלת בחכמה', דחכמה זה סדר קדשים (כמבואר בשבת שם), דהיינו אם למד סדר קדשים, שהמצפה לישועה מפלפל בסדר קדשים, כי זולת זה על כרחך לא ציפה לישועה, דהא בהא תליא, והמצפה לישועה מפלפל בחכמה.

על הוראות כ"ק אד"ש בריבוי שיחות, ומהן:

"מדובר כמ"פ לאחרונה, אז לויט אלע סימנים שטייען מיר היינט אויף דעם שוועל פון דער גאולה, ווען "הנה זה (משיח) בא", ותיכף ומיד רגע לאח"ז – כבר בא. דערפון איז אויך מובן בנוגע צו דער עבודה פון אידן וואס פאדערט זיך . . אז א אידן'ס אויפפירונג אין אלע ענינים אין זיין טאג טעגלעכן לעבן אויך בזמן הזה תיכף ומיד פאר דער גאולה – איז מעין ובדוגמת דעם לעבן און הנהגה פון אידן בימות המשיח ממש. [וואס דאס איז אויך די **הדגשה המיוחדת בתקופה האחרונה בהנוגע דעם לימוד פון "הלכתא למשיחא", די הלכות וואס זיינען נוגע צו דעם לעבן פון אידן בזמן הגאולה**]³."

"מוסיפים גם בהתשוקה והגעגועים להגאולה . . שענין זה נעשה גם ע"י ההוספה בלימוד התורה בעניני הגאולה וביהמ"ק, אשר, הלימוד בענינים אלו ממהר ומזרז עוד יותר קיומם בפועל ממש, כך, שמהלימוד יוצאים תיכף ומיד לפגוש את משיח צדקנו, ואומרים לו שזה־עתה סיימו ללמוד כמה הלכות הקשורות עם ביאתו! נוסף לכך שכיון ש"אחכה לו בכל יום שיבוא", נכללים ב"הלכות הצריכות לה" [לנשים] בכל יום כו"כ דינים דהלכות קרבנות וכיו"ב"⁴.

"דער אויבערשטער **בעט** זיך ביי אידן אז זיי זאלן זיך עוסק זיין ב"סדר קרבנות" . . ובכלל זיך עוסק זיין בתורת עולה כו' (וואס דורכדעם איז כאילו הקריב כו') – און דאס וועט ברענגען דעם הקריב עולה וכו' **כפשוטו** – המלך המשיח כו' בונה המקדש כו' וחוזרין כו' מקריבין קרבנות כו' ככל מצותה האמורה בתורה במהרה בימינו ממש, וכנ"ל – ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו כו' כמצות רצונך"⁵.

* * *

הערה כללית: הזמנים שנכתבו כאן הם לשכונת קראון הייטס. כיון שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, לפיכך ראוי להקדים [או לאחר, לפי הענין] את הזמן במידת־מה – ולא לחכות לרגע האחרון⁶.

(3) שיחת שמח"ת תשנ"ב – סה"ש תשנ"ב ע' 39. – חלק מההדגשות אינן במקור.

(4) משיחה לנשי ובנות חב"ד, ספר השיחות ה'תש"נ כרך ב ע' 485.

(5) לקוטי שיחות חלק יח ע' 341.

(6) נתבאר בארוכה בכינוס תורה בבית חיינו "770", חוה"מ פסח תשע"ח.

יום ועש"ק פרשת וישלח, ח"י כסלו

יום הילולא של כ"ק הרה"צ ר' יוסף יצחק מאוורוטש, אביו זקינו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע.

בסיום ספר "היום יום" (לאחרי תאריך ח"י כסלו) נכתב: **גוט יום טוב. לשנה טובה בלימוד החסידות ובדרכי החסידות תכתבו ותחתמו** [ובכמה שיחות הוזכר ע"ד האיחול בלשון יחיד].

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום. ונוהגין מטעם הידוע לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות. [ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית, ועדיף לפני שחרית].

העברת הסדרה שמו"ת – פ' וישלח.

מצוה על כל אדם שיממש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת.

הדלקת נרות בשעה 4:11 (18 דקות לפני השקיעה).

ש"ק פרשת וישלח, י"ט כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

י"ט כסלו חל בשבת קודש בב' קביעות: זח"ג בשנה מעוברת (כקביעות שנה זז) וזח"א בשנה פשוטה. וחל כן בשנים: תש"י, תש"ל, תשל"ג, תשל"ז.⁸

השייכות די"ט כסלו לשבת קודש – ראה בהערה⁹.

הילולא של הרב המגיד – ממעזריטש – ג' וישב תקל"ג, ומנוחתו כבוד באנאפאלי.

אדמו"ר הזקן יצא לחירות ממאסרו הראשון – י"ט כסלו, ג' וישב תקנ"ט – 225 שנה, לפנות ערב.

יום הצלת הרה"ק ר' משה נ"ע בן אדמו"ר הזקן בשנת תקע"ו, אור ליום חמישי י"ט כסלו¹⁰.

בלכה דודי אומרים: גם בשמחה.

בלוח כולל חב"ד: בכל עיר ועיר מתאספין אנ"ש למשתה ושמחה ולהודות לה' על הנס הגדול ועושיין סיום הש"ס מחלוקת הש"ס דאשתקד ומחלקין את הש"ס להבא וכן מתחילין ביום י"ט כסלו ללמוד שוב שיעורי לימוד התניא כפי שנחלקו לימי השנה ע"כ"ק אדמו"ר הרי"צ נ"ע. [ובכמה שיחות קודש ע"ד הסיום בספר התניא].

יום התוועדות וקבלת החלטות טובות בקביעות עתים לתורה הנגלית ודא"ח ברבים, וחיזוק דרכי החסידים באהבת רעים.

באגרות קודש: הצעתי בזה, אשר בלילה הראשון, אור ל"ט כסלו, יתועדו במקומות שונים, (וידועו שם אודות ההתוועדות דלמחר). ולמחרת, אור לכ' כסלו יתאספו במקום אחר להתוועדות. וכ"ה בכ"מ עד"ז.

בר"ד משיחת מוצאי יו"ד כסלו תשל"ז (מסרט הקלטה): אזוי ווי היינטיקן יאר איז דאך י"ט כסלו בשבת קודש, וואס שבת איז דאך כל מעשיו כפולים, איז דאך דא אויכעט א געלעגענהייט אז ס'זאל זיין צוויי מאל א התוועדות, עאכו"כ ווי מ'איז זיך נוהג בכמה מקומות אז מ'מאכט אויכעט א התוועדות אין דעם יום שלאח"ז, אדער מוצאי שבת אדער מוצאי פון יום ראשון, איז אט דעמאלט האט מען דאך די מעגליכקייט אז ס'זאל ביידע אופנים [הנ"ל].

בענין התוועדות בליל שבת – ראה בהערה¹¹.

(7) ראה לקוטי שיחות חכ"ה ע' 193 הע' 3.

(8) ההתוועדות המרכזית די"ט כסלו התקיימה במוצאי שבת קודש. בתשל"ז – במוצאי יום ראשון.

(9) נכתב בארוכה בשיחת ש"פ וישלח תש"ל, עיי"ש. וראה שיחת מוצ"ש פ' וישלח תשל"ג.

(10) כ"ק אדמו"ר שליט"א נהג לומר קדיש בי"ט כסלו, שהוא יום היארצייט של דודתו מרת מרים גיטל שניאורסאהן.

(11) ראה שיחת ש"פ וישב כ' כסלו תשמ"ז. סה"ש תשנ"א ח"א ע' 178. וכן נהגו ב-770 כ"מ. וראה גם סה"ש תש"ה ע' 18. ר"ד ש"פ תרומה תש"ז. ולהעיר מלקו"ש חכ"ה ע' 347. סה"ש תשמ"ח ע' 226. וק"ל.

סדר הקידוש, להמקדשים בבית הכנסת: שלום עליכם¹², אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא וכו'.

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה) ולאכול לחם לאחר זמן¹³.

הרוצים לשתות מים אחרי קידוש קודם הסעודה יזהרו לשתות מים פחות מרביעית.

נשים הממתינות לבעליהן: מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה¹⁴), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה). מי שקידש בבית הכנסת, אין לו לקדש לאחרים לכתחילה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם. ופשט המנהג להקל כשקשה להן לקדש בעצמן¹⁵.

בשיחת ליל י"ט כסלו תשמ"ט: פשוט שתחילת הלימוד דיום זה, צריך להיות בענין שהזמן גרמא, (היינו, בהענינים שבהם נתבאר ענין דיום זה [ההלכות שביום זה]), ומובן, שיש להתחיל בלשון הרב, כפי שנדפס ב"מבוא" לספר "היום יום".

ב"מבוא" לספר "היום יום" [כקביעות שנה זו, שחל י"ט כסלו בש"ק]: י"ט כסלו... החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן לנו, היום הזה הוא ראש השנה לדא"ח [=לחסידות] אשר הנחילנו אבותינו הקדושים זצוקלה"ה נ"ע זי"ע, והיא היא תורת הבעל שם טוב ז"ל.

זה היום תחילת מעשיך – שלימות הכוונה האמיתית בבריאת האדם עלי ארץ, להמשיך גילוי אור פנימיות תורתנו הקדושה, אשר נמשך ביום הזה בבחינת המשכה כללית על כללות השנה, ועלינו להעיר לבבנו ביום הזה בבחינת חפץ ורצון פנימי ועצמי באמיתת נקודת לבבנו, שיאיר נפשנו באור פנימיות תורתנו ית'. ממעמקים קראתיך ה', להמשיך בחינת עומק ופנימיות תורת ה' ומצות ה' מבחינת פנימיות ועצמות אור אין סוף ברוך הוא שיאיר בפנימיות נפשנו, אשר כל עצמותינו (ר"ל כל מציאותינו, העצם וההתפשטות כו') יהיו אליו יתברך לבד, לגרש מאתנו כל מידה רעה ומגונה מהמדות הטבעיות, כי אם כל עשיותינו ועניינינו (הן בעבודה היינו תפילה ותורה ומצוות, והן בעניני עולם המוכרחים לקיום הגוף) יהיו בכוונה אמיתית לשם שמים אשר חפץ ה' כו', וה' יתברך אב הרחמים ירחם עלינו וינחנו בדרך הטובה והישירה ישר יחזו פנימו...

12) ויש שנהגו לומר "שלום עליכם" דוקא בבואם לביתם לסעוד סעודת שבת. והבוחר יבחר.

13) שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ועוד ועיקר שלפי הגהת מהר"ל ע"ה ג' בשו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י יוצא יד"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

14) ולהעיר מסה"ש קיץ ת"ש ע' 49 ע"ד הנהגת הר"א האמליער בקידוש דליל כ' כסלו (שחל בשבת).

15) ולא גרע מברכת אירוסין ובהפ"ג בעת הקידושין וכן בשבע ברכות, שאחר מברך (שלא לבייש מי שאינו יודע, שמא לא יוכל לכוון, או משום דרך ארץ שאינו ראו שיתברך בעצמו). וכיון שמברך שאר הברכות מטעמים הנ"ל מברך גם בפה"ג. והה"ג בנדו"ד כשיש צורך שיברך ברכת הקידוש (מטעמים כעין הנ"ל, או משום שלום ביתו, שגור ביתו משום שלום ביתו עדיף מקידוש היום, או מחמת הקושי לשתות כשיעור מהיין, שמצוה מן המובחר בין ישרן). ומכיון שאינה חובה גמורה כי רבים חולקים (קו"א סער"ב סוסק"ב) אפשר להקל במקום הצורך, וכל שעשה"ח כדיעבד דמי. ולהעיר שבלוה שמסרב לבי"א או גבר אלים שאינו רוצה לשלם תובעים מהעבר תחילה, ודמיא ללוה שאין לו ממה לפרוץ. וראה גם שיחת יום דה"ס תשכ"ז בסופה. וראה שו"ת הד"ר סכ"ט ס"ק קסה.

בשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב¹⁶: כדי להדגיש עוד יותר שכל אחד ואחד הוא גם משפיע כדאי ונכון שכל אחד ואחד יערוך התוועדות – עם עצמו (בכל עשר כוחות נפשו), עם בני ביתו, עם חבריו וידידיו וכמ"ש (בשייכות להגאולה) "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם". ומה טוב שכאו"א ישתתף בג' התוועדויות ("בתלת זמני הוי חזקה"), אחת בעצמו ושתים על ידי שלוחיו, באם הם נערכות באותו זמן.

סוף זמן קריאת שמע של שחרית: 9:21.

מתחילים ללמוד בשיעורי חת"ת את ספר התניא, ובשנה זו כפי שנחלק לימי שנה מעוברת. הפטורה: חזון עובדי'.

אין אומרים אב הרחמים וצדקתך.

מוצאי ש"ק, אור לכ' כסלו, "חג הגאולה", ראש השנה לחסידות

מוצאי שבת קודש בשעה 5:14.

אומרים ויהי נועם ואתה קדוש כרגיל.

מלוח מלכה – סעודתא דדוד מלכא משיחא ביחד עם התוועדות חג הגאולה.

בכמה שיחות ואגרות קודש, שעיקר ההתוועדות, וברוב עם, צ"ל במוצאי י"ט כסלו, אור לכ' כסלו. התוועדות המרכזית ב-770 בשעה 8:30 בערב.

יום ראשון, "חג הגאולה", כ' כסלו

אין אומרים תחנון.

בספר עזרא¹⁷ מתואר שבתחילת תקופת בית שני, ב"חודש התשיעי בעשרים בחדש", כ' כסלו (ג'תיד), כשחזרו עולי בבל, "ויקבצו כל אנשי יהודה ובנימין ירושלים", ועזרא הכהן [הסופר] גרם להם להתוודות ולשוב לה'.

הדפסת ספר של בינונים – תניא – בפעם הראשונה נגמרה יום ג' כ' כסלו תקנ"ז בסלאוויטא.

בשנת תקנ"ח ציוה אדה"ז שישקדו ויתמידו בלימוד ספר התניא, וביום ש"ק פ' וישב, – כ' כסלו – ללמדו בכל מושבות אנ"ש שני פרקים בחלק א' ופרק אחד בחלק ב', ויהי לפלא¹⁸.

יום שני, כ"א כסלו

במגילת תענית¹⁹: "בעשרין וחד ביה" – בכ"א לחודש כסלו, "יום הר גריזין" – חרשו הר גריזים (מקום מושבן של הכותים) בימי שמעון הצדיק, "דלא למספד". וההוראה מזה – ראה בהערה²⁰.

אור ליום רביעי, כ"ג כסלו

ותן טל ומטר

בחוץ לארץ, מתחילים הלילה, אור ליום רביעי, כ"ג כסלו [שישים יום אחר תקופת תשרי, ויום השאלה ויום התקופה בכלל השישים]²¹, לתפלת ערבית, לומר "ותן טל ומטר לברכה" (במקום ותן

16 בספר השיחות עמ' 166.

17 יו"ד, ט.

18 ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורו"צ נ"ע. – הטעם להלימוד בחלק ב' (שער היחוד והאמונה) דוקא – נתבאר בלקוטי שיחות חלק כה ע' 200 הערה 72.

19 פ"ט. נזכר גם ביומא סט, א. ושם בכ"ה טבת. וראה בהשיחה שמצויין בהערה שלאח"ז שהנוסח הנכון הוא כמ"ש במגילת תענית.

20 נתבאר בארוכה בשיחת ש"פ וישב, כ"א כסלו תשמ"ה (התוועדויות ע' 905 ואילך).

21 חשבון שישים יום מעת התקופה אין מונין אותם מעת לעת. ומכל מקום, לענין בדיעבד, במי שטעה ולא אמר טל ומטר לפני שעברו שישים יום מעת לעת מזמן התקופה, ובפרט – בתפלת ערבית דליל שישים נחלקו הפוסקים מה דינו. ולכן, בנזכר לאחר שישים תפלת, ומתפלל עוד הפעם, נכון שיתנה שבאם אינו מחוייב בדבר, ה"ז בתורת נדבה.

ברכה הנאמר בקיץ) בברכת 'ברך עלינו' (ברכת השנים). ואומרים אותו עד (וכולל) תפלת מנחה בערב פסח הבעל"ט.

אין להפסיק להכריז "טל ומטר" לפני שמונה-עשרה. דיני טועה, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

שאלת גשמים ע"פ דא"ח – ראה הנסמן בהערה²².

הכנות לחנוכה

מנורה (חנוכה²³)

דרשת חז"ל "זה א"ל ואנוהו – התנאה לפניו במצוות" הוא בנוגע לכל המצוות, כולל²⁴ בנוגע לחנוכה – מנורת חנוכה²⁵ נאה. ולכן, ראוי לו לאדם שיהיה לו חנוכה יפה של מתכת, ומי שידו משגת יקנה חנוכה של כסף – להידור מצוה. (יש המהדרים לא להשתמש בכוסיות זכוכית, כך שההדלקה תהא במנורת הכסף עצמה²⁶). ואין להשתמש במעות מעשר לקנות מנורת חנוכה (וכן לא לקנות שמן ופתילות).

בלקוטי שיחות²⁷: "מקום לומר שגם החנוכיות [לחנוכה, ולא רק בציור המנורה למשכן ולמקדש] כדאי לעשות קניהן באלכסון... ולמה לשנות בגוף המנורה שקניה היו ביושר ולא כחצי עיגול²⁸".

שמן

אין להדליק בשמן מאוס או גזול²⁹. מצוה מן המובחר להדר אחר שמן זית לנר חנוכה, לפי שאורו

22) ראה שיחת ז' כסלו תש"ג. השייכות לחנוכה – ראה ר"ד משיחת אור ל' דחנוכה תשד"מ.

23) נתפשט לקרוא כן למנורת חנוכה. וכבר העירו משו"ת שדה הארץ ח"ג רס"י לח ("חנוקיה"). ואולי קאי רק על הגביעים של זכוכית, יעו"ש סוסי' מא: "חנוקייאס"). שמחת כהן ס' קפט. וראה גם לקו"ש חלק כא ע' 169 בהערה 44. וי"א שבכוונה נמנעו מלקרותה בשם "מנורה" כמנורת המקדש. וראה בארוכה בקובץ דברי חפץ חו' ה מאמר מנורת חנוכה, שבכ"מ נק' (לא רק "מנורת חנוכה" כ"א) גם "החנוכה", וכדומה. ואכן כך מצינו בכ"מ, נוסף להנ"ל שם. וראה גם בס' גם אני אודך אבוחצירא ח"ג ס"ט. ועוד.

24) ראה שו"ת באתרא דרב יא'תסתה. וראה גם שם בפ' ידו משגת.

25) ולהעיר שמנהג ישראל להדליק גם ביום הראשון בחנוכי' של שמונה נרות – ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ב. כ"ד כסלו תשמ"ח. ועוד. וראה גם פ"ח סתרי"ה ס"א. מאורי אור, הובא בארוחות חיים ספינקא סתרי"ה סק"ח.

ובשיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדש" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים. וכ"ה לכמה גירסאות בפס"ר רפ"ב שבני חשמנאי מצאו שמנה שפודין של ברזל והדליקו בתוכם נרות. וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 40 הע' 85. וש"נ.

אבל להעיר שבהגהות לשיחת ש"פ מקץ תנש"א – שבשה"ש ה"ל – נמחק ענין זה שכבר ביום הראשון רואים שבמנורה יש ח' נרות.

26) ויישבו שבטלה וטפלה למנורה, ובפרט שמשמשת למנורה ואינה עומדת בפ"ע.

עוד העירו שבוין שהזכוכית אינה עומדת בפ"ע חסר בשם כלי. אמנם, כיון שמתחילה עומד לכך וכך דרך תשישו להניחו במנורה שפיר דמי גם למחמירים שצ"ל גדר כלי. ומכבר נהגו בכע"ז ויישבו כנ"ל – ראה שו"ת שדה הארץ ח"ג סוסי' מא. לאידך, את"ל שנק' בשם כלי בפ"ע, הדינן להנ"ל שנמצא כמדליק בזכוכית ולא בכסף. ואכתי י"ל כנ"ל, שמ"מ טפלה מחמת שאינה עומדת ללא סמיכה על המנורה. וי"ל דוגמתו במנורה שבמקדש, למ"ד נרות לא קביעי, שהנרות הן בפ"ע ולא מקשה, ועד שהן בגדר כלי המנורה (וראה בארוכה ע"ד הפשט בלקו"ש חט"ז ע' 324 ואילך), ועכ"ז לא חסר בדין מקשה (אם אס נאמר שהוא דין בהדלקה ג"כ ולא רק במנורה – ראה לקו"ש חכ"ח ע' 63), כיון שטפלים למנורה, ועד שהן עיקר המנורה (ראה לקו"ש חט"ז שם ע' 327). וראה גם הנסמן בשו"ת באתרא דרב ס' יא'תסתה.

27) חלק כא ע' 169 בהערה 44.

28) ובמק"א (לקו"ש ח"ה ע' 456): "רוב המנורות שבימינו עשויים בדפנות". ולהעיר מיעויני הלכות ח"ב ע' תקו מפי השמועה בשם הרה"צ מרוזין.

29) וה"ז מצוה הבאה בעבירה. וכן בשואל שלא מדעת, שהוא גזלן.

וי"א שבכלל צ"ל משלו דוקא (ע"פ ר"ן פסחים ד, א (בדפי הרי"ף). ח"י ה"ר"ן פסחים ז, א. רמב"ן פסחים ז, א ד"ה ואני אומר. ח"י תל' הרמב"ן שם. ח"י רבינו דוד שם. ריטב"א שם. תוס' ר"פ שם. ס' הפרדס ש"ט פכ"א בשמו. תמים דעים קפו. אבודרהם ש"ג. ועוד. ולהעיר משו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט (במוסגר). וראה שו"ת בי"צ יו"ד ס' קמה סק"ג. והוב"ד בשד"ח אס"ד מערכת חנוכה סט"ו. שו"ת בית שערים שס"א. זכר יהוסף שבת כו"א. א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג ס"פ. משנ"ה ח"ו ס' קוח. ח"ח סרכ"ט. וראה בארוכה שבות יצחק ח"א ס"ד. וש"נ), וא"כ גם בשאלו אינו מוביל (אם לא נאמר שבמדליק בעצמו אצ"ל משלו, ראה בכל הני"ל). ואופן הקנין – במשיכה ואפילו במעות (משום מצוה). ומה"ט, כשיצוא יד"ח ודלקת נ"ח בשל אחרים, ואינו סמוך על שולחן, צריך להשתתף בפרוטה. וי"א שצ"ל שמן שיש בו כדי שוה פרוטה לכא"א מהמשתתפים.

ומ"מ, באורח שבעה"ב נותן לו שמן להדליק בעצמו, וכן נותן שמן לבני ביתו, א"צ מעשה קנין (ראה ע"ד) אצלנו בלוח לפסח בענין מצת מצוה שלא נהגו להקנות לאורחים. ורוב ככל הסברות שנת' שם שייכות גם בנדו"ד).

ואם נתחפץ לו שמן שלו בשל חבירו ידליקו שוב בלא ברכה – ראה שו"ת נתיבות אדם דיטש ח"ב סכ"ט.

זך וצלול, ונמשך יפה אחר הפתילה והנס נעשה בו. ואם אין שמן זית מצוי, מצוה יותר בשאר שמנים שאורן זך וצלול. וכל השמנים כשרים בנר חנוכה (מלבד בשבת שיש בזה חילוקי דינים). אבל אין להדליק בנר הדולק ללא פתילה (כקיסמים דקים, נר גז או חשמל³⁰, וכדומה). ומותר להשתמש בשמן מגולה³¹. ואם הניח שמן תחת המטה לא ידליקו בו נר חנוכה לכתחילה. אין להדליק קצת נרות משעוה וקצת משמן.

למען דעת: כיום מצוי בשמן זית מזויף במחיר נמוך מאוד. השמן המזויף הוא צהבהב יותר, פחות מריר ויותר מימי. שמן זית אמיתי אינו מבעבע או מקציף בטיגון במחבת, ולא מוציא עשן או ריחות רעים. ניתן לזהות את הזיוף באמצעות לקיחת דוגמית מהשמן והנחתה במקרר, שמן אמיתי יהפך לצמיגי יותר. כמו כן ניתן לחמם את השמן, אם לא יוצא ממנו ריח של זיתים אלא ריח ניטראלי ולא מורגש, ככל הנראה מדובר בזיוף. וכדאי שלא לסמוך רק על סימנים הנ"ל (שאינם מובהקים), כי אם לוודא שיש חותמת של מועצת שמן זית מקומית או בינלאומית (נוסף לחותמת כשרות מוסמכת³²).

הידורים אפשריים בשמן זית (מהם השנויים במחלוקת, או לחלופין שמוסכם אצל רובם ככולם שאין חשש כלל³³): לא להשתמש בשמן זית המוגדר "רסק", pomace. לקנות שמן זית כתית מעולה, extra virgin, הראוי לאכילה ולא המיועד למאור³⁴ (אבל להעיר שלפעמים ההגדרה "למאור" על

30) ובעת הדחק כשלא מתאפשר להדליק בנרות, רק בפנס חשמל, ידליק ללא ברכה. ויהיה שורות הפנס תהא מחוט ברזל לוהט. ולא ישתמש בפנס המיועד להדליק בכל ימות השנה, אלא יסדר באופן שיהיה היכר שהוא של נר חנוכה. כן לא ישתמש במטוס בנרות חשמל הקבועות למעלה המיועדות לתאורה. ולא יאחז הפנס בידו, שאין להדליק הפנס עד שיהא מונח לפניו.

31) שאין בשמן משום גילוי. וגם במקדש כשר. ואין בו גם משום הקריבהו, נא, שהרי אין נחשים שותים ממנו, ועוד שאין הפחות נוהרין כיון שעומד להדלקה.

32) ובאמת, א"צ השגחה והכשר שהשמן כשר, וצריך רק לדעת שהוא שמן זית ולא שאר שמן. וגם אם רובו משמן זית דינו כשמן זית. (ראה בברוכה הלך בהערות שא"צ שיהא מן המותר בפ"ד. אלא שדנו בשמן של בב"ח משום בישול בב"ח או דכתותי מיכתת שיעורי. ובימינו, ד"ז לא שכח כלל. ועיקר החשש בימינו הוא שמא המיכליות להובלה בלעו שומן מן החי האסור, שבהו ודאי אין חשש מדין המותר בפ"ד, שהרי המין מותר. ודבריו רוב – ראה הלך בהערה הבאה בנוגע שמן זית שבימינו העשוי גם מהגרעינים, קחנו משם. וראה שו"ת מהרש"ם ח"ט ס"ל. ומש"כ בסו"ד שאף שאין מקום לאסורן אבל בודאי כיון שנהגו בנ"ח להיות מן המהדרין ובה"ג בודאי ליכא הידור ויש לכל מי שיראת ד' בלבו להחמיר ולחזור אחר נרות שאין עליהם חשש כלל – נראה דקאי אגרות שהזמינו לע"ז דוקא. ובנדו"ד בודאי אין חשש כלל).

33) ולאחרונה יש שחידשו להחמיר שלא להשתמש בשמן העשוי מגרעיני זית (אם נאמר שהגרעין אינו בגדר פרי), ואף שהרוב הוא מהזית עצמו, דלא מהני ביטול (מכמה טעמים: דביטול לא מהני שקיבל המתבטל חשיבות המבטל; שכשתחילת ביאתו לעולם בתערובת ל"מ ביטול; ובתערובת היתר ל"ש בלא"ה, ובסגנון אחר שביטול פועל חלות דינים ולא מציות). והדברים מחודשים לגמרי. ובמציות דיוע שכל השמנים בימינו עשויים כך, וגם בעבר הוציאו שמן זית מהגרעינים (ראה בר"ש ורע"ב שביעית פ"ז מ"א). ועוד, שבשו"ע אדה"ז סר"ב בקו"א סק"ה בנוגע לגרעינין, שבאמת פרי הוא, אבל אינו פרי גמור, ומש"ה מותרין ברבעי, אבל חייבים בערלה, ומובדך בפה"ע. וגם החולקים – ברכתנו בפה"א, ועכ"ל שיש לו גדר ומומילא ג"ז בכלל הזית. ועוד ועיקר, ששמן היוצא מהגרעין בודאי נקרא שמן זית, כמו ביון הגרעינים. ובלא"ה, מנ"ל שלמנורה צריך שם פרי (ראה מנחות פ"ח מ"ב ובגמ' שם פנ, א, שגם שמן אנפיקטש שלא הביא שליש כשר (כ"ה לרוב הגירסאות. וכ"ה ברמב"ם אסו"מ פ"ו ה"ד – לענין מנחות. ולגבי מנורה – בתי כהונה בית ועד ס"א. צפע"ג מתנ"ע פ"ב ה"ח. אבל בבתי כהונה באופן הב' דאפשר שלמנורה פסול. וראה גם בהערה בשו"ת"ג לצפע"ג תרומות פ"ב ה"א (כח, ב). שו"ת צפע"ג החדשות ח"א סוסי" לט. מכתבי תורה ספ"א. אבל ג"ז לכאף מטעם אחר, שצ"ל שמן מזית שנתבשל – ראה רש"י כתי"ב מנחות פנ, א ד"ה ת"ש. והיינו שאינו שמן ואינו מלשך שריר (רמב"ם טו"א פ"א ה"ה. וראה קר"א וחי' הגר"ז מנחות שם. מראה איש לירושלמי שקלים פ"ד ה"א, שביב כז (ע"ר וואלף)). וכ"כ בהגהות הגר"א לירושלמי ערלה פ"א ה"א ש"א צ"ל שיהא על הזית למנורה שם פרי. וכ"ה בצפע"ג תרומות שם ד"ה והנה בירוש', שבשמן למנורה ולחנוכה לא בעי כלל גדר פרי, אבל צ"ל שם זית). וגם דלא גרע משמן נס כיון שיש לו תכונות של שמן זית (ראה לקו"ש חט"ו ע' 184. רישומי חו"ג בתחילתו. חו' קעד. וראה באו"א בלקו"ש ח"ה ע' 317 הע' 45). ובלא"ה, כיון שהשמן מהזית עצמו בכחו לדלוק מצ"ע לא איכפת לן בתערובת השמן מהגרעין. ובאמת, פשוטות הדברים, שגם במקדש טחנו הזיתים עם הגרעינים ביחד למנחות, כסתמת במקדש מנחות פ"ח מ"ג – מנחות פנ, א, ומינה שנק' שמן זית. (אלא שלמנורה אינה כשר, שבבדי להוציא שמן מהגרעינים צריך טחינה, ולמנורה צ"ל כתית דהיינו כתוש ולא טחון. וראה בתוספות השלם עה"ת ר"פ תצוה אות ה, שנכתונו לכתוש ללא גרעינים. (אלא שהדברים שם מוקשים קצת). ועוד, שכתבו כמה אחרונים (ראש יוסף שבת כא, ב. שו"ת שו"מ תנינא ח"א עט"ו. שפ"א שבת כא, א. שו"ת יד סופר סכ"ב. משנה שכר ח"ב סרי"ג. וראה אמרי כהן עה"ת (ווארשאוויאק) ח"א, ווארשא תרצ"ב, חנוכה אות יב (קמט, ב) שכן ה' בשעת הנס) שגם במקדש מנחות פ"ח מ"ג – מנחות פנ, א, ומימינו משאר שמנים. וכ"כ שלמנורה אינה כשר, שבבדי להוציא שמן מהגרעינים ס"א. אבל ראה קובץ תשובות ח"ג סי' קד. ובדעת המחמירים – אולי לפי שבנתעורב עם הגרעינים פסול למנורה (דבעינין זך ולא עם שאר שמנים – ראה מאירי שבת שם. שו"מ שם. או שעם גרעינים יתערבו שמרים כתבוס' השלם שם), וס"ל דבעינין דומיא דמקדש. אבל ראה הלך בהערות בארוכה שלבא מצנינו כן בשום דוכתא. ולהעיר מהסברא בשפ"א שם שגם במנורה זך הוא רק לכתחילה. וראה שו"ת תשוה"נ ח"ו סי' קנב. והולפנע"ז כתבנו.

34) ע"פ הפמ"ג סי' קנד בא"א סקי"ט, משום הקריבהו נא לפחת. אבל שם מיירי במאוס מחמת עכבר וכדומה ולא שא"ר לאכילה מחמת טעמו. וגם בזה – ראה מג"א שם סקי"ט, ר. כשאסור באכילה (עיי"ש שהכריע כט"ז וי"ד סי' קד קט"ד ולא כש"ך שם סק"ח. ולהעיר ממג"א סתרע"ז סקי"א בכלי מאוס). וגם שרים מלכים מדליקים בשמן כזה. [אבל ראה בארוכה בקונטרס "שמן רך למאור".]

בקבוקי השמנים נכתבה רק בכדי להימנע ממש גבוה³⁵, והיותר זך הרי זה משובח³⁶, נזולי (לא מוצק, קרוש או קפוא³⁷). ולכתחילה אין להשתמש בשמן שהיה תחת המטה או בבית הכסא.

ואילו ה' אסור מחמת סכנה מקום לרונ מדין המותר בפיך (כדין ממשקה ישראל – ראה ירושלמי סוכה פ"ד ה"ז לענין משקין מגולין. וראה שו"ת מרחשת ח"א ס"כ. עין צדקה או"ח סכ"ד. אמנם, יותר נראה של"ש לעניינו שאין כל המין מסוכן, שהרי מותר לתבוא על עור נבילה כיון שהוא מדין טהור. ולהעיר משו"ת דברי חיים ח"ב או"ח ס"ז – לגבי זהב שא"ר לאכילה) בשאר מצוות – ראה מג"א סתקפ"ו סק"ג (וראה שו"ע אדה"ז שם ס"ג). [אבל בהתבוננות חולקים על המג"א. ולכמה דעות בדבר שאצ"ל משל בהמה, או כשאין אשור ניכר, לית ב' משום המותר בפיך. ובפרט כשעומד לשריפה. ויא' שבמצוה דרבנן ל"ש המותר בפיך]. וראה פמ"ג י"ד שם במ"ז סק"ד וכן באו"ח שם בא"א לגבי הדלקת נ"ח בחלב דשירי. וראה בארוכה שו"ת מהרש"ם ח"ט סל"ט לגבי נ"ח שאצ"ל מותר בפיך. ומצינו בפוסקים שדנו בשמן מאיסורי הנאה, ולא אתי עלה מחמת המותר בפיך. ועוד, שמותר להדליק בחנוכה שמן שריפה (ירושלמי סוף תרומות פ"א ה"ה. רמב"ם תרומות פ"א ה"ח). וכן בשמן קיק שהוא מעוק טמא (ראה מהר"ץ חיות שבת כא, א. שו"ת בי"צ י"ד סי' קמה. ועוד). ולהעיר מזה שמדלקין בשמן פקויות שיש בו ארס (ראה מ"ב ד, לט ואילך). אבל אפשר שאין כל המין מסוכן (ולכ"ה האד"ת באזני ירושלים ע' פג). וראה פמ"ג סתרי"ג במ"ז סק"ב להעיר להדליק בעטרן (והזר בו ממש"כ בראש יוסף שבת כא, א ד"ה אמר רב הונא. אבל ראה שו"ת האלף לך שלמה טעמ'ו. ח' מהרצ"א לרי"ף שבת כא, א ורמב"ם חנוכה פ"ד ה"ו ולפמ"ג שם. ערוה"ש סתרי"ג ס"ג. אבל רק מחשש שניחו ויצא). ונ"כ בחי' מהר"ץ חיות שבת כה, ב. וגם בשבת נאסר בעטרן רק משום חשש שניחוי ויצא ולא משום מאיסותא. ולהעיר, שבבא"ח וישב ש"א ס"ב מפורש בעניינו להיתר. ועוד, שבכלל אין מברכים על שמן זית מפני שמזיקו. וכן אפשר להדליק בשעוה אף שא"ר לאכילה, וכמו"כ בנפס. והכרחי לחלק בין מיאוס לרבר שא"ר לאכילה מצ"ע (וראה כעני"ז בפתח"ד סרס"ד סק"ח). שיש לחלק בין מאכל שנמאס ואיכא בל תשקצו (ראה פמ"ג או"ח סי' קנד במ"ז סק"י) לדבר מר. ושור"ר שהאר"ך בזה בקובץ העו"ב גל"א א"קא.

ואעיקרה דמילתא – מעולם לא מצינו שצ"ל ראוי לאכילה. והרי גידין (לסת"ם) ושופרות אא"פ לאכול ונק' המותר בפיך. ומה שצ"ל בדומה לגרות המקדש – פשוט, שאין הכוונה לדמות לב"ד (וראה גם בהע' לקמן), שהרי אצ"ל כתיב למאור, וא"צ להחליף הפתילות, ואדרבה י"א שעדיף שלא להחליף. [ובאמת, לא מצינו להדיא בשום מקום שבא"ר לאכילה פסולה למנורה. ואדרבה, בפשטות שמן מוית שלא הביא שליש כשר בדיעבד כהב'ל' הקודמת. ורק לגבי מנחות מצינו דין שמן שטעמו רע (רמב"ם אסו"מ פ"ו ה"א). ומה שמיניו בתנחומא צטוה פ"ו, שבנוהג שבעולם שמן רע מדליקו בנר והיפה נותן בתבשיל ובאוהל מועד ובמקדש לא עושיין כל אלא זך כתיב למאור והשני למנחות – פשוט שאין ראוי שצ"ל ראוי לאכילה לעינכוא. ואדרבה, י"א ששל מנחות עדיף לענין אכילה – ראה לח"מ אסו"מ ספ"ו. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתק"ב סק"ג "דלא מצינו דין זה ביש"ס דמנורה ג"כ מקדש כמו מזבח הפנימי משום דלא משכחת לה אינו ראוי לו דאינו אלא להדלקה". אבל ראה שו"ת שבה"ל ח"א סר"א. גם שקו"ט בכ"מ (ראה ס' החיים למרשה"ק סי' עתר. ועוד – הובאו באוצר מפרשי חנוכה ע' 597) בנוגע לשמן ממעשה נסים כבנס חנוכה, אף שאינו ממשקה ישראל. ובשו"ת אמרי יושר החדש סק"ד לגבי שמן שנתרבה בשבת הנס בשבת, משום נולד ונ"ה ממשקה חנוכה, אבל בכ"מ שאין לו מקשה ישראל לגבי מנורה. וראה כתי' האד"ת בקובץ קול מהיכל ח'ו ג' ע' ז. זרע אברהם ס"ב סק"י. ומר בר' בגור אר' יהודה ח"א עניני המועדים סי"ט סק"ג ואילך. או"ש לולב פ"ח ה"ב. ומה שדחאו בשלמי שמחה עלכרז ח"א סמ"ח. שערי זיו קדשים ח"ג ס"י סק"ט. ועוד. וראה בארוכה במפתחות והערות לשו"ת קב חיים ספ"ג בארוכה].

ויש לרונ, את"ל שהוא חומרא יתירה (וכן מסתבר, כנ"ל), אם י"ב משום בל תשחית שמשמש בשעוה לאכילה למאור. והרבה פעמים הו"ל חומרא דה"ל חומרא לדיד קולא, עדיף יותר משמן שהוא דומיא דשמן שנעשה בו ביעור.

ולהעיר ששמן למאור אינו מוקצה. ושור"ר שהאר"ך ביה רב אחאי גאון הרה"ג הרי"מ שליט"א בספרו שערים בהלכה פ' וישלח ע' שפא ואילך, ואף שדברינו עולים בקנה אחד, אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

35) והכל ראוי לאכילה, אלא שכיון שלא נסתנו לגמרי מהחומרים הנוספים, אינו בריא כ"כ. ומצוי גם בשוק של למאור שחמוץ יותר על הרוב כיון שהזיתים לא הביעילו כל צרכם.

36) שקו"ט בזה באחרוני זמננו. אבל כ"ה להדיא בקונטרס סדר הדלקת נ"ח לרי"י סגי נהור בן הראב"ד.

37) שצ"ל דומיא דמקדש, וכן לפי שטבל ממנו שם שמן. ועוד כתבו שאין כולו ראוי להדלקה ורק מה שסמך לאש. (אלא שנעשה ע"מ שימוח, וראוי לכך מיד). או אע"פ קבלה צ"ל דוקא נזולי. וכבר העירו דמג"ל שצ"ל כשר למנורה שבמקדש, שהרי שמנים שלנו אינם ראשון רביעי ועשירי. ועוד, שאם אב בעל שם מושגח בשמן בנדר שמן. (ולהעיר, שסתם שמן זית הנוגע קרוש – ראה סמ"ק בהגהות ר"פ מצוה רפב. מרדכי שבת פ"ד רמז של. תשב"ץ קטן סכ"ז. וראה יד דוד מנחות עד, ב בנוגע לקמיצת שמן. ושם, שבתיו"ט שם פ"ב מה שכתב שאא"פ לקמוץ בפס יד, לפי שהי' רחוק ממקום גדול שמן זית ולא ראה שמן קרוש. ולהעיר מכלבו סל"א). ועוד זאת, ואדרבה י"א שהנס הי' בשמן קרוש דוקא. (אבל בפשטות המיסו השמן לפני ההדלקה). וראה שערים מצוינים בהלכה לאאמ"ר זבחים צא, ב ד"ה המתנדב.

ובפשטות, אצל דומה למקדש כלל (ראה גם שו"ת בי"צ י"ד ח"ב סל"א, הביא בשד"ח א"ס"ד מערכת חנוכה כלל טו"ב – ראה גם בסמ"ן שם), ועד שאפי' בהדלקת בשמן זית בכלל (ראה בי"צ שם) לפי פשטות הגמ' (שבת כג, א) אבל בנוגע לשינוי היינו קצת מחמת צלילתו ושנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו, ולא משום שבו נעשה נס. (ועוד להעיר שבכ"מ שההדלקה לזכר נצחון המלחמה ולא משום נס השמן). וביר"ף רמב"ם ורא"ש לא נז' כלל להדר להדליק בשמן זית. (ואולי פ"ד ה' הגמ' לגבי נרות שבת). וגם המשמעות במאירי שבת כא, א, שהוא לפי שבו נעשה נס – המעיין ישר תחזינה עינינו שכוונתו למעלת השמן בכלל על השעוה, וכ"ה גם בשו"ת מהר"ז מברונא סל"ט, ובכ"מ. וגם לפי פשטות א"ס"ד (והו"ד ב"מ סתרי"ג סק"א) ואר"ח ס"ז איכא לפרושי הכי. אבל בנוגע לשמן זית לגבי שאר שמנים מפורש בגמ' בטעם הדבר דצליל נהורי' טפי (וסרה קושיית שו"ת בנין עולם או"ח סל"ד). ושוי"מ כעני"ז בשו"ת אג"מ ח"ט (או"ח ח"ו) סמ"ט סק"ו. [ויש שנדחקו לפרש בדמג' לא נחתי להא, לפי שרק כששני השמנים שוים בצלילות מעלה בשמן זית שבו נעשה הנס. ודוחק]. ורק בפתיחות מצינו לדעה אחת הידור להחליף בכ"ז זכר למקדש. אבל לא מצינו הידור בגוף השמן שצ"ל באותו אופן שנעשה הנס. ומה שמילתו בכ"מ בפשיטות שמוצה מן המושגח בשמן זית – אפ"ל בפירוש דבריהם כפי דהינו לגבי שמן שאינו צלול או לגבי שעוה. וגם אין הכרח בדבריהם שהוא מטעם שבו נעשה הנס. וכן מדויק גם בשו"ע אדה"ז סרס"ד סי"ב. ובלא"ה, כבר פסק הרמ"א שנוהגים להדליק בשעוה שאורן צלול כמו שמן. וכן נהוג בביהכ"ס (וראה להלן בלוב בערב חנוכה מהו ובהערה שם). ומכיון שכן, מהיכא תיתי להדר גם שצ"ל דומה ממש בכל הפרטים לשמן שבמקדש. ולדבריהם יש להדר גם שיהא גם מהזית עצמו ללא הגרעינים, ובכבישה קרה (וכן בספרי פינחס פ"א ובילקו"ש שם רמז טעטע. אמנם, בפשטות היינו שהשמן יוצא ע"י בישול ולא שהשמן נתבשל). וברמב"ם

פתילות

מצוה מן המובחר לקחת פתילות של צמר גפן או חוטי פשתן, אך כל הפתילות כשרות בנר חנוכה³⁸. (יש מהדרים לא להשתמש בפתיל צף המצופה בשעווה וכדומה, כך שתחילת ההדלקה תהא בשמן זית, לפי שהדלקה עושה מצוה³⁹. ויש המטבילים בשמן או שחורכים הפתילה לפני ההדלקה, או שיחזיק השמש עד שהשעווה תימס. ויש שהעירו בזה מטעם אחר⁴⁰, שמקום הלהבה משתנה במשך זמן ההדלקה וכאילו חסר בשיעור⁴¹).

ואס"מ פ"ו ה"ד מוכח דמיירי בזיתים שלוקים ולא בשמן עצמו שנתבשל. והרי בפלוגתא תליא (שבת מב, ב) אם שמן י"ב משום בישול. וראה ספרי דבי רב שם. ואת"ל הכי, נמצא שמותר השמן מיום אתמול שנתבשל בעודו דולק נפסל ליום מחר, וזו לא שמענו. ואדרבה. אלא שבלא"ה אינו נקי וזך מחמת שיידי פתילה ופחם וכו'. ויל"ע בנס השמן שהשתמשו לא' האופנים במותר השמן מ"ט לית בה משום מבושל. וכן לפמ"ש"כ בבבב"ר שמואל לר"ש ס"פ מקק, וכ"כ בנו בקב הישר פצ"ו. שהשתמשו בשמן המשחה והרי ה' מבושל. אלא שי"א שאינו לפי פשוטו, ומכ"כ סיבות – ראה גם שבת של מי שבת כא, ב. וראה בארוכה הנסמן בקובץ גנת ורדים חו"ד ע' קמג ואילך). ולא מצינו כדוגמתו בשום מקום. (וכמובן, אינו דומה למה שעדיף שיהא היותו זך, כבהערה הקודמת, שא"ז משום דומיא דמקדש). והכי נימא שע"ל מטיפה (או כתישה) ראשונה (ראשון, רביעי ושיביעי בלבד) כבביהמ"ק. (אלא שראיתי שיישבו שבימינו כשר בכל גוויי גם למנורה שבמקדש, כיון שמטבילים ומקקים היטב. והוא מתודש. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ו ס"מ ט"ק ו'). וגם שמן שלנו טמא דכולנו טמאי מתים אנו, ושמן שבו נעשה הנס ה' טהור.

ומ"מ בהיות ומקצת מהאחרונים (בדורות האחרונים. וכ"מ בלבוש סתרי"ג ס"ב. אלא שכתב שא"צ לחזור אחריו) נקטו במעלת שמן זית לפי שבו נעשה הנס גם לגבי שאר שמנים צלולים הדולקים יפה (למרות פשטות הגמ' להיפך) מצינו באיזהו מקומן שיש שנהגו להדר בזה ג"כ. וגם ע"ד חולד, ראה בסידור הארז"ל שתיק"ר' אשר שכתב בשם מקובלים הראשונים (ונמצא באור צדיקים סל"ט ס"ג) להדר דוקא אחר שמן זית ולא בשאר שמנים. אבל אין מאן ראי' להדר בשאר הפרטים שלא מצאנו להם מקור בפוסקים. והרי בכשרות השמן למקדש (וכש"כ בדין מצוה מן המובחר) נאמרו ריבוי פרטים ופרטי פרטים (ראה רמב"ם אסורי הומב"ח פ"ו ה"ד – אפי' למנחות, ופ"ז ה"ז), ולא ראינו בשום מקום שיהדרו בכ"ז. [וראה גם בספר המנהגים ע' 69 ג' 3, אבל גם שם ויל"פ כנ"ל]. וראה בכ"ז שו"ת שבה"ל ח"ט ס' קמג. תשוה"נ ח"ג סר"ח. ביורו הלכה ח"ו או"ח סתרי"ג. קובץ בית אהרן וישראל גל' סב. שם סח. עא. ועוד.

ולהעיר שבשמנים כאלו מערבים גם פראפין וכדומה.

יש מהדרים להכין הפתילות וכו' בעצמם. ואם המוכנות להדלקה מכבר דולקות בטוב יותר, עדיף לקנותן – ראה בפרטיות בשו"ת באתרא דרב ס' יב' קנו.

במועד לכל חי סכ"ז סכ"ה שלאשה שייכא טפי הסגולה דהרגיל בנר הוויין לו ת"ח, ולכן תהא זריזה לתקן הפתילות וליתן השמן. וכבר קדמו בראבי"ה שבת ס' ר, דהרגיל בנר קאי על נר שבת או חנוכה נרות מצוה וכן נרות ביהכ"ג וביהמ"ד. ומסיים: לכן נהגו נשים צדקניות לתקנם וכשיריין (ובהערת המהדיר שע"ל ולהכשירן) להדליקם (וי"ג נשים צדקניות וכשרות לתקנם ולהדליקם) לזכות מצוה.

(39) ונימוקם עמם שהמצוה רק בשעת תחילת ההדלקה, דכתבה אין זקוק לה. ואכ"מ.

ולהעיר מדעת הט"ז סתרי"ג ס"ה וז"ב משנ"ב סתרי"ג ס"ק"א שלזמן מועט ל"ח להדלקה עושה מצוה. (ובס' המנהגים ע' 70 שקרה וטלטלו המנורה טפה או טפחיים לקרבה לאדמו"ר שיוכל להדליק הנרות. ולכא' קאי גם להחולקים על הט"ז, דס"ל שבהזהר מועטת, ובאותו חדר לא איכפת לן ששני המקומות כשרים להדלקה). ואף להחולקים – כשמושך הפתילה מהנר כיון שאינו מסירה לגמרי מהנר נקראת הדלקה במקומה (ראו פר"ח סוס"ל תרעג, הובא במשנ"ב סתרי"ג בעשה"צ ס"ד). והה"ג בנדו"ד. כיון שההדלקה בשמן זית נעשית במקומה ומיד כשעדיין עסוק בהדלקה. [להעיר מדוגמתו, בהקשרים בכל הדלקה, שבשעת ההדלקה כשמצמדי נר השמש להנר ה"ל כמדורה, ולא חיישין לה, וטעמא מאי כיון שהוא רק לרעגים ומיד אח"כ מפרידם. והה"ג בנדו"ד. אלא שיל"ב בפשיטות, דהאיסור במדורה דל"ד לנר כפירש"י שבת כג, ב ד"ה עשאה, ולכא' הונוה שאינו כנר המנורה, או שנראה כעשאו לצרכו (ראה שם"א שם), מש"א"כ אם הוא רק בשעת ההדלקה, שכ"ה גם במקדש, ואינו נראה עשאו להשתמש בו. וראה שו"ת מבית ישראל ח"ב סצ"ח. פרד"י החדש סתרי"ג ס"ד ע' רא ואילך].

(40) וכן העירו עשויי מכמה חותים שזורים יחד. אבל כ"ה גם בנרות שעווה המצויות שהפתילה נעשית מכמה חותים. והמנהג פשוט להשתמש בהן לנ"ח ולבדיקות חמץ, וכל האחרונים נקטו שבכה"ג ל"ה כמדורה (ראה תבוא"ש סי"א סק"ח. מחה"ש יו"ד שם סק"א. פמ"ג שם בשפ"ד סק"ב. פמ"ג סר"ח צ"ב בא"א סק"ד ובמ"ז סק"ב. משנ"ב שם סק"ח. פמ"ג סת"ג בא"א סק"ו). והלא כפתלי שם בכרתי סק"ח. וכוותי' החמיר בחי' חת"ס' להל' ספח סת"ג סק"ד). ולהעיר שמכנתות כהנים הדיוטים שבלו (או מבליי מכניסי כה"ג) עושים פתילות למנורה (ירושלמי סוכה פ"ה ה"ג. רמב"ם יומ"ט פ"ח פ"ח ה"ג ובמשל"מ שם).

(41) שלולא שהפתילה היתה נודמת ששעוהה ששעוהה צפה, לא ה' שאר השמן נדלק, ורק אחרי ההדלקה יורדת הפתילה והו"ל כמסויף שמן אח"כ. והעירו מכע"ז בא"א מבוטשאטש סתרי"ג ס"ב (בשני נרות שעווה שאין ככ"א כשיעור, ואינו מחוברות זל", ורק כשכלה נר א' נדלק נר ב' שבתחיתו. ועוד שם, כשצריך להזיז הפתילה ממקומה בתוך הכלי ולולא זאת לא ה' דולק כשיעור). שו"ת מור ואהלות אהל מנורה הטהורה סק"ד ד"ה והנה ראתי (בשפופרת של ביצה נקובה מלאה שמן שמתנף ממנה לתוך הנר). מאורי אש להגרש"א פ"ה ענף ב (כנ"ל). וראה הליכות שלמה פט"ו בארחות הלכה הע' טו. מאורות נתן קופרשטאק חנוכה סמ"ב סק"ח). אמנם, נדו"ד שאני, שכל השמן נמצא כבר בתוך הכלי, ולא עביד מעשה בידיים בכדי להוריד הפתילה. וכש"כ בפתילות ארוכות קצת וכוסיות זכוכית רחבות קצת, שגם לולא שהפתילה יורדת איכא כבר כשיעור.

אבל מה שכתבו במשך לחושי הדלקה במקומה בעיני, וכיון שהשמן והפתיל יורד אי"ז במקומה, תמוה טובא, שהרי כ"ה גם בנרות שעווה וכן שפוחות והולך בנרות מן הבעירה. ועכצ"ל ע"ז ב"ב במקומה. וכן מה שר"ל שכיון שאינו מדליק הפתילה רק הציפוי הו"ל כהודלקה מאלו – אין לזה שחח, שהרי פשוט דהכל גריד בתוך הדלקה יודי.

עוד יל"ע שיש מהדרים להניח הפתילה ואח"כ השמן כדלקמן, ול"ש לעשות כן בפתיל צף.

[הנחת הפתילה ואח"כ השמן – דומיא דמקדש, ראה יומא כד, ב. רמב"ם תמידין ומוספין פ"ג ה"ב. וכ"ה בחדא"ג מהרש"א סנהדרין פב, ב. וכ"כ במשנת יעקב ח"ב סתרי"ג ו"חג שם – להדר לעשות כן בנ"ח. וכ"מ בדרכי חיים אות קיד בהנהגת הרה"צ מצאנו. (וראה באו"א קצת במהדו"ח אות תט בהערה). וכבר כתב כן בגליא רזא כג, ב ע"ד הסוד שע"ל בסדר זה דוקא, שאחר שהכין הנר ונתיישב במקום קבוע

נרות

בנוגע לדין כלי: יש מי שכתב שכל שאינו כלי לא נקרא נר, ושאותם המדבקים נרות של שעווה או חלב ואין משימים אותם בכלי לא יצאו ידי חובתם. ולמעשה בנר שעווה וכיוצא בזה – חלק הנר שלא נימש עדיין הוא במקום הכלי, או שהכלי הוא לאו דוקא אפילו לכתחילה⁴². וכבר הובא לעיל שדרשת חז"ל התנאה לפניו במצוות, כולל גם מנורת חנוכה נאה.

המדליקים בנרות שעווה, יזהרו שיהיו מרווחים אחד מחבירו על כל פנים כשיעור אצבע, אבל כשמדליקים בחנוכה שהקנים שוים⁴³ ולא בעיגול אין צריך לזהר בזה⁴⁴.

למען דעת: מצוי בשוק נרות המיועדות לחנוכה שדולקים חצי שעה בצמצום, או גם פחות מחצי שעה (ובפרט אחרי יום הראשון כשדולק יותר מנר אחד, והנרות סמוכות זה לזה). ולכן, יש לקנות נרות גדולות יותר, ובפרט עבור ערב שבת כשמדליקים מוקדם יותר. אמנם, המיקל ליתן נרות כאלו לקטנים יש לו על מה לסמוך⁴⁵. בנוגע לחלוקת נרות כאלה ב"מבצעים", אם מדליק בזמנה אפשר להקל להדליק בהן, כל שיוזע שלפחות נר אחד ידלוק במשך חצי שעה, וכל שכן כשמדליקים באיחור. אבל אם מדליק לפני זמנה, מפלג המנחה ואילך, וכן בערב שבת, נכון לוודא שידלקו הנרות, ולפחות אחד מהן, עד חצי שעה אחר השקיעה (לפחות)⁴⁶.

מנהגו להשתמש בנר של שעווה עבור ה"שמש".

חובת ההדלקה

כתב הרמב"ם: "מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד. וצריך אדם להיזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". וכל אחד מישראל, בין איש ובין אשה חייב במצות נר חנוכה. ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה, מוכר כסותו וקונה שמן להדליק נר חנוכה. כמוכן, שיכולים לצאת ידי חובה בהדלקת בעל הבית [וכן המנהג בנוגע לנשים ובנות כדלקמן. וכמוכן, לא יענו ברוך הוא וברוך שמו].

וזאת למודעי: אף שהדעת נוטה שמי שאין לו בית אינו חייב לקנות או לשכור בית עבור קיום מצוה זו⁴⁷ – מ"מ, מובן ופשוט שמצד חביבות המצוה אין מקום להפקיע בידיים חיוב המצוה. ואשר

42) ויל"פ דברי החסד לאברהם (מעין ב נהר נח) שכתב שקליפות בצלים וביצים וכיוצא אין ראויים להדלקה, שטעמו משום בזיון מצוה – כ"ז (וכן מה שבפנים) ע"פ לקו"ש ח"ה ע' 445 ובהערות לשם. ואכ"מ. וראה גם אורחות ישר לר"י מולכו רפ"ו.

43) ואפילו אחד גבוה ואחד נמוך כער – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'קז.

44) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' יא'שצז.

45) ומכמה טעמים: שמדינא א"צ לחנן הקטן רק אם יש לו בית ב"פ. ובכל אופן, יוצא מדינא בהדלקת בעה"ב ואי"ז רק ההידור, ועוד, ש"א א"צ לחנן בכל פרטי המצוה. וחזי לאצטרופי מש"כ בא"א מבוטשטש סתרע"ה להקל מטעם אחר, שהקטן אינו בר הבחנה ויכול לסבור על פחות מח"ש שהוא ח"ש. (וצ"ע בקטן הסמוך לאיש). ועוד כתב שבפתילה קטנה יותר אפשר שידלוק כח"ש. ונראה בטעמו, שכשאינו ניכר בחיצוניות א"צ לחנן בכל פרטי המצוה. (וי"ל דס"ל דעדיף משאל בד' מינים, שיוזע שאינו שלו. וראה לקמן בנוגע דיני השלקה לקטנים). וגם ליכא משום איסור ספי' בברכה לבטלה לפי שהקטן מברך מעצמו (ראה בברכ"י סתרנ"ח. ובמק"א הארכנו). ובכלל, לא הוכרעה ההלכה שצ"ל כשיעור ובספק עומד. ובהדלק פחות מכשיעור אינו חוזר ומברך. ודמאי למש"כ הבי' או"ח סרס"ט להתיר להטעים לחינוך מקידוש שבביה"כ, כיון שיש מתירים אפי' לגדולים.

46) ויל"ב באו"א, את"ל שגדר ההידור המהדרין אינו שמכונים שלא לצאת בהדלקת בעה"ב אלא לפרסו"ו (וכ"מ בכ"מ), נמצא שפרטי המצוה אינם מעכבים, וע"ד שכתבו הפוסקים דסגי בנר א' שדולק כשיעור. והה"ג, דסגי בהדלקת בעה"ב כשיעור.

47) אבל בפמ"ג סתרע"ב בא"א סק"א שבע"ש כשדולק ח"ש בצמצום יצא שזמנה מפלה"מ. ואף בחול כתב להסתפק שמא יצא. וכתב שאינו חוזר ומברך. (אלא שלדידי' בלא"ה אינו חוזר ומברך כשהוא פחות משיעור ח"ש – ראה שם סתרע"ה במז"א סק"ג).

48) וידוע שהפולגתא בזה. וכבר העירו מדברי הרמב"ם (ברכות פ"א ה"ב ואילך) "יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולדרוך עד שיעשה אותה. . . ואלו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומה על כוונת אדם לרשות כגון מוזהר ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מוזהר כדי שיעשה מוזהר אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב. וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. . . [ובהמשך הדברים מביא הרמב"ם דוגמא ל]מצוה שהיא חובה מדבריהם כגון הדלקת נר חנוכה". ויל"ד, שאף שכשאינו לו בית פטור מ"מ נק' חובה, דשאני ממוזהר כיון שחייב בנ"ח גם בשוכן באהל וספינה. (ודוגמא לדבר, שתפילין נק' חובה, אף שפטור כשאין לו זרוע. וק"ל). ועו"ל לפי פשוטו, שגם אכסנאי חייב להשתתף בפרוטה, משא"כ במוזהר (נוסף להחייב על כוונת אדם בהלל והודאה), וכן חייב בברכת הרואה גם כשאין לו בית. גם י"ל שבלשונו מצוה שהיא חובה מדבריהם אתי לאפוקי מצוות שהן בדברי הרשות ממש, כנט"י ועירוב שענ' שם, שחלוקים הם ממצוות מוזהר וכדומה, שמברך עליהן ב"על" (ראה שם הט"ו, משא"כ בחנוכה שמברך "להדליק" ולא "על הדלקת"). וכן העירו לאידך מדברי התו"ה הרואה סוכה מו, א (במש"כ לדמות למוזהר). [וראיתו מי שכתב להעמיס בד' התוס', שבאמת גם לדידהו חייב לקנות בית, אבל כיון שאינו חייב לבנות יותר מחומש מנכסיו יתקנו ברכת הרואה ככה"ג שפטור מחמת אונסו. ומה"ט הקשו ממוזהר

לכן, הנוסעים ממקום למקום, יסדרו מבעוד מועד את זמני הטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם. ומצוה בהם יותר מבשלוחם. [ואכן, יש שהורו במי שכבר קנה כרטיס טיסה באופן שאין בידו להדליק נר חנוכה, שעליו לבטל טיסתו ואף אם יעלה למחיר רב, ולפחות באופן שכבר הגיע זמן ההדלקה לפני הטיסה. ולמעשה, ישאל שאלת חכם⁴⁸].

המתאכסן שלא בביתו, מדליק נר חנוכה במקום האכסניא. אבל באם בשעת שקיעת החמה, זמן חובת ההדלקה (או מיד לאחר זה) כבר אינו "ביתו", ולדוגמא שעוזב את האכסניא מיד אחרי ההדלקה ונוסע למקום אחר, ספק גדול אם יוצא שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה. ואכ"מ⁴⁹. ואם חוזר לביתו, אזי ודאי עדיף שידליק בביתו, אפילו לאחר חצות, באם בני ביתו נעורים.

מסיבות חנוכה

וכאן המקום להזכיר, גם בנוגע להמסדרים מסיבות חנוכה לידידים או לקרובים וכדומה, שיארגנו המסיבות בזמן ובאופן המתאים, שהמסובים יוכלו להדליק נר חנוכה בזמן בביתם. [מומלץ שלא לארגן מסיבת חנוכה בשעות הערב המוקדמות, כלומר מחצי שעה לפני השקיעה עד לזמן צאת הכוכבים. כן אסור להתחיל בסעודה חצי שעה לפני זמן ההדלקה. כפשוטו, שבאם המסובים אינם מתאכסנים במקום המסיבה, שלא יוצאים ידי חובת הדלקת נר חנוכה שם].

סביבון: בשיחת אור לח' טבת תשמ"ז: ידוע ש" [ואת יהודה שלח להורות לפניו] גשנה" הם ד' האותיות שע"ג הסביבון (ר"ת נס גדול ה' שם) כמנהג ישראל ("תורה היא"), כפי שראו גם בבית רבותינו נשיאינו, וכידוע שישנם כו"כ רמזים בנוגע לסביבון וכל פרטיו, כמבואר בספרי טעמי המנהגים⁵⁰.

במה שלא תיקנו ברכת הרואה למי שאין לו בית. אלא שעדיין לא עלתה ארוכה, שאין הנדון דומה, דשאני הכא שבעצם חייב הוא בחובת הגוף, אלא שנוטרי מחמת אונסו, ומהיכא תיתי לתקן ברכה במוזהה כשמלכתחילה לא נתחייב. ועכ"ל, דלדעת התוס' דומה לגמרי למזוזה, שהיא חובת בית. והארנו במק"א. ואכ"מ. ועוד נדחקו שבתוס' מיידי באופן שגם אם יחזרו על הפתחים לא ימצא בית. ולפענ"ד ג' דחיק ואתי מרחיק.

אבל להעיר שבט"ז סת"ע"ז סק"ב שממע שגם בסועד סעודת מרעות באקראי אצל חבריו דינו כאכסניא, שצריך שידליקו עליו בתוך ביתו, ובמקום שאר"פ משתתף בפרוטה, ומ"מ אינו יכול להדליק שם דלא דמי לשרא אכסניא - אכסניא גמור - ששכיבתו שם (ונת' אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה'נז, יעו"ש). והנה, שם מפורש שחייב לצוות לאשתו להדליק בביתו, ולא אמרין שכעת שאינו בביתו נפטר מהחייב, וסגי לי' בהשתתפות בפרוטה, אלא מחייב לחזור לביתו. אבל לא דמי כי עוכלא לדנא, דהתם הרי יש לו בית אלא שמתעצל ללך לביתו, ולא נפטר מחובתו, והכא איריין במי שאין לו בית. ועוד, שעדיין לא שמענו שחייב לקנות בית. והדרינן לשקו"ט באכסניא גמור שיוכל להדליק באכסניא, אם עדיין מוטלת עליו חובת הבית להדליק בבית, והרי החידוש באכסניא הוא שחייב בנ"ח באכסניא אע"פ שאין לו בית, כמפורש בר"ן וארחות חיים חנוכה ס"ד ועוד. והנה, מדברי הט"ז מוכח שבאכסניא גמור אין עליו חובה נוספת מחמת חובת בית להדליק בביתו, שהרי אם ה' דין האוכל סעודת מרעות כאכסניא גמור משמע דס"ל דנפטר מהדלקה שם וא"צ שישוב לביתו, דאלת"ה הו"ל למימר שבלא"ה חייב לחזור לביתו לפי שגם באכסניא בעצם עדיין מוטלת עליו בעצם חובת ההדלקה בביתו. אלא שאר"פ הוכחה גמורה, ש"ל שיעיקר כוונתו להוכיח שאין לו שם הדלקה שם, ושברכתו לבטלה, אבל באכסניא גמור אפילו תימא שמוטלת עליו גם חובת הבית בביתו יש גדר הדלקה עכ"פ באכסניא ששכיבתו שם. אולם, למעשה לא אישתייט בשום דוכתא שאכסניא חייב לסדר שידליקו בביתו באם אפשר בכך. ואדרבה, בפר"ח הובא במשנ"ב בה"ל סת"ע"ז ס"א ד"ה במקום, "שכיון שאין שום אדם בבית למי לדליק", ומיירי גם כשהדליקו בחוץ, כמפורש שם. אמנם התם מיידי באופן שעקר מביטו לכל ימי חנוכה, ובחיי"א כלל קנד סל"ב שכיון שקבע לו לכל ימי חנוכה שם ביתו. (אבל ראה להלן בדיני הדלקה לאורח ע"ש בהערה). ואין שיהי', אף שהעיקר שנפטר מחובת ביתו, שאני התם שיש לזה איזה שם הדלקה בבית מצד שכיבתו שם, משא"כ במי שאין לו בית כלל (ואכ"מ להסברא שבאכסניא ליכא חובת בית כלל, והוא רק משום חובת הגוף. ואת"ל כן, א"ש שאכסניא יוצא בהדלקת ביתו וא"צ להדליק גם במקומו באכסניא, אבל אם נאמר שגב"ז ביתו, מדוע סגי לי' בהדלקת ביתו ואינו חייב להדליק גם באכסניא. ועל כרחך מוכח שאין חיוב נוסף להדליק בבית. ושוב אין יל"ד בקל דשאני התם שלגבי ביתו לא חשיבא אכסניא בכיתו, ורק בהפכו - בדאא"פ להדליק בביתו, מדליק עכ"פ באכסניא. ושוב אין הוכחה אם האכסניא חייב עדיין בהדלקה בביתו). ושנ"מ שהאריך בשיח הלוי סנ"ז להוכיח שאכסניא פטור מלהדליק בביתו, ואין לו הוכחה גמורה לכאן ולכאן. ובכל אופן, קשה להוכיח מזה לענייננו אם חייב לקנות בית].

ובכלל, קשה הדבר להחדש שחייב לקנות בית, שגם ברמב"ם לא נתפרש כדבר הזה, וממנו"פ אם היא חובת גברא גם ללא בית בודאי פטור מלקנות, ואם היא חובת הבית הדר דינא דאין לו חיוב לקנות, ונמצא ארכבינן אתרי רכשי לומר שהיא חובת בית דוקא, ועוד חובה שהיא אקרקפתא דגברא לקנות הבית, וזו לא שמענו.

48) וראה שו"ת באתרא דרב ס' א'תקעט.

49) והארנו בזה במק"א.

50) ונת' גם בספר השיחות תשמ"ח ע' 360 הערה 32. וראה גם לקו"ש ח"ב ע' 33 בשוה"ג. חכ"ז ע' 47 הע' 32. אג"ק ח"ט ע' סו. ולהעיר גם משיחת ש"פ וישב תשל"ז. יט"כ תשמ"ב. ועוד. וראה רישומה של שנה (תשד"מ) ע' 98.

בהשקו"ט ע"ד ההלכה במשחק הסביבון עם כסף - ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' יב'שכנ.

זמנים* (קראון הייטס)

יום שני

כ"ח כסלו, נר ה' דחנוכה:

פלג המנחה 3:31

שקיעה 4:29

חצות הלילה 11:49

יום שלישי

כ"ט כסלו, נר ו' דחנוכה:

פלג המנחה 3:31

שקיעה 4:29

חצות הלילה 11:49

יום רביעי

א' טבת, נר ז' דחנוכה:

פלג המנחה 3:31

שקיעה 4:29

חצות הלילה 11:50

יום חמישי

ב' טבת, נר ח' דחנוכה:

פלג המנחה 3:32

שקיעה 4:30

חצות הלילה 11:50

יום חמישי

כ"ד כסלו, נר א' דחנוכה:

פלג המנחה 3:30

שקיעה 4:29

חצות הלילה 11:47

יום ו' ערב שבת קודש

כ"ה כסלו, נר ב' דחנוכה:

פלג המנחה 3:30

הדלקת נש"ק 4:10

(18 דקות קודם השקיעה)

מוצאי שבת

אור לכ"ז כסלו, נר ג' דחנוכה:

מוצש"ק 5:14

חצות הלילה 11:48

יום ראשון

כ"ז כסלו, נר ד' דחנוכה:

פלג המנחה 3:31

שקיעה 4:29

חצות הלילה 11:48

(* זמן השקיעה המופיע ברשימה זו הוא הרשום בלוחות (שקיעה במישור בגובה פני הים). בהדלקת נר חנוכה יש לחשב לפי חשבון שקיעה האמיתית המאוחר בכמה דקות¹. ועוד זאת, שאי אפשר לצמצם, וישנם כמה גורמים היכולים להשפיע על הדיוק בזה, ובכלל השקיעה כאן עוגלה. גם לפלג המנחה (אחד עשרה שעות חסר רביע בשעות זמניות, המחושב בלוחות ע"פ אורך היום מהנך החמה עד לשקיעתה בגובה פני הים), נכון להוסיף כמה דקות מכמה טעמים.

(1) ויש מי שכתב שכל שמתחילה חמה לשקוע מתחיל להחשיך מעט, וממילא הוא זמן ההדלקה. אלא שסתימת כל הפוסקים ד"משתשקע החמה" היינו התחלת בין השמשות, כבכל התורה כולה.

יום חמישי, כ"ד כסלו, ערב חנוכה

"בעשרים וארבעה לתשיעי הי' דבר ה' ביד חגי הנביא", בנוגע לנצחון בני ישראל בהנהגת זרובבל פחת יהודה תחת מלכות בית דוד⁵¹, וכן התחילו עתה בשני' להוסיף על יסוד הראשון שבנו בימי כורש⁵², שהיתה התחלת בנין בית שני (נוסף על חנוכת חשמונאי)⁵³. ונבואה זו בכ"ד כסלו היתה הקדמת רפואה למכה לענין בלתי רצוי בנצחון החשמונאים בכ"ד כסלו, שהיתה אצלם גם הנהגת המלוכה ששייכת לשבט יהודה⁵⁴.

במנחה – אין אומרים תחנון.

המעלה דערב חנוכה על כל ערב יום טוב – ראה שיחת מוצ"ש וישב תשל"ט.

ההדלקה בבית הכנסת

מדליקים⁵⁵ נר חנוכה בבית הכנסת ומברכים עליו משום פרסומי ניסא. אין לברך על הדלקה בבית הכנסת כשאין עשרה⁵⁶ **בת אחת** שיראו את הנרות. וטוב שיהיו עשרה בשעת אמירת הברכות. אם הקהל מתפזר אחר כך, אפשר לכבות הנרות גם קודם גמר שיעור חצי שעה, ובפרט במקום חשש שריפה⁵⁷.

בבית הכנסת, מניחים החנוכה בצד דרום כשהנרות מסודרים ממזרח למערב, ומקומם גבוה, למעלה מעשרה טפחים (משא"כ בבית כדלקמן). [ב770 אין מהדרין להדליק בשמן זית. וכן הוא (ברוב) ביהכ"נ ס"58. 770 המנהג שהמדליק עומד פניו לדרום ואחוריו לצפון]⁵⁹.

51 חגי ב, יו"ד. שם כ-כב.

52 שם יח.

53 השייך גם לבית שלישי, ולגאולה נצחית שאין אחרי' גלות – נתבאר בשיחת ש"פ חיי שרה תשי"ב.

54 נתבאר בשיחת ש"פ וישב תשל"ו.

55 מקפידים (לכתחילה ע"פ) שההדלקה תהא ע"י גדול המחוייב במצוות. וראה אנ"ק ח"ל ע' כד מענה מיום כ"ג חשון תשל"ה לצא"ח. ולהעיר מטה"ש תשנ"ב ע' 190.

56 ובמקום ספק אם יבואו עשרה – אין לברך. אבל, כל דעבידי דאתי לא חיישינן.

57 ראה בכ"ד בארוכה במה שכתבנו בקובץ מביית חיינו גליון ז (יו"ד שבט תשפ"א) ע' 36 ואילך.

[ויש להוסיף בזה, בהקדם עיקר הענין דשיעור שמן ח"ש כשאינו מדליק בזמנה ממש, וכשמדליק בפנים, לפמ"ש"כ בדברי ירמיהו על הרמב"ם פ"ד ה"ה דלא נחשב הדלקה כלל באיכא בשמן פחות משיעור, שאף דדי בדלק זמן מעט, מ"מ באותו הזמן המעט כבדי שיחשב הדלקה צריך שיהא בו שמן כשיעור חשוב. וראה גם הגהות חמ"ש סתרי"ג ס"א ד"ה שוב מצאתי, דבעינן שבנ"ח יהי' דבר חשוב הראוי שידלוק זמן הזה. וביארו בזה דה"ט שיהא בגדר נר ולא אש. וי"ל גם בסגנון אחר, ששיעור פרסו"ג הוא ח"ש, וצריך שיהא נר הראוי לפרסום, אבל א"צ גוף הפרסו"ג (ראה גם לקו"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 ובהערה 37. וראה הלחן אצלנו בדיון הדלקה כשב"ב ישנים בהערה). ובהגהות הרש"ש שבת טא, ב (ד"ה לשיעורא) אסברה לה, שהוא כבדי שיהא נראה כמדליק בעין יפה. וראה בחי' מהרצ"א שבת שם להורות דלא במקרה והזדמן הודלק לשם (ושם שמה"ט במדליק בפנים א"צ כשיעור – להסוברים כן – שידועים שהודלק לשם מצוה). ומכיון שכן, ל"ש כ"ז כשהדליק כבר כשיעור ומכבה אח"כ מחשש שריפה. ואף אם יש להנדז בכ"ז, שהרי לכמה דעות ככתה במזיד זקוק, שפיר יש לסמוך על על כך בהדלקת ביהכ"נ שמעיקרא נסתפקו אם באמת צריך שיעור (ראה אצלנו בקובץ הנ"ל. ובסגנון הנ"ל שלדידהו בביהכ"נ שיעור פרסום הוא בפחות מה). ואף שמעיקרא דין הדלקת ביהכ"נ היא משום פרסו"ג, וא"כ חמירי טפי אם נאמר כסברא הנ"ל ששיעור פרסום הוא ח"ש, אמנם כשבאלא"ה לא יתפרסם יותר כיון שהקהל הלכו מביהכ"נ, ובשעת ההדלקה היתה כשיעור, לית ליה בה].

ועיי"ש אצלנו בארוכה לענין בחור המדליק בביהמ"ד שבישיבה משום הדלקת ביהכ"נ, אם מקום שידליק אח"כ בחדרו שבאותו בנין, קחנו משם.

58 שכן המנהג בפועל – כ"ה בכ"מ: ראה מנהגים דבי מהר"ם סדר חנוכה (אלא שכותב ש"מ מצוה מן המובחר בשמן זית). נר מצוה למהר"ל ד"ה כתב הרא"ש (אף שמפקפק בזה, ולשיטתו אין יוצאים בשעוה בכלל. ובס' הזכרון פרנקל הובא כתי"י נכד מהר"ל שהכריח שישנו המנהג בביהכ"נ אבל בבית לא הי' יכול לבטל). מנהגים דקהילתנו (פירודא סמ"ז). וכ"מ במנהגים דק"ק וורמיישא. וראה מו"ק (להיעב"ץ) סתרי"ה ועיי"ש ג' כמצוה מן המובחר בשמן זית. וכ"כ בכה"ח סתרי"ג ס"ג. שו"ת חת"ס או"ח סי' קפו (שדומים מדליקים בנרות שעוה. אבל ראה אלף כתב ששצ"ז). דרכי חיים ושלוש סתרי"ט. ועוד.

ובמכ"ש מזה שגם בבית נהגו בכ"מ בשעוה (ד"מ סתרי"ג ס"ק א). וכ"כ בהגהותיו לשו"ע שם ס"א). ולהעיר מזה שבפוסקים (ב"ח סתרי"ג ס"ג. מו"ג שם סק"א. ט"ז סק"י. ועוד) הובא ע"ד ההידור להשתמש בשעוה שנטף מביהכ"נ.

ובטעם המנהג (נוסף לטעם הפשוט שבזמננו מחיר השמן זית הי' יקר מאד) – ראה שו"ת מהרי"ץ ח"א סנ"ב. וי"א להיכרא שאינו כמו נרות שבבית, שידוע שאי" בהדלקת ביהכ"נ. ובמענה (מיום א' טבת תשמ"ה): כנראה הטעם משום (1) טרחה וציבורא, (2) לשלול דליקה, להבטיח נקיון ביהכ"נ וכיו"ב. וראה עד"ז במקו"ח סי' קלא סק"ט למנוע בנרות ביהכ"נ בכלל להדליק בשמן ויצא שכרו בהפסדו משום קטורא ושחרותא דכותלי.

59 וראה כה"ח סתרי"א סק"ט שכן מנהג הספרדים. שו"ת שבט סופר סכ"ד שבמקום שנהגו כך אין לשנות ממנהג. להורות תנן ח"ז סנ"א שב"מ מסתימת הפוסקים. וראה גם בצעטל-מענה שבהערה הקודמת שאין התייחסות לדברי השואל עדי.

כדאי לסדר את החנוכיה לפני התפלה שלא לבלבל את המתפללים באמצע התפלה. מנהגנו שבבית הכנסת מדליקים את הנרות בסיום תפילת מנחה לפני עלינו. ואין צריך להמתין לשקיעה אלא מפלג המנחה יכול להדליק. והש"ץ מברך עליה (בפעם הראשונה) את שלושת הברכות. [בלילה הראשון לא ידליק בבית הכנסת מי שהוא אבל רח"ל].

אין להדליק עד שיגמור כל הברכות. בלילה הראשון מדליק נר אחד בצדה הימני של החנוכיה. אין אדם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה שבבית הכנסת (וכן בהדלקות הפומביות ברחובה של עיר. ונכון לעורר על כך בהדלקות הפומביות ובמבצעים, כדלקמן) וצריך לחזור ולהדליק בביתו. ואפילו הש"ץ צריך לחזור ולהדליק בביתו בברכות, ואם אין לו בני בית⁶⁰ להוציאם ידי חובה⁶¹ לא

60) וגם קטן (שאינו מדליק ומברך בעצמו) או קטנה שהגיעו לחינוך, בכלל בני ביתו לענין זה.

61) ויל"ע, להדעות שאין להוציא את הבקי כשיודע לברך בעצמו (ראה שו"ע או"ח סרע"ג ס"ד. ואדה"ז שם ס"ז חשש לדבריהם לכתחילה) – מדוע לא נאמר שבני ביתו יברכו ברכת שהחיינו (או גם שעשה נסים כבהערה הבאה) בעצמם. ואכן כ"כ בשו"ת זרע אמת ח"א סצ"ו בדעת המחבר.

ואולי נקטו להקל בד"ז, כיון שהיא רק זהירות לכתחילה, ולפעמים גם בגדר זילותא דבעה"ב, ולא כו"ע גמירי לדעת בפרטי דיני הברכה, והדר דינם כאינו בקיאים (וכן נהגו בקידוש ליל שבת ויר"ט, שגם בקידוש לפני"ז, מוציא ב"ב יד"ח אף שיודעין לברך בעצמן, מחמת הקושי לשתות יין וכדומה. וראה בארוכה מזה בדיני קידוש בלוח לליל יט"כ שחל בש"ק – נמצא לעיל). ובפרט, שיש מקום לסברא שחייב גם בעצמו לברך (כדלקמן בהערות). ועוד, שלפעמים יש קטנים שהגיעו לחינוך שאינם יודעים לברך בעצמם (אלא שהוא מילתא דלא שכיחא), ומברך עבורם כדי לחנכם במצוות.

יברך עוד פעם [שעשה נסים⁶²] ו[שהחיינו⁶³. ואם הדליק נרות חנוכה בביתו, ואחר כך מדליק נרות

62) שכה"ג גם בנוגע לברכת שעשה נסים – ראה טהרת המים בשיורי טהרה מערכת ח סק"ג. שו"ת התעוררות תשובה ח"א סק"ג (שכך פשוט). אמ"מ או"ח ח"א סק"צ – אף שהו"ע סובר לחזור ולברך כל הברכות גם שהחיינו. או"צ ח"ד פמ"ג סט"ז. שו"ת יהוד"ח ח"ב סע"ז ובספרו יב"א ח"ו האו"ח סמ"ב סק"ב וחזו"ע חנוכה ע' נד.

ובדעת הפוסקים שגמרא שחילקו בין שעשה נסים לשהחיינו (וכן גם בפסקי חמו"ד דלקמן לא הזכיר ברכת הנס), אף לדעת רה"פ שבחנוכה ופורים אינו אומר זמן בשוק – משמע דס"ל שדומה לברכות נ"ח בליל ב', שמברך שוב שעשה נסים ולא שהחיינו. ואף דל"ד, הדכא ההלכה הראשונה היא ממנהגא ולא ההלכת חובה – כש"כ הוא. (אלא שמטעם אחר ל"ד, דהתם נס כל יומא איתא). ויש שכתבו לדמות לברכת המגילה שנחלקו אם מברך שהחיינו ביום (וגם למ"ד שמברך ביום, שאני התם דאיכא זמן קריאת הלילה וזמן דקריאת היום, משא"כ בנדו"ד דחזן זמן הוא), אבל ברכת שעשה נסים לכונ"ג מברך ב"פ. וראה ישועות מלכו מגילה פ"א ה"ג. (אלא שאינו דומה, דהתם מצוה באנפי נפשה הוא. ואכתי י"ל שגם כאן חובת ההלכה אחרת היא).

אמנם, בשו"ת זרע אמת או"ח סצ"ג, מרא דהאי שמענתא, מבוורת סברתו מטעם אחר, חדא מחמת שזמן אומרו אפילו בשוק. והרי לכמה דעות גם ברכת שעשה נסים מברך על עיצומו ש"י. ולאידך, לא קי"ל הכי גם בנוגע לברכת הזמן. ותו, שגם למ"ד שמברך בשוק, פשוט שחיב לברך עוה"פ מחמת מצות הדלקה. (ויש שתיצרו, שברכת שהחיינו על החג פוטרת המצוות שחלים מיד בכניסת החג, ראה ערו"ג סוכה מו, א ד"ה כנס. אמנם, איכא למידח, שכוננת הזו"א דזמן אומרו אפי' בשוק – היינו ביו"ט בכלל ולא בחנוכה, ור"ל שכשאמרו בשוק אינו חוזר ומברך על הכוס, וכן גם כשאמר זמן אהדלקת ביהכ"נ אין לו לחזור ולברך אהדלקת ביתו. וכ"ג גם ממש"כ לדמות לברכה"ת או למברך על הראי. וגוף הסברא מצינו עד"ז ממש בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג ד"פ סנ"ז. וראה בארוכה בשו"ת שערי יושר חנני ח"ג או"ח סצ"ו).

ועוד טעם כתב, דלא גרע מהמברך זמן על הראי' ובא א"כ להדליק. (ולפי משנת"ל – באמת הכל טעם אחד). איברא, שבנדו"ז שבירך על הראי' וחוזר ומדליק מצינו מפורש באו"ז ששכה"ה שאינו חוזר ומברך שעשה נסים ג"כ. וכ"כ בס' המנהיג סקמ"ט. פ"י ריב"ב שבת כד, א ד"ה הרואה. פ"ח סתרע"ו ס"ג. ונדחקו בכמה אחרונים חלק (ראה גם שו"ת שערי יושר שם). ומסתבר יותר שבזו"א נקט מסברא שבבירך על הראי' ובא להדליק מברך גם שעשה נסים. (ואכן בקצת מקומות דנו רק בנוגע שהחיינו אחרי שראה, ומשמעות דורשין איכא שברכת הנס מברך. ואכתי לא מצאנו להדיא. וראה בהגמ"י חנוכה פ"ד ה"ד בשם ראב"ה, שבעתיד להדליק א"צ לברך על הראיה אלא יסדר כולם בביתו, ומשמע דקאי ימי אהדלקת הנס. אבל בראב"ה סתת"ג בנוגע לרואה, שאם סופו לברך אינו צריך לברך שהחיינו כשרואה, מדי דהוה אסוכה דמסדר להו כולוהו אכסא. ומשמע שברכת הנס מברך בשעת הראי' ושוב בשעת הדלקה. ואפשר שגם בראב"ה דוגמא נקט, והה"נ לברכת הנס. כן בריב"ב שבת כג, א ד"ה הרואה הביא פלוגתא אם לברך על הראי' ולחזור ולברך בשעה שמדליק. ומשמע דקאי בברכת הנס, שהיא ברכת הראי'. ואינו מוכרח, שאפשר דקאי ר"ל בברכת ההלכי, אף שדחוק קצת שהרי לא בירכה עדיין. (ומסתבר דלא כיוון שיחזור ויברך גם ברכת הזמן. ולהעיר מהגהות שא"כ אולי סתרע"ו ס"ב). ועוד שבלא"ה לא קי"ל הכי. ולהעיר, שבתשובה אינה אכסנית שהובאה בב"י סתרע"ו (ונראה שכוננתו לשו"ת מהר"ם מרוטנבורג שם), וכ"פ בשו"ע סתרע"ו ס"ג – קאי בבירך על הראי' בליל א' ובא להדליק בליל ב'. וכנראה שבמדליק א"כ בליל א' פשיט"ל שאינו מברך שעשה נסים. ומשו"ה כתב דוקא בנוגע בא להדליק בליל ב' גו', שלא תפרש להדיא בשו"ת מהר"ם שם. ואיך שיהי', לא נפיק מפלוגתא, וספיקו להקל).

ונראה או"ח דבר, שהדעות שבמדליקין עליו ביום מברך ברכת הרואה, והיינו גם ברכת שעשה נסים, אף שיצא יד"ח הדלקה, וה"ט שהיא ברכת הוודאה שעל גופו, ללא קשר למצות הדלקה, והה"נ שכשבירך על נרות ביהכ"נ נטר מחובת הוודאה שעל גופו. וגם למ"ד שאינו מברך בכה"ג ברכת הרואה (וקי"ל"ג להחמיר בספק ברכות) – מ"מ כשאין מדליקין עליו ודאי מברך בראי' גרידא, ולפ"ז אפשר דברכת שעשה נסים על הדלקת נרות ביהכ"ס לא גרע משיבירך ברכת הרואה על דאית הנרות ושוב הלך להדליק בביתו. ועוד, שגם בלא"ה מכיון שבפלוגתא קאי אם במדליקין עליו ביום מברך, הרי בנדו"ד דין סב"ל מכריע להיפך. לחוש להדעות שהברכה אינה קשורה לחובת הדלקה, ושמיילא יצא יד"ח בברכה שבירך בביהכ"נ. והרי לכמה דעות (ראה הגהות אמרי ברוך סתרע"ו ס"ז) אכסנאי שמדליקין עליו בביתו יוצא חובת הגוף בהדלקת ביהכ"נ (וכנראה הכוונה לחובת הוודאה שעל גופו, או חובת מהדרין. והארנו במק"א).

לאידך, במדליקין עליו בביתו ונמצא במקום שאין ישראל להרבה דעות מדליק בברכות (אף להדעות שפטרו מברכת הרואה במדליקין עליו), ובפשטות מברך גם ברכת הנס, אף שיצא יד"ח ברכה זו במה שהדליקו עליו, ומוכח שהדלקה זו מחייבת ברכה חדשה. אלא שאינו דומה, דהתם לכונ"ג מברך גם שהחיינו, מחמת מצות הדלקה. ואפשר שבאופן זה אכן אינו יוצא בברכת הרואה מחמת מקום שהדליקו עליו. ולהעיר גם מדעת הרמב"ם בשו"ת מהדורות בלאו סוכ"ג, שכשמדליק עוד פעם מברך שוב, וקאי גם בברכת הנס, עיי"ש שכה"ג גם ברואה. אלא שלא נפסקה הלכה כך.

[ולהעיר גם מביהגור"א סתרע"ו ס"ז שדימה הדלקת נ"ח בביהכ"נ להלל בליל פסח בביהכ"נ, והביא מירושלמי בברכות פ"א ה"ה שאם שמע אשור גאלנו בביהכ"נ יצא].

ומסתברים הדברים, שהאחרונים שהעתיקו דברי הזו"ר בשתיקה, ולא נחתי לדין ברכת שעשה נסים, הרבה מהם לא ארוהו בפנים. ומשמע יותר, דקאיתי עלה מחמת שזמן אומרו בשוק (ולא קי"ל הכי. ואולי חשו לדבריהם בספק ברכות), וס"ל נמי שברכת הנס אינה על עיצומו ש"י, ולא מחמת דין בירך על הראי'. וגם אם נקטו בטעמו שהוא כבירך על הראי' ובא להדליק, נראה שהבינו שבבירך על הראי' חוזר ומברך שעשה נסים, וכנ"ל – מפורש בראשונים שאינו מברך.

[הדברים מראים שכולם נגדו אחרי הברכ"י סתרע"ו א"כ במח"ב סק"ח, והב"ד בשע"ת שם (סק"ז) סק"א. אמנם, ידוע שאחז צדיק דרכו, להעתיק מה שמצא גם כשלא עלה בהסכמה, וכמ"ש בכ"מ (ראה שו"ת חיים שאל ח"א ס"ח. ועוד) שאם כתב בסתם הדין בשם אומרו עדיין טעון לינה בעומקה של הלכה. ועוד להעיר שכולם הביאו רק מש"כ בזו"א שלא לחזור ולברך שהחיינו, אבל השמיטו מש"כ שחוזר ומברך שעשה נסים. ואפשר שברכת הזמן דוגמא נקטה, והה"נ לברכת הנס, וכפי שכתבנו בכוננת הראב"ה].

ולדינא, אף אם לא יצא מכלל ספק, סב"ל.

63) שו"ת זרע אמת שם, והובא בברכ"י ובשע"ת שם ובמשנ"ב שם סקמ"ה. עיקרי הד"ט הל' חנוכה סל"ה ס"כ. ועוד. וכ"פ בלוח כולל חב"ד. וראה גם קצוה"ש הערות למעשה שער חנוכה ופורים ע' קמב.

ויש חולקין בכל זה, וס"ל שמברך עוד פעם בביתו בכל גווי. וראה פסקי חמו"ד הל' חנוכה סק"ב דשקו"ט לכאן ולכאן ואין בהנמצא ת"י (שהוא רק קיצור דבריו) הכרעה בדבר.

[ובדעת רה"פ שכתבו כפנים, נראה דס"ל שדומה לברכת שהחיינו על עשיית הסוכה שפוטרת שהחיינו ידישיבה, אף שאינו יוצא בעשי'

בית הכנסת יחזור ויברך כל הברכות, גם ברכת שהחיינו.⁶⁴

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת נר ג' דחנוכה (ביחידות כללית) תנש"א נאמר, שמסתבר לומר (אע"פ שצריך לעיין בזה) שמכיון שאצל אהרן הכהן יש כבר הענין דהדלקת נרות המנורה, וזמן הדלקת המנורה קודם להדלקת נרות חנוכה, במילא - ממנורה למנורה ומנורות לנרות - יהי' לו דין קדימה גם בהדלקת נרות חנוכה בבית המקדש, שכמו ש"הדליקו נרות בחצרות קדשך" שהדליקו אז נרות חנוכה בחצר ביהמ"ק⁶⁵, עאכ"כ שכן יהי' בחצרות קדשך דביהמ"ק השלישי⁶⁶.

לחור, והה"נ שבהדלקה בביהכ"נ משום פרסו"נ (אף אם הוא מנהג בעלמא) ה"ז כבר בגדר זמן המצוה. ויתירה מזו, שהדלקת ביהכ"נ עדיפא (בענין זה) על הדלקת ביתו, כיון שמקיים פרסו"נ בציבור, ויש בכלל מאתים מנה (משא"כ להיפך, כשמדליק בביתו ואכ"כ בביהכ"נ, שלרוב"פ מברך עוה"פ שהחיינו, לפי שבבכה"נ ניתוסף פרסו"נ הציבור, ולכן אינו דומה להמברך שהחיינו על הראי' וחוזר ומדליק בביתו, שאינו חוזר ומברך שהחיינו). ותו, שגם בחובת עצמו, יצא יד"ח החובה לראות הנרות עכ"פ (וכדלקמן, דשייד גם בנרות ביהכ"נ). ועוד זאת, שמקיים חובת גברא דהדלקת נ"ח, אף שחייב עדיין בהדלקה משום חובת הבית. ובסגנון אחר שקיים מצות פרסו"נ בגופו ולא בממונו. ואכ"מ.

והרוצה לצאת ידי כולם, יבקש מאשתו לברך ברכת שעשה נסים ושהחיינו, ושפיר דמי.

ויש שכתבו לכוון שלא לצאת יד"ח בברכות שבביהכ"נ (ראה עד"ז בשו"ת חת"ס או"ח ח"א סי' קמג. וצ"ע מה שנקט שבל"ז אינו חוזר ומברך עבור ב"ב. ואכ"מ. וראה פסקי חמו"ד שם. אבל לא ברירא לי' מילתא דמהני. וראה אצלנו קובץ מבית חיינו גליון ז (י"ד שבת תשפ"א) הע' 18). וכ"כ כמה אחרונים (וכש"ץ המבדיל בביהכ"נ שנתכוון שלא לצאת. וראה מט"א סתר"ר ס"ד), והוא דלא כמשמעות קצוה"ש שם. וגם בדבריו יש להעמיס כנ"ל.

[ולהעיי, שבאמת שקו"ט גם בשאר הנוכחים בביהכ"נ, ראה ברכת הבית שנ"ד בשע"ב סק"מ, לדעת אדה"ז סרי"ג ס"ד שיש לחוש שיוצא יד"ח גם בלא כוונה. וראה יומין דחנוכה סל"ח. שו"ת קנין תורה ח"ג סצ"ח. וכבר נתעורר בכע"ז בפסקי חמו"ד שם (מטעם אחר קצת). ונתחבטו רבים ליישב עם מש"כ אדה"ז שם ס"ו ס"ט - ראה בהנסמן בשו"ת עטרת משה חנונו ח"א ס"ל. ולכאורה נר"ד דמיא ממש להבדלה שבביהכ"נ - ראה שו"ע אדה"ז סרצ"ו ס"ז. וראה בארוכה אצלנו בקובץ מבית חיינו חו"ז הע' 18 שם ובהע' 24, ומשם תדרשנן]. (64 ראה שו"ת זר"א שם, הב"ד בברכ"כ ובשע"ת שם. (אבל השיטו במשנ"ב אף פרמז לזה בשע"ב שם, וכנראה מחמת דלא שכיחא בזמנו). וכן המנהג (כמו בע"ש שחל בערב חנוכה, כשמדליקין בביהכ"נ סמוך ממש לשבת. וכן להמדליקים במסיבות חנוכה כשכולם כבר הדליקו בביתם).

ואף אם כל המתפללים בבית הכנסת הדליקו כבר בביתם (ודלא כהמחלקים בזה. וראה בא"ש ח"א פ' וישב סי"א. כה"ח סתרע"א סקע"ה. קצוה"ש שם), מחמת פרסו"נ בציבור - ראה הערה הקודמת. וראה שו"ת צי"א ח"ג סס"ט. להורות נתן ח"ח ס"ג. הליכות שלמה פ"ז הערה 9. [וצ"ע לפ"ו במקום שלא הדליקו בביהכ"נ בתחילת ימי חנוכה, מ"ט אין מברכים שהחיינו בפעם הראשונה שמדליקין שם].

(65 וכן בכ"מ (נוסף להמבואר בלקו"ש חכ"ה ע' 236 ואילך דקאי על נרות להילול ושבת. וראה גם מקו"ח סתער"ב ס"ב. פרי צדיק חנוכה בסופו. שו"ת מצפה אר"ל תנינא (קריית ארבע) חו"מ סוסי' מו - הובא גם בשו"ת יוצבר יוסף שווארץ סס"ז. נתיב ישר (הורוויץ) ח"ב ע' קצ. וכבר כתב כע"ז בעקדת יצחק פ' מקץ שכ"ט ש"הדליקו נרות של ישועה והצלחה") - חת"ס עה"ת פ' וישב שבת חנוכה (הואו באו"א מהביאור בדרשות חת"ס, הובא בלקו"ש שם. וראה באו"א בחי' חת"ס ר"ה כד, ב). ברוך שאמר (לבעל תורת) ע' קמז. וכ"מ קצת בתו"א לח, א. סידור עם דא"ח סוף שער החנוכה (רפא, ב). מאמרי אדה"ז תקס"ו ח"א ע' רכז. שערי אורה (לאדמו"ר האמצעי) לד, א. (אבל ראה שם ית, א. מב, א. מד, א). ובר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשמ"ו, שבשעת הנס הדליקו "בחצרות קדשך" (נוסף לנרות המקדש) במנורת ח' קנים (וכע"ז בחת"ס שם). וראה ר"ד משיחת ש"פ ויגש תשל"ד. אדר"ח כסלו תשנ"ג. ליל א' דחנוכה תשנ"ג. ועוד.

(66 וראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 205. וכע"ז סה"ש תשמ"ט ע' 133.

וראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 422. סה"ש תשמ"ו ע' 145. ד"ה פדה בשלום תשמ"ח. ר"ד משיחת מוצש"ק מקץ תשל"ט. יט"כ תשמ"ה. כ"ג כסלו תשמ"ט. כ"ו כסלו תשמ"ט. כ"ח כסלו תשמ"ט. ש"פ מקץ תנש"א. בדר"ח טבת תנש"א. כ"ו כסלו תשנ"ב. ועוד.

אבל בישיחת יום א' דחנוכה תשמ"ח שלא דוקא אהרן או הכהנים, רק כל הנמצאים בחצרות קדשך ידליקו, בנערנו ובזקננו בנינו ובבנותינו. וראה גם בישיחת אור לכ"ז כסלו תשמ"ח בסופה ובישיחת אדר"ח טבת תשמ"ח. ואולי הכוונה לנרות לשבח והילול.

ליל שישי, אור לכ"ה כסלו, א' דחנוכה

ההדלקה בבית

זמן ההדלקה

גם בזמן הזה שמדליקים בפנים טוב⁶⁷ להזהר להדליק בזמנה⁶⁸. מנהגנו בכל ימי חנוכה (חויץ

67) וגם כשאינו פתוח לרה"ר, כבימינו שמדליקים בפנים ממש (כדמוכח בכ"מ. ואכ"מ). וכמה טעמים נאמרו בזה (לחוש להסוברים שגם במדליק בפנים אינו מדליק בברכה אחר הזמן. ולהעיר שברמ"א כתב להקל בזה"ז רק בשם "י"א"; שלכתחילה צריך לעשות תקנת חז"ל (וע"ד דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו או שלא תשתכח תקנת חז"ל); שיהא בזמן קבוע שמה ישכח; שלא יתאחר עד שב"ב ישנים או שיתאזרו; שעיקר המצוה להדליק בזמן שבנ"א עדיין מתעסקים בעסקיהם; שבזמן זה עדיין בנ"א מבקרים אצל חבריהם ואיכא פרסומי ניסא; מדין זריזין מקדימין; וע"ד הסוד).

ובחיי"א כלל קנז סי"ט שינה הלשון קצת וכתב, שלדין שמדליקין בפנים לכתחלה יזהר להדליק בזמנו ומיהו בדיעבד כ"ז שב"ב יעוררים יכול להדליק ולברך. ומשמע שאי"ז רק בגדר "טוב ליהרר". וי"ל הטעם לפי שברמ"א כ"כ רק בדיעת י"א).

ובח"ל מהרצ"א הוסיף וכתב שמה שב"צ ליהרר בזה"ז להדליק קודם שתכלה רגל "היינו באם כבר איחר מהתחלת הזמן בשקיעה אבל על התחלת הזמן ודאי יש להקפיד גם בזה"ז הדוא עיקר תקנת חז"ל".

ולהעיר מפ"י רבינו פרחי' שבת בג, ב, ש"הרגיל בנר חנוכה" (בגירסת הר"ף) ד"הוויין ל' בינים ת"ח" – "כלומר שמדליקין בשעתו ונותן בו שמן הרבה כדי הראוי לו". ועד"ז הוא בשרידים מפירושי הראשונים שם. וכ"מ ברשב"א שבת כא, ב, שהביא הא דורזיון מקדימין למצוות בתדא מספת"ה שך (שם כס, ב) דר' אבינן נגרא רהי רגילי בשרגי ואמר ר"ה תרי גברי ורברי נפקי מהכא. ובאגה"ת לרבינו יונה (דרוש ג', יום ו' ס"א): והיא רואה שהיתה בעלת הבית דהיה מאוד להדליק נר של שבת בעתו ונר חנוכה בעתו.

וכתב בס' אורחות וישר לר"י מולכו פ"ז: "וטוב ליהרר שלא לאחר ההדלקה אלא תיכף ומיד בבא השמש בתחילת הלילה ידליקם ולא יאחר המצוה לדבר בעתו מה טוב ובפרט מצוה זו שמצוה הוא בתחילת הלילה ולא כמו שראיתי בעירנו זו בהמוני העם ששוהים לבוא לביתם ובאים לביתם לאחר שענה אחת או שתיים אף שיוצאים ידי חובתם מכל מקום אינו מצוה מן המובחר על כן הירא את דבר ה' תיכף ומיד שהתפלל תפילת ערבית ימהר יחשיה לבא אל ביתו להדליק נר חנוכה ולכוין כאילו הדליק המנוחה של בית המקדש כדכתיב יערוך את הנרות ולא ידבר עם חברו דבר סחורה והבלי העולם ואם רוצה לדבר עם חברו או לעשות איהו דבר או לשתות יין ושכר ידליק הנרות ואחר כך יעשה אותו דבר.

68) ונראה, שעדיף להדליק בזמנה מלהתפלל מנחה (או ערבית) בציבור. וכגון, שנוסע למקום רחוק, ואם ימתין לתפלת המנחה בציבור יגיע לביתו אחרי זמן ההדלקה. ואף גם בזמנו שמדליקים בפנים, שכיון שטוב להזהר גם בזה"ז – על כרחך שיש בה מן הזהירות, והו"ל כעין מצוה עוברת. ועוד, שגם לצד חרוק שיש"י ברכה לבטלה לחד מ"ד – הרי עדיף להתפלל ביחידות. (ומה שמתפללים ערבית כשהגיע זמנה – אינו סותר, הודם ה"ט המצוה שתידי קודם. ועוד, שק"ש דאורייתא. ובפרט שלדין זמנה משקיעה ובר עבר זמנה. ומפורש בשו"ת שב יעקב סכ"ב שמה שמתפלל ערבית תחילה היינו גם כשמדליקים בחוץ. וי"ל, של"ד לבדיקת חמץ שתיקנו זמנה בתחילת הזמן, ראה בארוכה בשר"ע אדה"ט סת"ל"א בק"א סק"א כיון שאא"פ לקבוע זמן לסופה, אבל בנ"ח א"צ צריך לקבוע זמן לתחלת עשייתה שיעשו אותה דוקא בתחלת זמנה, דכיון שיש לטוף עשייתה זמן קבוע לא אתו למיפשע. וא"ש מש"כ בשב יעקב שם, שמה שלכתחילה יש להדליק בהתחלת הזמן, היינו רק לכתחילה משום ירוח זמנה. אלא שפשטות הרמב"ם והשו"ע, שלא מאחרים היינו בעיקר הדין, ורק בשכח מדליק עד שתכלה. וגם בשב יעקב כתב באו"ח, שהוא משום שמה יפשע. וגם אם הוא משום ירוח זמנה, הלא אם שנה מבדיק"ח שמה שתיקנו בתחילת הזמן הוא גם משום זריזין. אמנם, הנסברא שבק"א שם בעינה עומדת. ולהעיר שמנהגנו אפילו בבדיק"ח להתפלל תמיד ערבית תחילה, וכש"כ בנ"ח). ובפרט שכיון שמצוה לראות הנרות ולהשות שם וכ"י יש חשש שישכח להתפלל מעריב. (ודמאי למנהגו בבדיק"ח, מחמת שמאוריכסם ביותר – ראה אג"ק ח"ב ע' שדמ). והמור טפי איחור תפלת ערבית מצד אחר, שנקרא עברין באיחר עד חצות. ועוד זאת, שבחיי"א שם ס"כ כתב גם לדין, שמה שמתפלל תחילה מעריב הוא רק אם לא יאחר עיקר זמן הדלקה שהוא עד שתכלה רגל ואל"מ מוטב שידליק תחלה. וכ"מ במשנ"ב סתער"ב סוסק"א. א. וכ"כ בכה"ח סתער"ב סק"ה שהכל לפי הענין דאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם ידליק קודם תפלת ערבית, ואם לאו יתפלל קודם משום דתדיר קודם ובפרט בזה"ז שמדליקים בפנים וא"כ אפילו נתעכב איהו זמן מועט יא"ק קפידא ס"ד. וראה גם ראש יוסף אישקפא הלכות מגילה סתר"ג (פד, ב), בב"ב בשו"ת בית דוד לרי"ח משלונקיס ס"ע. מ"ח סכ"ז סל"ז. מ"ח"ב סתער"ב סק"ג. וראה נימוקי או"ח סתר"ע בהנהגת זקינו מהרצ"א מדינו. וכ"מ להדיא בשב יעקב שם, ממש"כ שכיון דזמן הדלקתה נמשך עד אחר זמן ק"ש יש לקרות ק"ש קודם, כי זמן הדלקה נמשך אחר יציאת החוכבים חצי שעה ויותר, ונמצא שיה נמשך זמן רב אחר יציאת החוכבים אם בודאי יש לו זמן להדליק. (אבל לעיל מינה דחה הסודא הנרות שאמרו קצת לומדים הדואלו וזמן הדלקתה נ"ח הוא זמן קצר ועובר חיש מהר וק"ש ותפילת חיש זמנו כל הלילה ע"כ יש להקדים ערבית סכ"ה במבאר להאריך סק"ג. וראה ע"ד ל"קו"ש ח"ט ע' 76 באופן שבאמת יעבור הזמן מחמת התפלה, אלא שיש חשש שיפשע, עיי"ש). אבל ב"פ"ל ח"ב סתער"ב סק"ב כתב שמדליקין אחר ערבית אפי' אם מאחרין להתפלל כיון דעכשיו מדליקין בפנים. וראה שו"ת מהר"א הלוי סי' קפב. שו"ת עמודי איש ס"ו סק"ג. התעוררות תשובה ח"ג חי' והגהות לשר"ע סתער"ב בא"א ס"א).

ומכאן, שאלה הידועה, ייש לו נרות שעוה, או שאר שמנים, ואין לו שמן זית, אם להמתין לשמן זית אף שעו"ז לא ידליק בזמנה, או עדיף להדליק בזמנה – אלא דיחה המצוה ידליק מיד. אבל אם רוצה להמתין מותר לו, ובפרט כשיש לו רק שעוה ולא שאר שמנים.

[הטעם, לפי שמעיקר הדין יוצא בשעוה, וכן נהגו, וכנ"ל בארוכה בדיני השמנים בהערה, ואילו ההדלקה בזמנה היא מדינא דגמרא. ואף בזמנו י"א שאין יוצא בדיעבד באיחר אחרי חצי שעה. וגם בל"ז, הרי עיקר דין זריזין מקדימין ותביבה מצוה בשעוה הוא מדינא. וההידור דשמן זית לאו כ"ע מודו בה. וגם בהידור מצוה ממש קייל"ן דשהויי מצוה לא משהיין לא שיעשה אה"כ יותר מן המובחר (מג"א סכ"ה סק"ב. אדה"ט שם ס"ד. אבל ראה שם ס"ד). ומש"כ להלך בארצות החיים סכ"ה במבאר להאריך סק"ג. וראה ע"ד ל"קו"ש ח"ט ע' 76 הע' 73. חכ"ב ע' 126 בהערה. וכתבנו מזה בשו"ת באתרא דרב פורים ח"א ס"ט בהערה 5 בשו"ג. ועכ"פ, יש לחלק בנדו"ד שאינו מצוה מן המובחר ממש. וראה בחיי"א כלל קנז סכ"ד ובגשמ"א שם, וכן בשו"ת בנין עולם או"ח סל"ד, והואו במשנ"ב סתר"ע א סק"ג, שמה"ט מוטב שידליק נרות שעוה כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ממה שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה לבד. וכש"כ בנדו"ד, שהרי ההדלקה כמצותה נר איש וביתו כשרה לכ"ע, ואילו במדליק אחר זמנה י"א שאינו יוצא יד"ה. ועוד חילוק משאר זריזין, שבנדו"ד הזמן הוא מוגף

מעבר שבת ומוצאי שבת) להדליק את הנרות (בביתו) תיכף אחר השקיעה [האמיתית] בין מנחה לערבית. ומדייקים שהנרות ידלקו לפחות 50 דקות (חצי שעה אחר צאת הכוכבים).⁶⁹

בחשיבות הענין להדליק מיד בזמנה גם בנוגע ל"מבצע חנוכה", היינו להשפיע על אחרים שידליקו בזמנה – ראה בהערה⁷⁰.

אם לא הספיק להדליק עד זמן תפלת ערבית, יתפלל⁷¹ מעריב תחלה⁷² ואח"כ ידליק⁷³.

גדרי המצוה, אף לדינא שמדליק כל הלילה). ומקומו הוא מוכרע, ממה שנחלקו האחרונים בהתחיל המצוה והביאו לו שמן זית אם מותר להניח המצוה, ומדבריהם איכא למישמע קצת שלכתחילה אין לו להמתין לזה, מדלא כתבו לחדש כן. וכן דייק הגר"מ שטראלי ה"ד (נדפס מכת"ב בשמן הטוב (דייטש) חנוכה ע' קע), אף שיל"ד (וגם בשאר סברותיו שם יש לפקפק, ולהעיר שבאחרונים שדנו בנידון הנ"ל לא כתבו לחלק שאינו מובחר ממש). אמנם בשו"ת חכ"צ סמ"ה חשש קצת לדעת מהר"ל מפראג שהמדליק נר חנוכה בשעוה לא יצא יד"ח. ולא קל"ו הכי. ובראשונים מפורש דלא כותלי, ובביה"כ לא נהגו כך. וכן נורות שבת. וראה לקו"ש ח"ה ע' 445 ד"ה אפילו להתחילה. וי"ל שמרמז (נוסף על העיקר – מש"כ בנר מצוה ד"ה אמר ר' יהודה לפסול שעוה מדין אבוקה) גם למש"כ בנתיבות עולם נתיב התורה ספי"ח שנסתפקו אם הכלי מכלל הנר. והיינו הנר. דס"ל שבלא כלי אין שם נר עליו רק אבוקה.

אלא שמ"מ הרוצה להמתין, וחושש להאומרים שאינו יוצא בשעוה (כדעת מהר"ל), מותר לו להמתין, לפי שבזמנו ההדלקה בזמנה הוא רק בנדר "טוב להזהר".

ושו"ר שכך דעת נוטה בהליכות שלמה חנוכה פט"ו ס"ו. ובשו"ת פרי השדה ח"ג ס' קט שכתב איפכא – מיירי ביכול להדליק תוך זמנה. (ונראה מדבריו ג"כ דקאי במדליק זמן רב אחר צאה"כ רק שחושש שיעבור חצות או שלא יהיו ב"ב ניעורים, והוא ממש"כ שאם זמנו בהול "ולא יוכל להדליק בברכה" ידליק קודם שיעבור הזמן, והרי לדינא מדליק בברכה גם אחרי (ש"ש). וכבר כ"כ בזכות" דאברהם להר"א פלאגי בדרוש ב לשבת הלבשה ד"ה ואמר עוד (יד, א). ואיהו נמי מיירי בכה"ג. (ובשם הגר"ח ק – שמועות סותרות (ראה אור אליהו טובי פט"ו הע' ל. אור ישראל דרך פ"ד הע' 195. ובתירוהו מיירי שיגיע שמן תוך ח"ש)).

(69) אופן החשבון – ראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו טבת תשס"ב.

(70) ראה בארוכה שיח מוצאי ש"פ וישב, אור בל"ח כסלו, תשל"ט. ומועתק כאן חלקו (מסרת הקלטה): והמעשה הוא העיקר... מ'זעט דאך בפועל אז כדי מ'זאל אונצנדן נרות חנוכה ובזמנה דארף מען דאס מאכן די אלע הכנות לזה אין ערב חנוכה, און אז ניט וועט מען אריינציען נאך משתשקע החמה וכו'. על אחת כמה וכמה, דעם ענין וואס מצד ואהבת לרעך כמוך, איז דאך א הכרח צו טראכטן ווי אזוי א צווייטער זאל קענען אונצנדן די חנוכה ליכט פונקט כמוך, ווי ער מאכט די אלע הכנות בעתה ובזמנה בנוגע צו זיך... אז בערב חנוכה איז ביתר עוז און מיטן גאנען שטורעם דער ענין פון מבצע חנוכה ביז אז מ'זאל באווארענען אז יעדער איד וואס גייט אריין אין בית פון "רעד". . מ'דארף זיך ניט פארלאזן אז טאמער וועט ער זיך ניט אויספראווען באווארענען דעם אידן צו משתשקע החמה, וועט ער עכ"פ באווארענען צו דער צווייטער ליכטל און צו דער דריטער וכו', און אפשר נאך צו דער ערשטער ליכטל ביז חצות לילה אדער שנייערעם בני הבית מיט די אלע פריטים וואס איז דא בהלכות אלו – איז דאס אינגאנצען שלא במקומו ושלא בזמנו, אפי' איש שאר המצוות, עאכ"כ א מצוה ווי נר חנוכה.

(71) ונראה, שמ"מ מן הכנוח שיכינו על כל פנים השמן בתוך הנרות קודם תפלת ערבית כדי שיה' מוכן תיכף אחר תפלת ערבית להדליק. (וגם אם בלא"ה יעבור עיקר זמן הדלקתו (ראה משנ"ב סתער"ב סוסק"א), וכש"כ לדידן שזמנו מתחילת שקיעה – עכ"פ לא יתאחר יותר, וגם לא ישכח מלהדליק כיון שהנרות מזוונות לפניו).

(72) ואין להקשות לדידן שזמן ההדלקה מתחילת שקיעה נתחייב תחילה בנ"ח, ועליו להקדים מה שחייבו קודם בזמן – דשאני הכא שערבית הקדמה ואין מה שנתחייב קודם לתדיר, וכדמובח בדיון אשר יצר ובנ"ר (שו"ת אדה"ז ס"ז ס"ז. סק"ה ס"ב). וראה בארוכה הנסמך בקונטרס בענין קדמת תדיר ומקודש (כהן) סנ"ב ובהע' קלד ואילך. ועיי"ש מה שדחה מאי דמשמע באיזהו מקומן איפכא. והדברים עתיקים.

(73) ויש שכתבו להקל כשיש מנין מאוחר יותר לתפלת ערבית, עכ"פ כשרגיל להתפלל אז, שכיון שאינו רוצה כעת להתפלל ערבית א"צ להקדימה.

[ואף שכתבה דעות חובת הקדמת תדיר היא גם באינו רוצה להתפלל כעת, כל שהגיע כבר עיקר זמן המצוה (ראה שו"ע אדה"ז סרפ"ו ס"ה. שו"ת גור אר"י יהודה סע"ז. ובארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב יז'תתקס. ומה שהביאו מפמ"ג סכ"ה בא"א סק"ד – הרי בנה ציו"ן לסרפ"ו, היינו דבפלותגא תליא) – היינו רק במצוה אחת ולא בב' מצוות, שבב' מצוות (לדעת רזה"ע שגם בזה איכא חובת הקדמת התדיר, וכדמובח בכ"מ. וראה גם ח"י סת"לא א"א סק"ו, הביאו בשו"ע אדה"ז שם בקו"א סק"א, ודחאו מטעם אחר) החיוב להקדים את התדיר הוא רק כשיעמוד לקיים ב' המצוות עכשיו ממש – ראה שו"ת תשעה"ג ח"ב סת"ל"ח. (ושם ח"ג א"א סק"צ. ח"ד סק"ז. וכספרו מוע"ז ח"ה ח"ב ס' קטז). שבוי"פ פסח פ"ל סק"ב. שלמי תודה חנוכה ס"ה סק"ד. אבל ראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סצ"ט. (אבל גם בזה לא נהייגין כותי', ומקדימין נטילת לולב לתפלה. ויש ליישב כנ"ל. ואף גם זאת, דשאני התם דנטילת לולב ביום הראשון היא מדאורייתא, וקודמת לתפלה (אלא שיה"א דתדיר דרבנן קודם לדאורייתא), וממילא גם בשאר הימים, דכל דתקון כעין דאורייתא תקון). וא"ש מה שב"ע" לא נזכר בטעם הקדמת מנחה משום תדיר, ועד שיש מקדימין ג"ח למנחה – ראה משה"ק בשו"ת מהרש"ם ח"ט או"ח סל"ח. (ומה שהביאו להוכיח מהבדלה ונ"ח – התם מיירי בעומד לקיים ב' המצוות כעת).

והאריך בזה באריכות גדולה ובראיות לכאן ולכאן אחי וראש הגרמ"ש שליט"א בספרא דבי רב בשערים מצוינים בהלכה עמ"ס זבחים פט, א. ושמ, שעכ"פ כה"ג אין הקדמת התדיר דאורייתא.

ועוד סברא להקל, כיון שאינו רוצה לתוכן זל", ומפסיק ביניהם בהליכה לביה"כ נכו' (ראה אצלנו שם. אבל נתבאר דשם שכשהגיע עיקר זמנה אין סברא זו עיקר). וחזי לאצטרופי הסברא, שבנמצא בביתו אין לו להעביר על מצות נ"ח שהיא לפניו, ובאור"א קצת, שכיון שהציבור מתפלל באיחור ודעתו להתפלל עם הציבור נמצא שאין מצות תפלה לפניו (אף שבד"כ תדיר עדיף מתפלל בציבור. וראה שו"ת אג"מ או"ח ח"ד סס"ח. וראה אצלנו שם), ואין מעבידין דוחה כה"ג למצות תדיר בב' מצוות. ואכ"מ. ובפשוטו, שכיון שצריך להמתין לקיים המצוה התדירה, יקדים מצות נ"ח שאינה תדירה (ראה הר צבי סוכה מא, ב – לענין הקדמת נטילת לולב לתפלה בציבור). וכש"כ כשהוא באופן שגם יצטרך להקדים תפלתו לתפלת הציבור, ראה שם אצלנו. ויש לצרף גם השיטות שבכלל ג"ח קודם, אבל העיקר כסברא

חצי שעה קודם זמן ההדלקה, אסור לאדם להתחיל במלאכה⁷⁴ או בסעודה, ואם התחיל צריך להפסיק. במקום הנצרך, יכול לאכול אכילת עראי, היינו כביצה המוציאה או מזונות (ולא יותר)⁷⁵, ופירות [וכן שאר מאכלים] אפילו הרבה. ומדת חסידות להחמיר גם בזה⁷⁶. אבל בלימוד תורה י"א שאין להחמיר כי אם משהגיע זמן ההדלקה ואילך. ויכול להעמיד שומר [שאינו אוכל ולומד בעצמו]⁷⁷ שיזכירונו [וי"א שגם לאכילה מהני שומר]⁷⁸.

נשים ובנות שאינן מדליקות בעצמן ויוצאות ידי חובתן ע"י הדלקת הבעל או האב (כדלקמן), מותרות לאכול גם אחרי שהגיע זמן ההדלקה⁷⁹.

ההולכים ל"מבצע חנוכה" ועדיין לא הדליקו בעצמם – עליהם להזהר כנ"ל. ויכולים לאכול שאר מאכלים המשביעים. ובמקום צורך גדול – יש מקום להקל תוך חצי שעה לזמן ההדלקה אפילו במזונות יותר משיעור כביצה (וכשנצרך לכך – אפילו פת). ואפילו אחרי שהגיע זמן ההדלקה, באם הכרח בדבר, כל שלא הגיע לביתו. ונכון שיעמיד שומר להזכירו להדליק כשיחזור לביתו, ועדיף להכין לפני זה בביתו מנורת חנוכה מוכנת להדלקה⁸⁰. ומכל מקום, ראוי שלא לסמוך על זה

הראשונה שהבאנו. (ושק"ט עפ"ב בטעם שלא נהגו לספור לפני ערבת כשמתפלל מאוחר. ואכ"מ).

74) ועל בעלי חנויות הפסיק ממלאכתם ולחזור לביתם להדליק – ראה ב"ח סתע"ר ד"ה פסק. משנ"ב סק"י ובשעה"צ סקט"ו. (וראה להלן בלוח ליום הש"ק בהערה בדין התחיל בהיתר). ויש שלמדו זכות בימינו שמדליקים בפנים, ומדין התחיל בהיתר. (ראה שם בהע'). אלא שטוב להזהר גם בזה"ז.

75) בנוגע לפת הבאה בכיסוי – כ"כ להדיא בפמ"ג או"ח סת"ל"א בא"א סק"ד. ובערושה"ש שם סכ"ו החמיר טובא עיי"ש (וסותר קצת למש"כ היו"ע בסר"ב ס"ח לענין מנחה).

ועפ"ז, צ"ל דמש"כ בדה"ח סק"ד לענין מנחה שרק בקובע סעודתו (וכ"מ בפמ"ג סר"ב בא"א סק"ב, והב"ד בישועות חכמה על קש"ע סס"ט ס"ג. וכ"פ במשנ"ב סר"ב סק"ב) – שאני התם דמיירי בתבשיל מה' מיני גזן. וראה בקש"ע שם ובמסגה"ש סק"ב. וראה משנ"ב סרפ"ו בשעה"צ סק"ז. וראה לענין סוכה, בשע"ת סת"רל"ט סק"ה ובמשנ"ב שם סקט"ז ובה"ל שם. ולאדה"ז אפ"ל בתבשיל אסור חוץ לסוכה ביותר מכביצה. ולכא' עטימה לפני מנחה וכדומה חמירא מסוכה – ראה מנ"א סוסי' רלב לענין שתי'. אבל לאידך, סברא שבסוכה מחמירין טפי – ראה ישועות חכמה שם. וראה שו"ת מהר"י אסאד ח"ב חו"מ (בחלק ההשמטות) סרנ"ג. לבר"מ מהדו"ת או"ח סי' קי. וזכור יהודה או"ח סי' קה. קב חיים ס"ה. קובץ תשובות ח"ג ספ"ט.

76) ע"פ הרוקה אירוסין ונשואין ששנ"ג. וראה שו"ת בשמים ראש סע"ד. שבילי דוד סתר"ב סק"ב. שם סוסי' תרעב. ולהעיר מא"א מהדו"ת סתר"א. וראה משה"ק בשו"ת שיח יצחק ששנ"ז. ובכע"ז – ראה שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס"מ בתחילתו, והב"ד בשו"ת מהרש"ם ח"א ס"א ד"ה ובעיקר.

77) כ"ה בשו"ע אדה"ז סת"ל"א ס"א לענין לימוד לפני בדיקה. ובכ"מ גם לענין אכילה (ראה קצוה"ש סכ"ו בבדה"ש סקט"ו. ועוד). אמנם, מקום לחלק בדבר, ע"פ סברת הלח"מ ק"ש פ"ב ה"ו (והב"ד אדה"ז בקו"א לשו"ע סת"ל"א סק"א), שבלימוד שאני דמושך טפי וחישינין שמא ישכח, אבל באכילה הוא מחשב פשיעה. ושו"ר שכ"מ מד"ע בחוט שני שבת ח"א ענינים שונים או"ח סק"ז (ע' רטו). ועוד, דהתם תקנת חכמים לבדוק מיד בתחילת הזמן דוקא, ועל השומר להזכירו כשיגיע זמנו ויפסיק, משא"כ כשישומר שלא ישכח בכלל. ותלוי אם איסור אכילה הוא מחשב פשיעה או מצד העיכוב בכשיית המצוה בזמנה. אלא, שבכ"מ מצוינו דל"מ שומר כלל אפרי שהגיע כבר זמן המצוה (כ"מ במג"א סת"פ סק"א ואדה"ז שם סי"ז. משנ"ב שם סק"ג. ואולי יל"פ כן גם בכוננת אדה"ז בקו"א סת"ל"א סק"ג במש"כ "וצריך לחלק". אבל להעיר ממשנ"ב סר"ה סק"ח. וכ"מ במג"א שם סק"ח. סתר"ב סק"ז בשם הגהות חת"ס. סרנ"א סק"ז. ואולי י"ל דשאינו ספ"ע שמצותו ג"כ בתחילת זמנו. וראה בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סצ"ט סק"א. שיעוריו הגריש"א ברכות ד, ב (ע' כג) ובהערת המו"ל. אשרי האיש שפסד ס"ה. שו"ת אד"ג ח"ו סנ"ב. שלמי מועד ספ"ה ספ"ד בתחילתו. שו"ת תשוע"ג ח"א או"ח ספ"ו. ועוד. ויש לחלק בכ"ז בין קריאת השמש לשומר מיוחד, שיש בזה מה שאין בזה, לכאן ולכאן, ששומר מיוחד עדיף שבודאי ישמע ויזכור (ראה חוט שני שבת ח"ד ענינים שונים על' שעו), ולאידך שמש עדיף שאומנותו בכך ול"ח דילמא אתי למיפשע. ועוד ועיקר שבמציאות אין השמש קורא אחרי הזמן. וכ"א קצת בל"א אדה"ז סת"פ"ט שם).

אמנם, כמה אומנים ועטמים בדין שמירה: דבי תרי ל"ח לשכחה (כל' הצ"צ בשו"ת או"ח סמ"ז), ומשו"ה מהני בשנים קוראים לאור הנו, או בשומר מנחה במיוחד להזיזו (וראה פמ"ג סת"ר"ב בא"א סק"ה). וגם במשנ"ב סק"ה נראה דס"ל לחלק בהכי, מדלא הביא שם דעת המג"א כבסק"ו. וראה בה"ל שם ד"ה אפילו. וראה גם בידי' שבה"ע (הבאה). וטובא יש לחלק בכ"ז.

78) האריכו בזה בכ"מ. וראה גם אצלנו במ"מ ציונים להל' וימית אות שלו ותומח. וילה"ע שנוסף לדעת הט"ז או"ח סער"ה סק"ג וכוונת' פסק אדה"ז שם ס"ד (ראה אצלנו שם), ראה בשו"ב שם סק"ג ובמח"ב שם סק"ה וביד"ו סק"ה סק"ה כ"ה כבר בראשונים – ס' הבתים ומאירי. ומוכר יש הוכיח כן מהרשב"א שבת קמט, א. אבל ראה חו"ע שבת ח"א ע' רמ. וראה מה שחילק בידי' סכ"ה אפרי סק"ה. ואכ"מ.

79) וכן בנכ"ב בט"ז סתר"ע"ז ס"ב. וכן גם במג"א סת"ע סק"א ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז. והט"ז לגזור שמה איש ושכח – ראה כעני"ז בנחלת צבי יו"ד סרס"ב ס"א. וגם לא גרע משומר שהרי בודאי יקרא לאשתו וב"ב בשעת ההדלקה. וכ"כ להקל בשבה"ל חנוכה פ"ו ס"ג. אשרי האיש ח"ג פ"ג ס"ה. וראה גם בהע' הבאה. [ואיל"ק"מ מה שאסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה, אף שאינו מקיים המצוה בעצמו – דשאני התם שהמצוה בשמיעה, או בקריאה ושומע כעונה. ועדיף טפי משאר מצוה עט"י שליח דרמאי מצוה אדיר' אלא שנפטר ע"י שליח, אבל בחנוכה האריכו בכ"מ דלאו אקראפתא דגברא מוטלת החובה אלא היא חובת הבית (ומה"ט במגילה י"א שקטן שהגיע לחינוך מוציא הגדולים, משא"כ בחנוכה – ראה שו"ת חכ"צ בתוספת חדישים ס"ג. והדברים עתיקים. והארכנו במק"א)]. ויש שכתבו להחמיר (הליכות שלמה פט"ז ס"ז. שו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ח סק"א. אבל עיי"ש שאינו מדינא, ורק ממנהגא, ובמקום צורך קצת אפשר להקל).

80) לכל לראש, בטעימה אין לאסור אפילו משהגיע זמנה, ופת הבאה בכיסוי י"א שדינה כטעימה כשאינו קובע עליו (כנ"ל בהע' בדיני טעימה). ואפי' להמחמירים בטעימה אחרי זמן המצוה, ה"מ כשאפשר לו להדליק, משא"כ כשנמצא במקום שאא"פ לו להדליק, דרמאי

ולהימנע מאכילת פת ומזונות יותר מכביצה.

לא הדליק בזמנה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק (כחצי שעה או יותר לאחר שקיעת החמה או צאת הכוכבים). עבר זמן זה ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה עד עלות השחר (ולכתחילה יש להיזהר להדליק לפני חצות⁸¹), ובתנאי שבני ביתו נייעורים. וכדאי להקיצם (עכ"פ שנים מהם או אפילו אחד⁸²), שיוכל להדליק בברכה. אך אם הם ישנים ידליק בלא ברכה⁸³. אבל,

לפני זמנה.

וגם בנוגע לאכילה, מצינו שכמה פוסקים סתמו וכתבו רק לאסור רק אחרי שהגיע זמנה, ולא חצי שעה לפני⁸⁴. וגם אחרי שהגיע זמנה, מקום להקל כנ"ל כשאנו בביתו, שאין עליו חובת מצוה כעת (ראה כע"ז בא"ז סתרנ"ב סק"ב ובה"ר סק"ו באופן הראשון. אמנם שם נפסק רק שלא יתענה יותר מחצי היום. וראה גם במג"א שם סק"ד. ומ"מ, י"ל דשאני ממי שממתין על הלולב שחייב גם כעת במצוה). ונחלקו בוה אוגוני דרא בתראה – ראה שו"ת שבה"ל חי"א סי' קסג סק"א. שושנת ישראל ע' לד. קובץ מבית לוי חי"ע כב. וראה שו"ת משיב נבונים חי"ג סל"ט שהוכיח מכ"מ לחומרא. וי"ל, בסגנון אחר שכיון שמוכרח לחזור לביתו לא ימשך באכילה, ראה כע"ז בקצוה"ש סכ"ו בבה"ש סקט"ו. וכש"כ כשמעמיד שומר, דבכחו דא כשאנו בביתו אפשר להקל גם לדבר הרשות וגם כשהגיע כבר זמן המצוה – ראה גם שו"ת משיב נבונים שם. [ובלא"ה, עליו העומד שומר מצד תפלת ערבית. אבל, נראה שאין לסמוך להתיר לאכול לפני מעריב בימי חנוכה מחמת שרגיל להתפלל במנין קבוע, גם להמתירם כן במשך השנה, כיון שבמי חנוכה בטל התמיד, שהשנים עתים מחלפים הזמנים, ונשתנו סדרי בראשית הקבועים].

ויש להוסיף בטעם היתר, דרבים מידברי אהרדי, והיינו גם כשאין שומר (ראה בארוכה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרמח), ואפי' לבי תרי לפעמים ל"ח לשכחה. ומה גם שכבר הכין בביתו מנורת מצוה מוכנת להדלקה דעדיף משומר – ראה שו"ת שבה"ל שם. ויולה"ע ממ"שכ בשו"ת הצ"צ או"ח סוס"י מז, שא"צ לבדוק חמץ הנמכר, דל"ח שישכח למכור חמצו, שרוחק שישכח על מה שענינו רואות. [ולהעיר מדעת רבינו דוד תל' הרמב"ן בחי' לפסחים ז, ב, שעיקר ההדלקה היינו התקנת השמן והפתילות, עיי"ש. ובמק"א הארכנו].

וחזי לאצטרופי דעת הסוברים שאין להחמיר כלל באכילה לפני הדלקה – ראה שו"ת שבי יעקב סכ"ב שכתב שלא מצינו בפוסקים ראשונים שכתבו מהו. וכש"כ בזמננו שמדליקים בפנים – ראה שב יעקב שם. ומלתא בטעמא היא, דאיכא שהות טובא, שהי אין זמנו קצוב וזמנו כל הלילה. וגם כיון שאין מדליקים כעיקר מצותה שתיקנו חכמים. (וי"ל עפ"ז בל' מנהיג מהר"א טירנא מנהג של חנוכה ומג"א סתער"ב סק"ה בשמו, שטוב להדליק קודם אכילה, ולכ"כ ב' איסור, דקאי בזמננו. אבל יותר נראה, שכוונתו לקבוע זמן ההדלקה קודם ובסמיכות לאכילה, ולא בזמן אחר, שאז כולם מקובצים יחד בלא"ה, ולא מיירי מענין איסור אכילה. גם י"ל – אף שאינו עיקר – דמיירי בנשים וננות שאינן מדליקות בעצמן, וכבה"ל הקודמת). אלא ששאר הפוסקים לא חילקו בדבר. וסתימת דבריהם דמיירי בזמננו שמדליקים בפנים. ויש שמוכח מדבריהם להדיא ש"כ"ה גם כשמדליקים בפנים. ואדרבה, כשזמנו ארוך לפעמים יש לחוש דילמא אתי למיפשיע. אבל להעיר מהסברא שבכמה אחרונים שאחרי שעבר כבר זמן משתכלה מותר בטיעמה.

ועוד איכא בגווה שכשמדליקים אחרים בביתם (שכ"ה בד"כ) כבר יצאו יד"ח, והדלקתם הוא רק מדין מהדרין, ומסברא לא אסרו לאכול לפני הדלקה משום חידוד (את"ל שגדר מהדרין הוא שאפשר לברך על החידוד, ולא דלא ניחא ל' לצאת בהדלקת בעה"ב). ושו"מ שכ"כ בשו"ת משיב נבונים חי"ג סל"ב.

ושמעתי באומרים לי שיש מרבני אנ"ש שצידדו למיסבר סברא, שכשהולך למבצע חנוכה ל"ש לחוש שמא ישכח, וע"ד הוא עצמו מחזר אחריו לשרופי מיכל כאכיל מיני. [ולהעיר מהדין שחומר לקרות כמה מדליקין לאור הנג שכיון שמכיר איסור שבת לא יכבד ויטה (שו"ע ודאדה"ז סער"ה סי"ז (ס"ח)).] וכ"ה בהולך בדרך להביא לולב – ראה או"ח שם (אבל שם שלא יאכל עד חצי היום. וכ"פ במג"א שם). וכמ"כ כשעוקב בסעודת שבת לא היישבו שישכח מלקדש (תוד"ה מאי – סוכה תל, ואשאר ראשונים. ואף דאין קייל"ו פרס מפא, אי"ז מחשש שכחה לחוד, והוא מפני שעיקר מצותו בתחילת זמנו ועיקר מצות קידוש נתקן לפני הסעודה ולא לאחר, ומה"ט אסרו לטעום כלום אפי' מים, ומפסק גם בהתחיל בהיתר, משא"כ בשאר מצות הקבוע להם זמן). וכע"ז מצינו להתיר לעסוק במכירת חמץ אחרי ימון הבדיקה מטעם הנ"ל (ראה שערים מצוינים בהלכה לאאמו"ר סי' קיא בקו"א סק"ג). אבל ראה שו"ת דברי יהושע חי"ב סי"פ סק"ב]. וג"ז חזי לאצטרופי להתיר. אבל טובא איכא לחלק, שהרי בשעה שאוכל אינו עוסק במצות הדלקה, ולא בענין ההדלקה. ומ"מ מיקלש קליש איסורא מטעם ה"ל. ואו"ל גם דדמאי קצת למש"כ בשו"ת נראה ע"ז הצ"ח גיל, שכיון שמצות חנוכה מול עיניו לא ישכח. ויש לחלק.

ועכ"ז, נכון שלא לסמוך ע"ז, שכמה צדדי היתר הנ"ל מפוקפקים, וכנ"ל, וגם סתימת ה"ל הפוסקים לא אסרו איסור בכל גווי. ועוד שדרך חסידי הראשונים שהיו מתעניין על מצוה החביבה הבאה מזמן לזמן, כמ"ש ברוקח סענ"ג. ובשו"ת בשמים ראש סע"ז, שראוי לכל יר"ש לתבח המצוה שלא להקדים לה שום דבר אפי' טעימה בעלמא. והבו דלא לזסיף עלה לאכול סעודת פת.

81) כדעת הרש"ל. וזכור בכ"מ בשיחות קודש. [ומסתברים הדברים, דהרש"ל קאי רק בזמנו שמדליקין בפנים, ועלה כתב שכמו שבזמנם שאין להדליק אחר שתכלה רגל שנקבע הזמן חצי שעה, הה"נ בזמנו שנקבע הזמן בחצות, הן כשיניעורים והן כשישנים. וא"ש שהמג"א כתב לחלוק שזמנו כשיניעורים ב"ב, שהרי אר"ל קאי כשמדליקים בחוץ קר לקר בא"ז. ולהעיר שהרש"ל עצמו בהגהותיו על התורה, הביאו בב"ח סוס"י תער"ב, לא חילק בהו"ב לפני ואחרי חצות].

82) רוב הפוסקים סתמו ולא כתבו כמה צ"ל נייעורים. ובערה"ש שסער"ב סי"ז פ"י שאם יש רק איש א' או אשה אחת או תינוק ותינוקת קצת בעלי דעה יברך ואפי' הדליקו כבר בעצמם. ובחמד משה סק"ג (הובא במשנ"ב בשעה"צ סק"י): יקין ב' או ג' מהם. ובמל"ח סכ"ז סכ"ו: די בב' ו' נייעורים. ובב"א פ' וישב (הביאן בה"ח סק"ו): די בשנים נייעורים (אבל יש שפי' בכוננתו דשנים היינו עוד אחד חוץ מהמדליק. וראה הגהות אבן חי'לשם). ולכא' הטעם להקין ב' וג', שבג' נק' רבים, ואיכא פרסום, והספק אם צ"ל ב' חוץ הימנו או עם המדליק. או דהא גופא מספק"ל אם מילעוט רבים שנים, וטני בב'. אבל לדינא נראה עיקר דבחד סגי, שדלא נחתו הראשונים לפרט.

83) הנה, כ"ה פשוט משמעות הראשונים, במה שכתבו דהאינא ההיכרא הוא לב"ב עד עלוה"ש. ובלשון הראב"ה סתתק"ע: דלב"ב הוראים כל הלילה שוה להדלקה. וכ"כ בסמ"ג ה' חנוכה בשם ר"י: וכ"ז שאין בני הבית ישנים שייך פרסום הנס. וכ"ה בהגמ"י חנוכה פ"ד אות ב. וכ"ה בהגה"ה בס' הנייר ה' חנוכה: כ"ז שבני הבית נייעורים. וכ"כ בעץ חיים חזן מלונרדץ ה' חנוכה. [וצעק"ק בס' המנהגים טירנא הובא בד"מ סק"ד. ואולי כוונתו שטוב להדליק כ"ז שכל ב"ב נייעורים. וכ"ה להדיא בהגהות ר"פ על הסמ"ק סי' רפ. וכן יל"פ באר"ח

מי שאין לו ב"ב, ונמצא יחיד בביתו, מדליק בברכה. עבר ולא הדליק עד שעלה עמוד השחר, שוב אינו מדליק (אפילו בלא ברכה)⁸⁴. ובלילות האחרות ידליק כמו שאר בני אדם אף על פי שלא הדליק בראשונה.

אם אינו יכול להדליק נרות חנוכה בזמנו, יכול להקדים ולהדליק החל מפלג המנחה ויזהר לשים הרבה שמן בכדי שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים [ולענין ברכה – נחלקו הפוסקים]⁸⁵, ויש

הל' חנוכה סט"ו ובכלבו הל' חנוכה סמ"ד בשם ר"פ, וכן בל' הטור שם בשם הסמ"ג. ולכא' כוונתו להגהות ר"פ על הסמ"ג הנ"ל. (ובחמ"מ דלקמן ה"ד מזה לשיטתו שהוא רק זהירות לכתחילה. ויל"ד כנ"ל). או"י, בחלקם ע"פ, דקאי במדליק בזמנו. וכ"כ בחי' מהרצ"א לט"ז סתער"ב סק"ו בדעת המג"א. וכ"ה בחי' הלכות להגר"מ לעווינגער תל' החת"ס, נדפס בקובץ צפונות גל' יד' על לוח. ועוד. ויל"ע ד' קריאת המגילה בזמנה שא"צ עשרה. וראה שו"ת חוקי חיים ח"ג סי' קט. אבל להעיר ממשמעות המג"א סתער"ב סק"י. ויל"ב].
ואיך שיהי', כ"ד רוב ככל הפוסקים להלכה למעשה – ב"ח סוס"י תער"ב בשם רש"י – הוב"ד בשכנ"ג סוס"י תער"ב. מוג"א שם סק"ו. א"ר שם סק"ג. חמ"א כלל קנ"ד סל"ט. סידור דה"ח סי' קפ"ב. קיצור שו"ע סי' קלט ס"ז. מל"ח סכ"ז סק"ב. ערוה"ש סתער"ב ס"ז. בא"ח וישב ש"א ס"ז. משנ"ב סתער"ב סק"א. כה"ח סק"ז. לוח כולל חב"ד. ועוד. ובאג"ק ח"כ ע' גפ שפס"ד תורתנו שאינו מברך. וראה לקו"ש ח"י ע' 275 ד"ה פירסומי. לקו"ש ח"ג והל"ה דלקמן. וכ"ה להדיא בכמה שיחות קודש (מוצ"ש מקץ תשל"ט – בסרט הקלטה. וראה גם מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. (ושם שגם בזמנה ספק אם יכול לברך). מוצ"ש וישב תשל"ט. ש"פ מקץ תשמ"ח ותשמ"ט). וראה ד"ה נ"ח תשל"ג.
[ודלא כדעת החמ"מ סתער"ב סק"ג. ולהעיר, שגם בחמ"מ כתב למעשה שלכתחילה יקיצם. ועוד להעיר, שבמשנ"ב בפנים סתם שלא כדבריו, ורק בשעה"צ שם סק"ז ה"ב, וסיים עלה, שספק ברכות להקל, ומ"מ מי שירצה לנהוג כוותי' אין מוחין בידו. וראה חי' מהרצ"א סתער"ב לט"ז סק"ו שדחה הוכחת החמ"מ. וצ"ע בשו"ת אג"מ או"ח ח"ד סי' קה (ועד"ז, בכמה מאחרוני זמננו) שפסק כוותי' דהחמ"מ, ונגד כל הפוסקים.

ובפשטות, להבנת המג"א וכל הגוררים אחריו, כל שאר הראשונים שכתבו בסתמא שאפשר להדליק כל הלילה, מיירי רק בכה"ג. אבל ראה פמ"ג בא"א שם בדעת השו"ת. [ואין להכריח ולחדש בדברי המג"א שכתבן כן רק בתור הכרעה בין השיטות בעצם היתור. להדליק כל הלילה. אלא שיש שידרשו באו"א, שלמג"א לפני חצות ש"ד לברך גם כשב"ב ישנים. וראה שלחן שלמה רס"י תער"ב. ברכת הבית שנ"ד בשערי ברכה סט"ז ובשערי בינה סק"כ"ה. וכ"כ הגר"מ לעווינגער שם. אבל יותר נראה בדעת המג"א, ובפרט בדברי הפוסקים שהעתיקו דבריו, שזהו רק דעת הרש"ל, ולי' לא ס"ל הכי].

וכאן המקום להעיר שראיתי למי שכתב שבפר"ח (סוס"י תער"ב בד"ה ומו"ש מדליק) משמע קצת דס"ל שמברך גם כשב"ב ישנים וכדעת החמ"מ, משמע שיש להקשות על הרש"ל שבתצות כבר ישנים. אבל המעניין היטב יראה שדייק לכתוב "שכל שדעתו לישן כבר שכב וישן", לומר לך שעדיין ישנם מ"ב הניעורים, ובגמרו דבריו נתפס, במש"כ שלדידן שההיכר הוא לב"ב מדליק כל הלילה].

אבל, מי שאין לו ב"ב, ונמצא יחיד בביתו, מדליק בברכה, וכמפורש בשו"ע סתער"ב סי' ג (אף הדתם מיידי בנמצא במקום שאין ישראל ולא יראה הנרות וגם לפחות שייך פרסו"ג אצל הנכרים למאן דאית להו הכי) – ראה חמד משה סוס"י תער"ב (ונסמן בלקו"ש ח"ג ע' 817 הע' 35. חל"ה ע' 319 הע' 12. ולכא' צ"ל תער"ב). שו"ת בית שער"א סי' שס"ט. והכי איכא למישמע גם ממו"ק סתער"א: דכי מדליק לעצמו אטו לא סגי ליה ליתו אינשי ויחיד מי מייפרט. וכבר כ"כ בס' המאורות (הל' חנוכה) שבת כא, וב. וכ"ה גם בר"ם משיחת ש"פ מקץ תשמ"ט. (ולהעיר שישנם בזה בהינחיה בתוכן בהינחיה. ולהעיר שבר"ם משיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט משמע קצת שיש לחלק בין נרות שבת לחנוכה בנוגע להנמצא יחיד בביתו, אבל בסרט הקלטה הוא באו"א). וכן מוכח בפמ"ג סתער"ב במ"ז סק"ה לגבי אונן שהוא יחיד.

והאריכו בזה בכ"מ (ראה בחי' מהרצ"א וחי' הגר"מ לעווינגער שם ועוד), ושכ"ה גם לשיטת המג"א (ודלא כברכת הבית ואג"מ שם. ועוד). ובכמה אנפי. ויקר הענין, שאין מברך מצ"ע ורק שצ"ל מצב שיכול להיות פרסום (ראה כע"ז בלקו"ש שם). ובסגנון אחר, שכל שפרסם הנס גם שביכולתו לית לן בה. וכ"כ בשו"ת שמש צדקה ח"א ס"ל (צ, ד) ג' האמנ הכיר. ובפשטות, שכשאינו אחר שם דומה לשעת הסכנה, והרי עשה המוטל לעיניו, וממילא פרסו"ג ע"ז. אבל כשמצותו פרסו"ג ולא עשה כן, לא קיים המצוה כתיקונה ואינו מברך (וכש"כ אם נפרש שברך יחיד דומה למקום שאין שם ישראל שהמצוה רק מדיו זכרון הנס, ולא משום פרסו"ג).

וכע"ז באו"א קצת, דלא פלוג רבנן בעיקר התקנה. ובפשטות, שכל שהי' באפשרותו להיות זריזין ומקדימין ולהדליק בתחילת הזמן כעיקר התקנה מוצוה מן המובחר לא תיקנו עבורו להתיר בדיעבד אה"כ (וכע"ז כתב האג"מ בעצמו בסברת לישנא אבינא בגמ'), משא"כ באנוס. והיינו, שבב"ב ישנים גרע טפי, ודומה למי שאיחר ע"ד אחרי שכלה רגל מן השוק (לתי' קמא בגמ'). ויל"ע עוד, שכמו שבזמננו הנמצא יחיד מדליק עד שתכלה, שמעיקרא קבעו הזמן בהתאם לרגל שבשוק, כמו"כ בזמננו נקבע הזמן בהתאם לבני הבית, וממילא כשב"ב נמצאים מדליק כ"ז שניעורים, וכשמנצא יחיד מדליק כל הלילה, מאחר שהוא הוא בן הבית. וראה גם שו"ת להורות נתן ח"י ס"ט. וידבר דוד מועדים שישמחה ס"ז. ועוד. וזהו גם אם מדליק באיחור, וכש"כ במדליק לפני חצות. ובפרט כשמדליק בזמנו, שלמכה דעות במדליק בזמנו לא גרע מבעת הסכנה שתקיעת הדליקם גם בליכא פרסו"ג. [להעיר שבמג"א סתער"ב סי' קה הביא ד"ה להדליק כשב"ב מקובצים על דברי הרמ"מ שבוזה"א א"צ ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק. ומשמע שבמדליק בזמנו א"צ להדליק כשמקובצים]. אלא שפשטות דברי מפורסם אצלו ואינו רואה הנרות, והוא גדר אחר ולא מדיו הדלקת נ"ח דשאר אינשי, ורק לראות הנרות. ואכ"מ.

84) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'רע"ו.

85) במשנ"ב הביא מברכ"י שאפשר גם לברך. אבל כבר העירו שבשכא רחמים עמ"ס סופרים פ"ב חזר בו ממש"כ בברכ"י. וכו"כ ס"ל דאין לברך – היעב"ב חת"ס. ועוד. וראה בסידור בית עובד שכ"מ דעת המג"א סתער"ב סק"א. ועוד, שבפשטות, כל הראשונים שסתמו וכתבו במדליקין משתשקע החמה, ונתנו טעם דשרוא בטיהרא מאי אהני, עכצ"ל דלא ס"ל הכי (אבל ל"ד – ראה בל' או"ח הל' חנוכה סט"ו. ועוד. ולהעיר שבידראים (סוס"י ער'ד) כתב לשיטתו משתשקע הוא מבעו", ועכ"ז ס"ל שאינו גבדר שרגא בטיהרא, עיי"ש. אלא, שגם לדבריו – והיינו רק ג"ר מיל לפני שקיעתה"ח, כיון שהחשיך קצת". ובשו"ת תרומה"ח סי' קב בטעם שאפשר להדליק בע"ש מפלה"מ שבאמת אינה שעת הדלקה דהוה שרגא בטיהרא אלא בשיהוי ההדלקה אחר חשיכה היא קיום המצוה. כן להעיר שבב"ב כתב בסתמא להתיר מפלה"מ ולא הביא שום חולק. (ובשו"ג סתער"ב סק"ג שרוא"פ מסכימים שאפשר להקדים). ויל"ע במשמעות המכתב באג"ק ח"י ע' רכה. (והארכנו בזה בהתמים שבט תשס"ב ע' 29 ובהע" 61 ואילך). ולהעיר גם משיחת ש"פ מקץ תשמ"ה שהוא רק בדיעבד. וראה מענה להריל"ג, נדפס בתשו"ה גראנער כ"ג סיון תשע"ו ע' 9. ולהעיר שבכ"מ בדא"ח (אוה"ת חנוכה תתקמ, ב ואילך. סה"מ תת"ל ע' גמ ואילך. ועוד) נת'

הסוברים שעדיף למנות אדם אחר שידליק בשבילו בזמן]. ובכל אופן – עדיף להדליק בעצמו⁸⁶

הענין שנ"ח צ"ל דוקא אחר שנתפחה החמה ולא מפלה"מ כנורת המקדש ושבת. ומובאר שם (אוה"ת מתקמ, א. סה"מ תר"ל ע' מה. ד"ה נ"ח תשלה") שבאמת מפלה"מ שאין השמש בתקפה אינו בגדר טיהרא, ושרגא האני כנראה במוחש. ופשוט, ושאני הדלקת נ"ח בע"ש (ראה פר"ח רס"י תעו"ב), שאא"פ באו"א, ואין דנין אפשר משאי אפשר (ראה מאירי שבת כא, ב ד"ה אחר. שו"ת תה"ד שם. יד אהרן סתעו"ב בהגה"ט (אבל ראה שם משה"ק). אבל בכמה ראשונים סברי שאינו מעכב להדליק משתקע, והביאו רא"י מהדלקת ע"ש – ראה רשב"א וריטב"א שבת כא, ב. ר"ן שם ט, א בדפי הר"ף. אבל קאי לפני שקיעה שני' דר"ת, דליתא הסברא ושרגא טיהרא. ובריטב"א משמע שאפשר להדליק כבר מתחילת שקיעה ראשונה. אבל אין רא"י להתייר בעוד היום גדול כשרגא בטיהרא).

אמנם, בהדלקת ביהכ"נ נהגו בשופי להקל לברך מפלה"מ, וה"ט דבביהכ"נ איכא פרסו"ג גם מבעו"י. וכחילוק זה בין ביהכ"נ לשאר מקומות מפורש להדיא בס' הנייר הל' נחוכה. ומצינו בכ"מ, שאכן כן נהגו מאז בביהכ"נ – ראה במנהגי מהרי"ל (וישנם שם שינויי נוסחאות. ואיך שהי' ה"ז מבעו"י, לפי שנהגו להתפלל גם ערביית מבעו"י. וצ"ע הנוסחא: אחר שקיעה"ח). ב"ח סתעו"ב ד"ה מצותה. שכנה"ג שם בהגה"ט ע"א. לבוש סתעו"ב א"א ס"ח. שו"ת שב יעקב ס"ב. ושו"ת שב יעקב ס"ב. ושו"ת שו"ת צדק (ח"ב סכ"ט). החדשות סי' קיב. אלא שיעקר שמכנתו אמ"ד שדעת המחבר שאפשר לברך בכלל (גם בביתו) מפלה"מ. מחנה חיים ח"ב י"ד ס"א. כה"ח סתעו"ב סק"ז (אף שנהרא מדבריו שהכריע שלא לברך בהדלקה בביתו מפלה"מ – ראה שם סק"ז). אול"צ ח"ד פמ"ב ס"ב. וראה משנ"ב סתעו"ב סק"ז (למנהג שמדליקין בצאה"כ). ואו"ל (בדא"פ ובדרך רמז) שבביהכ"נ דמאי למנות המקדש שהדליקו מפלה"מ. (וכמש"ב בס' המנהגי סי' קמח בטעם ההדלקה בביהכ"נ שהוא מקדש מעט זכר לנס שנעשה בבית עולמים. ובטור או"ח סתעו"ב א, שבביהכ"נ מניחין בדרום זכר למורה שדרום. וכ"מ קצת בכלבו סמ"ד. ובב"י שם ד"ה ומו"ש שמיניחה, שהמנהגים במקום ההדלקה בביהכ"נ הם בהתאם לב' הדעות באופן נרות המנורה. וכן זכתו להדלקה בביהכ"נ ביום היא זכר להדלקה בשחית בביהמ"ק במצאן שכבו לדעת הרמב"ם – ראה שו"ת בנין שלמה ס"ג. אוו שמח תנוכה פ"ג ה"ג. שבילי דוד סתעו"ב סק"ב. שיחת מוצאי זאת תנוכה תשל"ד. ועוד. ויש שכתבו מה"ט להדליק בביהכ"נ בימין דוקא דומיא דמקדש – ראה רס"י תרענ. וראה שם סק"ז). ושו"ת שכ"ב בשו"ת התורות ושובה מהו"ח ח"ג סתס"א (ועיי"ש שכתב מה"ט להקל להדליק מפלה"מ גם בביתו). וראה גם שו"ת שבה"ח ח"ד סס"ה. תשו"נ ח"ב סשל"ו.

86 ושקו"ט בפוסקים אם עדיף שתדליק אשתו בעיקר זמנה, או שידליק בעצמו בהמשך הלילה כשעדיין ב"ב ניעורים. ולפענ"ד, עדיף שידליק בעצמו אח"כ, והכי נהוג. וגם המקדימים ומדייקים להדליק בזמנה במשך ימי החנוכה (שכך טוב ונכון לעשות, כנ"ל), במו"ש לא הקפידו בכגון זה, אף שאפשר בדוחק עכ"פ תוך ח"ש לזמן צאה"כ, ע"י שהאשה תדליק מיד בבית. (וראה להלן בלוח למצו"ש בענין זה). ועכצ"ל, שהדוכרה ההלכה ושונין דעלמא שיעורקו שידליק בעצמו.

ונימוקי עמי, שלדין האידיא שמדליקים בפנים – ובפרט לדין שההדלקה בפנים ממש ולא רק בפתח הבית (ואכ"מ) – מותר להדליק מדינא כל הלילה. וכן נהגו למעשה – ראה בד"מ סתעו"ב סק"ד שכן נהגו, ושכ"כ במנהגים (היינו מש"כ במנהגי טירנא שמדליקים קודם האכילה. ושם משמע דאדרבה הכי עדיף. וז"ה בכלבו סמ"ד. ראה להלן. וכ"ה במנהגי מהרי"ל שנהגו רוב העולם להדליק קודם אכילה אף שהוא עצמו הדליק מיד כשיצא מביהכ"נ. ובמק"מ. ובקיצור הלכות שכן נהגו באשכנז. וראה נימוקי או"ח כאן במנהג האדמו"רים). ונוסף גם הוא ש"א שבזמננו שיעור שתכלה מאוחר הרבה יותר מבזמן הגמ' והקדמונים.

ומכיון שכן, אתנין להשקו"ט במצוה בו יותר מבשלוחו וזריזין מקדימין הי מיינייהו עדיף (ראה פמ"ג סתכ"ח בא"א סק"א. פתה"ד סר"ג סק"ב. ערול"ב יבמות ע"א, א). וילקט יוסף שווארץ ח"ב ס"ה קלא). וסוגיא דעלמא שמצוה בו עדיף. (וראה שו"ת ח"ב סל"ב מערכת מ כלל נח. שו"ת שו"ת ח"ד ס"ו. והכי נהוג אפי' לגבי ברה עם, וכדעת העו"ש סרע"ג לקדש בעצמו, הובא בתוס' ש שם סק"י, וחולק עליו. אבל להתייר מסברת האד"ת, שבאשתו כגופו ברה בו – ראה סדר אליהו בוספ. עריכת נר. קובץ מהיר' סכלו תש"ס. וראה גם בערוה"ש סר"ג ס"ג. אבל בב"ח וט"ו ומג"א סתעו"ב דלקמן מוכח דלא ס"ל הכי. וכן בהכנות לשבת מוכח שלא סמכו על ההכנה ע"י אשתו, ודלא כערוה"ש הנ"ל. וכן מוכח מ"ח ועולת שבת סר"ג דלקמן לגבי נר שבת). ובפרט בנ"ח שבתו הרא"ש פסיחם פ"א ס"י זמ"ה"ט מברכים להדליק ולא על הדלקת, אף שאפשר ע"י שליח, דאורחא דמילתא שכא"א מדליק בעצמו בביתו משום חביבות הגוס. (ראה שו"ת טוב עין ס"ט סק"ז. חת"ס י"ד סרצ"ד). ואף עיש מאחרוני הזמן שנטו קו באומנם שלגבי נ"ח ל"ש מצוה בו יותר מבשלוחו וזריזין שחובות היא (וכבר כ"כ בשפ"א שבת כא, ב. ולהעיר מפנ"י שם בטעם שלא תיקנו בעיקר המצוה שיהא באופן דמצוה בו), ובסגנון אחר דמה לי הוא ומה לי אשתו, אבל מצינו כן להדיא בכ"מ גם לגבי נ"ח – ראה האגודה שבת פ"ב סמ"א, הובא בשו"ת מהר"י מינץ ס"ב. ב"ח סתעו"ב. מג"א שם סק"ז. ט"ז שם סק"א. וא"ד שם. סדה"י הדלקת נ"ח (ואתא ח"י נ"ח פ"א). ס' החיים סי' תר. ועוד. וראה גם חיי"א כלל קנד סל"ב. (וצל"ע מש"כ שם בסל"ג שגם במתירים להדליק בעצמו באכסניא אין לו לסמוך ע"ז לפי שיעיקר זמנה עד שתכלה ונוסיעי' להירידים כמה שעות בלילה. ודוחק לומר, דמיייר במדליק אחר חצות, ולהדעות שאחרי חצות אין לברך, שהעיקר חסר מן הספר. ואולי קאי שחזור לביתו וב"ב ישנים כבר, או דמיייר שאין פרסום כלל באכסניא. ויותר נראה דלשיתוי' קאי שכתב שם בס"ט, שגם לדין שמדליקים בפנים לכתחילה צריך להדיק בזמנה ורק בדיעבד מותר להדליק אח"כ. (אבל ברמ"א כתב כל"ב ש"טוב להזהר להדליק בזמנה"). אלא ש"ל שגז"ל רק לדעת י"א שהדיא שצ"ל להתלוצ בזמנה. ומכיון שבפולגותא תליא לכתחילה צריך להדליק בזמנה).

[ולהעיר שנתפשט המנהג בתפוצות ישראל בישיבות וכוללים וביהמ"ד שמבטלים ת"ת להדליק נ"ח בעצמם, אף שאפשר שאשתו תדליק עליו בביתו. ובפשוט, לפי שמצוה בו יותר מבשלוחו. (ואולי הוא גם מחמת טעמים אחרים שעדיף שידליק בעצמו, וכדלקמן). ומש"כ בשו"ע אה"ח ב"ק א' לסר"ג סק"ב שאין לבטל ת"ת עבור יתרון מצוה דמצוה בו יותר מבשלוחו. היינו במי שתורתו אומנתו שבטור שם). וא"ש גם מה שר"א לא הידר להדיק בעצמו שנתקשו בזה תו"ב (וראה גם שבת מישור פרייא בקונט' יפה לנר שבטור"ס). דתורתו אומנתו שאני (שסתם ת"ת תורתו אומנתו – תוד"ה זה ת"א – סוטה כא, א. ולגבי ר"ז פברט – מגילה כח, א. תוד"ה כגון – שבת יא, א ובשאר ראשונים שם. ומובן שלא רצה להפסיק לחדש בה דבר (ברכות כט, א), ולחזו אחר הנר במו"ש עכ"פ ממדת חסידות (ברכות ג, ג)). ואף שנתפשט שם העטם שבמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים אין לבטל ת"ת, ולכא"ז ד"ז קאי בכל גווי' (וכה"ק בשו"ת מגנותא אליה ח"ב סוסי' כז) – צ"ל שג"ז לא יתיר בתורתו אומנתו. וכן מפורש באוה"ת דברים ע' אלקטב. תורת שמואל תרכ"ו ע' רסט. וראה תרע"ג (אשכנזי) להתל' נ"ח הע"ג א/3. קובץ אור ישראל גל' יו ע' רמב. וש"א. ובשפת אדם רב לקו"א שם. ובאמת, עדיף נדו"ד משאר מצוה בו יותר מבשלוחו שאינו רק יתרון מצוה, שבמצוה שמברכים עלי' עליו להפסיק לימודו – כ"מ קצת במהרי"ט קדושין ע, א. וראה אור ישראל שם ע' רבא ואילך. ובכלל, משמע קצת בקו"א שם דקאי רק במצוה המזדמנת תדיר שאין לו לבטל בקביעות ולא במצוה הבאה מזמן לזמן. ואולי משום חביבות המצוה דמאי נ"ח לכבוד שבת שעל כאו"א לקיים בעצמו, וכד' הרא"ש הנ"ל. וכבר העירו מסברא, דתיי' גווי' מצוה בו איכא, שבמצוה שבגופו אפ"ל שמשום מצוה בו גופא הי' אפ"פ ע"י אחרים, שאף שאפשר

בהמשך הלילה ובברכה מאשר להקדים ולהדליק מפלג המנחה.

בשליחות, הרי א"פ לאחרים לעשות חובת הגוף שלו באופן דמצוה בו. ורק במצוה שאינה חובת הגוף, שהוא ושלוחו שוים בדבר, שייך לומר שאפשר ע"י אחרים, ומשום מצוה בו אין לו לבטל תורתו. או כלל לדבר זה ולאידך גיסא, דשאני הכא משאר מצוה בו, שבשלוחו נמי מקיים המצוה ע"י שליחות, אבל כשאשתו מדלקת אינו מקיים המצוה כלל, ורק היא מקיימת המצוה. ואף דלא רמאי על' חיוב הדלקה אח"כ, לפי שהמצוה נתקיימה כבר בביתו (ואיתו למ"ד שאין דין שליחות ב"ח והיא חובת הבית ואכ"מ), ס"ס לא קיים המצוה כלל, ובכגון דא ודאי יאות שיקיים בעצמו, ודאי משאר מצוה בו. ומש"כ הפוסקים בל' מצוה בו – שיגרא דלישנא הוא, והכוונה שעדיף שיעשה בעצמו. ולפ"ז, כל ה"א ודאי דוחה לדון זרזין מקדימין, ובמכ"ש מזה שדוחה לביטול תורה.

והנה, במאיירי שבת כא, ב, שמנהג הצרפתים שאיחרו זמן ההדלקה, ומדליקין לאחר שעומדים מביהמ"ד, וכ"ה בס' המאורות שם שהדליקו כשחזורים בני הישיבה מביהמ"ד. ובפשוטו, טינמם משום ביטול ביהמ"ד. ועכ"ל לא יצאו ד"ח ע"י אחר. אלא שלדידהו גם לכתחילה אפשר להדליק בביתו. אבל אנו בדין קייל"ן שטוב להחמיר להדליק בזמנה, ומבטלין ת"ת גם לזה, וכנהוג בתפוצות ישראל.

ומה שלא נהגו עושים מדליקות בעצמם, אף מצוה בהן יותר מבשלוחן – כבר מזהו בכ"מ ויישבו כמה אנפי, וכמו שבנרות שבת האשה מדליקה ולא חשו הגברים למצוה בו (ראה ב"ח סרס"ג ד"ה ומ"ש ויש. ובעולת שבת שם סק"א דנר שבת שאני ולא אמרינו מצוה בו, והובא בשו"ע אדה"ז שם בק"א סק"ב). ומה, שהדלקתו בעיה"מ מהני גם לאשתו, דאשתו כגופו (אבל איפכא לא אמרינו, שאין גופו כאשתו – ראה בית האוצר כלל רו. ושק"ט מזה בכ"מ. ואכ"מ).

ואף שלדעת התוס' מהדרין מן המהדרין מדליקים רק כימים היוצאין ולא חשו למצוה בו, וגם לרמב"ם בעיה"ב בעצמו מדליק לכל בני הבית – כל אלה הלא מקיימין חכ"ה. וגם מדליקים היינו משום היכרא, או שההידור הוא באפשי נהורי דבעיה"ב ולא באפשי גברא, או דס"ל שאין לברך כאו"א בפ"ע בנרות ההידור (וראה מעיל אליהו לר"א לואנץ רב"ד וורמיישא על הרמב"ם חנוכה פ"ד ה"א).

ועוד וגו' עיקר, שחסר לו בדין מהדרין, וכש"כ לדיון שאפי' באכסנאי שאשתו מדלקת עליו שייך גדר מהדרין. ובכ"מ שמהדרין אינו רק בגדר הידור אלא מעיקר התקנה, ועד שא"א שחייב למכור כסותו לצורך נרות ההידור. וי"א שקיבלו כחובה. וראה קצת מזה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס"י יוס' (ואף שבלצ"מ ה' הנישין אינו מדליקות בפ"ע, ולא הוגילל מאומה להוסיף בנרות, בכ"מ ובלצ"מ לה דה"ט דדין מהדרין משום חיוב המצוה לעשות בעצמו. ולפ"ז לא מהני שליח לקיים גדר מהדרין. ומה שלא הקפיד בכך ר"ז, שאני התם דמייירי באכסנאי שדר במקום אחר, וס"ל שההידור שייך רק במקום שדרין שם – ראה שו"ת תרודה"ד סי' קמה. מהרש"ל ס"פ. מ"מ סתר"ע ב"מ"ז סק"א. ח' מהרצ"א מ"א סק"ד. אלא שד"ז עולה יפה להסברה (ראה ח' ר"ז הלוי הל' חנוכה) בגדר מהדרין שהוא הוספה על נר איש וביתו, אבל כשבלצ"מ ליכא הוספה כיון שהנהגו להנישין אינו מדליקות בעצמו, לצ"ע החילוק בין מדליקות לשאר מהדרין. ובלצ"מ ה' הנישין שייך ג"כ שם באכסנאי שייך הידור להדליק בעצמו. וי"ל כדלעיל שלא רצה לבטל ת"ת עבור מהדרין לפי שתורתו אומנתו. ויש שכתבו שר"ז ה' עני מרוד. אבל ראה ירושלמי ברכות פ"ב ה"ח. אלא שבכ"מ שההידור להדליק כאו"א לעצמו נתחדש רק כשהתחילו להדליק בפנים).

ועוד טעם דבבר שלא להדליק ע"י אשתו, לחוש לדעת ר"א שאשה אינה יכולה להוציא (ראה מאירי שבת כג, א בשם קצת מפרשים. ובראב"ה ח"ב מגילה סתק"ט נסתפק בדעת בה"ג דבבר. וכ"כ בביאור רא"ם על הסמ"ג סוף הל' חנוכה ד"א אבל אשה, ופ"ש פי' שבאכסנאי נשוי שם מדליקים עליו בביתו היינו שאשתו הביאה שמיים להדליק, וראה גם שו"ת מהר"ח או"ז סוס"י קכח).

ואף גם זאת, שכיון שמעיקר הדין יכול להדליק אח"כ לכשיחזור, אין לו לבקש מאשתו וכו' שידליקו עבורו, שהרי הוא בכלל תבא מארה למי שאשתו או בניו מברכין לו (כ"ב במש"ב סתר"ע"ה בה"ל ד"ה אשה שגם לענין נ"ח כך הוא, ושם שאשתו מדלקת עליו הוא רק כשאני בביתו. ולכא"ו לדבריו כ"ה גם כשאני בביתו אבל יחזור במשך הזמן כשאפשר להדליק. אלא שאם לדין יש שתובה, שכיון שבפועל אין יכול להדליק לביתו עליו בביתו. ויש עיקר ב"ל דן, דשמו בנ"ח ל"ש ד"ז לפי שומע יוצא הברכה מהם. ונאפשר להוכיח כי גם מנר שבת שמעיקרא כך תיקנו שאשתו ומדלקת. וגם, שאין הנדון דומה לפי שא"ז מצוה שבגופו, וכך תקנת נ"ח נר איש וביתו. ובסגנון אחר, שהיה חובת הבית, וכולם שוים במצוה ואין נפק"מ מי ידליק. (והיינו, שאף את"ל ששייך תבא מארה גם במי שלמד, וגם שכולם בני חיובא, מחמת הבדיון דבדבר, ומ"מ בנדו"ז שהיה חובת הבית שאני). וכ"מ קצת בריב"א מגילה ד, א שהזכיר מארה רק לגבי מגילה ולא עובי הנוכה שהזכיר שם ג"כ. ומה שמתקן כל הפוסקים בד"ז משמע קצת עליו כסרי יבגן הכ"ה).

ובנדו"ד, על גבי איכא בגוה, ו"ז ע"ק, והוא שבהדלקה מאוחרת דכ"כ י"ב לא רק משום מצוה בו אלא משום פרוס"ג, שכל בני הבית נמצאים שם, ועכ"פ הוספה בפרסו"ג שכן אז נמצא גם בעיה"ב בעצמו. ופרסו"ג ודאי עדיף מזרזין (ובפרט שכל עיקר סיבת ההדלקה בזמנה מעיקרא הוא משום פרוס"ג). ובמכ"ש ממה שפרסו"ג דוחה תדיר. וכן מוכח מפדה"ב ביום דוקא משום פרוס"ג המצוה ופרסו"ג הדצלת ככורי מצרים, ולא בלילה שלפניו (ראה ש"ך ס"ה סק"י). וראה שו"ת יהודה יעלה יו"ד סרס"ב. וראה גם בשפתי חכמים מגילה ז, א שכ"כ בטעם שסעודת פורים צ"ל ביום דוקא. וכן ממה שכהנים מבטלין עבודתן לקריאת המגילה אף שיש שהות אח"כ, ובתורה מבטלין מגילה ג, א שהוא משום פרוס"ג ולא כתבו משום זרזין (ועוד שפרסו"ג דוחה עבודה בזמנה, שחביבה מצוה בשעתה. וראה לקו"ש ח"י ע' 32). ואף את"ל שזרזין עדיף מברוב עם (ושק"ט בזה בכ"מ. ואכ"מ), כשהוא משום פרוס"ג ודאי ברוב עם עדיף, מפנה"ט יאחר וישמע מגילה ברוב עם – ראה שו"ת משנה שכיר ח"י קד. וכן נהגו להקדים מגילה למילה מה"ט, דפרסו"ג עדיף מזרזין. וזמנינו גופא, מוכח כן ממנהג הל"ל שנהגו להדליק קודם אכילה דוקא, וממנהג האדמו"רי"ם שהדליקו באחרון מה"ט, וכאשר הליץ בעדם בנימוקי או"ח שם בארובה. ונלהיני מוסד משנה חנוכה פ"ג ה"ד ובני יששכר (מאמרי כסלו טבת מ"ב אות לב. מ"ד אות יז. שם אות קטו. מ"ה אות יג), שמבטלין ת"ת לנ"ח. וי"ל בכמקרא מגילה שמבטלין לשמוע בציבור דוקא (ריב"ב"מ מגילה ג, א. מ"ג סתר"פ"ז סק"ב. סתר"צ סק"ג וכו'), ולא אז בלבד אלא לשמוע ברוב עם אפי' כשיש עשרה במקומו (ראה ר"ן מגילה שם. ב"ח או"ח סתר"פ"ז. שו"ת הרד"ך בית ג"א).

ומש"כ הפוסקים שהאדמו"ר איכא פרוס"ג כל הלילה, ושמה"מ טוב להזהר להדליק בזמנה משום זרזין, אינו משום שזרזין עדיף, ומיירי רק באופן שגם בזמנה איכא פרסום הנס, או שיכול להשתדל לקבץ ב"ב קודם – ראה מנהגי מהר"ל. לקט יושר ע' 151. ואדרבה, מצינו שכתבו הפוסקים שעדיף לאחר ולהדליק אח"כ קודם אכילה, ממנהגי טירנא הו"ל, שהביא בד"מ שם, וכתב עלה שכן המנהג. וכ"כ המ"א סתר"ע"ב סק"ה לדינא. (ומ"מ), כנראה שהיו יחידים שנהגו גם בכגון דא להדליק בתחילת הלילה, כדמשמע במנהגי וורמיישא ל"ז שמש, עיי"ש. וגם בהו"א אין הכרח משום דס"ל דזרזין עדיף (ושם דבני ובני שלא בטלה תקנה – ראה יוסף אומץ סתתור"ע). וכ"כ מד"ע בערוה"ש סתר"ע"ב ס"ו – או מטעמים אחרים כיו"ב (שהבדיון לעיל בהערה). אמנם, לדינא אינו כן, כנ"ל באורך).

וגם יש בזה משום שלום ביתו לפעמים, עדיף מנ"ח, ולכמה דעות גם בנר של חול כ"ה, ועכ"פ ודאי עדיף להדליק באחרון מה"ט. ותו, שבאופן כזה נחית לשק"ט בענין חובת ברכת הוראה כשמדליקין עליו בביתו, וגם חייב לראות הנרות. וכל כגון דא, ודאי עדיף לצאת מבית הספק ולהדליק בעצמו אח"כ. וכבר כתב בה"ח סתר"ע"ז ד"ה ומ"ש הרא"ש שגם כשאשתו מדלקת עליו לכתחילה חייב לעמוד אצלה בשעת ההדלקה.

מי שיכול להדליק בזמן אבל אין לו זמן להמתין חצי שעה ליד הנרות, טוב שידליק בזמן ואל ידחה את ההדלקה. ויתעכב קצת זמן ליד הנרות⁸⁷. ומ"מ עדיף להעמיד שומר⁸⁸. (ונכון לעשות כן משום חשש סכנה).

טוב להתנות בפירוש לכתחילה לפני ההדלקה שלא יאסר בהנאה אלא כשיעור⁸⁹, שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה, כשיעור חצי שעה, ומה שנותר לא הי' מוקצה למצוה, ומותר אחר חצי שעה.

מקום המנורה

מנהג רבותינו נשיאינו שהיו מדליקין נר חנוכה על פתח אחד החדרים ולא על החלון⁹⁰. וכמה מאלו (הדרים בעלי) המדייקים להניח בהלון דוקא יצא שרכם בהפסידם.

ועוד אחת היא לנו, מש"כ במק"ח סתער"ב בקיצור הלכות ס"ב שיעיקר המצוה להיות אצל הנרות חצי שעה לראות ולשמוח בהם (והארכנו במקור הענין בהע' הבאה), וד"ז ל"ש במדליק ע"י שליח. ובפרט שכתבו האחרונים שנוכן לישב עם ב"ב ולספר בנסים שנעשו לנו, וכל הרמב"ם (חנוכה פ"ד ה"ב) שמצות נ"ז חביבה וכו' כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל – והודי' לו על הנסים וכו'. ופרס"ג כי הא עדיף נמי מהדלקה בזמנה שאינה מעכבת כלל.

87) במקור הענין להתעכב ליד הנרות ולהסתכל בהן – כבר העירו מרמ"א סתער"ז ס"ג: כי חייב לראות הנרות. וכבר כתב ברמב"ן פסחים ז, א (וכ"ה בנמוק"י שם): מצוה לראות משום פרסו"נ. [אבל ראה מאירי פסחים (שם ע"ב) שהראי' אינה מצוה המוטלת עליו. וכ"כ במג"א סתער"ו סק"א בדעת התוס' סוכה מו, א ד"ה הרוואה (ראה פמ"ג ומחה"ש שם). אבל ראה מש"כ בזה בחי' חת"ס שבת כג, א. ערוה"ש סתער"ו ס"ז]. ולהעיר מס' הפרדס לר' אשר ב"ר חיים ש"ח פ"א שברכת הרוואה היא כברכת ראיית מקום הנס. (והארכנו בזה במק"א, בשו"ת אתרא דרב סי' א'תפז). וראה אגרת הטיוול לאחי מהר"ל בקונטרס המילואים: העולם שמח בראיית הנרות חנוכה שזוכרים הנסים. ובמק"ח קיצור הלכות סתער"ב ס"ב: עיקר המצוה הוא שיהי' המדליק אצל הנרות ח"ש לשמוח בהם (ושם גם ע"ד נוסח הנרות היללו (מס' סופרים פ"ב): "לראותן בלבד". וראה גם בשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה, שבל' אלא לראותן" משמע שהשתמשות היא ע"י הראי' בהן). וביוסוף"ה להאריך בשירים וכו' עד משך ח"ש עכ"פ. [וחידוש גדול בשו"ת שבו"י ח"ג סמ"ח שיוצא יד"ח בראי' לחוד, ורק מצוה מן המבוחר להדליק בעצמו. וכבר נתקשו בזה כו"כ. וצע"ג להלום הדברים כפשוטם. ואו"ל בדוחק, דקאי התם בדיני חשדא, וכוונתו שטועים בהכי אבל לא שכו"ה הלכה. אוי', דמייירי במי שמדליקין עליו. וגו' דחוק]. ובכ"מ שיש חשש כזווי מצוה כשמדליק והולך מיד. וראה גם שו"ת שב יעקב סכ"ב. מנוחה וקדושה ע' קס. וכבר העירו שו"ה פתילות ושמינים שאין מדליקין בשבת אין מדליקין בחנוכה, ומהם שהטעם שמא יניח ויצא. ויש שכתבו גם מצד שמירה, כפס"ד השו"ע ח"מ סתי"ח ס"ב: שהי' לו לישב ולשמוח. וראה גם תיו"ט ב"ק פ"ג. ובכמה ספרים נת' גם ע"ד הדרוש (ראה אמרי פינחס ש"ד ס"ח. שפ"א מקץ תר"מ). ייטב פנים מאמר הוד והדר אות י. ועוד). וראה סה"ש תשמ"ט ח"א ע' 132 הע' 82. שיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה. ועוד.

ומצאתי את שאהבה נפשי בחפץ ה' (לבעל אוה"ח) שבת כא, ב (בהבנת שיטת רש"י שמדליק בפתח ביתו ולא על פתח החצר). שמצות נ"ז מעיקרה היא פרסומי ניסא לעצמו, ושהמדליק יראה הנרות לא רק בשעת הדלקה אלא גם אח"כ, וכלשונו: דבעינן דהמדליקין נמי ראו יראו וזכור וזכרו מהניסים והנפלאות ויאמרו ביהם ואם יניח המנורה בפתח החצר נמצא שהמדליק אינו רואה הנרות אלא בראשונה כשנכנס לפתח החצר ואחר שנכנס כבר אינו רואה והי' כלא הי' נמצא שנעשית נר חנוכה רק לבני הר"ר ותיקין את העוברים ושבים ואת עצמו לא תיקן.

וראה שו"ת מנח"ש ח"ב ס"ד: המדליק נרות בזמנו ואינו נותן אל לבו להבין שההדלקה היא להודות ולהלל ואפילו אם יודע שאסור ליהנות חסר לו העיקר הואיל ועיקר התקנה היתה על הלל והודאה לה' על הנסים הגדולים שעשה לנו ואין זה דומה לקריאת המגילה שיוצא גם אם אינו מבין.

[ולהעיר בגוף הענין, שבהיום יום (כ"ה כסלו) נז' רק "שהי' יושב בסמוך להנרות חצי שעה", ולא שהסתכל בהם, ובר"ד חנוכה צ"ג ריגא ש"וישב בסמוך להם חצי שעה [וקרה שהי' כותב אז]. ושם שלאחר החצי שעה – שחפץ שידלקו 50 מינוט – הי' לומד גמרא בסמוך להם].

אלא שכ"ז סלסול וחייבו מצוה ולא מדינא (וראה גם שו"ת משנ"ה תנינא ח"א סתק"ל). ועכ"פ, באופן המבואר בפנים, שפיר דמי.

88) ומפי השמועה ע"ד"ז בהנהגת כ"ק אד"ש, מעשה רב. וראה בהערה הקודמת.

89) ותנאי מועיל גם לפתילות – ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ח'קפז.

אבל לא מהני תנאי על השמן כשיעור הדלקה להתירו בהנאה (כ"מ בפשטות בנו"כ השו"ע). וכ"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סמ"ב ד"ה אך עדיין. אשרי האיש פל"ד סי"ז. וראה קובץ בית הלל חו' כא ע' כג ואילך. ולהעיר מכע"ז בשו"ת כנף רננה או"ח סוס"י פג. ויש חולקים – ראה סהרת המים שיורי טהרה מערכת ח סק"ק. חזו"ע חנוכה ע' קסד. וראה משאת אברהם דיין חנוכה ס"א).

והנה, יש מחמירים שגם אחרי השיעור אין להשתמש לאורו משום מראית עיני. ובס' המנהגים בענין זה "לא יכולתי לברר הכרעת מנהג בית הרב". ולפי דעה זו, כתבו האחרונים שגם תנאי אינו מועיל בכדי להשתמש לאורו, אבל מותר לכתוב ולהשתמש בשמן. (אלא, שיש שהחמירו שבזמננו שמדליקים בפנים אין גם לכתוב כ"ז שבני ביתו נייעורים. ולדידהו אסור גם להשתמש במותר השמן, וגם תנאי לא יועיל (משמרת שלום סמ"ח ס"א). אבל שאר האחרונים לא חילקו בדבר. וראה מזה לקמן).

90) ובלק"ו ש"ח ע' 456 (בהוספה לאחר זמן בשוה"ג – חלקו נעתק להלן בפנים). וראה סוכה (לב, ב) הואיל וניפק מפומי' דרב כהנא כו'. וראה מזה בארוכה בשיחת נר ה' דחנוכה תשל"ו. ועד"ז בר"ד מליל א' דחה"ס תשב"כ בעת הסעודה, שנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר להדליק על פתח חדרו שפנה לפרוהדר ולא על חלון חדרו שפנה לרה"ר, אע"פ שהיתה האפשרות לכך [כ"ק אדמו"ר שליט"א ראה בידי הק' על שתי האפשרויות, כי לטובה נכנס מתוך חדר כ"ק אדמו"ר נ"ע], ולכן גם החסידיים צריכים להדליק כן. וכ"ה בר"ד מליל א' דחה"ס בעת הסעודה תשל"ב.

הלכתא למשיחא: לעת"ל ידליקו נרות חנוכה בחוץ.⁹¹

מי שיש לו שני בתים [או חדרים]⁹² מדליק במקום שאוכל⁹³. וצריך להדליק בבית שבו הוא אוכל בקביעות, ולכן ההולך לאכול בבית חבירו באקראי צריך לחזור לביתו ולהדליק שם.

מחנכים את הבנים להדליק בעצמם נרות חנוכה משהגיעו לחינוך⁹⁴. והמנהג בימינו לחנכם מגיל רך ביותר⁹⁵ ובאופן דמהדרין מן המהדרין⁹⁶. כדאי ונכון שהילדים ידליקו נר-חנוכה בפתח חדרם הפרטי (כמובן, צ"ל באופן של זהירות מסכנה וכו')⁹⁷.

91 שיחת ש"פ מקץ תשכ"ג.

92 יש שר"ל ולחלק בד"ז. והארכנו בזה במק"א. ואכ"מ.

93 ולהעני מר"ד משיחת ש"פ מקץ תשמ"ח בשלילת הסברא להדליק בחדר שינה (משא"כ בחדרי הילדים, עיי"ש. אלא שההנחה נערכה בתוספת פרטים שלא נאמרו בפירושו. ונפק"מ טובא).

94 אבל מן הדין היינו רק כשיש להם בית בפ"ע – (ראה מג"א סתרע"ז סק"ח (אבל ראה פמ"ג בא"א שם. הגהות לכו"ש על המג"א. שלחן תמיד חנוכה ס"ב בור זהב סק"ד). משנ"ב שם סק"ג. שם סתרע"ה בבה"ל ס"ג ד"ה ולדין. ועוד. (וכבר העירו בשבשה"ג ומאירי שבת כא, ב, שהובאו שם מיירי רק כשבעה"ב מדליק עבור בני בית. וי"ל. כן להעיר מנה"ש סתרע"ז סק"א שבעה"ב מדליק גם עבור יונקי שדים). וכן מוכח ממה שנהגו רק "איזה זמן קודם הבר מצוה" (ס' המנהגים ע' 69. ובשיחת חנוכה תש"ו הנסמך שם דהיינו כשנה קודם), ולא משהגיעו לחינוך (ראה שיעורו בכה"ח סתרע"ה סק"ו).

95 ראה לקו"ש ח"ב ע' 475 (ולהעיר מלקו"ש שם ע' 474 במוסגר. שם ע' 478). סה"ש תשנ"ב ע' 190. וראה הנסמך אצלנו בשו"ת אתרא דרב ס' אתרמה.

96 כן המנהג. וכ"כ בסדר משנה חנוכה פ"ג ה"ד ד"ה והנראה (ע' קפד). וראה גם מנחת פתים סתרע"ז ס"ב למחה"ש סק"ח. וראה שו"ת משנה"ח ח"ס"צ. ועוד. ודלא כמשנ"ב סתרע"ה סק"ג. וראה לקו"ש ח"ב ע' 451. שיחת ש"פ ויחי תשמ"א. ועוד. ולהעיר מלקו"ש ח"ב ע' 251.

ולהעיר מדעת הא"א מבוטשאטש מהדו"ת סתרע"ז שאין קפיידא אם אין נרות שלהם דולקות ח"ש. אבל סתימת הפוסקים אינה כן, ולהדעות שצריך לחנוכו בהכשר גמור כמו בגדול, משמע דה"נ בנוגע לשיעור המצוה אף שאינו מבחין, וכן כ"מ משמע שצריך לחנוכו בשיעור שלם (כגון בשיעור ט"ק, קריעה טפה, כזית מצה, רביעית בד' כוסות, ועוד).

בנוגע חינוך קטנים להדליק בשמן זית, וביורו בדין חיוב חינוך קטנים להידור מצוה – ראה בשו"ת אתרא דרב שם.

97 ויכולים להדליק לפני בעה"ב או אחריו. והמנהג שבעה"ב מדליק תחילה, ובוזה מתקיים עיקר המצוה. ואח"כ מדליקים בני ביתו שעל דם מתקיים ההידור דמהדרין. (וי"א שגם בהדלקת בעה"ב עצמו יש גדר מהדרין, דלא מסתבר שיחסר לו ההידור. ואכ"מ). וגם מצד כיבוד אב להקדימו תחילה לבר שבקדושה, ובפרט שיש המקפידים בכך מאיזה סיבה שתהי' (וראה שו"ת מנה"ל ליקוטי תשובות ס"ו סק"ב. ולהעיר גם מלקט יושר ע' 151 שלא הניח לבחורים להדליק קודם שהנר שלו הדליק כמעט שיעור).

(ויש שכתבו מטעם אחר, ולאידך גיסא, שאא"פ להדר אחרי שנתקיימה המצוה, וההידור דמהדרין מן המהדרין, הוא שבעה"ב מוסיף והולך, ואם רק הדליקו בני ביתו כבר נתקיים ההידור, ואין מקום להידור נוסף, משא"כ בעה"ב המדליק תחילה, יש מקום שבני ביתו יהדורו וידליקו לעצמם. ויש שנהגו איפכא, שבני ביתו ידליקו תחילה לחוש לדעת הסוברים שאין להם לברך לפי שכבר יצאו בהדלקת בעה"ב. ועדמשי"כ המשנ"ב סק"ז לענין אכסנאי שאשתו מדלקת עליו. וסברתם שהאב אינו יוצא בהדלקת בני הבית, מחמת שעיניו החיוב מוטל עליו. ועוד כהנה בסברות שונות. (אבל במשנ"ב שם ה"ט שאין אשתו יוצאת בהדלקתו לפי שאין אכסנאי פוטר ב"ב לכמה דעות). אבל לדינא לא קיילין הכי).

ונשאלתי בעה"ב שמייעי לתינוק להדליק, אם יכול להדליק אח"כ בברכה כיון שכבר קיים המצוה כשהדליק עבור הקטן. ולפענ"ד, שפיר דמי.

ואפרש שתי: חדא, שאף שבמצות דרבנן אצ"כ, כשמדליק עבור התינוק ה"ז כהיפך כוונה (ראה עד"ז במשנ"ב ס' סק"ט במברך ברכהמ"ז עם הקטן לחנוכו במצות. ועוד, שכוין שבדעתו להדליק אח"כ זה גופא בגדר היפך כוונה – ראה בשיחת יט"ב תשל"ה לענין הדלקת האם נש"ל אחרי הדלקת בתה. ולהוסיף, עפמשי"כ במשנ"ב סתפ"ט ס"ד בהל"ד ד"ה שאם יאמר בעונה לספה"ע בבביה"ש ומנהגו לספור בצאה"כ, שה"ז כמכוון בהדליא שלא לצאת והה"ז הכא כשנוהג להדליק בשמן ולא בנרות. ולהעיר משאלת בעל הגאון פת"ז (השואל) בשו"ת מנחת הקומץ סל"ד דהאדינא שמדליקים בבנים ויוצא גם על שולחנו, היאך מותר לו להדליק איזה נר בביתו להאיר וכו', שהרי בזה כבר קיים המצוה. ותוכן התשו"ב במנחת הקומץ שם, שכשמדליק בכדי להשתמש בו, או כשמדליק שלא על פתח ביתו, ה"ז כהיפוך כוונה, עיי"ש בריוו). ועוד, שבכלל, ביי"ל שבמשע שההידור ממהדרין היינו משום שמוכן שלא לצאת (כ"מ בקו"א סרס"ג סק"ה. שפ"א שבת כא, ב. ועוד. וכ"מ מזה שנק' נרות ההידור. וראה ברכת ראובן שלמה חנוכה סל"ה. כרם אליעזר חנוכה סכ"ז. ועוד. והארכנו במק"א). ואף גם בקטן שלא הגיע לחינוך – ג"ז בכלל ההידור, שכאז"א מדליק. ואף כשאין הקטן מדליק בעצמו, הרי להרמב"ם בעה"ב גופא מדליק כמנין בני הבית. ונמצא דאכתי לא גמרה מצותו של בעה"ב. ואף שלפ"ז ה"ז בגדר ברכה על נרות ההידור – ולכמה דעות גם בה אפיק לברך. ועי"ל שבמיחד הנרות עבור הקטן ג"ז בגדר מנהג דידן שכאז"א מדליק, ויכול לברך על נות של, כבכל מהדרין שכאז"א מברך (ונרות בעה"ב הם בגדר מהדרין, או בגדר עיקר המצוה). וס' למ"ד שהוא משום כוונה שלא לצאת, הא גופא שנהגו כן שכאז"א מדליק לעצמו ה"ז בגדר כוונה, וכדמוכח שלא מציונו שיהיה שעל המהדרין לכוון להדיא בזה. וכן כאן כיון שמדליק עבור התינוק הרי הכוונה שיהא עבורו ולא לעצמו. ודומה לברכות השחר שזומע מהש"צ – ראה אדה"ז סוס"ו. ו. ואכ"מ. וכמו ש"צ לכוון שלא לצאת בהדלקת ביהכ"ב, ראה בחו"ע חנוכה ע' מט (ועוד), שכיון שרצונו לקיים המצוה בעצמו אינו יוצא ממילא. ודמיא להמנהג בספה"ע שחוזרים וסופרים אחרי ספירת הש"צ (דברי נחמי' לסתפ"ט ש"ד ה"ה אלא ששמע), וכן מותר לשואל לספור אחרי עניית המשיב (אדה"ז שם ס"ד. וראה תהל"ד ס"ו סק"ד. סרצ"ל סק"ד) שכיון שנהגו כן ה"ז כאילו נתכוונו שלא לצאת (ראה בארוכה עטרת משה חנונו ח"ב ס"ל). וראה גם חזו"ע ט"ו שבט ע' רעו. שם ע' רפג. ובמק"א – בקובץ מבית חיינו גל"ז – הארכנו לענין בחור בישיבה המדליק בביהמ"ד משום הדלקת ביהכ"ב, ואח"כ רוצה להדליק עוה"ב בישיבה לעצמו.

בספר השיחות תשמ"ח⁹⁸: כדאי ונכון שבפתח חדר הילדים תהי' גם מנורת (והדלקת נר) חנוכה (נוסף לכך שבודאי יסבירו להילדים התוכן והמשמעות דהדלקת נרות חנוכה, בסגנון המובן להם) שעיי"ז יתוסף יותר בענין החינוך, הן בנוגע לילדים, שכאשר רואים את מנורת החנוכה בפתח החדר **שלהם**, נעשה רושם חזק יותר בנפשם כו', והן בנוגע להחדר, "מקדש מעט", ע"ד ומעיין ומרמז על חינוך ביהמ"ק בחנוכה⁹⁹.

בחורים הלומדים בישיבה מדליקים בפתח חדרם האישי בפנימיה (כמובן, בהתאם לכללי הביטחונות. וד"ל)¹⁰⁰. ועד"ז בבנות הלומדות בסמינרים מחוץ לעיר, שעליהן לסדר לצאת ידי חובת הדלקת נר-חנוכה¹⁰¹ **במקום דירתן**¹⁰². וניתן לסדר שאחת מהן תדליק עבור ובשליחות כולן¹⁰³. ונכון שידליקו כל אחת לילה אחרת¹⁰⁴.

מי שנמצא במקום שיצטרך לכבות הנרות תיכף אחר הדלקתן ידליקן ללא ברכה. גם יכול להדליק נרות חשמליות ללא ברכה¹⁰⁵.

כתב הט"ז: מי שיש לו דירה בעיר והולך פעם אחד חוץ לביתו וסועד אצל חבירו **פשיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פ"א אצל חבירו** אלא צריך לילך בביתו ולהדליק שם. בזה שיאכל כאן שעה או שתים וישוב למקומו **אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו**. דזה הוה כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו שם הדלקה. הגם שראיתי קצת בנ"א בשעה שאוכלים בסעודה אצל אדם אחר שולחים אחר נרותיהם ודולקים שם. . **וטעות הוא בידם ואינם מבינים דבר זה**¹⁰⁶.

מי שטעה והדליק בלילה ראשון בבית חבירו **שאינו לן שם**, שאינו יוצא ידי חובתו¹⁰⁷, כשמדליק

(98) ח"א ע' 162

99) וראה גם התוועדות שם ע' 133. ושם ע' 91 עוד פרטים בדבר. והמסקנא – שיש לעיין ולבדוק בכל מקום לגופו של ענין את התוצאה בפועל, באיזה אופן יוסיפו בחינוך (דהילדים או הרואים). ושם בשיחה (בסרט הקלטה ולא נדפס) נז' הצדדים לחיוב ושליחה. ועיי"ש ע"ד ז' בנוגע להדלקת ע"י בנות. אבל בשלשלת היחס שבתחילת "היום יום". "מעורר שכל ילדה ידליק נרות חנוכה בפתח חדרו (בית מקדש" פרטי)". וראה מאוצר המלך ח"ג ע' 128 במענה לשאלה בשנה הבאה (תשמ"ט). "שאלה לרב" (ואולי הכוונה מדין נדר). ולהעיר שבשנים הבאות נזכר בפשיטות שבנות אינן מדליקות (ראה סה"ש תש"נ ח"א ע' 194 ובהע" 83. תנש"א ח"א ע' 165 הע' 110. ועוד).

בשנת תשל"ג נתפרש להדיא ש"נתקבלה הוראה דחופה מכ"ק אדמו"ר שליט"א שכהוראת שעה תדלקנה גם הבנות נרות חנוכה". וראה דברי שלום ספר זכרון (שור) ע' נה (יומן משנה הנ"ל (תשל"ד)).

100) אף שבכלל צ"ל בחדר שאוכל, כנ"ל בפנים. והאריכו בזה אחרוני זמנינו. וראה שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג ס"ד סק"ה. או"ח ח"ד סי' ע סק"ג. וכבר העירו שבט"ז סת"ע"ז סק"ב מציון להלכות עירובין בסש"ע ס"ה. ועיי"ש במג"א סק"י. ובן במג"א סק"ז מציון לדיני עירובין, סת"ט ס"ז. וראה מה שכתבנו מזה בקובץ הערות הת' ואנ"ש 770 חנוכה תשע"ב.

ומפי השמועה בהוראת רבינו ביחידות בשנת תשי"ב לסטודנטית להדליק נרות חנוכה כשהיא נמצאת באוניברסיטה בחדר שינה – קובץ צפת פרוצת ל"ב ע' 115. (ומש"כ שם לחלק – תמוה). ולהעיר מהמסופר במקום ההדלקה בתשמ"ט – מעשה מלך ע' 308.

101) ואינן יוצאות יד"ח בהדלקת אביהן שבמק"א. וראה בקובץ הערות שבהע' הקודמת. וראה גם שו"ת באתרא דרב יב"מד.

102) ובבנות בסמינרים גרע טפי מבחורי ישיבה, שאין מקום כלל לסברא להדליק בחדר אוכל הכללי. והיטב אשר ביאר בקובץ העו"ב גל' תתקלא.

103) וישתתפו בפרוטה לצאת מכל פוק. והעיקר לדינא שגם בב' בעלי בתים החלוקים בעתם מהני השתתפות. וכשאין שוה פרוטה לכאו"א – סתימת הפוסקים שלא העירו ולא מוכח דמהני גם בכה"ג. וכ"מ קצת בל' המאירי שבת כג, א (הובא במשנ"ב סת"ע"ז בבה"ל ס"א ד"ה להשתתף): יאה השמן משותף בכל לילה ולילה או יתן לו פרוטה לזכות לו חלק שם בכל הלילות (אע"פ שבל לילה לחוד אין שו"פ). וראה בקובץ העו"ב גל' תתקל (וראה שם בגל' תתקלא). וכ"ה בשו"ת שבה"ל ח"ג ס"ה. שבו"י חנוכה פ"א. אלא שבד"כ ל"ש להוסיף שמן לכולן. אלא שאי"ז מעכב.

ולא סגי במה שמשלמים להנלות המוסד על אש"ל (ראה בקצה"ש סע"ו בדה"ש סקכ"ב כשדרים בשכירות והותנה ביניהם שעל בעה"ב להאיר להם את החדר שא"צ להשתתף בפריטי שדמי השכירות שמשלמים הוי השתתפות בנר ג"כ – דקאי רק לגבי נר שבת, שהתאורה בכלל השכירות, משא"כ בנר חנוכה שאינו לאורה, ואינו יוצא בנר חשמל).

104) ראה בא"ח ש"פ וישב ס"ז. כה"ח סת"ע"א סק"ב.

105) ראה שו"ת באתרא דרב סי' ב"ח. שם סי' ב"ט.

106) והארכנו בזה במק"א, ושם בדעת הב"ח המג"א ואדה"ז בכ"ז. וגם כתבנו ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בזה. ואכ"מ. והארכנו שם שכ"ה גם בנמצא עם בני ביתו שם. ודלא כמי שכתב להקל בזה. [ולמעשה שבה' ההנחות מר"ד ש"פ מקץ תשמ"ט שצ"ל בית, אבל אצל"ד' אמות. ומכללות הענין שם, בהחילוק בין מזוה לנ"ח, מוכח שפשוט שצ"ל בבית דוקא כבמזוה]. וראה גם אצלנו בשו"ת אתרא דרב א'תתקעט שמופך מעיקרו להדליק בשדה התעופה וכדומה על מנת לצאת שם ידי חובת הדלקת נר חנוכה, ובשליחת דעת אלו שכתבו להתייר.

107) ובפרטות חזרו ומדליק בביתו בברכה (אלא שלא יברך שעשה נסים ושהחיינו – ראה הנסמך בהערה הבאה) אא"כ להוציא בני ביתו.

למחרתו בביתו לא יברך עוד פעם שהחיינו¹⁰⁸.

החייבים בהדלקת נר חנוכה

גם נשים חייבות בנר חנוכה. הנהגת בית הרב הוא שהנשים לא מדליקות בעצמם¹⁰⁹, אלא יצאו בזה ע"י אביהן, והנשואות – ע"י בעליהן¹¹⁰. מי שאין לה בעל או שבעלה אינו מדליק בבית, חייבת להדליק בביתה בעצמה או ע"י שלוחה, וכמוכן – בברכה¹¹¹. אבל אינה יכולה לצאת על ידי הדלקת קטן או קטנה.

בלקוטי שיחות¹¹²: ידוע מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שאביו כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, כשהי' עוזב את ביתו לפני חנוכה ה' מצווה לזוגתו הרבנית שטערנא שרה נ"ע שתדליק המנורה בעצמה (אף שהברכות היתה שומעת מא' הגברים).

אורח: אכסנאי שמדליקין עליו בביתו, מקיים מצות הדלקת נר חנוכה במה שמדליקים נר חנוכה בביתו משלו. ואף על פי שמדליקים עליו בתוך ביתו אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות, כי חייב לראות הנרות. ואפלו אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו מדליק ומברך עליהם¹¹³. וכן נוהגין¹¹⁴.

אבל אם אין לו מי שידליק בביתו, או אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו, אינו נפטר בהדלקתם, אלא צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר חנוכה במקום שהוא, ע"י שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, וצריך הבעל הבית להוסיף מעט שמן בשבילו¹¹⁵, או שיקנה לו בעל הבית חלק בנר שלו במתנה. וצריך האכסנאי לשמוע הברכות מבעל הבית. וכבר נזכר לעיל, שבימינו שמדליקים בפנים אפילו אורחים מדליקים¹¹⁶.

אמנם, בברכת הבית שנ"ד ס"י כתב שיחזור וידליק בביתו בלא ברכה, ובשע"ב שם סק"ח כתב לבאר לפי שיצא כבר חובת הגוף ומדליק שוב רק מחמת חובת המקום. ועצ"ע מ"ט לא ידליק בברכה מחמת חובת המקום. ומאי שנא מהמדליק בביהכ"נ שחזור ומדליק בביתו בברכה. וכן מוכח בכ"מ שמצד חובת הבית גופא עליו לברך. וראה שו"ת פני מבין סרכ"ו. חלק לוי ס' ר. יגל יעקב אור"ח סוסי"א עב. (108) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב ס' כה'רעד.

(109) ולהעיר מהשק"ט במה שלא נהגו בדין מהדרין. ואכ"מ.

[ויש שר"ל, עמפ"כ בראב"ה מגילה סתק"ט להסתפק אם לשיטת בה"ג במקרא מגילה לנשים, נשים אינן חייבות באותו חיוב דאנשים בנ"ח, ואין מוציאות אותם. וראה ערוה"ש סתק"ט ס"ה ש"ל גם בחנוכה דאין חיובן בהדלקה אלא בראיית נר חנוכה. ואפשר לפ"ד דליכא בהו תקנת מהדרין. והוא מחודש. ולדינא ודאי מותר לה להדליק].

(110) כ"ה בספר המנהגים. ובכ"מ. וראה שיחת ו' תשרי תשל"ה ע"ד הדיוק וההדגשה בהנהגה זו. ועד"ז בארוכה – בשיחת אור לכ"ז כסלו (ביחידות כללית) תנע"א. וכע"ז בשיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, שמכמה טעמים עדיף ("בילכערו") שידליק גבר ולא אשה. ובשיחת אור לכ"ז כסלו הני"ל, שהמנהג שאין הבנות מדליקות, כל שבעה"ב מדליק, או אפילו אחד מהגברים אף שאינו בעה"ב. וראה גם סה"ש תש"נ ע' 194 ובהערה שם, שחינוך הבנות בנוגע לחנוכה – הוא בשאר עניני חנוכה. וראה זה פלא בר"ד משיחת ש"פ ויצא תנש"א*, שהבנות יוצאות יד"ח ע"י האח, ע"ד שהאם יוצאת ע"י הבעל.

בנוגע להוראות ע"ד הדלקה ע"י בנות בחדרם – ראה לעיל בקטע המתחיל "בספר השיחות תשמ"ח" ובהערה שם.

* בסה"ש שם ע' 165 ובהערה 110 נז' רק עצם הענין שנשים ובנות אינן מדליקות.

(111) ואם מתארכת אצל אחרים במשך חנוכה, מיתשתת בפרוטה בשמן ותעמך שם בשעת ההדלקה, או מדלקת בעצמה. וראה תשורה לנישואי כהן-גראמ"ז י"ב תמוז תשס"ד ע' 24.

(112) חלק ל' ע' 312. – בשיחת שבת חנוכה תש"ו (סה"ש תש"ו ע' 21) בסגנון אחר קצת, שבנוסף לשמיעת הדלקת נרות חנוכה מאחר, מהגברים, ציוה שתדליק בעצמה ג"כ. ובהערה שם: צ"ע בברכה או לא. אבל בלקו"ש משמע יותר שהדליקה ללא ברכה. ואולי טעם הספק, לפי שלכמה דעות ל"ש גדר "מהדרין" באשתו שכגופו או שטפילה לו (ראה שו"ת עולת שמואל ס' קה. שער אפרים סמ"ב. א"ד סתרי"א סק"ג. גליוני הצפע"נ מכת"י לשבת כג, א, ועוד), ולאידך, י"א שאין הבעל פוטר ב"ב אלא כשנמצא בביתו (ראה לקט יושר ע' קנב. ברכת הבית שנ"ד בשע"ב סק"ט. וכ"מ מבלבו סתרי"א סק"א, עייש"ה. ועוד. וצ"ע בדעת אדה"ז סרס"ג ס"א. וי"ל. וראה בהערה לקמן בארוכה בענין זה). כן להעיר משיחת ו' תשרי שבהערה הקודמת, ע"ד הנהגת בית הרב, ובהדגשה, שלא ידליקו הבנות והנשים בעצמן, וזאת כשהבעל נוסע. ואולי, גם באופן כזה, דייקו שיהי' ללא ברכה. [הלשון בשיחה הני"ל "בענטשן ליכט" (כ"ה בסרט הקלטה) – היינו גוף ההדלקה, כפשוטו. ולהעיר מקו"א לשו"ע אדה"ז סרס"ג סק"ד].

(113) שאם רוצה להדליק בעצמו בכלל מהדרין הוא.

(114) לפי שבימינו מדליק כל אחד ואחד, ומי יודע אם מדליקין עליו בביתו ויבוא לחושדו.

(115) אלא שלא הובא ד"ז בשו"ע אדה"ז סרס"ג ס"ט. וכבר העירו שהפוסקים הביאו רק בהל' חנוכה, ותמוה זה דבר ההשמטה בהל' שבת. וראה שו"ת שבה"ל ח"ג סכ"ה.

(116) ודוקא אם אוכל בחדר בפני עצמו, אבל אם אין לו חדר בפני עצמו יכול לסמוך על אנשי ביתו שהדליקו עליו בביתו או על השתתפות בפרוטה עם בעל הבית. ומכל מקום אם יש לאכסנאי נר נכון יותר להדליק בעצמו.

במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו, אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית¹¹⁷ נעשה כבני ביתו של בעל הבית ויוצא בנרו של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו כלל. ומן הדין אינו צריך להדליק אלא אם רוצה להיות ממהדרין.

וכל זה רק באכסנאי ששיכבתו שם ואין ביתו אצלו, וכן בבן הסמוך על שלחן אביו, אבל מי שאוכל בבית חבירו באקראי צריך להדליק בביתו, או אשתו מדלקת עליו.

נוסע: כבר נזכר לעיל, שיש לסדר מבעוד מועד את זמני הנסיעות והטיסות באופן שיוכלו להדליק נר חנוכה בעצמם בזמנו ובמקום מגוריהם. בדלית ברירה, ויש לו טיסה בערב, ואינו יכול לבטל הטיסה, יכול להדליק בביתו אחרי שקיעת החמה ובברכה אף שמיד עוזב ביתו. ואם מוכרח, יכול להקדים להדליק אפילו מפלג המנחה, אם יש מבני ביתו שאינם נוסעים אלא נשארים בביתו¹¹⁸. כמו כן מותר להדליק ברכב או במטוס אם שוהה שם במשך הלילה. אלא שלמעשה אין החוק מרשה להדליק נרות במטוס, וידליק פנס חשמלי, וכמובן – ללא ברכה¹¹⁹. המדליק בשדה התעופה לא יצא כלל¹²⁰. באם נמצא במקום שאין ישראל ולא יראה כלל נרות חנוכה במשך הלילה, מדליק בברכות אפילו בשדה התעופה, כי חייב לראות הנרות (אבל אינו יוצא ידי חובת מצות הדלקת נר חנוכה, שצריכה להיות בביתו דוקא). אם יגיע למחוז חפצו

117 והנה, י"א שהוא רק אם סמוך בקביעות (ו"א בשיעור שלשים יום), ולכן אכסנאי משתתף בפרוטה לפי שאורח הוא ולמחר ילך לביתו.

אבל לא משמע כן דעת אדה"ז, ולדידי' אכסנאי שמשתתף היינו שאינו אוכל משל בעה"ב, אבל אם אוכל משל בעה"ב וסמוך על שולחנו נעשה כבני ביתו (א"כ סוּעַד שם רק באקראי שחייב להדליק בביתו, עכ"פ בנר חנוכה, שלענין נר שבת אפשר דסמי באוכל באקראי, כמשמעות אדה"ז, אלא שהוא במוסגר. וראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סק"ד. שו"ת מנח"א ח"ו ס"כ סק"א. שש"כ ח"ג פמ"ה הע' שם בתקונים ומילואים פמ"ג הע' קע"א).

והוא ע"ד מש"כ בגן המלך סמ"א, דהא דאכסנאי מיחייב להשתתף היינו דוקא באכסנאי שנותן הוצאה לבעה"ב דאז מחויב להשתתף ואם יש לו חדר מיוחד חייב להדליק בחדרו אבל אם אכסנאי סמוך על בעה"ב לגמרי ומפתו יאכל ומכוסו ישתה א"צ לזה כלל כי בעה"ב דקמיה ל' בכל צרכו הלא הוא גם הוא יזכה לו גם במקצת דמי הנרות וליכא בזה חשדא כיון שידוע דאתא דבעה"ב קא סמיך. והחורו החזיקו אחריו כמה אחרונים. והב"ד בדעת רס"י תרע"ז וסיים עלה, שכ"כ המג"א בשם רש"ל. ומוכח שז"כ המג"א בדין סמוך (אלא שלכא' חלוקים בטעמם, שלמג"א הוא מחמת שהוא כב"ב, ולגן המלך מחמת שממילא זכה גם בנרות).

[והסברא שסמוך היינו בקביעות דוקא – כ"כ הפמ"ג סתריע"ז בא"א סק"ג, וז"ל: דע דאכסנאי צריך להדליק דלא תימא כיון שאוכל על שלחן בעה"ב כ"ב דמי ומדינא די בנר אחד קמ"ל דלא כיון דאורח הוא ולמחר ילך לביתו צריך לשתף בפרוטה, והב"ד במשני"ב סק"ד. אבל אפשר (בדעת הפמ"ג עכ"פ. וצ"ע בנוגע למשנ"ב. ואכ"מ), דמיירי בסמוך על שלחן רק לאכילה בלבד, אבל אם סמוך גם לשינה נחשב כב"ב גם אם נמצא רק יום אחד, עכ"פ לגבי נ"ח. גם אפשר דמיירי באכסנאי שמשלם לבעה"ב, וכדעת ג' המלך שכשכל מחסורו על בעה"ב א"צ להשתתף.

ויש שהביאו גם משו"ת הרשב"א סתקמ"ב שאפי' בחתן אצל חמיו צריך להשתתף. וראה גם שם סתקמ"א. ולפי פשוטו מיירי שאינו משלם לחמיו ונדחית סברת ג' המלך. ובב"י נראה שה"ה בבן אצל אביו. וראה שו"ת פלא יועץ ח"ב ס"י. ולאידך, בב"י בשם אר"ח מוכח שבבן או חתן הסמוך א"צ להשתתף, אם לא שנחלק שרק כשסמוך בקביעות נפטר מחובת השתתפות. וכ"כ לפרש חסד לאברהם אלקלעי סכ"ד (ועוד שם דקאי במשלם לבעה"ב. אבל ג"ז דחיק ואתי מרחיק, שאין הלשון "אוכל על שולחנו" בד"כ סובל ד"א. אבל הפי' דקאי בדרך עראי א"ש, ואמטו להכי כתב "אוכל" ולא "סמוך". וראה עד"ז בכנה"ג סתריע"ז בהגה"ט ס"קו (שיטה יב) ש"מקדוק תשובת הרא"ש ז"ל ראה דמיירי בבן שאינו סמוך על שלחן אביו אלא שבאקראי בא לבית אביו ואוכל אצלו באותו פרק מדכתב בן האוכל אצל אביו ולא כתב בן הנושב אצל אביו או בן אצל אביו סתם". אמנם, השתא דאתית להכי, אולי אפי' של' אוכל", ולא "סמוך", משמעונו נמי שמשלם מכיסו).

אלא שיל"ש שהרשב"א כולל בתשובתו גם אורח שאינו מבני הבית שאפשר שמשלם הוצאה, ולכן הזכיר השיתוף. (ובפמ"ג סתריע"ח בא"א סק"ג שכתב בדעת הרשב"א דרך בן גדול הסמוך על שלחן אביו א"צ שיתוף אבל אחר צריך שיתוף – משמע שפי' שהתשובה אינה מענין השאלה. וצ"ב. ונראה שהפמ"ג בייש שמש"ב הרשב"א בסתקמ"ב הו"ע בפ"ע לגמרי, ואינו המשך מסתקמ"א). ועוד, שמש"כ הרשב"א שצריך להשתתף היינו בנמצא בעצם הענין שיש חובת הדלקה, ואפשר שמה שכל מחסורו על בעה"ב ג"ז בגדר השתתפות. ויש שכתב דהרשב"א מיירי בישן במק"א. ועוד נראה, מתוך עיון בלשון הרשב"א, שיתכן שפי' דמיירי באוכל באקראי לחוד, ותו לא, וסרה הקשיא. וראה שו"ת פרי השדה ח"ב ס"ע שנדחק בהבנת דעת הרשב"א

ובלא"ה, הרי מצינו פלוגתא בראשונים בד"ז, שבאר"ח חנוכה סוס"י יא כתב שבן גדול בבית אביו ואינו סמוך על שולחן אביו הרי הוא כאכסנאי וי"א דאפי' סמוך הרי הוא כאכסנאי דאין ידו כיד אביו. ואפשר שהרשב"א קאי בדעת הרי"א. ואנן קייל"ן כדעה קמייטא. ואין הכרח להשוות הדעות. ועצ"ע, שבב"י נראה שהשוה הדעות, היינו דעה קמייטא שבאר"ח ודעת הרשב"א. ולמעשה, פסק המג"א שבסמוך על שולחן בעה"ב יוצא בהדלקת בעה"ב, ואכסנאי היינו שאינו סמוך על שולחנו].

118 וי"א שיוכל לבקש משכן להדליק בביתו בשמן שלו. וג"ז שנוי במחלוקת. וראה בזה (ובכמה פרטים שבפנים) בשו"ת באתרא דרב ס' א'תקטע.

119 פרטי דינים לעיל בהכנות לחנוכה בדיני השמן בהערה.

120 וכן הנוסע ברכב ועוצר ומדליק בעצירת מנוחה בצד הכביש או בתחנה לא יצא כלל.

במשך הלילה קודם עלות השחר, ידליק שם בברכה, כל זמן שיש מבני הבית שניעורים.

יש להדליק, כשכל בני הבית מקובצים יחד, לפרסם הנס. וטוב שידליק קודם ובסמיכות לזמן אכילת ארוחת ערב שאז מקובצים יחד. וכשאינו בני ביתו בבית, נכון לאחר זמן הדלקת נרות קימעא בכדי שידליק כשכל¹²¹ בני ביתו נמצאים¹²². בכלל, ראוי שיהיו כל בני הבית נוכחים בשעת ההדלקה, אבל אינו מעכב¹²³ בדרך כלל¹²⁴.

121) ונהוג שגם אלו שמדליקין בעצמם מתקבצים לשמוע ברכת בעה"ב. וי"ל טעם המנהג להסביר שיעקר המצוה בהדלקת בעה"ב, ומהדרין מן המהדרין היינו משום פרסו"נ והכוספה על נר העיקר (ולא שמכוונים שלא לצאת בשל בעה"ב).

122) ראה בהע' הבאה. והארנו לעיל בהערה בנוגע העדיפות להדליק באיחור בכדי שידליק בעצמו, ולא ע"י שליח, אף שזריזין מקדימין. וחלק מהסבורות הנ"ל שייכות גם בנדו"ד. ולהעיר, שכמ"פ יוצא שאם אינו ממתין יעשו מלאכה בשעה שהנרות דולקות (והמלאכה בשביל הבעל, ובכגון דא אמרינן חטא כדי שיזכה בבידן). וכבר העירו שזמה שהבעל חייב בקרבוותא אשתו מוכח שג"ו מחובתו שתקיים המצוות באופן הראוי.

123) וכמה טעמים בדבר: מצד פרסומי ניסא; לשמוע הברכות (וי"א לכוון לצאת עכ"פ בברכת שעשה ניסים ושהחיינו); מצד גדר שליחות (ראה שו"ע יו"ד סרס"ה ס"ט (לענין מילה). מג"א סת"ד סק"ט (לגבי ביטול חמץ)); מצד המצוה לראות הנרות. ובלא"ה, עוד ענין – לספר לב"ב ענין הנסים שנעשו וכו' (ראה קיצור שו"ע סי' קלט ס"א. ועוד). וגם יש בהזמנה שלום ביתו דעדיפא מנ"ח. (והרי י"א שאפ"י נר של חול עדיף, וכמ"כ וק"ו שיש לאחר מצוות נ"ח מה"ט).

וראה מג"א סתר"ב סק"ח בשם מחזור מ"צ. מקו"ח בקיצור הלכות ס"א. ועד"ז במנהגי וורמיישא. משנ"ב שם סק"י. וראה מנהגי מהרי"ל ריש הל' חנוכה. ולהעיר גם ממג"א סתר"ב סק"ד בשם הב"ח.

אבל כשבעלה מדליק משמע דגם כשאינה עומדת שם מהני, ראה גם בשו"ת מהר"ח או"ז סק"ח. (ושם במקור הדברים משמע שלא כהבנת כמה אחרונים בדברי הגהות מנהגים טירונא חנוכה סק"ח בשם מהר"ח, ושהטעם שאין השליח מברך רק כשמהשלח נמצא שם לפי שלדעתו אין שליח מברך במצוות שאינו נהנה מהם, עיי"ש ה"ה. והוא דלא כמ"ש בהג"מ גופא). וראה ברכת הבית בשערי ברכה שני"ד ס"ה. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ו סק"ב.

ועפ"ז, שקו"ב ג"כ אם חייבים בברכת הרוואה – ראה א"א מהדו"ת סוס"י תרעה (בקטנה שהגיעה לחינוך). וראה מש"כ ביומין דחנוכה ס"מ (שבן אן בת הסמוכים של שולחן אביהם לכו"ג חייבים בברכת הרוואה, כיון שלא הדליקו בביתם משלם). ברכת הבית שם ס"ט (שפטורים). וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' כה"ע"ג. ושנ"ת.

ומענין לענין: חולה הרתוק למטתו, ורגיש לאור ואינו יכול להדליק יותר מנר אחד, אבל יכול לשמוע הברכות מאחרים המדליקים בבית – נכון שידליק בעצמו מחמת החובה לראות הנרות, ומ"מ כדאי שישמע הברכות מאחרים המדליקים באופן ד"מוסיף והולך" – נתבאר בארוכה בשו"ת באתרא דרב יח"ערב.

124) ראה בהערה הקודמת.

ונוסף לזה "פעמים שאיש ואשתו חייבים בנר חנוכה כגון שאין להם בית מיוחד ואין שניהם יחד" (לקט יושר ע' 152. ובמהדו"ח – ע' שמג). ועפ"ז כתבו בכ"מ שאין הבעל פוטר בני ביתו רק אם הוא בביתו, שאין אכסנאי מוציא אחרים שאינם עמו.

ויש שדיוקן ין גם מלשון הגמרא שבת כג, א: דקא מדלקי עלי בנו ביתא. ובפירש"י "בבית" (וכבר נתקשו מה בא להוסיף. וראה רוב דגן שם). ועוד הוכחות הביאו. והאריכו בזה אחרוני זמננו לכאן ולכאן. ואכ"מ בהערתך כל דבריהם, הלא היא בספרותם,

ולאחרונה נשאלתי מא' הרבנים שליט"א בהבנת דעת החולקים, שלכאורה מפורש הוא בלקט יושר שאינו פוטר. ולתועלת הקוראים, אציגה נא הכתב והמכתב אשר עמדי בעזרת קוני, שמחה לאיש במענה פיו:

בדעת החולקים י"ל דס"ל –

א. שאין לסמוך על לקט יושר כידוע. ובפרט שלדידה איכא ראיות רבות להיפך. ונימוקם עמו, שנתגלה מכת"י בשנת תרס"ד ויש שם חידושים מפתיעים. והוא בכ"מ שמה שמצינו בכ"מ שהנדנו מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל שנתכחו ע"י מי ששימשו. גם נראה מדבריו שרוב השאלות שבתורה"ד אירעו למעשה ודלא כמ"ש הפוסקים. גם כמ"פ סותר לדברי תורה"ד עצמו. ועוד שלא נמנה ברישית תלמידי תורה"ד, ומעולם לא שמענו שמעו עד שהתגלה הכת"י. וראה שו"ת דברי יציב אה"ע עח. פאת שדך ד (אבל שם ס"ל שמתמא לא ננדיף). צהר א' ע' קפב. אבל ראה שם ז' ע' תקטו. וראה בהקדמת לקט יושר הוצאת מכון ירושלים. אבל בדברי רבותינו נשיאנו הובא בפשיטות שהוא סותר לתלמוד – ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב פורים ח"ג ס"א ה' 5.

ב. גם סותר מה שכתב בעצמו לפני"א, שמיד לפני"א הביא מהשר שסומך על אשתו וגם אשתו אינה מדלקת. וכוונתו למש"כ בשו"ת תורה"ד קא, "שכן אירע לו פסע אחת, דאיהו לא מדליק משום דהוה סומך עלה, ואיהו נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה דהוה ידליק עליה במקום שהוא". והבינו מדבריו שעשתה בצדק לסמוך עליו שפוטר אותה גם באכסנאי.

(אמנם, שם גופא הביא בהמשך "אם הוא יודע באשתו שהיא יודעת דין זה שהאשה צריכה להדליק בנו ביתה, לפי שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית, או אפילו אם אינה יודעת, אבל בני ביתה יודעים דין זה, או שכנייה, יש לסמוך עליהם". ומוכח דליתא. וזו טענה חזקה יותר, שדברי החולקים סותרים לתורה"ד ולא רק לדברי תלמידי בלקט יושר. ויל"ד בדוחק, שהכוונה שיודעת עצם הדין שצריך להדליק, ואינה סוברת בטעות שהמצוה רק על הבעל. ואמטו להכי כתב "שהמצוה מוטלת על מי שהוא בתוך הבית", דלכאורה לשונו צ"ב, שהרי המצוה על שניהם שבוה, והול"ל שיודעת שאינה יוצאת בהדלקת בעלה לפי שאינו בבית. אלא שר"ל שיודעת שעל כל בני הבית מוטלת חובת הדלקה ולא רק על הבעל, ולא תחשוב שכשבעל אינו בבית אין חיוב.

גם י"ל דס"ל שיש מצוה על מי שנמצא בתוך הבית, ומשו"ה אינה יוצאת בהדלקתו. אבל אם היא במק"א והוא באכסנאי, יוצאת ממנו כדין נר איש וביתו. ויש לכאן בתרתי: א. שכשאינם בביתם ליכא חובת הבית ונשאר רק חובה אקרקפתא דגברי, ובוה סגי בנר א' לכל ב"ב, נר איש וביתו. ב. שכשניהם באכסנאי אף שכא"א במק"א לא אלים חובה דידה מדיד'י, ופוטרים זא"ז. וכ"ז רחוק ודחוק.

ובאמת, מוכח בשו"ע אדה"ז רסג, ט שכשאין מדליקין עליו בביתו, או גם אם הוא בביתו ואינו משלם, ה"ז גביר שאין מדליקין עליו. וצ"ע ליישב עם הדלקה בביהכ"ז של הנשים – שם יא – דמוכח שהדלקתה שם פוטרת בעלה, שהרי סיים שיותר טוב שידליק בעצמו בביתו. ואולי, שם כוונתו שבאמת יש להם נר בבית שלא יכשלו, והכוונה שמחמת החשש שמקבלת שבת וצריכה לחפץ מוסיפה ומדליקה גם בביהכ"ז

ברכת הרואה: מי שלא הדליק, ואינו עתיד להדליק באותו הלילה, וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה¹²⁵ נר¹²⁶ חנוכה¹²⁷ מברך שעשה נסים, ובליל ראשון מברך גם שהחיינו. אבל אם

בכדי לגמור ההדלקה ולברך שם. ויותר טוב שתדליק או שהוא ידליק רק בבית ולברך ע"ז).

ג. גם איכא לפרושי שהם פרודים ואולי אפילו חלוקים בעיסתם ובכגון דא אינו פוטור. ופי' זה אינו רחוק כ"כ, והכוונה עכ"פ שאינם גרים ביחד בכלל ולא רק כעת. והרי כתב בהדיא שם שיש ב' פרטים שאין שניהם יחד, ושאיין להם בית מיוחד. ונראה, שבכדי שיהא בגדר איש וביתו, צ"ל לא רק שהיא אשתו וכגופו דמאי וטפלה אלו, אלא שטפלה אלו בבית. וכיון שבכלל אינם ביחד בבית מיוחד, אינה בגדר ביתו להיות טפלה אלו ולא הנימו. אבל כשנמצא באכסניא כעת. אבל בכלל יש להם בית מיוחד לשניהם, שפיר פוטור. אלא שבמהר"ל מוכח שגם זה – כשגרים כאו"א בפ"ע – פוטור – שהרי במנהגי מהר"ל בריש הלכות חנוכה, הביא שלכן הקדים מהר"ל להדליק כיון שבאים אצלי לשמוע הברכה ולראות הדלקתי, כי הרב הנוצר ה' דר בבית לבד עם הבחורים אצל בית אשתו ובני' עמה בביתה ולא ה' נהנה מנכסי אשתו ולא ה' סועד עמה. אלא שיל"ד שבאו רק לראות ולשמוע ולא לצאוק. וכבר כתבו לשער שא' מהגדולים שבשור"ת תרו"ד הוא מהר"ל. ולשיטתו אזיל בשור"ת מהר"ל נג, שאפשר להדליק נר שבת בביהכ"נ.

ד. עוד טענו שבלקט יושר התנה גם "שאיין להם בית מיוחד", והיינו באכסנאי אצל חבירו. אבל במלון וכדומה שפיר יכול לפטור שג"ז בית מיוחד. ובשם הגריש"א כתבו שישאל חדר בבית חבירו וסגי בהא. ויש טוענים שכל פעם שמתאכסנים ה"ז כבית מיוחד, כיון שיש להם חדר מיוחד וכדומה. ואלו שמקלים בכל גונו, כנראה יענו כאופנים הקודמים. ועכ"ז, לדינא קשה לסמוך לפטור בכגון דא.

125) וגם ברואה בעשית מברך (כן מוכח בשבת כג, א. שור"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' קמט. ומובן שכ"ה גם לגבי ברכת הרואה, דאל"כ הו"ל חלק. והעיקר, דהא מתחזיא כבברכות כה, ב. וצ"ע מש"כ להנוד דבר בנימוקי או"ח סתורע"א פוסק"א. וצ"ל, דל"ד לברכת האור שיש מחמירים – ראה שור"ע אדה"ז סרח"צ סכ"א במוסגר – דהתם העיקר שייאוו לאורו, ועוד שמברך על גוף האש והעשית חוצצת. אבל בני"ח איכא הוא שאסור להשתמש לאורו, והעיקר פרס"ג. ואף גם זאת, כמ"ל במשנה"ל בסוף הסי' ד"ה או באפסוק לריא, שלא תקנו אלא כשהאור הוא גלוי בלי כסוי ולא טמון וכעיקר ברייתו ע"י אדה"ר שהוא בגלוי. וראה גם בשור"ת יב"א ח"א או"ח סי' ס"ז סק"ט. ובלא"ה, העיקר לדינא לדין שגם בהבדלה מותר. ולרוה"פ בכל ברכת הראי' דינא הכי שמועיל גם ע"י הפסק זכויות. וכש"כ ברואה ע"י משקפים). אבל לא כשרואה במראה, וכש"כ בראי' במצלמת וידיאו אפילו בשידור ישיר, כיון שאינו רואה הדבר עצמו אלא דמינו בלבד. ואם רואה ממרחק רב דרך משקפת או טלסקופ – לא יברך אא"כ פועל כזכויות מגדלת. ורוב המשקפות המצויות בימינו פועלים בעזרת מראות.

126) ולהעיר מבית הלוי לחנוכה ד"ה כבתה, שגם כשעודו דולק עדיין רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה שוב אין מקיים בו המצוה. והביא מפיה"מ שבת רפ"ב: שמה יהיה אור הנר חלוש וחסוך ויניחנו ויצא. והוא מחודש. ודיקו אינו מוכרח, שבפשוט "ולא מתקן לה" – היינו שאינו מדליק. ובמצויות הסיבה שכבתה מחמת שהפתילה וכו' דורש תיקון. ופשוטו הראשונים שהחשש שיכבה לגמרי. ומפורש בריטב"א שבת כה, ב בפתילות שהאור מסכסכת בהם והם כבות איכא למימר טעמא דכבתה זקוק לה, אבל שמנים אין הטעם אלא שאין נמשכים אחר הפתילה ואורם עמום אבל אינם כבים, וא"כ טעמא דפסולם אינו משום כבתה זקוק. ומש"כ לה"ר משבת מד, א – כבר כתב הגרע"ג ע"ה ונגר (בקובץ הע"ב גל' תתשפט) לדחות, שלא אמרו שם "נר שכבה" אלא "נר הכבה", ומובן שפירושו הוא שכבה והולך בלשון הווה. וכ"ה להדיא בצ"ח ופני שלמה ועוד שם. (וראה בארוכה בקובץ הנ"ל). ועוד ילה"ע שלפ"ז מנ"ל דלמ"ד אין זקוק דקאי גם בכבתה לגמרי. וי"ל.

וונפק"מ למאי דקילין שבכבתה ראי להחמיר לחזור ולהדליקה, דהה"ז כשהוא חשוך והולך וכבה. ונראה, שכ"ה גם לגבי ברכת הרואה, שגם אם נאמר שא"צ שיהא בתוך זמן מצותו (ככהערה הבאה) – מ"מ צ"ל שם נר וכבה"ג אפשר דנפיק מכלל נר.

127) וגם ברואה הנרות אחרי חצי שעה מברך. וכן גם ברואה נרות בית הכנסת.

[וה"ט, דלא אישתמיט בשום מקום בראשונים וגם בפוסקים לעורר דבר הרגיל שלא יברכו כשעבר עבר זמן ח"ש (ולראשונה העירו בה בשור"ת בנין שלמה ח"ב או"ח סי' ס' ובשור"ת הענינורות תשובה ח"א סס"ז. ומה שמצינו שהעיר בזה בשור"ת ריק"א מכת"י (ירושלים תשכ"ה) סמ"ב – הנה התשובה שם אינה לרעק"א, והכותב שם הביא ד"ז קקושיא בשם ר' הירשל ז"ל מפודורא. גם אינו מוכרח בכוננו דקאי אחר ח"ש. ואפשר שבא להקשות למ"ד שא"צ שיעור, וכדלקמן. ונסתפקו הרבה בכוננו. ובכל אופן הוא בדרך קושיא ולא כפס"ד. אמנם, נתעורר בזה כבר בחי' מהרצ"א לח, ב (מאמר ח אות ג). אלא שש"כ בדא"פ וספוקי מספק"ל בד"ז). ובפרט בימינו שמדליקין בפנים ובמשך כל הלילה, ואא"פ לידע מתי הדליק. (איברא, שמקום לומר שבספק אפשר לברך, ראה תוס' מנחות סו, א ד"ה זכר, וכבספק נר של גוי שמברך ברכת הנר במו"ש (ראה ברכות נג, א. אבל להעיר ממג"א סרח"צ סקי"ג). ולהעיר מהשקו"ט בספק ברכה בדאיכא חזקת חיוב). ומה גם להעדות שא"צ שיעור, ולא מצינו שיעירו שאינו מברך ברכת הרואה רק בעינת ההדלקה ממש, ובמכרז שכל שדולק לשם מצוה מברך. (אלא שבכ"מ שממע שלדעה זו שאין דין שיעור בשמן, כל השמן שבנר בגדר מצוה). וכש"כ במונני שמדליקין בפנים, שמה שהחמירו ליתן שמן שיעור חומרא בעלמא הוא, שמעיקר הדין א"צ שיעור, וא"כ מבעט ל"ו ברכת הרואה. וכן גם אם נאמר שאחרי זמן שתכלה גם אם הדליק מאוחר אינו מברך, הרי במונני שמדליקין בפנים ואין הנרים להדליק בזמנה, הו"ל להפוסקים בדורות הקודמים לעורר דלא שכחי דין ברכת הרואה.

וזהו בנוסף להסברא שגם בדולק אח"ז בכלל נר מצוה (אף אם מותר להשתמש או לכבות) או עכ"פ הידור מצוה הוא. (וראה שור"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' ד"ה כיון). וי"ל שמוותר לו לכבות או להשתמש לאורו מחמת שלא הקוצה למצוה, אבל כל עוד הנר דולק עדיין מצוה הוה, אלא שהתירו לו להפקיעו מהמצוה. (ולהעיר שלכמה דעות אסור להשתמש אחר ח"ש משום מריית עין. ובא"ד סתורע"א סקי"ז עפ"ז שאפשר שיש מצוה בשמן הרבה. ועוד שיי"א שבמונני שמדליקין בפנים מדינא אסור לכבות גם אח"כ שהכל בכלל המצוה. כדן צ"ע, שאם נאמר שאין שיעור ושאחרי רגע הראשון עברה מצותו, נמצא שבשעה שמדליק נרות ההידור בטל מצות נר הראשון, ול"ש הידור אחר גמר המצוה).

אבל גם אי לכא שום נדר מצוה או הידור מצוה – דינא הכי. וכבר ביארו, שהיא כברכת השבת, ומברך כשרואה נרות שהדולקו למצוה, גם כשעבר זמן המצוה. ובסגנון אחר, שכיון שברכת הרואה היא לזכרון וחביבות הנס (תוד"ה הרואה – סוכה מו, א) גם לאחר זמנה מברך, וא"צ שיהא עליו נדר נר מצוה כעת, כל שנעשה לשם הנס. וכל שעדיין יש פרס"ל לעונבים ועבים או לכני הבית מברך. וכש"כ הוא מזה שמדליק גם כשאינו בביתו ובמקום שאין ישראל שאין שם פרס"ג שמדליק לראות הנרות לזכרון הנס. ובפרט להבי' בכ"מ שהוא כדן רואה מקום שנעשה בו נס (תורת האדם להרמב"ן ענין הרפואה בתחילתו. ס' הפרדס לר' אשר ב"ר חיים ש"ח פ"א. ועוד), ובה מיישבים

הדליקו עליו בתוך ביתו – נחלקו הפוסקים, וספק ברכות להקל. ואם הוא במקום שאין בו ישראל, אע"פ שמדליקים עליו בתוך ביתו, ונתן, מדליק בברכות, כי חייה לראות הנרות.¹²⁸

אופן ההדלקה

מנהגו להדליק בחגירת אבנט¹²⁹, אבל לא בבגדי שבת.

מצוה להניח המנורה בטפח הסמוך לפתח משמאל, (אם אין מזוזה בימין, כגון בפתח הפטור ממזוזה¹³⁰, וגם אם זה שאין מזוזה הוא היפך השו"ע, ניח בימין). מנהגו, שמניחים המנורה בעובי המזוזה בחלל פתח החדר, ומעמידים המנורה על כסא. ואין מדייקים אם הנרות דרום וצפון מונחים או מזרח ומערב מונחים.

צריך ליזהר שלא להעמיד הנרות נגד המקום ששולט שם הרוח. ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, והוא כאילו לא נתן בה שמן כשיעור. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר. ומכל מקום לא יברך עליה.¹³¹

מה שמברך אחרי הראי' כדן ברכת הראי', ואמרו להכי כל שרואה נרות שהודלקו למצוה ש"ד. (ומשמע, שברכת הרואה עדיף שמברך אפילו בראי' שני, אם לא יברך כשראה לראשונה. ובפירש"י סוכה מו, א ד"ה הרואה – אתא לאפוקי שלא יברך ב"פ). ולכאורה כ"ה לשיטת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור ס' קיא (ומפורש יותר בגידסא שבמהדורות בלאו סרכ"ב. ועוד שגם בנוסח התשובה, ולא רק בהשאלה, נזכר להדיא. ולפ"ז נראה דלא מסתבר לפרש שכוונתו להוציא אחרים שאינם יודעים לברך. וראה מאמר סתרי"ג סק"א) שמברך ברכת הרואה "אפילו מאה פעמים". ועכ"ל שבשל ראי' מחודשת (של בתים או נרות אחרים. ותלוי בחלוקי הגירסאות) איכא פרסו"נ באופן חדש, ול"ש כלל למצות ההדלקה, והיא ברכת השבח בכל פעם שרואה זכרון הנס. ואפילו עדיף משאר ברכת הראי'. ועוד, שדוחק לומר שמברך מאה פעמים בתוך ח"ש. (אבל אפשר שדרך הפלגה נקט, וראי' לדבר, דהא קאי גם בברכת הדלקה, ולדעת הרמב"ם אא"פ להדליק אחרי שכלתה רגל מהשוק).

וחזי לאצטרופי הדעות שמברך גם מצד עיצומו ש"י, אף שאינו עיקר דלינא.

ולהעיר מפמ"ג סתרי"ג ב"א שמברך ברכת הרואה בע"ש קודם השקיעה, אף שלהט"ז סתרי"ג סק"ט בכבתה אז זקוק לה, ונמצא שאינו זמן המצוה אא"כ דולק בשבת.

וכ"כ בגלוינו הש"ס שבת כא, ב. שו"ת משפטיק ליעקב או"ח סנ"ו סק"ב. (ושם): לא ידענא מה ספק יש בזה למה לא יברך על נר שהודלק למצות חנוכה ולא מיבעיא אם עדיין בני אדם עוברין ושביין פשיטא דאיכא פרסומי נישא רק אפי' אם כבר ישינים הלא הוא מברך ברכת שבח והודי'. וראה שו"ת ויען יוסף או"ח סת"ג. והורות נתן ח"ב סנ"ב. ועוד.

ובנוגע לנרות ביהכ"ס – ראה אצולנו בקובץ חיינו חוברת ז ס"ו ובהערה [שם].

128 והארנו במק"א שהעיקר לדיוק בדעת השו"ע, שאין הדברים סותרים זל"ז, שכשאנו רואה הנרות חייב מדינא בהדלקה. וראה גם אצולנו בקובץ חיינו חוברת ז סת"ג, שם שמו"ק, גם שזווננו בנשים ובנות שלא ידעו שיש להם חובת הדלקת נרות, וגם לא ראו נרות חנוכה. (וראה בהערה שלפני הקודמת, ש"א שאפילו בלאו האי טעמא, חייבים בברכת הרואה כיון שאין בעה"ב מדליק משלשם).

129 בכ"מ הובא בשם מהר"ל שטוב לטול דיו לפני הדלקת נר חנוכה. אבל במהר"ל מצונו רק לגבי בדיקת חמץ. אלא שטעמו "דכל המברך צריך נקיות ידים מקודם". אבל אדה"ז בשו"ע סת"ל ס"ב הביא הטעם "שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל א"כ מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות", ולפ"ז אינו שייך בכל ברכה. וראה שיראה להביא עצמו לידי חיוב נטילה שלא יחשב כיוהרא (ראה ב"ח סוס"י תלב. קב הישר פצ"ו. יסוד יוסף פ"ב).

130 ואין מקום להדר להדליק דוקא בפתח שיש בו דלת, ואפילו לא בפתח שיש בו מזוזה – ראה שו"ת אתרא דרב ס' ב"ד. וש"נ.

131 וגם אם היה ברי שיכבהו הרוח אינו חוזר ומברך, כמו בנתן שמן פחות מכשיעור. (וקצ"ע בדעת המשנ"מ שבלא נתן בה שמן כשיעור נקט שאינו מברך דבפלוגתא קאי וסב"ל – ראה משנ"ב סתרי"ג סק"ח. ובשעה"צ שם סק"ט הציב ציון לחמ"מ שם שכ"כ. ואילו בהדליק במקום הרוח, שכתב בסתרי"ג סק"ב"ש שאינו מברך נקט בשעה"צ שם סק"ל הטעם שאינו ברור שיכבה, והוא מהפמ"ג שם במ"ז סק"י (ושם, דשמא לא הוה ברור שיכבה. ופתיחות ושמינים שאסרו בשבת והותרו בחנוכה ה"ט לפי שבסתמא אינו כבה – מאירי שבת כא, א. פנ"י שם. בית הלוי ד"ל מ"ט. וראה שו"ת שו"מ מהדורא רביעאה סמ"א ד"ה והנה אעתיק). ומשמע שאם ברי לו מברך. והרי לא גרע מנתן שמן פחות מכשיעור דבפלוגתא תליא וספיקו להקל – ראה פמ"ג שם. שם תרע"ה במ"ז סק"ג. סתרי"ג במ"ז סק"א. וראה שם בא"מ סק"ו. (ובדעת האומרים שבנתן פחות מכשיעור מדליק בברכה – דנקטו שלכו"ע איכא שיעור. ויש שכתבו בפ"י "לשיעורא" דלאחר זמן זה מותר לכבות או להשתמש לאורה, אבל כו"ע מודו שצריך שיעור – ראה שו"ת חכ"צ ס"צ. ניומוקי הגרי"ב סתרי"ג ס"ב (נדפס בילקוט מפרשים מכת"י בשו"ע מהדו"ח). מתק שפתיים שבת כא, ב. וראה נשמ"א דלקמן בכוונת הראב"ה סתתמ"א. אבל ראה ניומוקי הגרי"ב שם). ואכן בחמ"מ שם נקט חד טעמא לתרווייהו. וכ"ה בנשמ"א קנד סק"א וסק"ב. וראה גם כה"ח סתרי"ג סק"ז. ואם לא נאמר דס"ל למשנ"ב דשיעורא פורתא בערינן ע"פ הל"ב (ראה בית הלוי שבת כא, א ד"ה א"נ לשיעורא. שפ"א שבת שם ד"ה אמר רבא. שם ד"ה א"נ לשיעורא. וצ"ע מ"פ שהוכיח בבה"ל מנר שבת קודם, דשאני שבת שצריך שידולק גם בלילה), או שבמעמיד במקום שיכבה גרע טפי שאינו בכלל מעשה הדלקה כלל (ראה גן המלך הובא בבאה"ט סתרי"ג סק"א. מו"ק סתרי"ג. ולהעיר שבמק"ח בקיצור הלכות סתרי"ג ס"ב כתב שחוזר ומברך ודוקא אם ה"כ ברור בשעת הדלקה. אלא שכ"כ גם בנוגע לגוף הדין שחוזר ומדליק. אבל מסברא איכא למימר איפכא, כיון שסיבת הכב" מוחמת דבר חיצוני, ראה הליכות שלמה פט"ז ס"ו. ובח"י מהרצ"א כתב דשאני שמן כשיעור, דבלא שמן לא תדליק בשום מקום, משא"כ מ"פ שהוכיח אפשר שתדליק במקום אחר, ועכ"פ נר כשר מיקרי כדניא) – י"ל בפשיטות שהמשנ"ב כתב הטעם שאינו ברור לרווחא דמילתא, שגם למ"ד שצריך שיעור אין לו לברך. ומצונו שהדבר מבוזר כבר בתשובות בעלי התוס' (גי. תשי"ד) שהביא בשם רבינו משולם, "דהאי הדלקה לאו כלום היא". אלא שחזר ונסתפק "ושמא מאחד שאין שיעור אין לחוש רק שיקיים הדלקה כל דהו". ועיי"ש עפ"ז בישוב הקושיא היאך הדליקו בחוק כשיש רוח מצוי. אלא שבכמה ראשונים שגם במקום רוח דינו כשעת סכנה שמינחו על שולחנן. ולדינא, סב"ל).

נר חנוכה צריך להניחו למעלה מג' טפחים (לערך 10 אינטש). ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים (לערך 31 אינטש). ואין מנהגו לדייק שיהיה למעלה משבעה טפחים, או בסמוך לג' טפחים [מהרצפה]). הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא. אבל אם הניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא.

בנוגע לדינים הנ"ל בחנוכויות גבוהות, ואם הכוונה למקום השלהבת או לחנוכיה – להרבה פוסקים, אם השלהבת אינה למטה מעשרים אמה לא יצא. וכן צריך להניח המנורה באופן שהשלהבת תהא למעלה מג' טפחים, אבל גוף המנורה אפשר להניח על גבי קרקע, אם יש צורך. ואם חושש לבזיון, אפשר להניח מגש מתחתיה¹³². אמנם, כשאמרו שמצוה להניחו למטה מעשרה טפחים, די בכך שחלק מהמנורה נמצא למטה מעשרה טפחים, אף שהשלהבת היא מעל עשרה טפחים (להרבה פוסקים. ויש מחמירים). ובפרט בזמנינו, שמדליקים בפנים, ופרסומי ניסא הוא רק לבני בית, היודעים שהודלקה לשם מצוה. אם חוששים שהילדים ישחקו עם הנרות, אפשר להקל להניחו למעלה מעשרה טפחים¹³³.

כאשר מונחים כמה חנוכויות אחת ליד השנייה, יזהר לשים רווח ביניהם בכדי שיהיה ניכר כמה נרות מדליקים באותו לילה, ולא יראו כולם כחנוכיה אחת.

ניח השמש רחוק קצת משאר הנרות. והמנהג שהשמש מקומו גבוה משאר הנרות. אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן, כשמדליקים כל אחד במקום אחר בבית¹³⁴.

132) אמנם, יש מחמירים שגם גוף המנורה תהא למעלה מג' טפחים. אבל כשהשמן והפתילה נמצאים בכלי קיבול בפני עצמו, כגון בכוסיות זכוכית, ולא בתוך גוף המנורה, ודאי אין שום חשש במה שהמנורה עצמה למטה מג' טפחים, ויוצא לכל הדעות. ונפק"מ בחנוכויות גבוהות (מ' טפחים ולמעלה), שא"פ לקיים שניהם (שתהא גוף המנורה למעלה מג' טו וגם השלהבת למטה מי"ט), שמ"מ אפשר להניח המנורה ע"ג קרקע, אם משתמש בכוסות זכוכית.

133) הארכנו בכ"ז במ"מ וציונים הלכה יומית אות תסז. ומהעיר שישנם כו"כ טעמים (וגם ע"ד הסוד) להדלקת השמש (ומובא בספרים שמדליקים סך הכל מ"ד נרות במשך חנוכה), ולכן יש מקום להדר שגם כשמדליקים כולם במקום אחד, ע"י היכר כנ"ל (ולדוגמא בחנוכויות נפרדות), שיהא לכאז"א שמש.

ומועתק בכאן ממענה לשואל כענין בענין זה: במענה לשאלתו בהנכנת בגליון לוח יום יומי לימי החנוכה ש"אפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש, אפילו יש נר על השולחן, מהו המקור לכך – הנה, כל הנ"ל הועתק כמעט מלה במלה מהמג"א (סתרע"ג סק"ה) שכתב בזה"ל: "ואפילו רבים המדליקין צריך להניח אצל כל אחד ואחד שמש אפילו יש נר על השולחן (רמ"א בתשו" סי פ"א) וכ"מ בב"ח ורש"ל מיקל ע"ש". והנה בגליון הנ"ל נכתבו הדברים בסתמא, וכמעט כלשון המג"א, מבלי להיכנס לפרטי הדברים, בכדי שלא לבלבל את הקורא בדברים מסובכים, ודוי לעבד שיהא כרוך, והיינו להיצמד ללשון המג"א.

אבל יש מקום להעיר, שהמעין במקור הדברים יראה שמסתבר לומר, דהתם מיירי באופן שמדליקים כאז"א במק"א (וכפס"ד הרמ"א סתרע"א ס"ב שכצ"ל), וכדמשמע קצת מלשון שו"ת הרמ"א (שצייין במג"א): "כ"מ צ' שמש א' לנרותיו ופוק חזי מאי עמא דבר, דכן נוהגין דכ"מ שמש שלו עומד עליו ומשמשו", משא"כ כשמדליקים כולם במקום א' (ע"י היכר, בחנוכויות נפרדות) יש מקום לומר שא"צ שמש לכאז"א.

אמנם, אף שע"פ הלכה מסתברים הדברים, ובפרט שלפי הטעמים ע"ד הנגלה (שלא יאמרו לצורכו הדליק או בכדי שלא ישתמש לאורם), נראה שבמדליקים במקום אחד א"צ בשמש בפ"ע, וכש"כ בזמנינו כשיש גם אור החשמל – מ"מ, לגופו של ענין, יש לציין שבספרים הובאו כמה טעמים נוספים לשמש, ומהם טעמים שהם ע"ד הסוד. ובכ"מ (ראה קב הישר ספצ"ו) מבואר גם שקדושת השמש יתירה מקדושת נרות המנורה. [ועד שהזהירו המקובלים שלא להשתמש לאור השמש ("וכפי הסוד אם נהנה מאורה עושה פגם גדול שיתאחזו החיצונים באור העליון וכנזכר בדברי רבינו האריז"ל" – בא"ח ש"א וישב סי"ד. ועד"ז בקב הישר הנ"ל. ועוד). ולהעיר, ש"א גם ע"ד הנגלה שלכתחילה אין להשתמש לאור השמש – ראה פמ"ג תרעג סק"ד. משנ"ב שם סק"ט". וכ"ה בס' יעב"ץ שער ניקנור נר ה"ל ד"ט].

וגם האריכו בכ"מ בטעמא דמילתא שצ"ל סך הכל מ"ד נרות דוקא (ומקורו טהור כבר בראשונים – ראה קונטרס סוד הדלקת נ"ח לר"י סגי נהור בנו של הראב"ד).

ולפ"ו, מקום לומר – אף שבגליון הנ"ל לא נתפרש להדיא – שגם בזמנינו כשיש אור החשמל, וגם כשכולם מדליקים במקום אחד, יש מקום להרוצה בכך להדר בזה. וי"ל עוד, שכ"ה ג"כ ע"פ מש"כ ב"ק אדמו"ר בטעמא דמילתא שמדליקים שמש גם ביום בביהכ"נ – "שיש עוד טעמים בענין השמש" – וכמו: שלא להכשל בהדלקת נר מנר (ע"י קיסם); דוגמת הכהן המדליק הנרות (שעפ"ז מבוארת התמי' שהשמש מקומו למעלה מן הנרות, ואז"ל היסמין שרפים ממעל לו) ועוד. "עכלה"ק. [ולהעיר שככל הדברים והאמת האלה – שהוא דוגמת הכהן ולכן ה"ה ממעל וכ" – מבואר שם בקב הישר, ובכ"מ].

ומכיון שכן, לטעם ב' הנ"ל (משא"כ לטעם הא' – נראה דבחד שמש סגי), י"ל שכמו שמדליקים לאור השמש בביהכ"נ ביום בכדי שיהא

יניחו השמש במקום שאפשר לראותו, כמו שאר הנרות. ואין לכבות השמש אחרי הדלקת שאר הנרות¹³⁵.

אין להדליק הנרות עד שיהיו מונחים תחילה במקומם. ובדיעבד, אם אחזה בידו קצת זמן ואחר כך הניחה כשהיא דולקת יצא. כשמדליק במנורה המיוחדת להדליק בה בחנוכה מדי שנה בשנה ולא נעשית אלא לכך, יצא בדיעבד אפילו אחזה בידו כל הזמן. בספר המנהגים איתא: קרה וצריך ה' לטלטל המנורה טפח וטפחיים לקרבה לאדמו"ר כדי שיוכל להדליק הנרות ואח"כ היו מעמידין אותה במקומה ובכל זה ברך בעצמו והדליק. ונוגע למעשה להמדלקים בבתי הרפואה ובמושב זקנים וכדומה¹³⁶.

בלילה הראשון מדליק גר אחד ומניחו בצדה הימני של החנוכה.

הלכתא למשיחא: בכ"מ, שלעתיד לבוא הלכה כב"ש, ולפ"ז ידליקו באופן ד"פוחת והולך¹³⁷. ובר"ד משיחת ערב חנוכה תש"נ נזכר, שיש לעיין האם כבר בתחילת בואו של משיח צדקנו תהי' הלכה כבית שמאי, וכבר בשנה זו ידליקו ביום הראשון של חנוכה שמונה נרות, דא"כ מובן שגם ההכנות לחנוכה, צריכות להיות בהתאם לזה וכו'¹³⁸. ובשיחת ש"פ וישלח תשנ"ב: ואז תהיה ג"כ השלימות דמוסיף והולך מיום ליום וכו'. ולהעיר שע"פ שיחת שמח"ת תשנ"ב, בתקופה הראשונה של ימות המשיח ההלכה תהי' כבית שמאי, ובתקופה השנייה תהי' ההלכה גם כדברי בית הלל וגם כבית שמאי, משום שאז יתגלה בעולם הגשמי הגילוי של עצמותו ית' שהוא נמנע הנמנעות ואצלו הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"¹³⁹. [ולהעיר שלפי גירסא אחת¹⁴⁰ כל המועדים בטלים לימות המשיח חוץ מחנוכה ופורים¹⁴¹]. וכשבא משיח באמצע חנוכה – ראה בהערה¹⁴².

ידליק את השמש לפני אמירת הברכה הראשונה כדי שיהא מוכן להדליק עמו תיכף אחר הברכה. ויאחזנו ביד ימינו, ואיטר יד יאחזנו בימין שלו שהוא שמאל כל אדם.

מברך להדליק גר חנוכה, שעשה נסים ושהחיינו ואחר כך מדליק את הנרות. ולא יסלק ידיו¹⁴³ מיד

דוגמא לכהן, ה"ה והוא הטעם שכל המדליק בפ"ע הדלקה בפ"ע צ"ל אצלו שמש בפ"ע, וה"ז ככהו המדליק בפ"ע (שהרי טעם הנ"ל במקורו לא הובא לגבי ההדלקה בביהכ"ס).

אלא, שעדיין יש מקום בדוחק לבע"ד לחלוק, שהרי לדעת הרמ"א, וכ"ה מנהגו, מדליקים הנרות מן השמש, וא"כ כשכולם מדליקים ע"י השמש, אף שמונח אצל מנורת חבירו, י"ל שה"ז כבר בדוגמא דכהן המדליק.

ומ"מ, לפי משנת"ל בגודל מעלת השמש, ושיש טעמים ע"ד הסוד בהדלקת השמש (וכרמיזת כ"ק אדמו"ר "שיש עוד טעמים .. ועוד". וכפשוטו דטובא גניז בגויל), ובמפלא ממך אל תדרוש, ואין אתנו יודע עד מה כסוד הדברים, ועוד ועיקר שכנ"ל לפי הסוד צ"ל דוקא הדלקת מספר מ"ד נרות – מקום גדול לומר שגם במדליקים במקום א', כדאי שלכאו"א יאה שמש בפ"ע. וכמדומה שכן המנהג פשוט. ועוד זאת מכיון שיש כמה טעמים שלא נתפרשו ("ועוד"), יתכן שלכמה מהטעמים צ"ל בדוקא כנ"ל.

135 ראה שיחת מוצ"ש מקץ תשל"ט.

136 וראה שו"ת באתרא דרב ס' ב"ג.

137 וכ"ה שיחת נר ג' דחנוכה תשמ"ז (ע"פ סרט הקלטה).

138 ובר"ד משיחת ערב חנוכה הנ"ל (מסרט הקלטה): דארף מען דאך אויך לערנען די הלכות וויסען ווי מ'דארף זיך פירן לויט בית שמאי.

139 ומצאתי בענין זה בשער ישכר להר"צ וכו' ממונקאטש (חדשי כסלו טבת מאמר ימי אורה אות ע), שהביא בשם זקינו בעל שם שלמה ממונקאטש, שלעת"ל יעשו דעות שניהם, פוחת והולך ומוסיף והולך. ועיי"ש הרמז בזה שבכל לילה ידליקו ט' נרות.

140 הובא באגרת הטיול דרוש אות מ. ס' החיים ח"ג רפ"ז. וראה לקו"ש ח"ה ע' 172 הערה 4.

141 וראה עט"ז סתע"ו שנוסח הברכה "להדליק" קאי על הדלקת נ"ח לעת"ל. אבל להעיר ממשמעות מגיד משיחיים פ' ויקהל שרק סיפור הנס שייך לעת"ל. וי"ל. וראה בן איש חיל ח"ב דרוש א' לש"ש. וצ"ע בגדר הדלקת גר חנוכה בלילה לעת"ל – ראה בשמו"ר פ"ח, יא: לעתיד לבא הלילה נעשה יום שנאמר והיה אור הלכנה כאור החמה. ולהעיר משו"ת באר משה ח"ח סי"ז.

142 שקו"ט מזה בכ"מ. והאריכו בכמה צדדים בדבר בירחון פירחון האוצר שיי"ל לחודש כסלו תשפ"א.

143 כן הל' בשו"ת מהר"י מברונא סל"ט – לגבי חנוכה. והוא ע"פ פירש"י שבת כח, ב ד"ה ודכו"ו – לגבי שבת. וכ"ה בלבוש (שבהערה הבאה).

אבל באמת לא נזכר כך בשאר הראשונים, ולא ברמב"ם וטושו"ע. ואולי אינהו ס"ל דסגי בנעשה מעצמו מבעו"י, שכל שנאחז האור מבעו"י סגי (וכמו בדין מדורה, אא"כ נאמר שבאמת גם במדורה צ"ל כן. אבל ראה מי יהודה שבהערה הבאה). ובהעמק שאלה ר"פ תצוה (וראה גם שם פ' בהעלותך) כתב, דא"ש לכה"ג שאחרי ההדלקה כבר קיבל שבת, ולשאר הדעות צ"ל שהוא משום ברכה לבטלה. אבל גם לפ"ז כל שלא גמר בדעתו שנגמרה הדלקתו עדיין יכול לחזור ולהדליק עוד. וראה גם תורת שבת סרס"ג סק"ג שהבעל יכול לתקן. אבל ראה קצוה"ש סע"ד בבדה"ש סק"ד, שאם נכבה מפני שלא המתינה עד שיאחז האור ברוב הפתילה מסתבר דזה כאילו לא הדליקה ומותרת לחזור ולהדליק.

ולהעיר שגם בשבת לא ראינו מקפידים. וראה בתורת שבת שם. וראה גם מאורות נתן קופרשטוק חשמל בשבת פ"ז סכ"ט מ"ש כ"י ליישב.

אחר הברכה, אלא יחזיק את השמש צמוד לנר וידליק כל כך עד שיאחז האור ברוב אותה חתיכת פתילה היוצאת מהנר¹⁴⁴. אמירת הנרות הללו¹⁴⁵, לאחר גמר ההדלקה. שכח שהחיינו או טעה – ראה בטבלא שבסוף הלוח.

אסור להפסיק בשום דיבור¹⁴⁶ בין הברכה להדלקה עד שיגמור להדליק כל הנרות. ולכתחילה יזהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מענייני צרכי ההדלקה (אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל להדליק אם לא ישיח).

אם עבר ושח בינתיים בצרכי ההדלקה אין צריך לחזור ולברך אפילו היה אפשר להדליק בלא שיחה זו. וכן אם התחיל אמירת "הנרות הללו" לפני שהתחיל להדליק¹⁴⁷. אבל אם שח בינתיים שיחה שאינה מעניין ההדלקה כלל צריך לחזור ולברך ברכת "להדליק נר חנוכה" בלבד.

אם שח לאחר שהתחיל כבר להדליק נר אחד אין צריך לחזור ולברך, כיון שכבר התחיל במצוה שבידך עליה¹⁴⁸.

אם כבר ברח את הברכות במקום אחר (כגון הש"ץ שבידך בבית הכנסת או שיצא למבצעים ובידך שם) ידליק שוב בברכה, אבל לא יברך שעשה ניסים ושהחיינו אלא אם כן מוציא את בני ביתו ידי חובה. וראה לעיל בדיני הדלקה בבית הכנסת, עוד פרטים בדבר.

חמירה סכנתא מאיסורא: יש להיזהר ביותר שלא להשאיר הנרות ללא שמירה ראויה. מוכרחים למנוע מהילדים גישה לחנוכה דולקת ולגפרורים וכו'¹⁴⁹.

נוהגים להתעכב סמוך לנרות כחצי שעה.

למנהגנו צריך שידלקו הנרות 50 דקות לכל הפחות. ונר שכבה בתוך שיעור זמן דליקתו אינו

144) וכדאי להקפיד כך בכל הנרות, ולא רק בנר הראשון.

והנה, בשו"ת מהרי"מ מברונא שם (הב"ד במש"ב סתרי"ג בה"ל לס"ב ד"ה הדלקה. אלא שהשמיט ד"ו) כתב להקפיד רק בנר הראשון. ולכאורה טעמו אינו בכדי שיודלק היטב ולא יצטרך לתיקון והטי' ומחשש שמא יתכבה ושמא ידליק, דשייך רק לגבי שבת (ומפורש בריטב"א שבת כה, ב שבי"ט א"צ. אלא דלא קאי בני יו"ט של מצוה אלא בנר דרשות), אלא משום חשש ברכה לבטלה (וא"ש מה שהוסיף "כשמברך"). ולהעיר מהעמק שאלה שבהערה הקודמת לגבי שבת.

אבל י"מ באו"א, אדל"כ א"ו בגדר הדלקה (ראה פירשי' שבת כ, א ד"ה תני ר' חייא: אלמא בכי האי גוונא הויא הדלקה), וה"ז כאילו דלקה מאל" – ראה חס"א סר"ד ס"ג. בא"ח ש"ב פ"ב נח ס"ו. שו"ת התעוררות תשובה סת"ד. ולפ"ז, גם בשאר הנרות צ"ל כן.

וי"ל גם דומיא דמקדש להדעות שגם במקדש צריך ברוב היוצא (ראה התעוררות תשובה שם. וכן י"ל בבא"ח שם). וכ"מ קצת בלבוש סר"ד ס"ח. וראה תו"ש שבהערה הקודמת.

ועוד טעם לחוש להדעות שלהידור כבתה זקוק לה, וא"כ מה"ט גופא ידליק ברובו. (וראה שו"ת מי יהודה אלטמאן או"ח ס"ל, שבידו שלמי שבת פ"ב ה"א דס"ל הכי לגבי חנוכה (ותלוי בהנבנת פי' הירושלמי) – ה"ט דס"ל כבתה זקוק. אבל לה"ל אפשר שגם למ"ד אין זקוק חסר במעשה הדלקה). ועוד איכא בגווה, עפ"מ"ב במש"ב סתרי"ג סק"ה, שפשוט שאם הוא רואה שהאור אין נאחז בפתילה ובודאי יכבה במהרה שאינו יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה. וראה ענ"ז בשו"ת דברי אפרים אליעזר או"ח סימן קיד בטעם ההדלקה ברוב היוצא, שכיון שיש חשש שיכבה ה"ז כהעמידו במקום הרחוק).

ולהעיר, שבגוף הענין, כ"כ גם במק"ח סתרי"ג ס"ד. מור וקציעה סתרי"ג ד"ה קסבר כבתה. וכשאר האחרונים – גם הם לא חילקו בין הנרות וככתבו בסתמא.

145) טעם האמירה: להזהיר ב"ב שלא יבואו להשתמש בנרות. וכן משום פרסומי ניסא להזכיר ע"י מי היתה התשועה, ולהוסיף בשבח הא"ל והודו' לו על הגסים שעשה לנו (ראה סדה"י סדר הדלקת נר חנוכה. ערוה"ש סתרי"ג ס"ח. שו"ת שיח יצחק וייס שש"מ"ו. שו"ת בית ישראל לנדא סי' קי. ובשו"ת מהרש"ל ספ"ה: והטעם מפורש). ובפשטות, לפי שההדלקה לחוד בלילה אין בה משום פרסום הנס. ועוד, שקבעים בהודאה ע"י הדלקת נרות, וע"י אמירת הנרות הללו גורם שההדלקה תהא בגדר הודאה. (ולהעיר שאיסור ההשתמשות בכדי שיחא ניכר שהוא נר של מצוה. ולפ"ז, אמירת "קדש הם" וש"אין לנו רשות להשתמש בהן" הוא לאשווי לה גדר נר מצוה. ויש מי שכתב שבכך שצוה למצוותו מחמת חביבות הנס, ראה שבת מד, ב בתוד"ה שבנר). וכבר העירו מל" ר"ז נ"ט, קבעום לדורות להיותם ימים טובים וכו' ולהזכיר דינם.

146) וגם לא יענה אמן או דבר שבקדושה – כן נראה, שהרי יש חשש הפסק ויש דעות שחזור ומברך גם בסח בין נר לנר. ולאידך פטור מלענות משום עוסק במצוה. אבל בדיעבד אם הפסיק בעניית אמן לברכת הדלקת נ"ח של חבירו, לא יחזור ויברך.

147) דה"ל כגביל לתורי (ראה ענ"ז) בנוגע לישוב דעת מהרש"ל בחתן סופר או"ח קונטרס נר מצוה ע' קע. שו"ת בית ישראל עדעלין או"ח סי' קי. ועוד). ולא גרע מבקשת רחמים בברכת המילה. ול"ד כלל לשיחה מעניין התפללות בין ברכות לתקיעות דמושב. והוא דלא כמשמעות שו"ת מנח"ח ח"ד סק"מ"א סק"ג. ובפמ"ג סתרי"ג במ"ז סק"ה – קאי אלקתחילה.

148) ו"ח. וסב"ל.

149) ולהעיר מר"ד משיחת ש"פ מקץ תנש"א, שכאשר שוכבים לישון אין מקום שיהיו דולקים נרות חנוכה. וכשהמשכיר אינו מרשה לשוכר להדליק נרות בדירה המושכרת – ראה אצלנו בהל' יומית אות תשמא ובארוכה במקורות ועיונים לשם.

זקוק לה לחזור ולהדליקה אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק. ולמעשה, חוזרין ומדליקין אותו בלא ברכה. אם הוא רואה שהאור אין נאחז בהפתילה ובודאי יכבה במהרה אינו יוצא בהדלקה וצריך לחזור ולהדליקה לאחר הכביה מן הדין¹⁵⁰. וצריך שיתן בה שמן כשיעור מחדש, ואין מצטרף מה שדלק כבר.

לאחר שיעור זה יכול לטלטל את החנוכה אפי' אם הנרות דולקים. באם נצרך לטלטל מטעמי בטיחות, מותר לטלטלה גם תוך הזמן, ונכון לטלטלה למקום שהוא קרוב למקום ההדלקה. ולכתחילה ידליק במקום כזה שלא יצטרך לטלטלה אחר כך¹⁵¹.

אסור להשתמש באור נרות חנוכה¹⁵² (ולכמה דעות – גם לאור ה"שמש", ולכן צריך עוד נר נוסף, או אור חשמל¹⁵³, להשתמש לאורו). ואין להדליק את השמש מנרות חנוכה. גם אחרי שיעור ההדלקה אין להשתמש באורם¹⁵⁴.
מותר לכבות הנרות אחרי 50 דקות¹⁵⁵.

מלאכה: נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה משך 50 דקות מזמן ההדלקה. [ויש שנהגו כן גם באנשים]. אחר שיעור זמן זה עושים מלאכה שלא כנגד הנרות. המנהג לאסור רק מלאכת תפירה, סריגה, כיבוס וגיהוץ, וכיוצא בזה, אבל שאר עניני הבית כגון שטיפה, וכיבוד הבית, בישול ואפיה לא נהגו לאסור [ולהעיר מהלשון במכתב דלקמן].

במכתב כללי לימי החנוכה¹⁵⁶: נהגו הנשים להוסיף בזה "שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות" – חדורות הן בענין ותוכן דנרות חנוכה הדולקות עד שאין להן שייכות לשום מלאכה¹⁵⁷. הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע שלא אחרי הדלקת נר חנוכה היה יושב בסמיכות לנרות חנוכה ולומד תורה [וכמובן שלא השתמש עם האור דנרות חנוכה]. ובכמה שיחות נזכר ההוראה מזה להוסיף בתורה בימי חנוכה.

איתא בספרים שבהיות כי הנרות הם קדושה עליונה על כן מנהג המדקדקים לדקדק מאד אפילו בדבור שלא להרבות בדברים של חול בעוד שהנרות דולקים.

מעות חנוכה – ראה להלן ה' דחנוכה. ושם ע"ד ההוראה ליתן בכל יום.

נוהגין להרבות בצדקה בימי החנוכה.

150) ובמשנ"ב סתרע"ג סכ"ג משמע שמברך שוב (בליל ראשון או גם בשאר הלילות אם כל הנרות היו כך). וכ"מ בשע"ת סתרע"ו סק"ג. ודלא כמסורת משה ח"ג שס"ו.

ונראה שכל שיעור עדיין בהדלקה, או עכ"פ לא הסיח דעתו ולא הפסיק בענינים שאינם מצרכי הדלקה, חלה ברכה ראשונה גם ע"ז. (וראה שע"ת שם).

ול"ד לנותן שמן פחות מכשיעור שאינו מברך שוב – שבנדו"ד אינו בגדר נר מעיקרא (וכעין סברת בית הלוי בענין נר הדולק רק שכבר הוא חשוך והולך וכבה (ראה לעיל דיני ברכת הרואה בהערה)). ובאמת כ"כ במו"ק סתרע"ג דכיון דמעיקרא לא חזיא כלל לא חשיבא הדלקה. (אבל איהו כ"כ גם במעמיד במקום הרוח. ולכאורה יש לחלק. וראה לעיל דיני אופן ההדלקה, בדיו העמיד במקום הרוח, בהערה). 151) ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ס' ב"ג.

152) מותר לצלם המנורה והנרות בחדר חשוך. ועדיף שיהא אחרי שעבר שיעור ההדלקה (50 דקות). ואסור לכבותם ולהדליקם שוב לצורך הצילום – ראה בכ"ז אצלנו בשו"ת באתרא דרב יח'רלד.

153) וכ"ה בר"ד משיחת א' דחנוכה, לתפארת זקנים לוי יצחק, ה'תנש"א.

154) אבל א"צ לחזור ולהדליק השמש אם נכבה. ומותר אפילו לכבותו אף שהנרות דולקות עדיין – ראה אצלנו שם.

155) כ"ה מעיקר הדין. ויש מהמירם שלא לכבות. אבל בספר המנהגים משמע קצת שהכרעת מנהג בית הרב בזה להקל. (ולהעיר שבמג"א סתרע"ב סק"ד שהביא דעת הב"ח לאסור לכבות, הביא רק הטעם דמאור שנהגו איסור אין להקל. ובצידה לדרך שהביא הב"ח, והובא משמו במג"א, מוכח שמדינא מותר ורק שיש מדקדקין. ולגבי נותר השמן כתב בסתרע"ז סק"י להקל אחרי שדלק כשיעור, ושדברי הב"ח אינם מוכרחים כ"כ, ושלכן טוב לכתחילה להתנות שלא יאסר אלא כשיעור). ובמיצאות הנהוגה שבד"כ מכבים ע"מ להשתמש בהשמן ליום מחר, אין סרך קפידא (וא"כ להסבא שבזמננו אסור לכבות כ"ז שב"ב ניעורים, ולא נקטינן הכי. וגם בלקט יושר ע' 151 שהחמיר שבזה"ז אין שיעור לנ"ח ואסור בהנאה כ"ז שדולק – כתב להתיר לכבות כשדלק כשיעור), ואפי' אם ישתמש בו לנרות היחיד.

ואם נהג כן איזה פעמים לכבות אחרי הזמן א"צ להתנות יותר דמסתמא הוי כהנתה – דע"ת למהרש"ם סתרע"ב ס"ב ד"ה ונראה. ולהעיר מכע"ז בשו"ע אדה"ז סתרל"ח סכ"ו.

156) נדפס בלקוטי שיחות חכ"ה ע' 512.

157) וראה בטור ברקת או"ח סתר"ע. ספר המצוות להצ"צ מצות נ"ח רפ"ג (דרמ"צ עד, א).

ערבית: אין להפסיק בין ברכת 'השכיבנו' ל'שמונה עשרה' להכריז 'ועל הנסים'. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

מבצע חנוכה

יש לדאוג שבכל בית יהודי תודלק מנורת חנוכה. ולהשתדל שכל הגברים, ובכללם גם ילדים צעירים, ידליקו נרות חנוכה בפני עצמם. וכן, להדליק נרות חנוכה באופן של "פרסומי ניסא", במקום הציבורי והמרכזי ביותר¹⁵⁸. **ובמעמד זה צריך לעורר את הנאספים אודות הדלקת נר חנוכה בביתו של כל אחד ואחד.** ומה טוב – להכריז שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה הפומבית, אלא כל אחד צריך להדליק נרות חנוכה בביתו.

בעל עסק המדליק במקום עבודתו משום פרסומי ניסא, לא יברך על ההדלקה אלא אם כן שם את החנוכה במקום כזה שלפחות עשרה יהודים¹⁵⁹ יראו אותה¹⁶⁰ בבת אחת. [ובמקום אחר¹⁶¹ הארכנו בשלילת ההדלקה בחנויות לשם מצות חנוכה, ובכלל, עדיף יותר לחלק להם חנוכיות שידליקו בביתם. והסכימו אתנו הרבה מרבני אנ"ש שליט"א].

ביקורי בית: אם הדליק קטן לא עשה כלום, אפילו בקטן שהגיע לחינוך, ואין הגדול יוצא בזה, אף על פי שהגדול הניח הנר במקומו. ומכל מקום, אם כבר הדליק קטן שהגיע לחינוך, ונתכוון הגדול לצאת ידי חובתו, יחזור הגדול וידליק בלא ברכה, כיון שיל"א שבקטן שהגיע לחינוך מותר. (וכן אם ביום הראשון הדליק קטן שהגיע לחינוך, אין לגדול לברך שהחיינו בליל שני). אבל אם לא רצה הגדול לצאת, יכול הגדול להדליק בעצמו בברכה כדין מהדרין¹⁶².

158) ראה אצלנו בקובץ מבית חיינו גל' ז ע' 36 ובהערה 1.

159) פרטי הדינים – ראה לעיל דיני הדלקה בבית הכנסת.

160) ראה לעיל דיני הדלקה בבית הכנסת השק"ט אס צ"ל בעת הברכה. וטוב שיהיו כבר בעת הברכה.

161) נשים וקטנים מצטרפים – שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סס"ב. מור והאלות פוסק אהל המנורה הטהורה סי ב (א, ט). חזו"ע חנוכה ע' נב. [ההשוללים – דס"ל, שמעיקרא לא נתקן רק במקום עשרה אנשים בביה"ג].

162) ראה מה שכתבנו בקובץ מבית חיינו ע"ע 57 ואילך.

162) בשו"ע סתרה"ה ס"ג הובא דעת בעה"ט ודעמי' שיוצא בקטן שהגיע לחינוך בשם ימי שאומר. אמנם במג"א סתרה"פ סק"ד כתב כי האי לישנא 'דהרב ב'י פסק בוס"י תריעה כדעת בעה"ט שמכשיר בקטן'. אבל איכא לפרושי, דלאו דוקא הוא, וכוונתו להקשות שבסתרה"ט ס"ס סתם, ובסתרה"ה הביא עכ"פ דעתו. וכך הבין במחה"ש שם. אבל בפמ"ג בא"ש שם נקט בדעת המחבר, ושכך פ' המג"א, דיש מי שאומר לפרושי קאתי ואינו סותר לדעה קמיתא. וכ"נ בהגהות לכו"ש שם, ערך השולחן סק"ד, שו"ת זחאי צדק ח"ג סמ"א, ועוד. וכתב המג"א שדוחק לחלק בין נ"ח למגילה. אמנם, באחרונים (ראה פ"ח סוסי' תריעה. שו"ת חכ"צ בתוספות חדשים סי"ג. הגהות חכמת שלמה שם. שפ"א שבת כג, א. **ועוד**) כתבו לחלק בכמה אנפי בין נ"ח למגילה. (ועיקרם, שבמגילה יוצא ע"י שוכ"נ, משא"כ בחנוכה שיוצא גם אם אינו יוראה ושומע הברכות). ואכתי כ"צ כמאן הלכתא. ובשו"ע אדה"ז סי' קפ"ו ס"ג הביא כמה מצות שמ"ס שאין קטן מוציא גדול, והזכיר מגילה בהדיהו, ולא נקט חנוכה. ומשמע שנקט לדינא כבעה"ט לגבי חנוכה. אבל רא"י גמורה אינה, שיל"א דנקט מילתא דפסיקתא, ובחנוכה נחלקו הדעות. ואף שגם במגילה ס"ל לבעה"ט שמוציא, לא קייל"ו כוותי' בהכי, ועכ"פ איכא הוכחה שנקטינן דבמגילה דינא הכי הוה דאינו מוציא, ושיש לחלק ביניהם. (וראה לקו"ש חט"ו ע' 169 הע' 639 – לגבי נר שבת. ומצייני למחה"ש הג"ל ועוד. וראה גם שיחת ז' השרשי של"ה).

ומעתה, כשקטן הדליק כיון שמספיק לו אם יצא, אינו יכול לברך שהחיינו בליל ב'. (ובברכת הבית סנ"ד סכ"ט כתב שבדיעבד שהדליק קטן יחזור גדול וידליק בלי ברכה. וצ"ע, דהא בלא"ה יכול להדליק בברכה מטעם מהדרין. ואולי מירי שרצה לצאת בהדלקת הקטן, וקאי להסביר שכל עיקר טעם מהדרין הוא רק לפי שמכוון שלא לצאת. ובמק"א הארכנו דלאו כו"ע מודו בהכי, ומקום גדול לומר שמהדרין היינו תקנה מיוחדת משום סתרה"ג. וכ"מ בקו"א סתרה"ג סק"ה. והארכנו בזה בבירור הלכה בענין חובת הדלקה בבית, נספח ללוח יומי בשנים שעברו, הע' 8. והדברים עתיקים. אולם, לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה).

איברא, דאכתי לא תברא, שהרי אין הכרח שלדעת בעה"ט מוציא הקטן את הגדולים בברכת שהחיינו, ותלוי בטעם שקטן מוציא הגדול – אם שבכלל תתי דרבנן מוציא חד דרבנן, או בדדובטנן גם מי שאינו בר חיובא כלל מוציא, או משום אף הן היו באותו הנס, או מחמת שהיא חובת הבית, וכיו"ב בשאר עממים. אלא שדעמטם הראשונים לא יכוננו לדינא, דאנן קייל"ו בשאר מצות דרבנן שאין קטן מוציא גדול וגם במגילה (ושאני בברכהמ"ז – ראה מג"א סתרה"פ שם. אדה"ז סי' קפ"ו שם). וצ"ע איך נדייני' לברכת שהחיינו. ובא"א מבוטשאטש סתרה"ט שהדליק קטן שהגיע לחינוך בביה"ש דליל שבת, משמע שנקט שאינו יוצא בשהחיינו דהקטן. או"כ נפרש שרצה לברך בעצמו, שלא לסמוך אבעה"ט (משא"כ בהדלקה דלא מצי בלא"ה מאחר שכבר הגיע ביה"ש) ובליל ב' לא בירך ממתת שהרהר הברכה בליל א' (ונתקשה בדבריו בשו"ת קנין תורה ח"ו סמ"ז. ועוד כתבו בזה אחרים ליישב בכמה אנפי. ועצ"ע ואכ"מ).

אמנם מצינו שלדעת המג"א סתרה"ז סק"ד באשתו מדלקת עליו יצא גם בברכת שהחיינו שבירכה, ואינו מברך בליל ב' (וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'רעג. ושו"נ). ואסברה לה בשו"ת רעק"א מהדו"ת סי"ג שהברכות שבירכה בשבילו הן כאלו בירך בעצמו. ונתקשו טובא בהבנת הדברים. ויש שביארו שברכת שהחיינו על המצוות אינה אקרקפתא דגברא אלא חלק ממעשה המצוה. ובכל אופן, מצינו שמועילה ברכת אחר עבורו אף שלא שמע הברכה. ומעתה, יש להסתפק לשיטת בעה"ט אם מועילה גם ברכת הקטן. וסתמא דמילתא, ממה שלא נתפרש בפוסקים לדעה זו שעל הגדול לברך בעצמו, שלדידהו יוצא גם בברכת הקטן. ולהעיר מהשקו"ט בקטן

מנהגי ימי חנוכה

ברמב"ם מובא שימים אלו הם "ימי שמחה"¹⁶³, וכן כתב הרמ"א ש"יש קצת מצוה בריבוי סעודות", ולענין מעשה מנהג קדום הוא להרבות בסעודה בימים אלו¹⁶⁴. וטוב שיאמר בהם שירות ותשבחות להש"ת על הניסים שעשה לאבותינו בימים אלו ויחשב לו כסעודת מצוה לכל הדעות. ובכמה שיחות נזכר בנוגע לענין השמחה בחנוכה, דאף שיש בזה חילוקי דעות יש להדר בה באופן דמהדרין מן המהדרין, כולל גם בנוגע להתוועדות חסידים והחלטות טובות (עם בני משפחתו וכיוצא בזה). [בראש חודש ובשבת חנוכה יש להוסיף בסעודה יותר מבכל שבת ור"ח].

נוהגים לאכול גבינה ומאכלי חלב.

"מנהג ישראל ("תורה היא") לאכול מאכלים שעשויים בשמן לזכר נס השמן"¹⁶⁵.

על לביבות (לאטקע"ס) וסופגניות¹⁶⁶ (דינאט"ס) המטוגנות בשמן זית באופן שטופח על מנת להטפיח צריך נטילת ידים כהלכתה עד הפרק ולא יברך, ככל דבר שטיבולו במשקה. אבל המטוגן בשאר שמנים¹⁶⁷, כסופגניות הנמכרות בחנויות בדרך כלל, א"צ נטילה¹⁶⁸.

על לביבות העשויים מתפוחי-אדמה מגוררים מברכים בורא פרי האדמה. ואם תפוחי האדמה נתרסקו לגמרי, או אם נעשו מקמח תפוח-אדמה, מברכים שהכל נהי' בדברו. אם הוסיפו קמח לטעם, מברכים בורא מיני מזונות. באם בירך על הלביבות שלפניו פוטר בברכתו גם שאר הלביבות שאינן לפניו, אפילו לא ה' בדעתו לאכלן, ואפילו כלה מהראשון. ופוטר גם הלביבות שעדיין לא היו מוכנות לאכילה בעת הברכה, אם ידע שמכינים אותן¹⁶⁹.

שהגדיל בחנוכה לגבי שהחיינו, ולמעשה לא שמענו שחוזר ומברך שהחיינו. ויש לחלק. ועכ"פ, מידי ספק לא יצא, וספיקו להקל.

163) וראה גם בראש מו"ק פ"ג ס"פ, והובא בטור או"ח סי' תכ וי"ד סי' תא "דהללו ימי שמחה ניהוה" (לענין צידוק הדין). ולהעיר ממוגלת אנטיוכוס: על כן קיימו בני חשמונאי לבני ישראל לעשות שמונה ימים אלו ימי שמחה וכבוד וקוראים להם ימי שמחה. ובסימני הדינים ברי"ף הל' ר"ח והחונה (נד' בסוף מס' נדה) לבעל שלה"ג ס"ק שו: חומר מצות שמחת חנוכה.

164) בלקו"ש ח"י ע' 142 הע' 6: להעיר אשר בפורים דכתיב בהו "ימי משתה ושמחה" צ"ל לדעת הרמב"ם סעודת בשר (אין שמחה אלא בבשר). ועיי"ע שם ע' 144. ועד"ז בלקו"ש ח"ל ע' 204 הע' 10, וש"נ למש"כ בבנין שלמה עהרמב"ם. [וראה גם ח' מהרצ"א להל' חנוכה (כד, ד)]. וראה גם שיחת מוצאי שבת מקץ תשל"ח. וכן בזמר אכלו משמנים המיוחס לראב"ע: תורים ובני יונה וכו' ברבורים אבוסיים. וראה בשו"ת בית יעקב ס"ג ע"ג בשם שו"ת מהר"ם (אבל לפנינו ליתא) ע"ד אכילת הבשר ושתיית יין). וראה גם מער"ק עהרמב"ם. שו"ת משנה שכיר או"ח סי' קצד. אבל להעיר מסה"ש תשנ"ב ע' 194 הע' 5. לקו"ש חט"ו ע' 366 הע' 8. ולהעיר מל' התוס' תענית יח ב – ד"ה הלכה.

וילה"ע, שבשמחת או"ז נכללת גם לשמח כאו"א בראי לו, והיינו גם חלוקת קליות ואגוזים לקטנים וכו'. ואולי ג"ז הסברה למנהג דמי חנוכה. ושו"ר כן בשו"ת אבני יספה או"ח סי' קכט ס"ב. אבל בפשטות לא עדיף מפורים, שאינו חייב לשמח בני ביתו בתכשיטיין וקליות. וכבר העירו שבי"ט "חייב אדם להיות בהן שמח" שחובת השמחה על הגברא, אבל בפורים צ"ל יום שמחה. והה"נ בחנוכה שהן "ימי שמחה". ויש בזה מה שאין בהז.

165) נתבאר בספר השיחות תשנ"ב ע' 196.

בעיקר המנהג לאכול לביבות וסופגניות וכו' – כבר העירו מכו"ז בכת"י בשם אבי הרמב"ם (נדפס בקובץ שריד ופליט ירושלים תש"ה ע' 8. ונתפרסם כבר לפניו בעדן מקדם ערך מנהג. אלא שלאחרונה כתבו לפקפק במהימנות הכת"י ומכמה טעמים. אבל ראה קובץ בנתיבות ההלכה חו' יט ע' 39). אבן בווח (הוצאת תשט"ז) ע' 30. ועוד. כן העירו מזמר אכלו משמנים (וראה עוד מזה בסיני חו' קטו ע' סה ואילך). ובכמה מספרי חסידות הובא עד"ז – ראה שארית ישראל מווילעדניק מהד"ח ע' רנו. הנסמן בס' פניני המועדים פ"ט ע' קכ. טעמים מחודשים – בהלכות שלמה חנוכה פ"ז ארחות הלכה הע' 20. מוע"ז ח"ח ליקוטי הערות ע' לו.

166) סופגניות צריכים בישול ע"י ישראל. וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' חי"א מה שכתבנו לדחות דברי המקילים.

167) בב"י או"ח סי' קנח ד"ה וראה דבר: שמן זית. ובברכ"י שם סק"ט והגהות ערק"א ובמשנ"ב ע' סקט"ו דבשאר שמנים א"צ נטילה. והביאון כן משו"ת גור"ד ח"א או"ח כ"ב או"ח סי' סק"ג.

168) ואפי' אם יש תערובת משה משקין הולכים אחר הרוב. (ובל' אדה"ז בסדר ט"י ס"כ ושאר הפוסקים שלא חילקו דבר משמע ש"כ"ה גם בתערובת מעט מים ושאר משקין. ודלא כמחמירים בזה). ובמסופק, יש להקל, דאזלינן בתר רובא, וגם ששמן זית יקר יותר ואין לחוש שיערבו בו כ"כ (ככדין חשש תערובת סתם יינם שאין לחוש כשרמי יין ביוקר משאר משקין או"ח" משביח ביותר), ובפרט שספק נט"י לקולא.

אמנם, ביש שכבת ריבה נוזלית מבחוץ, לפעמים עשוי' בתערובת רוב מים, וצריכה נטילה.

169) פשוט כיון שבידו להכינם, וכל שבידו אינו בגדר מחוסר מעשה. ובסוגן אחר, שהתפוחי אדמה הם כבר בעולם. וגדולה מזו מצינו לענין ברכת השבח שהמברך על הרעמים וברקים פוטר גם העתידים לבא כל עוד שלא נתפרזו העננים אף שאינם עדיין בעולם. וכן באם נתכוון בברכה על הברק לרעם שלאחריו נפטר כיון שהטבע שהרעם בא אחרי הברק. (ואין לומר, שמכאן משמע שאם לא ה' כ"ך בטבע הבריא לא מהני, הדתם שאני שאינו בידו. וכו"ה בברכת הגומל שבידך לפני שנתרפא דלא מהני – ראה תשו' מהר"ם חביב בקובץ מורי' שנה כג – ונסף לזה ששם בירך בטעות). וכן פוטר בברכת שהחיינו בקריאת המגילה משלו"מ ומתל"א. (וראה בשו"ת חת"ס יו"ד סרצ"א (ובכ"מ) לענין ברכת שהחיינו על האב בפד"ה להוציא הכהן, אף דאכתי לא מטא הנאה לידו). וכמו שמברך על כיסוי הדם ופוטר גם מצות כיסוי בעופות שלא נשחטו עדיין (וראה ריטב"א חולין פו, ב. וגם למ"ד התם שאינו פוטר – ה"ט שהשחיטה היא הפסק. וראה או"ח הל' שחיטה

על סופגניות מברכים בורא מיני מזונות ומעין שלש (על המח''), ואפילו קבע סעודתו עליהן ואכל כדי שביעה. המנהג לברך עליהן גם בתוך הסעודה כשאוכלן בתוך חטיף או לקינוח בסוף הסעודה. אבל אם אוכלן למזון ולשובע, דינן כשאר דברים הבאים בתוך הסעודה ונפטרות בברכת הפת. מצוי בשוק סופגניות שלא נטגנו בשמן עמוק ואין לאכול מהן כדי שביעה כי אם בתוך הסעודה, וצריך לאוכלם למזון ולשובע¹⁷⁰ סופגניות מטוגנות פטורות מהפרשת חלה¹⁷¹.

אומרים בברכת המזון, בברכת הארץ ("גודה לך") ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

נהוג לאחל "א פרייליכען חנוכה" (או "א גוטען חנוכה")¹⁷².

הסכמת הפוסקים שמי שאין בידו להדליק ואין מדליקין עליו ואינו רואה נרות חנוכה, לא יברך ברכת שעשה ניסים ושהחיינו על עיצומו של יום. ומכל מקום, טוב שיוציא אדם את עצמו מדי ספק וילבש בגד חדש או יאכל פרי חדש במשך היום ויברך שהחיינו, ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי¹⁷³.

פרסום ניסים: בשיחת ש"פ וישב תשנ"ב¹⁷⁴: "וויבאלד מ'האלט שוין נאך אלע ענינים און די גאולה איז נאך ניט געקומען – איז א דבר נכון ביותר צו טאן אין דעם ענין פון "פרסומי ניסא", צו מפרסם זיין בא זיך און ביי אנדערע, ובכל מקום ומקום – די נסים וואס דער אויבערשטער טוט מיט אונז, וויסנדיק אז דערמיט איז פארבונדן די גאולה האמיתית והשלמה! ועאכ"כ אין די ימי החנוכה, וואס

שפ"ז. גליון מהרש"א סכ"ח ל"ש"ך סק"ו. עוד, דשאני ברכת המצות שא"י לברך ולומר וצונו, כשלא הגיע זמן (חיוב) המצוה, ראה לקמן בהערה דיני קדוש במוצאי עשרה בטבת שחל בשבת (לענין קידוש לפני צאה"כ ושתיית היין אחריו). אבל כשלא נשחט גם הראשון, ראה שו"ת אגרות אזור מדברי או"ח ס"י. וראה בכי"ב שו"ת שפתי שושנים או"ח סי"ח). והכי נהוג עלמא בהפרשת חלה ממצות שפוטרי בברכה גם כשלא נילוו האחרים עדיין. ומצינו כדוגמתו שבזמנם בירכו על היין ופוטרי שאר היין שבתוך הסעודה, אף שמבשלים אותו באמצע הסעודה בכדי שיהא ראוי לשתי', ש"יין חי א"ר לשתות הימנו (ראה פסחים פו, א – במשנה). וצ"ע בריטב"א ברכות פ"א הל"ד שביקורת שטובים חיים יותר ממבושלים ובירך בפה"א על החיים צריך לחזור ולברך על המבושלים. ואולי, שאני התם שהברכה נשתנית, אף שנתכוון לפטור בבפה"א. ובהערת המהדיר לשם נדחק בזה, ומוקי לה בלא נתכוון לפטור.

אבל ראה א"א מבוטשטשט שר"ו ד"ה אולי, שנסתפק כשלא היו ראויים לאכילה. אמנם, גם לדבריו היינו רק במין אחר, והברכה חלה דרך גרמא, כיון שלא כלה מין הראשון. וגם מיייר באינו יודע שיביאו לו עוד, שהרי בדעתו לאכול עוד נפטר גם בלא שיהא לפניו מין הראשון.

וראה גם בשו"ת חוקי חיים ס"א, הובא בכה"ח ס' קסח סקי"ח. ואולי סברתו, שהברכה צריכה לחול במציאות על המין השני כעת, ולא שאכילה אחת היא. אבל דבריו צ"ע, ולא מצאנו כדוגמתו בשום מקום. וגם לא הביא רא' לדבריו. וסתימת כל הפוסקים שלא העירו בדבר הרגיל מוכח דלא שמינא להו. וקיי"ל ש'אא"פ להוציא חילוק חדש בדבר הרגיל, דהו"ל לאשמועין בהדיא. וגם צ"ע מסברא לחלק בין אינו בעולם לאינו ברשותו (ולא קאיתנין עלה רק מדין נמלך בלא ידע שיביאו לו). וכבר עמד בדבריו בשו"ת יחו"ד ח"ו סי"א. יב"א ח"ו סכ"ז. אול"צ ח"ב פ"ב ס"ז. מנדגות אליהו ח"א ס"מ. צ"א ח"ב ס"א סקט"ו. חוט שני ברכות ע' קצט. ובכל הפוסקים שדנו בענין הקפה ששתיים במשך כל הלילה כשניעורו כל הלילה לא חילקו בדבר. ובשו"ת סבא קדישא או"ח ס"ו כתב להדיא הפכו בנידון הנ"ל. וגם לדיד' שאני התם שמפסיק שעה ושתיים.

170) ראה בכ"ז בארוכה במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב. וש"נ.

171) ראה מהר"ב ס' קסח סקל"ב. ק"א לשר"ע אדה"ש שם סק"ז. וראה בארוכה בצלצלו במקורות ועיונים להלכה יומית אות תעב.

172) וכן מעשה רב (וכמ"פ) בדיבור ובכתב. וי"ל שהוא גם בהתאם לפס"ד הרמב"ם שהם "ימי שמחה".

ולהעיר משמיות אד"ח כבת ש"נ בתחילתו ("א גוט יו"ט"). וראה גם שיחת כ"ו כסלו תשמ"ט בתחילתו (וכן בהמשך השיחה).

ובכ"מ מובא שחנוכה נק' בשם יו"ט – ראה לקו"ש ח"ב ע' 631 ד"ה ראש. וש"נ. וראה אבודרהם סדר תפלות השבת שימי החנוכה נק' בדבריו ורבותיו יו"ט. ובב"ח או"ח רס"י תרפב שנקרא יו"ט כדאימא במגילת תענית (וכן בהמשך דבריו: שאלו כולם נק' יו"ט). ובמחזור יוטרי סדר חנוכה בתחילתו: שהוא יו"ט כשאר ימים טובים.

[אבל ב' הגמ' 'קבעום ועשאום יו"ט בהלל הוודאה' – יל"פ שאינו יו"ט כ"א להלל הוודאה. וכ"מ בפירש"י שם. אבל להעיר מל' הר"ן שם (ט, ב – בדפי הר"ף). ובמגילת תענית (הובא בלקו"ש שם) הנוסח באו"א: קבעום שמונה ימים טובים. ותו לא]. ולהעיר שע"ד הסוד הוא רגל מכלל המועדים (שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א. ועוד).

וכש"כ לדעת הראשונים שהם ימי שמחה – ראה ל' היש"ש פ"ז סט"ז דיו"ט נמי כפשוטו הוא. ולהעיר גם מט"מ סתתקצ"ג: דמצוה לשמוח ומש"ה קראו יו"ט. וכן דעת הראב"ה ס' קצב שחזור בשבח ועל הנסים שחנוכה נק' יו"ט. וראה הנסמן בלוח יומי לפורים.

אבל להעיר משו"ת הרשב"א סתתקצ"ט, והובא בב"י יו"ד סוסי' ריז, בנדר שלא יאכל בשר חוץ משויו"ט. וראה שו"ע שם סמ"ז. רמ"א ס' תקע ס"א. וראה בט"ז יו"ד שם סקל"ח שגם ימים אלו נקראים יו"ט בלשון בנ"א, דהיינו כל שיש בו שמחה, אבל כיון שקצת דוחק שיהיו ימים אלו בכלל צריך שיאמר הנודר בפירוש שלכך נתכוון.

וראה גם שיחת פורים וש"פ תשא תשכ"ח. ש"פ חיי"ש תשמ"ו. ועוד.

173) ביורו הלכה בענין זה – י"ל בפ"ב בקובץ פלפולים "מבית חיינו" מטעם ישיבת תורת"ת המרכזית (770), לקראת י"א ניסן תשפ"ב.

174) כשפת השיחות עמוד 185.

ענינם איז "פרסומי ניסא" כנ"ל – דארף מען זען אויסנוצן די טעג, נוסף אויף די אלע פעולות ומבצעי חנוכה, אויך – אויף מאכן חסיד'ישע פארברענגענישן [אדער אנרופן דאס בלשון אחר, בכל מקום לפי ענינו, "אזלת לקרתא הלך בנימוסיי"], בכל יום פון די ימי החנוכה, און דארטן רעדן דברי תורה, נגלה דתורה און פנימיות התורה, און אנגעמען החלטות טובות בכל עניני תומ"צ, ובאופן פון מוסיף והולך ואור (בהתאם צו די נרות חנוכה), ועוד ועיקר – רעדן וועגן פרסומי ניסא, די נסים "בימים ההם בזמן הזה".

יום ועש"ק, כ"ה כסלו, יום א' דחנוכה

בעת תפילת שחרית נוהגים להדליק נר חנוכה בבית הכנסת בלא ברכה. גם בהדלקה בבית הכנסת בבוקר, צריכים "שמשי". [בשנת תש"ג היתה הוראה: "כדי להוסיף בהתעוררות דגרי-חנוכה, כדאי שתהיה חנוכה דלוקה בבית הכנסת (שכולם מתכנסים שם) במשך כל המעט-לעת, אם אין חשש כלל שישחקו התינוקות"¹⁷⁵].

אין דלג לכתחילה ועל הנסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים.

הלל שלם

כל שמונת ימי חנוכה גומרין את ההלל.

בחנוכה, אמירת הלל היא חובה מתקנת חכמים (ולכן קורים אותו גם בבית האבל שגם האבל חייב בו).

אבל יורד לפני התיבה במשך כל ימי החנוכה, חוץ מאמירת הלל (כי הקהל אז בשמחה כעין שבתות וימים טובים). וחוזר להתפלל כש"ץ לאמירת חצי קדיש.

אין להפסיק באמצע הלל (שלם) כי אם על דרך שמפסיקים בברכות קריאת שמע.

מצוה מן המובחר לקרותו עם הציבור¹⁷⁶ מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ. אם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית, ראה באגרות קודש כ"ק אד"ש. וזלה"ק: "אודות אמירת הלל לפני התפלה – הוראה בפירוש לא שמעתי בזה, אבל מסופר בפי חסידים, שאף שרבותינו נשיאינו בתפלת שבת היו מאריכים בתפלה אפילו כמה שעות לאחר גמר הציבור את תפלתם, הנה ביום טוב היו מסתדרים באופן לגמור תפלת השחר עם הציבור ולאמר הלל עמהם".

כל היום כשר לקריאת ההלל שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים.

י"א שאם דילג מלה בהלל לא יצא ויחזור עוד פעם מתחילתו. ונכון לחזור ולומר ללא ברכה¹⁷⁷.

¹⁷⁵ בד"מ סתר"ע ב"ב ס"א שהמנהג לעשותן גדולות דאיכא מצוה להדליק נרות כל היום. וכ"ה במנהגים דקהילתנו (פיורדא) סמ"ו. וכ"מ במנהגות וורמיהא.

אמנם, בזכרוננו, שבשעתו נתפרסם (וכ"ה ביומנים דאז), שלאחמ"כ (בעש"ק) נמסר בע"פ שידלקו בנרות רגילים. ואולי מחמת הטעם שבפנים.

¹⁷⁶ ובחנוכה בפרט, ראה הגהות חכמת שלמה סתר"פ ג' דעדיף הלל והודאה מהדלקת נ"ח. ומדבריו מוכח דהיינו שעדיף שיתפלל ויאמר הלל בציבור מלהדליק נ"ח. והוא מחודש. אבל ראה הליכות שלמה פ"ז ס"ה. ועוד. כן להעיר שי"א דהדלקת נרות היינו הודאה, וכנוסח הנרות הללו "כדי להודות ולהלל" – ראה שו"ת מעשה נסים לר"א בן הרמב"ם בשם ר"ד הבבלי (וכת"ש דהלל דחנוכה דאורייתא, וכן נ"ח נמי דאורייתא מט"ט). פסקי רי"א ז' שבת פ"ב ה"א אות ח. ברית משה ביאור לסמ"ג מ"ע ה' מד"ס ס"א. נימוקי מהרא"י חנוכה פ"ג ה"ג. שו"ת מנחת שלמה ח"ב סנ"ד. משנה שכיר מועדים ע' קפט בפ' מש"כ בהון עשירי ב"ק פ"ו מ"ו שבחנוכה אין מצוות אחרות כ"א הדלקת נרות. (וראה לקו"ש ח"ג ע' 816. ח"י ע' 288). אבל ראה לקו"ש ח"י ע' 142 הע' 19. קובץ העו"ב בא תשמ"ה. וישב תשס"ג.

[ולהעיר משו"ת בנין שלמה ח"ב ס' ס, שיש להסתפק אם לא בירך זמן בלילה כלל דאפשר דצריך לברך זמן בעת אמירת הלל, דלא גרע מקריאת המגילה דמברכין עליה זמן].

¹⁷⁷ במשנ"ב סתפ"ח סק"ב כתב שלא יצא. אמנם, דבריו מחודשים. ואדרבה, בטור שם וכן בסתר"מ מוכח שבגוף הדלוג אין כאן חשש, רק מחמת נוסח הברכה להמברכים בל' "לגמור", לדעת מהר"ם. וכש"כ להרא"ש שהביא בטור שם שאין לדקדק בנוסח הברכה. (וכ"ה בפרישה סתפ"ח סק"א שאף אם יארע שדילג תיבה או שתיים אין ברכתו לבטלה. ואיהו קאי גם לאלו שמברכים לגמור). וכן הוכיח מזה בשר"ת מעט מים סנ"ג. (אבל מש"כ שם לדמות לפסוד"ז – צ"ע שבהלל מפורש שאין דלגו. ואנו קיימינן השתא רק לאחר מעשה, ובמי שדילג רק תיבה אחת, אם יצא). ובשעה"צ שם סק"ג נדחק בזה. ומה שתי' שם בפ' דברי הטור, שדעת מהר"ם שגם במגילה אין מדקדקין

אבל אם טעה ואמר חצי הלל כמו שאומרים בראש חודש וכבר סיים עם ברכת יהללוך, חוזר ומברך¹⁷⁸.

אחרי הלל: חצי קדיש, וקורין ג' גברי בפרשת נשא, כמפורט בסידור.

ימי חנוכה אסורים בהספד ותענית (מלבד תענית חלום) אבל מותרים בעשיית מלאכה.

מותר לבקר קברי צדיקים בחנוכה, ומעשה רב. ויש לדלג הוידי שבנוסח מענה לשון. ואף לקברי אבות מותר מן הדין, ועם כל זה המנהג שלא לילך. ויש לזוהר שלא לקונן ולבכות¹⁷⁹.

הלכתא למשיחא: בשו"ת צפנת פענח החדשות¹⁸⁰: "ונזכה במהרה לביאת משיח צדקנו ולגאולה האמיתית ואז יתגלה לנו המגילה שכתבו זקני ב"ש וב"ה על חנוכה שהי' בזמנם¹⁸¹, רק כיון דלא הוה נביאים אז א"א לעשות מגילה ולא ניתן לכתוב כמבואר ביומא דף כט, א. ואי"ה לע"ל במהרה יתגלה לנו הנביאים ויתגלה לנו המגילה".

העברת הסדרה שמו"ת – פ' וישב.

בקריאת שמו"ת מנהגנו לומר כל ההפטרות. ובפרטיות, כמנהג רבותינו נשיאנו – בועש"ק, ההפטורה דפ' וישב. ובש"ק בבוקר – עוה"פ משביעי עד גמירא עם הפטרה דשבת חנוכה ("רני ושמחי").

מנחה: בערב שבת, מקדימים להתפלל מנחה לפני הדלקת נר חנוכה, ואם אין לו מגין מוקדם ידליק נר חנוכה ואח"כ יתפלל מנחה בציבור. בבית הכנסת מדליקים אחרי מנחה, מפלג המנחה ואילך (3:30).

נכון לגמור את כל ההכנות לשבת לפני הדלקת נרות חנוכה בכדי שכל בני הבית יהיו בזמן

באותיות' – אינו מעלה ארוכה, חדא שאינו עולה יפה עם דעת הטור הרא"ש ושאר הראשונים. ועוד, זהו רק לענין שינוי המשמעות ולא בדלוג תיבה. וכש"כ שאין לפרש בדבריו שר"ל דקאי להדעה שגם בדילג תיבה יצא במגילה, ועוד שהעיקר חסר מן הספר. ואולי כוונתו לומר שבטור מיירי במי שלא דקדק בקריאתה. אבל הפקיע ל' הטור מפשוטו, שכתב להדיא דקאי בחשש שיחסר תיבה אחת. ועוד, דמאי שיאטי' דשינוי משמעות התיבה לנוסח "לגמור". וכן קשה, שאם באמת יצא יד"ח בלא דקדק בקריאתה, מדוע לא יברך לגמור, שכן ה"ז בגדר הלל בשלימות. ועוד אחת היא לנו, דלדברי המש"ב דמקשינן למגילה לכל מילי, הא אגן קייל"ן גם במגילה שלא יצא כה"ג במפסיד המשמעות. (ובאמת ילה"ק לא יאידך גיסא, שמנין לנו ללמוד הלל ממגילה להקל גם בזה שלא לדקדק באותיות', דשאני מגילה שמקולי אגרת שנו בה). [ואולי י"ל שמדברי הטור ליכא לאוכוחי, דקאי בחשש וספק שמא ידלג, ואמטו להכי כתב שמברך לקרוא ליכא למיחש, לפי שספיקו לקולא, משא"כ במברך לגמור, שאין לו לברך כך מחמת הספק שמא ידלג. אמנם, בוודאי דילג אכתי איכא למימר שלא יצא. אלא שנוסף לזה שבשעה"צ לא רמז כלל לפי' זה, גם מדברי הטור רחוק הוא ממשמעות דבריו. וגם בעיקר הענין – ילה"ע מבה"ל סתכ"ב ד"ה ולמקום, שבספק טעה בהלל יש לו להחמיר מחמת הברכה, דהו"ל ספק דלא תשא. וראה שו"ת שאג"א רס"י טז]. ובכלל, שאני מגילה שלא יצא בחיסור תיבה דכתיב בה ככתבם ולשונם, וכמפורש ברמב"ן מגילה יז, א. ואילו הלל דמאי לתפלה וברכות, ונתקן בתורת שירה. ומפורש הפכו בפמ"ג סתפ"ח במז"א סק"א. וכ"מ בשו"ת נו"ב סמ"א שגם בדילג הלל שייך עלה שם הלל. ומוכח נמי במג"א סתכ"ב סק"י: אם דילג פסוק אחד (ולא כתב בדילג תיבה). וכן מפורש גם בר"ד בעת הסעודות ביום ב' דחג הסוכות תשכ"ט.

ויש להוסיף, שאם נאמר שבדילג תיבה לא יצא, הרי בשמיעת הלל מהש"צ ועניית ראשי פרקים (וכפי שנהגו גם היום אצל יוצאי תימן), איכא למיחש שמא יפנה לבו לדברים אחרים כברכות ק"ש. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 232 הע' 29, שמה"ט הבקאים אמרו עם הש"צ. ולכא' לא מחמת שמעבב בלא שמע תיבה או שתיים, וכמו כברכות ק"ש שאינו מעבב, אלא שראוי לשמוע כולו. וגם לפעמים יפנה לבו ויחסר ענין שלם, וכבה"ל הבאה.

ואף שכ"מ קצת בתוס' ברכות טו, א ובאגודה ברכות פ"ב סמ"ד, ועוד – נראה דקאי אק"ש ומגילה, או שבאם רוצה לחזור יאה על הסדר, ולא קאמר אלא להשוות לענין זה שאין לקרוא למפרע.

ועי"ז כתבנו לחזור עוד הפעם, מטעם אחר, שלא לגרוע בתקנת אמירת הלל. (וא"ש הא דקיי"ל"ן שבטעה חוזר. ובלא"ה איכא למימר דקאי בטעה ודילג פסוק כבמג"א ה"ל, או ענין שלם כבה"ל הבאה). וגם בפמ"ג שם כתב שאם אומר לקרוא ולא לגמור אם ידלג באונס יצא אע"פ שמחויב לגמור כולו. [נצ"ע בכוונתו שא"כ שעדיין מחויב לגמור כולו מה שייך לומר שיצא. ואולי ר"ל שמעיקרא ה"י מחויב לגמור כולו, אלא שבדיעבד בדילג באונס יצא. ועו"ל, דקאי לענין הברכה, שא"צ לברך שוב, אע"פ ש"מ עליו לגמור בשלימות]. וראה גם בשו"ת שבה"ל ח"ז דלקמן שמ"מ לא קיים תקנתו לגמור כולו.

ורשום אצלי שינוי בזה בשו"ת שבה"ל ח"ז סס"ב. שם ה"ח סל"ט סק"ב. חזו"ע חנוכה ע' רבי. זה השולחן סתפ"ח. שואלין ודורשין ח"ד סכ"ד. הררי קדם סי' קפ. רשימות שיעורים סוכה ע' דש.

והנה, במג"א סתכ"ב סק"ח שאם שמע מהש"צ יצא אלא שמוטב לומר בעצמו בנחת. וכבר כ"כ בסדה"י בענין כוונת הלב ואגידתו ד"ה אחר, הובא במקו"ח שם. והטעם, שאף ששוכ"ע לפעמים אינו מכוון ולפעמים הש"צ מאריך בנייגונים.

178 ראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' בה"נ. ושנ"ת.

179 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' במח.

180 ח"א סמ"ה.

181 ה"ל גדולתו סע"ה. וראה לקו"ש חט"ו ע' 368 הע' 17. שיחת ש"פ וישב תשנ"ו (בסה"ש).

ההדלקה¹⁸². הדלקת נר חנוכה היא לפני הדלקת נרות שבת (זמן הדלקת נר שבת, 18 דקות לפני השקיעה: 4:10). וע"כ מדליקים מוקדם יותר מכל יום. וניתן להדליק מפלג המנחה ואילך. כדאי להדליק נר חנוכה בסמיכות וקרוב לזמן הדלקת נר שבת.

המתאכסן במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה, לפי שאכסנאי רשאי להדליק במקום שהוא שם אם עכשיו תהיה גם שכיבתו שם¹⁸³. אבל אם יאכל שם שעה או שתים

(182) בפמ"ג סתרי"ט במ"ז סק"א כתב (בדרך עצה טובה קמ"ל) לצאת מידי חשש הקדמת שאינו תדיר, שיכון תחילה נר חנוכה בשמן ופתילות ולא יכון הנרות על השולחן לנר שבת עד אחרי הדלקת נר חנוכה. ולכא"ו איכא נמי טעמא אחריתי משום אין מעבירין (למ"ד שדוהא לתדיר). ולא נהגו כן. וי"ל, דאיהו קאי כשאוותו אדם מדליק שניהם, אבל באופן הרגיל, שהאשה מדלקת, ל"ש תדיר. ומש"כ שם משום כיוסוף לנרות שבת – ג"ז ל"ש כשאין עליו חובת הדלקה. וראה באו"א בשו"ת קנין תורה בהלכה ח"ז ס"א.

ובאמת, גם כל עיקר ד"ר שני"ח קודם לנו ע"כ שאין רק באיש המדליק שניהם (ואו"א במש"כ שניהם). וכן מפורש באו"ח ה' חנוכה סט"ו (וד"ו לא הועתק בב"י). וכ"כ שם דין הדלקת הנר בע"ש ס"ו. ומה שזוהרים גם כשהאשה מדלקת נר שבת – אפשר מחמת שדעת הבה"ג שאחרי הדלקת נר שבת כולם אסורים במלאכה (ראה ר"ן שבת י, א בדפי הר"ף ד"ה ומדאמרין. שלטי הגבורים שבת ט, ב. ועוד. וכ"כ בהגהות לבושי שרד סרס"ג ס"ד סק"ג. ערוה"ש סרס"ג סט"ז. העמק שאלה שאלתא סג סק"א. שו"ת פרי יצחק ח"ב ס"ח ד"ה עור. וראה בהגהות איש מצליח על משנ"ב סתרי"ט. שו"ת אול"צ ח"ד פמ"ג ס"ח). והמחבר חשש לדבריו (בהלכות חנוכה עכ"פ. וראה שו"ת שיח דוד גבאי ח"ב ס"ו), ונהגו כוותי' בע"ש חנוכה, לחומרא עכ"פ, שאין בכך הפסד (ראה בב"י. ול"ש החשש מחמת הדעות ודדירי קודם, וראה ערוה"ש על שם שלט"ו). וגם דלא יאות שתיא יד"ח ג"ח אחרי שקיבלה שבת, שכיון שצמות הדלקת נר שבת היא גם על האיש, ולא ידך האשה חייבת בהדלקת ג"ח אינו מן הראוי שתדליק נר שבת קודם לנ"ח. (ומש"כ בשו"ת בנין שלמה ס"ב שכיון שקיבלה שבת אסור לה לעשותו שליש למצות נר חנוכה – צ"ע, מהמפורש בשו"ת או"ח סרס"ג ס"ז. וכה"ק בפרי יצחק שם. ואולי ס"ל שבגוד"ד גרע שהדלקת ג"ח צ"ל בשליחותה ממש, אף שג"ז צ"ע, ובתרתאי. א דמ"מ לישטרי. ב. ועוד, דתיטי בגוף ההדלקה מחמת חובת בית, נר איש וביתו וא"צ לדין בשליחות. ואולי חנוכה להוציא בדין המדריך ראשונה כגון. וי"ז צ"ב. וגם לא נרזו כלל בדבריו). וגם ד"ח חביב משום פרוס"ג וראוי להקדימה – ראה שו"ת הרדב"ז ח"ב תשתנ"ז. (וראה שו"ת יד אליהו גולר ח"א בכללים מע' ס' סכ"ז משום חביבה מצוה בשעתה). וגם שמה ישכח מהדלקת ג"ח, או שמה יטעה לומר שאע"פ שקיבל שבת מותר לו להדליק ג"ח אכ"כ – הגהות איש מצליח שם. ובבא"ח ש"א פ' וישב ס"כ כתב שגם כשהאיש מדליק ג"ח והאשה מדלקת נר שבת תמתין עד שידליק הבעל ג"ח שיש בדבר טעם ג"פ סוד (ראה שעה"כ דרושי חנוכה דרוש א. ברכ"י סתרי"ט סוסק"א).

ולהעיר בפמ"ג באו"א סק"א להסתפק בהדלקה כבר נרות שבת ואחר מדליק ג"ח בשבילה היאך מברך להדליק. (ול"ד לנרות שבת – ראה שו"ע אדה"ז סרס"ג בקו"א סק"ג). וגם בברכת עשעה נסים ושהחיינו כתב רק מדין רואה. ומוכח שאם אין ההדלקה בשליחותה, דכל היכא דאיהו לא מצי עביד לא מושי שליח, ורק מדין ממונו ומעשה קוף עביד, אי"ז קיום המצוה כדבעי. וי"ל.

(183) גם בשו"ת מהרש"ם ח"ד סקמ"ז כתב שבנושע בבא"ן ששילם בעד כל הלילה הוי כשוכר לו בית דירה לאכול ולישן שם ומדליק שם שזהו ביתו.

ויש שנטו להחמיר, דשאני אכסנאי שמתארח בעיר אחרת, וממילא נקרא שעקר מדירתו הקבועה, אבל אם מתארח באותה העיר לא נפטר ביתו הקבוע מחיובו של נר איש וביתו, אע"פ שלא נמצא כלל בביתו במשך השבת. וכ"מ פשוטו ה' בקיצור שו"ע סקל"ט ס"ט (ועוד) שמי שהוא בעירו אלא בבית אחר כשהגיע זמן הדלקה צריך לשוב לביתו ולהדליק.

אמנם, יותר נראה כפננים, חדא שבט"ז סתרי"ט סק"א לא נחית לחלק כן, דאת"ל הכי, עדיפא הו"ל לט"ז לחלק כן בין אכסנאי לאוכל סעודת מרעוה אצל חבירו (וראו"י מגורו אי"ז אק"א). שבאוכל אצל חבירו אכסנאי שאין לו להדליק שם, קאיתו עלה הט"ז מתמת ב' טעמים: חדא, ד"פטיטא שלא יניח ביתו וידליק בבית שהוא אוכל שם פעם אחת אצל חבירו אלא צריך לילך לביתו ולהדליק שם, ולפי סברא זו "אותו בית שהוא סועד שם אין דינו אלא כאכסנאי שמדליקין עליו בביתו והוא אינו מדליק במקום שהוא" (וראה גם הגהות לבר"ש שם). ועוד, שאף ד"אכסנאי רשאי להדליק גם במקום שהוא שם – היינו שעכשיו תהיה גם שכיבתו שם, מה שאין כן בזה שיאכל כאן שעה או שתים וישאף למקום אין שום סברא לומר שידליק שם ולא בביתו, דזה הוה כאלו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר דאין שייך לו הדלקה". והשתא, מש"כ לחלק בין אכסנאי לאוכל באקראי, היינו לומר דגרע מאכסנאי, אבל אכתי אפשר דקיימא סברא קמא, שאין לו להניח ביתו ולהדליק במקום האכסנאי. אמנם, הארכנו לעיל בהכנות לחנוכה בדיני מקום ההדלקה בהערה, דלא אישתימיט בשום דוכתא שאכסנאי אי"ז לסדר שידליק בביתו באם אפשר בכך. ונראה דעת הט"ז שכיון שהשכיבתו שם אינו כמדליק ברחוב העיר וחשוב ביתו, וממילא הוי לגבי גוף חובת הדלקה בשבת, שחושבו במקום שאוכל וישן היום).

ועוד, שבפ"ח סתרי"ט מיירי בעוקר דירתו ושוהה בבית אביו שבאותה עיר בימי החנוכה ומדליק שם. ואף דמיירי בעוקר דירתו לכל ימי החנוכה – כתב לפי סגנון השאלה, ומעשה שהי' כך הי' (אף שגם בחי"א כלל קנד סל"ב העתיק בלשון הנ"ל, וכן בה"ל סתרי"ט ס"א ד"ה במקום), ובימימה מסתמא אצל חבירו (וראו"י מגורו אי"ז אק"א). וגופא דעובדא הכי הוה. והשואל קט"ז שאפ"י כהנ"ג חייב להדליק בביתו, ועי"ז דבהא פטיטא שעקר דירתו, וכסגנון הפ"ח "הששתי שדבר ברור הוא", וי"ל שכנת שיעקר דירתו לכל י' מי חנוכה לרווחא דמילתא. ואף גם זאת, שבם מסברא צ"ע שאין טעם לומר שצ"ל קביעות לכל י' מי חנוכה דוקא (וראה שו"ת קנין תורה ח"ה ח"א אבל מש"כ שם להתייר גם בסועד סעודת מרעוה אצל חבירו, ד"ו נסתר מחמתו, והארכנו במק"א). ויש שחידשו שצ"ל לרוב ימי חנוכה, וי"ז אי"מ לדידי ולדכותי. ותו, שהי' ברוב ימי הביא ב' טעמים להדליק בבית אביו, שכיון שאין שום אדם בבית למי ידליק (השייך בזמן שהדליקו בחוץ), ועוד שהיאדנא שהלכו לבני הבית כיון ששיינים שם בני הבית שם ידליקו, ושניהם שייכים גם בנמצא באותה עיר, וזיל בתר טעמא. גם בסוד"ה הפ"ח כתב "שאהם הויכו כלום ואינם שיינים שם בלילות ליכא חשדא כלל", ומוכח מדבריו שהקיק דליכא חשדא בביתו ולכן אינו מדליק שם, ולא מחמת שעקר לכל ימי החנוכה. ומבואר נמי, דהקס"ד שלא להדליק בבית אביו, הוא משום חשדא.

והוסף בה הפ"ח דברים, שאע"פ שבימים הולך באקראי לביתו ואוכל שם אכילת ארעין, "כיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו שם הוא ביתו" (כ"ה בחי"א שם), שכיון שקבע ביתו אצל אביו חיוב זה גובר על חובתו להדליק בביתו. וי"ל, שכיון שיש לו ב' דירות, ועדיין אוכל עראי בביתו, מוכרח שיקבע לכל ימי חנוכה דוקא. ואפשר שבאם לא קבע לכל ימי חנוכה לא נעקר דירתו מביתו ויכול להדליק גם שם.

וישוב למקומו אינו יכול להדליק שם, שהוא כאילו עומד בשעת הדלקה על רחוב העיר שאין שייך לו שם הדלקה.

בספר המנהגים איתא: "נהגו שהפתילות יהיו בכל יום חדשות, ויש אומרים שאין חוששים לזה ואדרבה הישנות נוחין יותר לדלוק, ולעת עתה לא יכולתי לברר מנהג רבנו [כ"ק אדמו"ר מהורי"צ נ"ע] בזה". [אבל בשחת ש"פ וישב תשט"ז שכ"ק אדמו"ר מהורי"צ השתמש בפתילה הישנה. ועיי"ש ההוראה מזה¹⁸⁴].

(ו"ש שבח"א שם ארכב' אתרי רכשי, שפתח בדברי הט"ז, שבהולך לסעוד אצל חבריו פעם אחת חייב לילך לביתו ולהדליק, ומשמע שהטעם מחמת שהיא רק פ"א, וסיים בהולך לכל ימי החנוכה, דמשמע מינה שרק בכה"ג נעקרה דירתו).

ואין לנו לבנות חידוש דין שאין לזה מקור בפוסקים על יסוד דיוק בלשון (וכש"כ בלשון החי"א ומשנ"ב, שידוע שדרך הפוסקים להעתיק ההלכה בסגנון שהובא בספרים שקדמו. ובפרט ש"ל דקמ"ל שגם באוכל בביתו אכילת עראי מדליק בבית אביו, כיון שבחנוכה קביעותו בבית אביו, כנ"ל). וקיי"ל בכללי הפוסקים שבדבר הרגיל ה"ל להשמיענו, ולא אשתמטי לשום פוסק לומר שאכסנאי הוא רק אם מתאכסן כל ימי חנוכה, או רק אם הוא בעיר אחרת. ואם נפשך לומר דהפ"ח לדיוקא נחית, אפ"ל שלכו"ע יכול להדליק במקום שנתארך ליום אחד, וכוונתו איפכא שאם עקר לכל ימי החנוכה לא סגי במה שידליק בביתו הישן. וכפנים, כן מפורש בשו"ת אג"מ יו"ד ח"ג סי"ד סק"ה. וכ"ז רוב פוסקי זמננו.

וכש"כ בנן אצל אביו או חתן אצל חמיו שנחשב כבני הבית, וי"א שבכל גונוי יכול להדליק שם, דשאני משאר אכסנאי, והארכנו במק"א. (184) וראה קו' בקודש פנימה ע' 24.

ובספר המנהגים שם: והנה במשמורת שלום שם כתב דכשלוהקים "פתילות הישנות נ"ל שזיהר ליקח פתילה של אתמול לנר הנוסף שמדליק בראשונה". ועיי"ש במהדו"ב. עכ"ל. ולהעיר שבמהדו"ב שם הובאה גם סברת החולקים עליו בזה. ועיי"ש במש"כ להצדיק דעתו. ולכאורה אין כאן בס' המנהגים הכרעה בגוף הענין. וראה שו"ת בצה"ח ח"ד סי' קכח שלא נהגו כן כלל (ורק בכבה תוך שיעור זמן דליקתו יש לדקדק כן). ועיי"ש דקאי רק להשיטה שגם אחר שדלק כשיעור קדושתו עליו. ומתוך דבריו נראה שלא עיין במהדו"ב, שכלל דבריו ונמצא שם. ואכן, אנו קיי"ל ליעקר להתיר לכבות אחרי שיעור ההדלקה (ראה אצלנו לעיל ב"א דחנוכה). וכן מותר להעיל על שם בנות הנשואים אצל דלק כבר כשיעור, א"כ הקצב כל השמן למצוה (ראה להלן יום ח' דחנוכה). ועוד, שגם למה שכתבה להחמיר בתחילה כדעת הב"ח - היינו רק מעיקרא, שיש להתנות בתחילה שאינו מקצה למצוה (ראה לעיל ליל א'), ולא כשכבר דלק. ועוד, שלצורך מצוה אין להחמיר (ראה משנ"ב סתר"ג בכה"ל ד"ה ויש מי. סתר"ג סק"ח), אף שיל"ד בקל שכאן יכול לקיים המצוה בל"ז. ותו, שגם להב"ח ה"פ לשי שכל השמן (והפתילה) הוקצה למצוה, אבל אין לומר שהוקצה שיהא לנר העיקר ולא להידור, דכיון שאחר שיעור הדלקה כבר ליכא מצוה, בהכרח שההקצה היא בעצם הענין, שתשמע לחנוכה בכלל, אף שאינו יעקר המצוה, וממילא גם נרות הידור בכלל. ואדרבה, עדיפי מינה, שלא רק שמשמשת לאחר זמן המצוה כשכבר נגמרה המצוה, אלא שעלתה בקדושה שמשמשת כעת למצוה עצמה, בשעת קיום המצוה, בכדי להדרה.

ובאמת, נוסף למש"כ בצה"ח שם, עוד חזינו בה תיוהי טובא, שבתשמישי מצוה לכמה דעות ליכא דין הורדה בקדושה. ושו"מ שהקשה כן נמש"כ במשנ"ב בחזו"ע חנוכה ע' קה. ואם משום דין קדש הנתון בצפון ינתן בצפון (וכ"כ בנדו"י בשי"ת להורות נתן ח"י סה"ג) - הרי י"א דה"ט התם שלא לשנות סדר הקדשים משום ביוון, משא"כ בנדו"ד עדיף להשאיר הפתילה על כנו, ולא לשנות ממקום למקום. ואת"ל שהטעם לפי שבצפון איכא קדושה יתירה (וראה בארוכה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ה'תל"ז), והה"נ בנר העיקר לגבי נרות הידור (ועיי"ל להורות נתן), או כלך לדרך זה, שיש בנר ופתילה דין תשמישי קדושה (ראה גם אצלנו שו"ת באתרא דרב סי' תרט לענין זריקת לאשפה, ושם סי' ח"א זריקת לענין ה'ת) - אכתי איכא להנזו בה, שהרי איכא להנזו בה, שהרי מותר לשרוף, ולמה יגרע היתרון לנר הידור משריפה. וכמו שבנר שכתבה מורי"ן ל' לכתחילה לחזור ולהדליק, אף שמדינא אינו זקוק לה, וליכא בזה דין הורדה מקדושה.

[ולהעיר מאו"ז חנוכה ששכ"ב: לדידן דק"ל דכתבה אין זקוק לה משמע אין זקוק לה וגמרה לה מצותה לגמרי. והנה, יש ממלקטים אחרונים שפי' דבריו ששולל סברא שאסור להדליקה מחמת שהוקצה למצוה. ונגררו אחריו לקוטאי בתר לקוטאי. ואין לזה שום שחר, שסברא זו לא עלתה על הדעת שם כלל. אבל עיקר כוונתו שלדיד' דין איתקצאי למצוה תלוי אם זקוק או לא. והדברים עתיקים. וראיתי למו שכתב לחלק שבכתבה שאני, לפי שכבר הקצה מעיקרא בדעתו כל השמן למצוה, וממילא שרי ל' להדליק שוב, כיון שכך ה' בדעתו מתחילה. אבל ד"ז אהני רק לגבי דין הוקצה למצוה, ולא לגבי דין הורדה בקדושה. ותו, מדוע לא נימא שבדעתו שאם יוכבה ישתמש בפתילה ליום מחר. ועוד איכא למימר ולחלק בדוחק, שבנר שכתבה כיון שאינו זקוק לה ה"ז כשריפה, משא"כ כשמדליק לצאת תקנת חז"ל משום מהדרין שאני. ולא ניחא לי בהכי, ששו"ס לגבי עיקר המצוה כרושת דינינו לה, וה"ז כשריפה. ואדרבה, את"ל שר הנדור הוא בנר מצוה ממש, א"ז הורדה מקדושה שכל הנרות כגוף המצוה הן. ובלא"ה, לא מצוינו איסור להורידי בקדושה מעיקר המצוה להידור. ובדעת הרמ"א סתר"ג ד"ס א"א שאין להדליק מנר לנר - שאני התם, דקאי כשהוא דולק, וכמ"ש הרמ"א עצמו שאחר שעבר זמן המצוה מותר להדליק מהן. וגם לדעת הב"ח שם שפ"ז שהוא דולק אין להדליק מהן, מותר להדליק מנר לנר (ראה משנ"ב סק"ח). וכש"כ בנוגע לפתילות ונותר השמן שמסתבר שכולם שזין וז"ל, דשאני בשעה שדולק, דאיכא משום כיווי מצוה כשמדליק נר הידור מנר מצוה, ואיכא אכחושי מצוה. אבל אין כאן גדר הורדה מקדושה לגבי השמן והפתילה, ולגבי כיווי אכחושי מצוה. ולהעיר מהשק"ל בעת הרמ"א ששאר הנרות "אינו למצוה כ"כ" וחל עליהם שם המצוה, אם "ל דנעשים גם כעיקר המצוה - ראה לק"ש ח"כ ע' 209 הע' 16. ח"מ ע' 168 הע' 12].

ועוד איכא בגווה, שכיון שהדרך תמיד להשתמש באותם הפתילות ליום מחר, הו"ל כהתנה בהן הוקצה למצוה, וממילא דינו כחולין ממש, ול"ה הורדה בקדושה. ובסגנון אחר שמעיקרא ה"ז כהוקצה גם עבור נרות הידור. וכש"כ במתנה מעיקרא על הפתילה שיוכל א"כ להוציאו לחולין (ראה אצלנו שם לענין תנאי הפתילות), וכש"כ שיוכל להורידי בקדושה, שכבר פקעה קדושתה.

ונתעוררתי עפ"ז בדבר השיכח, כשכבה הנר, אי אריך להשתמש בשמן של הנר הנוסף ליום מחר (ראה בסדה"י סדר חנוכה שכתב ביום השני להסיר מותר השמן ולקנח הנרות. אבל נראה דאיתי עלה משום הידור, ולא מדינא. ולהעיר שלא מצוינו בפוסקים רק ע"ד החלפת הפתילות בכל יום ולא בנוגע לשמן. ובמדרש ובראשונים מפורש שמוסיף עליו שמן כדלקמן. ולכא' טעמא דמילתא, דשאני פתילה שאפשר להכיר בה שהיא מיום אתמול, ומשו"ה נהגו להחליף להראות שהגס נתחדש. ועוד שבשמן בלא"ה מוסיף וה"ז בא מן החדש

מליל ב' הולאה אין מברכים שהחיינו. שכח ולא הדליק נרות בלילה הראשון [ונפקא מינה ב"מבצעים"], מברך שהחיינו בפעם הראשונה שמדליק.

מדליקים שתי נרות¹⁸⁵, ומוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבבילל אחרון יהיו שמונה. מניח את הנר

בחלקו. אבל ראה בבית הלוי לחנוכה ד"ה ככתב (עו, א), דמשמע להחליף גם השמן. ויש שכתבו ע"ד הטבת הנרות במקדש. אבל בחנוכה ליכא מטבת הנרות שזמנה בבוקר. וראה גבורת יצחק חנוכה ס"ל. ועוד, דשאני דישון השמן שבמקדש שכיזו שכולו משמש למצוה, מדין תן לה מטבת ותתה אדלקת מערב עד בוקר, כל שכבר דלק הנר דין המותר כדשן. אבל בחנוכה מה שהוא יותר משמיעור ליכא ב' דין דשן, אף אם נאמר שגם היתור על השיעור הוקצה למצוה. ולהעיר מהסברא שבשעת הסלל הביאו הנרות ודלקו ח' מימי רצופים. וראה מור וקצינה סי' עת"ו. ח' מהר"ם חביב שבת כא, ב. פנ"י שבת כא, ב. ד"ה פלגי. הגהות אמרי ברוך סי' עתר לט"ו סק"א. שפ"א מנחות פח, ב. ד"ה נר שו"ת ש"מ ח"ב סצ"ה. דע"ת סעת"ר, דההיא נמי צמיא שמדליק הימנו עבור נר ההידור. ודלאו בנדו"ד כל הסברות הנ"ל (בענין הפתילות) איתנהו בה (זולת הסברא דהו"ל כהתנה, שהיא לא אמצא אדעת' שיכבה, אף דשכיח. וראה שו"ת הרמ"ץ או"ח סו"ב, והב"ד שד"ח אס"ד מערכת חנוכה סכ"ג). ונדו"ז עדיף טפי, שהרי בפתיחות משתמש בגוף הפתילה ששימש לגר העיקר עבור נר ההידור, ואיכא למימר דהו"ל הורדה בקדושה, משא"כ בשמן, הרי נותר השמן של אתמול עדיין לא שימש לקדושה, וליכא דין הורדה (אף שהמסתפק מהשמן חייב משום מכבה שכל השמן משמש להדלקה. אבל ראה תוס' ביצה כב, א ד"ה והמסתפק. רא"ש שם פ"ב ס"ז. שו"ע אדה"ר רס"י רסה). ולהעיר גם מדעת החכמ"ש סתרי"ז ס"ד ד"ה והנה, דפשיטא ל' שמוות להשתמש בנותר השמן לכל דבר מצוה. וכ"ז שנקט בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"ה ס"ד (זולת משום תקלה, יעו"ש). וא"כ כש"כ בזה. אבל בפמ"ג שם במ"ז סק"ד (הביאו החכמ"ש) לא ס"ל הכי. וכן מוכח בפר"ח שם סק"ד בין השיטין לגבי נרות ביה"כ, יעו"ש. (ולהעיר שגם במשמ"ש אתי עלה רק מדין הורדה בקדושה ולא משום שהוקצה למצוה. ונראה, שלהדעות שאיסור הנאה בנותר השמן הוא משום ביזוי מצוה ודאי ליכא למיחש להא. וגם להסברא שעשאה נרות של מקדש, כיון שכל הנרות זכר לנס ליכא בהא משום הנאה מנר מצוה). ובמוסיף בה שמן כשיעור, ודאי לית לן בה, שלא חייבו חכמים שינקא הנרות, וכיון שעיקר מצוה ההדלקה נעשית בשמן שהוסיף, הרי מה שממשך לבעור כתוצאה מנותר השמן של נר העיקר, לא רמי עלי' חיוב לכבות, ולכשתרצה לומר – אפ"ל שהמשך הבעירה הוא בגדר שריפה, כנ"ל.

וסתמית כל הפוסקים, שלא ההידור דבר הכיח, מוכח שלא חשו לזה. ובאמת, שכמעט מפורש כן בתנחומא שגא סכ"ט ובפס"ד (פסיקתא דחנוכה פ"ג. שם פ"ו), הובא באו"ח חנוכה ששכ"ב ובמרדכי שם פ"ב סרס"ה. ועוד, וזכ"ב השאילתות פ"ו וישלח שאילתא כה, והביאו ב"ב שבת פ"ב ס"ט בנזח "דת"ו, ונתוס' שבת כה, א ד"ה שברג שם ברייתא, והובא כבוד סתרי"ז ועוד, שבהנתיב ביום הראשון מוסיף עליו ומדליקו ביום השני. (וראה שו"ת להורות נתן ח"ב סנ"ג סק"ב). ודוחק גדול לומר דכולהו קאי רק במי שמדליק כעיקר התקנה. [וראה בערוגת הבשם עה"ת לחנוכה בסופו, דקמ"ל דליכא הורדה בקדושה במה שמדליק בשמן של נר א' ליום ב', אף דיום א' דאורייתא, ושאר הימים דרבנן, שנתנו על כולם גדר דאורייתא. וראה ויחי יוסף חנוכה ס"ח].

ובלא"ה, הרי טוב להתנות בכתחילה שלא יאסר אלא כשיעור, וכל העושה כן מעיקרא ודאי אין כאן בית מחוש.

ושו"ר שכ"כ להקל בשו"ת רבבות אפרים ח"ד סת"ל סק"ב (והביא שם גם הסברא הנ"ל שהקצאה היא גם עבור ההידור. אבל מש"כ שם לדייק מל' השו"ע שהנותר ביום השמיני עושה מדורה – ליכא לדיוק מדי, שהרי בשאר הימים יכול להשתמש בנותר מנרות ההידור, וגם בנותר מנר העיקר עבור נר העיקר). וראה גם פסקי שמועות חנוכה ע' קלד. ס' חנוכה פ"י ס"ז.

(185) שכח והדליק נר אחד פחות מן הראוי דליק עוד לול בירך, כי הברכה שעשה בתחילה על חיוב כל הנרות עשה. ולכמה דעות, כן הדין גם אם קרה כן שחמת שטעה בהפסוק הימים, או שלא הל' לו שמן כי אם לנר אחד ובירך עליו ותיכף נדמדן לו שמן לנרות השייכות להדור בלילה ההוא. וספק ברובת להקל. וראה הנשמן בבלקו"ש ח"כ ע' 209 (ובהערות).

הוסיף על מספר הנרות יצא. ונכון שירחיק הנר הנוסף (ראה חכמת שלמה רס"י תרעא). וכ"כ בספרו שו"ת האלף לך שלמה ס"ה פ. וטעמו שמוות להוסיף על מספר המכונן. וכמה אחרונים שיעורו, שאין הנדון דומה לראי', שכל שהוסיף במספר הנרות ליכא הכירא. (אמנם איהו קאי בליל אושן וי"ל, שהוא להדעות דבלי' א' לא בעינן הכירא. אבל לשוננו משמע דבכל גוויי קאי). ויש שהרחיקו לכת שחייב לכתוב נר אחד או אפילו כולו ולחזור ולהדליק, ואפשר גם בברכה. והנה, ד"ז פשוט וא"צ לפנים שבדיעבד יצא מהוסיף להוסיף לעיכובא, והשקול"ת רק אם יצא יד"ח דין ההידור (זולת האומרים שמהדרין מן המהדרין הוא מעיקר הדין. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יע'ערב. אבל רוס"ה לא נקטו כך), וז"ל רק למ"ד משום ימים היוצאין (ולכמה דעות העיקר לדינא משום מעלין. וראה הנשמן בבלקו"ש ח"כ ע' 207 הע' 3. ואף שגם למ"ד משום מעלין, הרי מחדרתו לא יקיים דין מעלין – א"ז מעכב בהידור הדיוס, ורק שלמחו ר' להסתפק). ושפיר קאמר החכמ"ש שמוות להוסיף. ואף דליכא הכירא – א"ז משום טבור סתרי"ז בשם ר' יחיאל בהספק איהוה השמש. וראה שם בד"מ ויחידושי הגהות. ואיך שלא נפרש, מוכח שא"ז מעכב. גם ברמ"א סתרי"ז ס"ז נקט בלשון ש"עדיף יותר להדליק כל אחד במקום מיוחד, הרי לנו שא"ז לעיכובא). ולהעיר בפשטות הגמ' שבת כג, ב דר"א נראה הוה רגיל בשראג טובא (למ"ד שקאי' גם בגמ') שיש ענין בכלל להרבות בנרות. (ודוחק לומר דקאי במהדרין מן המהדרין). וגם לו יביאנה להו שמעכב (וראה שו"ת כת"ס או"ח סק"ה שר"ל בנדון דידי' שעי"י שהוסיף גרע עיקר המצוה. אבל אין הכרח בדבריו שהוה לעיכובא. וראה לקו"ש שם ע' 208 (ובהערות. ועוד דהתם שהני שגרע ממספר הנרות וכיון שרצה לצאת כדן מהדרין לא נגמרה מצותו עד שידליק כהוגן. ולהעיר שבוש"ת רעק"א תנינא סי"ג (ובכ"מ) מפורש איפכא שכשגמר נר העיקר נסתיימה מצותו וההוספה היא רק מדין מהדרין) – הרי בשעת ההדלקה כבר קיים ההידור, ולא מסתבר שנתבטל ההידור כשהוסיף אח"כ עוד נר. (וקצת ראי' מזה שרש"ל אמר הנרות הללו בעודו גומר להדליק, אף שפ"ז נמצא שהפסיק בין נר ל' ג' לוקלקל בעיקר המצוה – ראה שו"ת מנח"ל ס"ד קטו. אלא שח"ד שם ח"ד ע"ד. ויש חלק. וראה כע"ז בהגהות וא"מ הורוויץ שבת כג, ב. שמה שבשעשאה כמין מדורה אפי' לאחד אינה עולה הוא רק כשהדליקו בב"א אבל בואז"ל יצא הראשון למ"ד ככתב אין זקוק לה. אבל ראה ס' החיים להמרש"ק סתרי"ז ס"ד. חלקת יואב ח"ב קונטרס הערות סק"ד. שו"ת מנח"ש ח"ב ס"א סק"ב). ועוד ראי', שהרי בככתב אינו זקוק אפילו אם כבר נר מקצתו, אף שאחרי שכבו בטל ההיכר). ושור"ר שכ"כ בפניני חנוכה ע' לה בשם הגריש"א.

ואולי י"ל ככוונת החכמ"ש, שדן אם יצא עיקר המצוה, ולא משום מהדרין, וקאתי עלה מדין כל תוסף, וכוונתו לומר שבנ"ח א הוסיף לא קלקל בעיקר המצוה. וי"ל באו"ח שבת, שיש ענין שהדליק נר נוסף ששינוי של מצוה קס"ד דליכא הכירא למצוה, ולא יצא כלל.

ואיך שיהי', העיקר בכ"ז, שציע"ז מהיכא תיתי להחיר לכתוב כל הנרות, שנמצא מכבה נר של מצוה מחמת ההידור. ובאמת, נראה שאסור לו גם לכתוב רק נר אחד, שהרי הוקצה למצותו. ולא תימא שהיא בטעות, שהרי כה"ג משם מצוינו בתנן שמן בטעות יותר משיעור חצי שעה, כגון שהיתה הפתילה דקה וטעה לחשוב שהיא פתילה בינונית שתכלה את השמן, דאפשר כיון שהוא הקצה מדעתו אף שבטעות הוא נאסר (ראה שלה"ג, הב"ד במג"א סתרי"ז סק"ו ובמשנ"ב שם בב"ה"ל ס"ד ד"ה לשיעור. וראה בעט"ז שם סק"ה. שו"ת שדה הארץ

(היינו הכוסית או נר השעוה) החדש בצד שמאל של מקום הנר הישן של אתמול, וממנו מתחיל להדליק¹⁸⁶. גם סדר הכנת הנרות (ניקוי הבזיכים, מילוי השמן וכו') הוא משמאל לימין¹⁸⁷. נהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק מנר לנר.

מדייקים ליתן הרבה שמן בכדי שידלקו הנרות חמישים מינוט לכל הפחות אחר שקיעת החמה. ואם לא עשה כן, לכמה דעות לא יצא אפי' בדיעבד. הדליק את הנרות וגילה שאין לו מספיק שמן, יכבה את הנר, יוסיף שמן ולאחר מכן ידליק שוב בלי ברכה (ואם כבר קיבל עליו שבת, יבקש מחבירו שידליק בשבילו). כמו כן, אם נכבו הנרות לפני כניסת השבת, ידליקים שוב או יבקש מחבירו שידליק שבת להדליקם.

אשה שהדליקה נרות שבת, ולא הדליקה עדיין נרות חנוכה, כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה, תאמר לאחר להדליק, אם הוא לפני השקיעה¹⁸⁸. אמירת הנרות הללו, לאחר הדלקת כל הנרות. היום, אין מתעכבים ליד הנרות חצי שעה¹⁸⁹.

סל"ה. שד"ח אס"ד מערכת חנוכה סק"ג. ונדו"ד ממש דומה לה"ל, דלא שניא לן בין מוסיף שמן בטעות למוסיף נר בטעות. ועוד טעם, דמאן מפיס לידע הי עיקר והי תוספת על העיקר.

ומה שכתבנו להרחיק נר הנוסף – מקורו טהור מראב"ה שבת סקצ"ט דס"ל גם בנרות שבת שאין להוסיף נר שלישי, וסיים ש"אם צריך לו ירחיקנו להכירא כמו בנר חנוכה". ואף שבפשטות מש"כ בכנר חנוכה כוונתו לגוף הענין שצריך היכר, או להדין שיש להניח השמש מרחוק – עכ"פ לדמנו דבהרחקה לחוד סגי.

וראה שו"ת דברי ישראל ח"א סו"ז. שו"ת מ"מ ח"ד סע"ג קנין תורה ח"ו ס"ח. ח"ז סנ"א הג' ח"ח סל"ו. וזכור בו ממש"כ שם ח"ד ס"פ. (186) והנה, בחי"א כלל קנ"ד ס"ג (הובא במסגה"ש סי' קלט סק"ה ובמשנ"ב סתרי"ו סק"א. וראה שבילי דוד סתרי"ו ס"א) כתב מד"ע להרחיק עצמו לצד שמאל בעת ההדלקה שלא יצטרך להעביר עמה' צלצאת דעת הטי"ז. אבל שאר הפוסקים ל"כ כן. ואדרבה. ומסתבר, דאדרבה בזה גופא שמרוחק א"ע ה"ה מעביר עמה' צ. והארכנו מזה במק"א.

(187) הארכנו במק"א.

(188) ויכולה לברך ברכת ששעשה נסים כמו ברואה נרות אצל אחר.

ומי ששכח או נאנס ולא הדליק נרות חנוכה וכבר שקעה החמה, אסור לו להדליק. אבל יכול לברך ברכת ששעשה נסים כדון הרואה נרות אצל אחר (אא"כ מדליקים עליו בביתו. ויש מחמירים שלא לברך ברכת הרואה בליל שבת. אבל העיקר לדינא כנ"ל).

ואם הוא עדיין בזמן בין השמשות, י"א שיכול לבקש מנכרי להדליק עבורו (להדעות דס"ל שגם הדלקת גוי מהני – ראה דע"ת סתרי"ג ס"ב ע"פ פמ"ג סתרי"ט בא"ה סק"א (כשהוא ממונו). שו"ת חס"ל"א תאומים או"ח מהדו"ת ס"פ (כשהוא בשליחותו. ושם הכריע להקל בבית"ש ע"י גוי. אבל להעביר והוכחתו ממנ"א סרס"ג סק"א אינה עולה יפה לפמש"כ אדה"ז שם ס"א בקו"א שם סק"ג, שבו"ר שבת שאני שהעיקר ההנאה ותשמיש לאורה, ול"ש ד"ד בנ"ח). וא"כ ה"ז שבות לצורך מצוה, נוסף לזה שהוא גם בגדר משאצ"ג שא"צ לגוף ההדלקה, והוא רק לצורך מצוה (ותליא בפלוגתא. וראה בנדו"ד בשו"ת מטעמי יצחק בורשטיין ח"א סמ"ז בארוכה). ועוד יש לצדד להיתר גם לרוה"פ דלא ס"ל הדלקת נכרי מהני (כפשטות הגמ' שבת כג, ב וכפס"ד השו"ע סתרי"ו ס"ג. וראה בהע' הבאה שלכמה דעות עקרו ההדלקה משבת ולא יצא גם בשבת והדליק או הדליק לחולה), שאף שאינו לצורך מצוה ה"ז בכלל טורד נחפז. וז"ל, דאם אינה גם מצוה ודאי ה"ז משאצ"ג). אבל לא יצוה להדליק אלא נר אחד. ולא יברך עליו, וגם לא ברכת ששעשה נסים.

(189) ויל"ע בדבר המצוי שכל בני הבית עוזבים ביתם מיד אחרי ההדלקה (ושכיח הדבר באברכים צעירים שהעביל הולך לתפלה ואשתו לבית ההורים) אי שפיר דמי, שהרי לא נתפרסם הנס, במשך חצי שעה. ואף שמדינא אי"צ כלל לראות הנרות במשך החצי שעה, אבל כשנשתלפו לגמרי מביתם, ולדידי' ה"ז זמן המצוה ממש. ועיקר קיום המצוה הוא בערב כשהגנייה כנ"ל. וניש' לדון גם מצינו בנרות לראות הנרות, שאפשר שהיא רק בזמן חיובה. אמנם, נת"ל דיני ברכת הרואה, שגם אחר ח"ש מברך, שאינו שייך למצות ההדלקה, ולפ"ז השקו"ר רק כשחוזרים לביתם ואין הנרות דולקות. אבל לסברא הני"ל, אפשר שיש מקום לברך גם לפני זמנה, והיינו מפלה"מ ע"כ"פ. וכן מוכח בפמ"ג סתרי"ט בא"ה סק"א ובשע"ש שם סק"ג. אמנם י"ח, גם מחמת דשרגא בטיהרא מאי אהני. ונראה שעכ"פ בחובה לראות הנרות ש"ד, ובמכ"ש מחובת ההדלקה, כדלקמן.

ונראה, שאין כאן בית מחושב, חדא דקיי"ו שבכנתה בע"ש מבעי"ו אין זקוק לה, ואסברה לה בשו"ת תרוה"ד סי' קב שכיון שמברכים מבעי"ו על כרחק ה"ט דמשום דאא"פ בענין אחר חשיבא הכשר מצוה וכבר הותחלה המצוה בהכשר (ואף שכתב שיעקר המצוה בשיהוי בשו"ת חת"ס ח"ו ס"ז, שכיון שאא"פ לשמונה ימים בלי שבת, א"כ חשמונאים שתיקנו הדלקת נ"ח מעיקרא הכי תיקנו להיות זמן הדלקתו קודם הלילה. ולדידי' ה"ז זמן המצוה ממש. וראה שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ב ס"ג סק"א (שבחדלקה בשבת לחולה לא יצא לפי שמעיקרא קבעו המצוה בע"ש). שו"ת פני מבין או"ח סרכ"ז (בשכח והדליק בשבת). מטעמי יצחק בורשטיין ח"א או"ח סמ"ז (לגבי היתר הדלקה בשבת ע"י גוי. ושם שלהנמוק"י (ב"ק י, ב בדפי הר"ף), דחשיב כאילו נגמרה ההדלקה בשעה שהדליק, עכ"ל שהמצוה רק בשעת ההדלקה). ולכא"ו כ"ה גם להסוברים שאא"פ לברך ברכת הרואה בליל שבת. ודבעי מ"ל הרמב"ן שבת כא, א ד"ה הא דאמרני: שבשבת לז"ה ככתה אין זקוק לה ואין לו עת אלא מצות הדלקה בלבד. ויש להעמיס בדגהייה כנ"ל. וכ"כ להקל בענינו בשו"ת להורות נתן ח"ו סמ"ג מה"ט. ואף גם להחולקים שיש להחמיר ולחזור ולהדליק בכנתה בע"ש מבעי"ו – הכא שאני שהמצוה קיימת עדיין. ואם משום הפרסום לבני ביתו – לא שניא משאר ימי חנוכה, שלא נתפרש בשום מקום נצויים לראות הנרות אה"כ, וסגי שנמצאים בשעת ההדלקה, אף שאין רואים ח"ש, שעיל"ז מתפרסם הנס, לפי שא"צ שתהא הפרסום (במשך כל) שעת קיום המצוה. ומה שרואים בעת ההדלקה אהני לגרום פרסום הנס, אף שאי"ז זמן קיום המצוה אלא מעשה המצוה. ויתירה מזו, שבאמת אין חובת פרסו"מ מצ"ע, אלא

כדאי לשים מבעוד יום על מגש החנוכה עוד חפץ¹⁹⁰ השווה יותר משלהבת הנרות¹⁹¹ (כגון חלה

שתהה הנר ראוי לפרסו"נ (ראה לק"ש ח"ג ע' 814. שם ע' 817 ובהערה 37. וראה לעיל אצלנו בדין הדלקה כשב"ב ישנים בהערה). וראה לעיל אצלנו בערב חנוכה בדין הדלקת ביהכ"ג, בנוגע כיבוי הנרות בביהכ"ג, בהערה, במה שצריך מלכתחילה שמן כשיעור ח"ש, כשאינו מדליק בזמנה, וגם בפנים. ואכ"מ.

ונוסף לכ"ז, הרי בפמ"ג סתורע"ב בא"א סק"א כתב שבנתן שיעור ח"ש מצומצם בע"ש יצא בדיעבד, אף שאינו דולק בלילה. (ועיי"ש גם לגבי הדלקה בחול מפלה"מ. וראה גם משנ"ב סתורע"ב סק"ד). וראה גם אג"ק ח"ב ע' ג, ונת' אצלנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב. וקצת סמך לדבר להתייר, מזה שבטורדו יכול להדליק בפלה"מ, וגם כשמדליקין בפנים, והיינו כיון שאינו יכול להדליק אח"כ, שהרי מדינא עדיף להדליק גם אחרי שתכלה רגל מלהדליק בפלה"מ, וגם ב"ב אינם יכולים להדליק, דא"כ עדיף שידליקו הם בזמנה (כמ"ש כמה אחורונים – ראה לעיל בלוח כ"ל א' דחנוכה), ומשמע קצת דמייירי שלא יהיו בביתו גם אח"כ, ועכ"ז מהני ההדלקה (אף שיש"ל בפשוטות שנמצא אלא אלא שטרוד במלאכה). וה"ט דסגי שנמצאים בשעת ההדלקה. [ולכ"א למימר דשרגא בטיהרא מאי אהני, שסו"ס גורם פרסום הנס בשעת מעשה, נוסף לזה שכעת שמדליקים בפנים מינכרא ההדלקה בבית. ולהעיר ממאירי ברכות ב, כו, ב, שמפלה"מ חמה מתחלת להשתקע ואינו נראית לרוב בנ"א. וראה שו"ת שבה"ל ח"ט ס' קמב. וכבר הובא לעיל בלוח ביל"א דחנוכה, בדיני הדלקה מפלה"מ, שעד"ז מצוינו ברא"ח ב"כ מ. ולהעיר מו"ס" ב"צ כב, ב ד"ה אין, במה שנהגו להדליק מיו"ט לחבירו, שגם סמוך לחשיכה צורך הוא באותה הדלקה. וממש כע"ז הוא ביראים סוסי' עדר לענין נ"ח שמשתקע היינו בעוד קצת יום, כיון שהחשיך קצת. אבל המאירי עצמו כתב בשבת כא, ב, בטעם שאין מדליקין קודם שקיעה"ח משום שרגא בטיהרא, אלא שהוסיף דבשבת שאני, דהיכא שלא אפשר שאני].

והעיקר, דקיי"לן שבדבר הרגיל ה"ל הפוסקים להשמיענו, והרי גם לפני שנתחדשה תאורת החשמל ברחוב היו יציאו מבינים, וכדמוכח מזה שרגל מן השוק כלתה רק אחרי שקיעה"ח, וגם בליל שבת (אף שבד"כ מצויים בבתיים), הקפידו להתפלל ערבית בזמנה גם בשבת, וגם סעדו על שולחן אחרים, כנראה מדברי תכשיטים דוקא (הובא בהע' (הבאה), והמנהג להקל להשתמש בחלה וכדומה. וסתימת הפוסקים שלא פירשו, אף שגם ויש להוסיף, שבד"כ נמצאים קצת גם אחרי השקיעה, שלדעת הגאונים ה"ז עיקר זמן ההדלקה. ועוד שכמ"פ דולקים נרות, ועכ"פ נר אחד, גם אח"כ כשתחזירם לביתם, ואהני לפרסום הנס.

אלא שבלא"ה נכון הדבר מטעמי ביטחון שלא להשאיר הנרות ללא שמירה, ועכ"פ להשאיר משך זמן לראות שדולקים כדבעי. (190) ומפי המועצה במעשה רב להניח ספר על הכסא. וראה אצלנו במקורות ועיונים להל' יומית אות תרפ"א. ואולי הוא מחמת הסברות שבהע' הבאות.

(191) וחקרורה שרים בימינו שמשמשים במנורות כסף שהם מוקצים מחמת ח"כ, שלפ"ז צ"ל שוה יותר מהמנורה. ומש"כ בכ"מ דמהני כיון שחשוב יותר מהשלהבת, והנר טפל לשלהבת (ראה גם תוספת חיים לחי"א כ"ל סז סק"ג. שיערים מצויינים בהלכה לאאזמו"ר ספ"ט ס"ב בקר"א) – ע"ב, שהרי המנורה היא גם מוקצה מחמת עצמה מדין ממח"כ (ואולי ז"כ התורת שבת סרע"ט סק"ח). ואולי זהו הטעם לאלו שנהגו להניח תכשיטים דוקא (הובא בהע' (הבאה), והמנהג להקל להשתמש בחלה וכדומה. וסתימת הפוסקים שלא פירשו, אף שגם בזמנם הדליקו בפמוטים מכסף מורה דלא ס"ל להחמיר בזה. וכמה טעמים בדבר:

א. כשמנורה משמשת גם לנוי אי"ז ממח"כ (שש"כ פ"ב הע' ריד. וראה בטלטולי שבת סוה"ס בתשו' הגרמ"פ סק"ג). וי"א שבמציאות הנהוגה הרי בד"כ ראויים ועומדים להשתמש בהם לשאר דברים ג"כ. וגם אין מקפידים אלא לטלטלה במקום למקום. גם איכא למיסבר סברא, שפמוטים וכן מנורה שעויים רק לקבלה ואין מלאכתם לאיסור, שאין מלאכת איסור נעשית בהם עצמם, ועדיפי מנר שנתחלקו ראשונים אם דינם ככשמל"א (ראה הגהות רעק"א למג"א סרע"ט סק"ב ולמג"א שש"י סק"ה), לפי שבד"כ מדליקים בכוסיות וזכוכית), וממילא ל"ש ממח"כ שהוא רק ככשמל"א.

ב. אף שמינרה חשובה יותר מהחלה, החלות הן לצורך שבת וחשובים עבורו כעת יותר מהמנורה. ועד"ה הטעם החלולת מועילות בכל נר שחשובות ביחס לשלהבת. (ויש שר"ל גם שבימינו שמשמשים בנרות חשמליים החלות חשובות יותר. אלא שאי"ז מועיל לגבי הפמוטים. ועוד שבו חנוכה אינו עבד השתמשות לאורו. אלא שעדיין כנ"ל, שהחשיבות החלולת נובעת מחמת היותו לצורך שבת).

ג. עוד יש לדון, דהנה אף שפתיחה היא בגדר מוקצה מחמת גופה, אחרי שהדליק בה טפלה להנר (ראה תוספת רעק"א משניות שבת ספ"ג. ח' רעק"א שבת מ, א לתוד"ה הנח). ומקום לומר עד"ז גם במנורה, שאחרי ההדלקה משמשת לשלהבת. ובסגנון אחר שבשעה שמדליק בה ודאי ל"ש לומר שהיא בגדר ממח"כ שהרי משתמש בה, ונמצא שעמולם לא ירד עליו תורת ממח"כ. איבאר, שצ"ב לומר כן, שמאיה טעם ירד גדר מוקצה שבמנורה כשמשתמש לעיקר יעודה. ושאני פתילה דלא חזי ולא מדי, וכשמשתמש בו שוב אינו כאבן. אבל במנורה אף שע"י שימוש הוא בגדר כלי מ"מ הקצה דעתו ממנו מחמת ח"כ. ועדיין יש מקום לומר, דל"ש גדר ממח"כ רק בדבר שאין לו השתמשות בש"ק מחמת חשיבותו, אבל במנורה שמדליקים בה בע"ש יש אפשרות השתמשות בשבת ככלי להנר. וכיון שמשתמש בו וגם דבר רגיל הוא להשתמש בו חזר דינו ככשמל"א. וזה עוד צ"ע, שאחרי שכבה הנר חוזר להיות ממח"כ, אא"כ נאמר שה"ז כמקוצה באמצע שבת. וי"ל באר"א קצת, דמיה מיהא שפאופן זק והוקצה להנר. ודעת המאירי נמצא שם מאלו וממילא ואינו אפי' בסיס לשעתו, ודמאי לשכח (ראה רש"י ביצה ב, א לתוד"ה בית הלל. שבות יצחק מוקצה פ"ז סק"ב).

ד. ויש שדנו שבשולחן שיעקרו עבורו הסעודה שאני ומהני גם חלה, וטעמם שהנר אצ"ל על השולחן דוקא (ראה גם מנוה"ט סרע"ט בקנה"מ סק"ז), משא"כ החלה (ואר"ל שהוא כעין כיסוי קדירה שאינו נעשה בסיס להטמנה המוקצה המונח עליו, שהכיסוי משמש לקדירה. והה"נ השולחן טפל לשלחן). ובסגנון אחר שכיון שהנרות הם בשביל הסעודה ה"ה טפלים לחלות שהן עיקר הסעודה. אלא שד"ל לא יושיענו לגבי נרות חנוכה (שמשמקום על פסל א"א כסא. וראה גם בהע' (הבאה) בשלילת סברא הנ"ל).

ה. עוד ראיתי למי שכתב (גביע הכסף שש"ט פ"ו) שבמניח דבר היתר מעיקרא בכדי שיהא בסיס להיות א"צ שההיתר יהא חשוב יותר. אלא שלא הביא מקור לדבר. אבל להעיר ממש"כ כע"ז במאמר סרע"ט סק"ד (לדעת המחבר ממהני תנאי).

ו. עוד סברא כתבו להקל, שהכסא אינו מתבטל למנורה מחמת חשיבותו (ראה פרישה סרע"ט סק"ד. א"ר שם סק"ח וסקי"א). אמנם, למעשה לא יצא ח"כ. ויש שסתבר שגם לדעת המגלים ל"ש לומר כן רק בנר של חרש וכדומה.

ז. ואולי יש לצרף גם הש"ך דתנאי מועיל. לא בעל התנה – הא גופא שהניח דבר היתר שלא יהא בסיס הו"ל כהתנה (ראה הגהות לכו"ש למג"א סרע"ט סק"ה ד"ה כאלו). ואף שלענין הפמוטים שהם ממח"כ ל"מ תנאי – לדעת רעק"א (בהגהותיו למג"א שש"ח סק"ט) דל"א מינו דניתקאצי בממח"כ לכאז' מהני תנאי גם לטלטל הפמוט.

ח. גם יש לצרף סברת רעק"א (בהגהותיו לשו"ע שש"ח ס"ה). וראה פמ"ג שש"ח ב"מ סק"ד. אבל ראה שו"ת רעק"א סכ"ב שכתב להיפך. וראה גם פמ"ג שש"ח ב"מ"ז סק"ה) שבממח"כ מהני ככר או תינוק (לדעת יש מתירים דמהני ככשמל"א, ובמקום הפ"מ יש לסמוך על סברא

שלצורך השבת¹⁹²) בכדי שיוכל לטלטל את המגש בשבת. ויש המחמירים לשים את החפץ על הכסא (כפי שיוסבר לקמן).

דמי חנוכה: בערב שבת, או ביום ראשון, יתנו גם עבור יום השבת¹⁹³.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב במשך השבוע, לכבוד חג הגאולה י"ט"כ כסלו].

זמן הדלקת נרות שבת קודש 4:10 (18 דקות לפני השקיעה).

ליל ש"ק, אור לכ"ו כסלו, ליל ב' דחנוכה

רבינו הזקן חזר (מפטרבורג) לביטוי (בוויטעבסק) ביום ב' דחנוכה, לאחרי הגאולה הראשונה (בשנת תקנ"ט) והתעכב שם כל ימי החנוכה¹⁹⁴.

זו (ראה שו"ע אדה"ז ס"ח סכ"א), ולכא' טעמו שעיקר ממח"כ מחמת היותו כשמל"א. ומכיון שאין סברא שהבסיס היא חמור יותר מגוף המוקצה, מהני גם לגבי הבסיס. ולפ"ז ההיתר שע"ג הבסיס מהני לא רק מדין בסיס לדבר המותר ודבר האסור כ"א מדין ככר או תינוק.

ט. ומדאיתני להכי, י"ל עוד, לולא דמסתפינא, ובהקדם שלכמה דעות בכשמל"א אין דין בסיס כלל, ומכיון שכל ממח"כ נובע מחמת היותו כשמל"א ל"ש בזה גדר בסיס ג"כ. אבל לאידך בפמ"ג ס"ח ס"ח במ"ז בפתיחה כתב להסתפק שבבסיס דממח"כ ל"מ דבר המותר כלל. אבל כל האחרונים כתבו להיפך בב' הפרטים, הן שיש דין בסיס בממח"כ, והן שדבר המותר מועיל. וכן מוכרח גם משו"ע אדה"ז ס"ח ס"ה.

(ובכל הני מענה גם להטענה שמנורות שלנו הן בגדר מנורה של פרקים שאסורות בטלטול מצ"ע, וזהו נוסף לכך שכתבו כמה אחרונים דמנורות שלנו עדיפי ממנורה של פרקים).

(192) הן אמנם, שבמחאה ש"ס ס"ח ס"ח כתב לחלק דשאני שולחן שעשוי לאכילה. והיינו בהבנת ד' המג"א סרע"ז ס"ק"ח דמהני הנחת ככרות על השולחן, שאינו סותר מש"כ בשו"ת הריב"ש ס"ג שאין לחם שברו מועיל לטלטל הנר לפי שהשמן שברו חשוב יותר מההיתר לפי שצריך לו למצות, דלא אמרין הכי רק במנורה העשויה לנר אבל בשולחן העומד לאכילה לא. ובדה"ח (דיני בסיס לדבר האסור ס"ד וס"ז) נ' שדרך גם כע"ז, דה"ט דל"מ לחם במנורה לפי שא"צ לו שיהי' הלחם מונח במנורה, אבל על השולחן צריך שיהיו הככרות מונחים שם. וראה שבה בזה לתונן בין ד' הריב"ש דל' המג"א. וכל' המג"א: כלומר. אמנם, בכמה אחרונים נראה מדבריהם בתיווך ד' הריב"ש עם המג"א שאינו מטעם הנ"ל (ראה מנורה"ט שם. ועוד. ובמשנ"ב סרע"ז בשעה"צ ס"ק"ח כתב להדיא שהמג"א חולק על הריב"ש. וכ"מ בכמה מהאחרונים (ראה הגהות לבו"ש. תוס"ש ס"ק"ז. ועוד). וגם בשו"ע אדה"ז לא נז' כלל טעמו של הריב"ש). ועוד, שלד' המחאה"ש יוצא שא"צ שהלחם היא חשוב יותר. אבל בכל"מ פ' באו"א בד' המג"א, וגם בד' אדה"ז ברור מללו שהלחם מועיל מחמת חשיבותו לצורך שבת. ואף שמביט בכבדא דה"ט גם ברמור דוד ס"ט ש"ס ס"ק"א, מדבריו גופא מוכח שאלו זהו העיקר. וראה גם שו"ת שבה"ל ח"ח ס"ב ובת"ד העיר גם מל' אדה"ז. (וראה שו"ת נזר ישראל אוערבאך ס"ח ח"ה ס"ד. ותו, שמד' אדה"ז במה שהוסיף "לצורך שבת" במוסגר נראה בעליל שכיון לד"ז גופא לתונן ד' הריב"ש והמג"א, ור"ל דה"ט שלחם מועיל להמג"א, אף שכתב הריב"ש להדיא דלחם ל"מ לפי שהשמן חשוב יותר, כיון דהכא מיירי שהלחם הוא לצורך שבת. אלא שכפ"נ נסתפק אדה"ז בד"ז אם להמג"א צ"ל דוקא לצורך שבת או לא, וכדרכו בקבוצת הכניסו במוסגר מחמת הספק (או כיון שמחודש הוא). ונמצינו למדים שלאד"ה א"צ להגיע לחידושו של המח"ש ולחלק בין שולחן למנורה באופן הנ"ל. והעיקר שהלחם חשוב יותר מחמת שהוא לצורך שבת (ולולא המוסגר, מהני גם בל"ו), וגם בפסל וכסא מהני. ועוד, שכה"ל לדינא שלחם קודם לנרות, וכש"כ לנר חנוכה (שנר ביתו עדיף מנ"ח מעיקר הדין. ורק שבמינו שמדליקים בפנים היינו הך).

ואעיקרא דמילתא, גם לסברת המחאה"ש, נ"ל שכסא מיועד לכ"ד, הן להניח עליו אוכלים והן לשאר דברים, ודמאי לשולחן שרגילים להניח עליו כל מיני חפצים. ובפרט בתנוכה שכמו שרגילים להניח עליו מנורה רגילים עליו אוכלים בע"מ מה"ט גופא שלא היא בסיס. ובסגנון אחר, שאף שאין דרך להניח חפצים על הכסא הרי גם אין דרך להניח שם מנורה, ושויים ההיתר והאיסור. ומה תאמר שבחנוכה רגיל להניח שם מנורה, הרי בשבת חנוכה רגיל שיהא שם דבר היתר. ומעיקרא לא נתכוון במחאה"ש לומר שצ"ל דוקא לחם, שהרי גם שאר דברים חשובים מועילים, עיקר דבריו דשאני נר שעשוי לשמן ולכן אין הלחם או שאר דבר נכ' חשוב יותר מהשמן, אבל דבר שאין לו יעוד ויחוד מתחילתו ודאי מהני, וכסתמת כל הפוסקים.

(193) שיחת ש"פ וישב תשמ"ח (ספר השיחות ח"א ע' 163). ועד"ז בשיחת כ"ח כסלו (לילדי צבאות ה') תש"נ (סה"ש ח"א ע' 199): כולל אויך בערב שבת – קודם כניסת השבת. וראה גם בשיחת כ"ד כסלו תשמ"ח (יחידות כללית – בלתי מוגה). ובשיחת ש"פ וישב תש"נ (שם ע' 194): בכל יום לבד בשבת (גם לא בדבר המותר – גזירה כו').

(194) ראייתו כמי שכתבו ב' דחנוכה, ע"פ שיחת ש"פ וישב תשמ"ז בלה"ק (סה"ש ע' 169). אמנם, במקורו בלקוטי דיבורים (ח"א יב, א): ביום ג' ב' דחנוכה. וכן הועתק בכו"כ שיחות קודש (לקו"ש חכ"ה ע' 149 בשוה"ג. סה"ש תשנ"ב ע' 156 הע' 13. שם ע' 199 הע' 39. וכ"ה במכתב כללי בלקו"ש חכ"ה ע' 510. וראה גם שיחת ש"פ וישב תשמ"א). וגם בשיחת ש"פ וישב תשמ"ז גופא – באידיש (סה"ש ע' 156. לקו"ש חכ"ה ע' 385). ועוד, שבלקו"ש ח"ה ע' 70-469 (משיחת יום ב' דחנוכה תשל"ח) נת' השייכות ליום ב' דחנוכה **ביחוד**. וכ"ה בסרט הקלטת משיחה הנ"ל ובתוספת פרטים בזה.

ומש"כ בשיחת הנ"ל שכתבו ב' דחנוכה, (וכן בהשלמות לשיחה הנ"ל, בלתי מוגה, בהתועדויות תשמ"ז ח"ב ע' 102), ועד"ז בכ"מ (סה"ש שם ע' 189 (ונדפס גם בהוספות ללקו"ש חכ"ה ע' 418) בהע' 30. לקו"ש חכ"ה ע' 399 הע' 42. סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 156 הע' 10. סה"ש תנש"א ח"א ע' 191) * ע"צ. ובפ"ג – ה"ז טה"ד. ובפרט שמצוין שם גופא ללקו"ד. או שהכוונה ג' בשבועי שבמי חנוכה. ודוחק.

* וראיתי למי שהביא שכה"ג גם ברישמת השיחה דית"כ תשמ"ז (בלתי מוגה – התועדויות ח"ב ע' 49). אבל בשיחה עצמה לא נזכר (ע"פ סרט הקלטת).

קבלת שבת, כרגיל. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. בברכת המזון¹⁹⁵: ועל הנסים. רצה. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. יש להיזהר שלא לפתוח את הדלת מול הנרות בליל שבת. ולא לעבור ליד החנוכה במהירות, שמא יכבו הנרות.

אסור להזיז את החנוכה בידיים וכן את הכסא והמגש שתחתיה, גם לאחר שיכבו הנרות. ואפ' אם העביר את החנוכה מהמגש והכסא אסור לטלטלם.

לאחר שכבו הנרות, ניתן להזיזם כלאחר יד (דהיינו: בגופו, ברגליו, במרפקו, באחורי ידיו וכיוצא בזה). כמו כן אם צריך להשתמש במקום החנוכה ניתן לבקש מגוי שיזיז אותה.

אם שם מבעוד יום חלה על המגש (או חפץ השוה־ערך יותר משלהבת הנרות, כנ"ל) ניתן לטלטל את המגש בידיים לאחר שיכבו הנרות, ואפ' החנוכה עליו. (יש המחמירים ואומרים שאין מועיל לשים חפץ על המגש (מכיון שהוא מיועד מלכתחילה לחנוכה) אלא ישים אותו על הכסא, ויטלטל את הכסא ואגב כך את המגש והחנוכה). פתרון זה מאפשר לטלטל את המגש [או את הכסא, לדעת המחמירים הנ"ל] ואגב כך את המנורה. אך, בתנאי שסיבת הטלטול היא כדי לעבור שם או להשתמש שם, ולא בכדי להגן על המנורה¹⁹⁶.

אין משחקים בשביבון בשבת. יש המסתפקים לומר ששביבון הוא בגדר כלי שמלאכתו לאיסור¹⁹⁷. אין נותנים מתנות חנוכה בשבת אלא אם כן הם דברים הנצרכים לשבת.

מותר ללחוץ על הסופגניות והלביבות בשבת בכדי להוציא מהם את השמן (שהולך לאיבוד)¹⁹⁸.

אין לחמם סופגניות ולביבות בשבת, גם אם מניחן על גבי קדירה שעל האש¹⁹⁹.

כשאין רצונו בסופגניות ממולאות בריבה אסור להוציא הריבה בשבת משום בורר.

אין שרים הנרות הללו בשבת²⁰⁰.

שבת קודש פרשת וישב, כ"ו כסלו, ב' דחנוכה, שבת מברכים שבת

יום כניסת כ"ק אדמור"ם מוהרש"ב נ"ע לבריתו של אאע"ה (בשנת תר"א)²⁰¹.

אומרים תהלים²⁰² בהשכמה כבכל שבת מברכים.

195 לענין כוס של ברכה בסעודה זו, ילה"ע מתוד"ה שמאל – ברכת נא, א.

196 יש מי שאומר – שאף שבודק כלל מקובל ההיתר לטלטל לאחר שהניחו חפץ, הרי בחנוכה אין להשתמש בהיתר זה*. והרוצה להחמיר כדבריו, יש מקום לחומרא זו, אף שמעיקר הדין מותר לטלטל באופן שכזה. בכל אופן, מותר לטלטל כלאחר יד או ע"ג גוי, כדלעיל. * עיקר טעמו, כיון שאין מטלטלים הנרות מצד דיני חנוכה, ואיתקצאי לכולי יומא. ולהעיר מסברא כע"ז בפמ"ג סע"ט במ"ז סק"א. וראה גם מאמר "סרע"ט סק"ו. ולהעיר גם משו"ת חת"ס או"ח סס"ה ד"ה עוד כ' ליישב. ואף שמותר לטלטלם קימעה (ובספר המנהגים הובא גם מעשה רב בזה) – דעת המחמירים, שכיון בפועל מקפידים שלא לטלטל, אסח דעת' מלטלטל. וכבר העירו מפס"ד השו"ע (ודאדה"ז) או"ח סתקי"ח ס"ט (סק"א), כדעת הרמב"ם במלחמות (ביצה יט, סע"ב), דל"ש מיגו דאיקצאי כשאינו אסור מחמת עצמו. וכש"כ בנדנ"ד, שה"ז חומרא בעלמא. וראה בכע"ז שו"ת יען יוסף או"ח ח"א סי' קכב. וכנראה דעת המחמירים, שכשהחפץ גופו אסור לטלטל, גרע טפי (משא"כ בנדון הנ"ל, שהפירות מותרים מצ"ע, ויש איסור סתירה רק על הבית). ועוד להעיר שגם בנרות שבת אין לטלטלן ועכ"ז נהגו היתר בהנחת דבר המותר.

197 ראה אצלנו שו"ת באתרא דרב ו'תצב. וראה שם לענין המשחקים בפולים וכדומה שאינם ראויים לאכילה.

198 ראה הנסמך במ"מ וציונים להלכה יומית אות תעב.

199 הן מצד ביטול אחר ביטול בלח – מחמת הריבה (או השמן) שבתוכו. (ודעת המתירים כיון שרובו יבש – אינה עולה בקנה אחד עם שיטת הפוסקים שצ"ל יבש לגמרי, וכלשון אדה"ר בכ"מ. ולהעיר, שבלא"ה, לפעמים הריבה עשוי מחומר שאינו מבושל מעיקרא, או שמדללים את הריבה בתוספת מים שאינם מבושלים). והן מחמת אפ"י אחר טיגון. אמנם בלא נטגנו בשמן, וגם אין בה ריבה, ויבשה לגמרי – שפיר דמי.

200 התוועדות שבת חנוכה תשמ"ב. אבל נהגו – וכן הורה כמ"פ – לשרי "על נסיון וכו'". וראה הנס' בשו"ת באתרא דרב סי' תז'תקנה.

201 השייכות ליום ב' דחנוכה – ראה שיחת ש"פ וירא תש"ל. אבל להעיר משיחת מוצאי ש"פ חיי"ש תש"מ (בנוגע ליום כ"ז מרחשון).

202 יש שהעירו שבאמירת פרקי הלל בתהלים כבר יצא ידי חובת הלל, וממילא אינו יכול לברך אח"כ בשעת אמירת הלל. והציעו שיכוון בפירוש שלא לצאת חובת הלל בשעת אמירת תהלים. ולמעשה, המנהג שלא לחוש לזה. (ובהקדם, שבפמ"ג סג"ג בא"א סק"ב) העיר גם בנוגע אמירת פסוד"ז בסדר התהלים. והב"ד בברכת הבית של"ט בשערי ברכה סי"א. אלא שהפמ"ג ס"ל שברכת ברוך שאמר בגדר ברכת המצות – ראה בפמ"ג א"ג סנ"א סק"ג, והב"ד במשנ"ב שם סק"ד. אבל בשו"ע אדה"ז סנ"א ס"ה מפורש שמותר להפסיק בין ב"ש

שחרית: ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם. קדיש תתקבל. שיר של יום ("מזמור שיר ליום השבת"). הושיענו. קדיש יתום.

מוציאים ב' ספרי תורה. בראשון קורא בפרשת וישב שבעה קרואים. אחר גמר קריאת התורה בס"ת הראשון, מניח ס"ת השני על הבימה²⁰³, חצי קדיש. הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. [ולא יפתחו השני ולא יסורו המפה עד שיגללו הראשון, שלא יהיו העוסקים בגלילת הראשון טרודים ויוכלו לשמוע קריאה בשני, שאין להתחיל בהפשטת השני לפני הקריאה, לפי שנמצא השני ערום בלתי מגולל ואין זה כבוד לספר תורה²⁰⁴] קורא למפטיר בס"ת השני, נשיא לבני יששכר ("ביום השני" ולא יותר). הגבהה וגלילה לס"ת השני.

מפטירין בנרות דזכריה ("רני ושמחי").

מברכים חודש טבת. המולד אור ליום רביעי 8:01 בערב ו-3 חלקים.

ראש חודש טבת ביום הרביעי הבעל"ט.

אין אומרים 'אב הרחמים' לפני מוסף.

מוסף: ועל הנסים.

יום התוועדות.

מנחה: ועל הנסים. אין אומרים 'צדקתך' במנחה.

אין לאכול לפני הדלקת נר חנוכה וכו' כדלעיל. בהתחיל בהיתר – שכן הוא בד"כ שנט"י קודם השקיעה²⁰⁵ אינו פוסק, ובפרט בדרבנן²⁰⁶. והחכם עיניו בראשו שלא להגיע לידי כך, ובפרט

התחלת המזמורים, והיינו שדינה כברכת השבח. וראה כה"ח סנ"א סק"ז. תורת חיים סופר סנ"ג סק"ב. ובפמ"ג גופא נתן מקום לומר שכיון שפסוד"ז הוא להסדיר שבתו ש"מ בתפלה, ממילא לא מהני באמירת תהלים שאינה בסמיכות לתפלה. וכן הבין בדעתו בת"ח שם (אלא שבדברי הפמ"ג לא ברירא מילתא שכך דעתו דמסקנא). אמנם בסו"ד הוסיף ע"כ שבמכתיון שלא לצאת שפיר דמי ואומר דרך תחנונים, ומסתבר שאין כוונתו שצריך לכוון כך להדיא, אלא שגוף אמירת תהלים מורה שאין כוונתו לזמרה אלא לתחנונים. וי"ל דגרע מהערך כוונה, וכמתעסק דמי. (ודוגמא לדבר מש"כ כמה אחרונים בלומד דיני ספה"ע ותוך כדי לימודו הזכיר ספירת היום (ראה הלשון בשו"ע או"ח סתפ"ט ס"א), שלא יצא גם למ"ד מצאצ"כ). וכש"ב למ"ד שבמכתיון למצוה אחרת לא יצא דבת מינה מחריב בה. וה"נ כאן שכוונתו לתפלה ולא להלל דגרע. וראה עיוני רבינוביץ ח"א ס"י שהוכיח בדעת הפמ"ג שבימינו שאומרים ויברך דוד ושירת הים בפסוד"ז שאני, שיכול לברך ב"ש רק בשביל זה.

ובנדר"ז בהלל עדיף טפי, שצריך לאומרו בדרך שירה ולא בדרך תחנונים. ועוד שיש סברא שהאמירה דרך שירה ונעימה היא לעיבובא. וכן מצינו בהיתר אמירת הלל בתהלים, אף שהאומרו במש' מחורף ומגדף, כיון שאינו אומרו דרך שירה רק דרך תחנונים ובקשה – מג"א סתפ"ד סק"א. והביאו אדה"ש שם ס"א. ואף שאינו דומה ממש (ראה שו"ת מנח"א דלקמן. ובשו"ת שבט הקהתי ח"ב סר"ג לא עמד על החילוק) – מ"מ הסברא שייכת גם בזה. וי"ל גם שכיון שמשנה באופן האמירה שאינו כופל הפסוקים מוכחא מילתא שאין כוונתו להלל. וראה מג"א תנ"ב סק"ז. וכן ראיתי שיש שכתבו בנוגע פסוד"ז בתהלים שמה שבכ"י אומר בברכות"י אינלא מילתא שאין כוונתו לסדר שבתו ש"מ כבפסוד"ז (ראה גם שערי תפלה ומנהג אשכנזי ח"א סל"ב סק"ד).

וכסברא דא כתב בשו"ת מנח"א ח"ג סל"ד בנדר"ז, בענין אמירת הלל בתהלים קודם התפלה (והוסיף שם עוד ניומקים היתר). אלא שהנדוד בה דמשה ונא חספיה"ש דרך שיחת חולין. ויש חלק. ואכן כ"ה באג"ק ח"י ע' שלו: "כשאומרים הקאפ" דהלל בסדר אמירת תהלים, היינו בלא ברכה, בישיבה, אין כופלים וכו', הרי זה כאילו מפרשים, על ידי שנינים אלו, שאין כוונתם לאמירת שבת והלל אלא לאמירת פסוקים." ועיי"ש הדוגמא מאמירת תהלים כל יום מחמת חשש מחורף ומגדף. ולא נמצא אצלנו העתק השאלה שכתב השואל, אבל מתוכן הדברים מוכח שאכן קאי בשאלה דידן.

203 מודרכי סוף הלכות קטנות בשם מהר"ם – הובא בב"י או"ח סוסי' קמז. תשב"ץ קטן ס'י קפז. רמ"א שם ס"ח. מט"מ סרנ"ד (ושם הביא טעם אחר, ובשם הרר"י). קצוה"ש ספ"ד בבדה"ש סק"ג.

204 ארוחת חיים הל' קריאת ס"ת סנ"ד. כלבו סדר קריה"ת. מודרכי – הובא בב"י שם. תשב"ץ קטן שם. מט"מ סרנ"ה. שו"ע ס' קמז ס"ח. והטעם – בלבוש סוסי' קמז. וראה בשו"ת בעי חיי או"ח ח"ב ס"ג. ובביהגר"א שם סק"ב, וכן במשנ"ב שם סק"ג, הוסיף טעם שאין עושים מצות תבילות בבית. וראה בחלק חמין, מודה כאן. והרי איהו ס"ל כן בהתחיל בהיתר – ראה בטור וב"י סתל"א. אבל ראה מג"א שם סק"ח.

205 ותלי ב' פלוגתא בפ"י התחיל בהיתר – ראה שו"ע אדה"ז ס"ע ס"ה. סרע"א ס"ט. סתפ"ט ס"ז. קו"א סתל"א סק"א במסוגר. וראה אצלנו במ"מ וציונים הלכה יומית אות תרמח.

206 ושאני מבדיקת חמין שעיקר זמנה בהתחלת הלילה כבקו"א שם. אבל י"א (ראה שו"ת מהרש"ל רס"י פה. וכן בב"ב סתרע"ב ד"ה פסק. והובא במג"א סק"ה ובמשנ"ב סק"ג). ב"א"ח וישב ש"א ס"ז ואף שלא נתפרש בדבריהם דמירי בהתחיל בהיתר – מוכרח הוא ממש"כ ה"ב"ח שגם הנרא' שהיקל בבדיקת חמין, מודה כאן. והרי איהו ס"ל כן בהתחיל בהיתר – ראה בטור וב"י סתל"א. אבל ראה מג"א שם סק"ח. קו"א שם. אלא שלהטור גם תוך ח"ש נק' התחיל בהיתר – עיי"ש בהגה לקו"א) שה"ה בנ"ח שפוסק, לפי שה"ז מצוה עוברת. וראה במשנ"ב שם בעשה"צ סקט"ז. וכ"מ בקו"א שם. וראה שו"ת אבני' סוסי' תצט. אבל להעיר שלדין שמדליקים פנים – אף שטוב לזהר גם בזה"ז – ל"ח מצוה עוברת, ומשום דרזיזים מקדימים לחוד א"צ להפסיק. והכי איכא למשמע ממש"כ בס' נהוג כצאן יוסף ע' קפה. וכ"מ מזה שלמעשה מקדימים תפילת ערבית להדלקת נ"ח כשהגיע זמנה. אבל ראה שו"ת שרידי אש ח"ב סמ"ג.

בהתוועדות דשכחא שכרות. אמנם, בקהילות חסידים כמדומי שהאריכו בס"ג כרגיל²⁰⁷.

מוצאי שבת קודש, אור לכ"ז כסלו, ג' דחנוכה

אין לאחר תפילת מעריב יותר הרגיל.

זמן יציאת שבת קודש: 5:14.

בתפילת ערבית אתה חוננתנו, ועל הניסים. אחרי תפלת העמידה – ויהי נועם, ואתה קדוש.

בבית הכנסת מדליקים נר חנוכה קודם 'עלינו' [ואחרי 'עלינו' וכו' – מבדיל הש"צ]. וידייקו שהמדליק יאמר 'אתה חוננתנו'. ואם שכח, יאמר: 'ברוך המבדיל בין קודש לחול' לפני ההדלקה.

כפשוט, שבמוצאי שבת זמן ההדלקה הוא רק לאחר יציאת השבת. וממהרים ללכת תלכת תלכת, בכדי שלא לאחר זמן ההדלקה יותר מדי²⁰⁸.

הסדר בבית הוא: הבדלה²⁰⁹, נר חנוכה, ויתן לך.

נתארח במשך יום השבת במקום אחר, רשאי להדליק שם נר חנוכה במוצאי שבת, אף אם אין דעתו לישון שם במוצאי שבת, שנחשב כביתו עד שיסע משם²¹⁰. ויתעכב שם כחצי שעה אחר שהדליק²¹¹.

207 ולהעיר ממעשה רב – ש"פ מקץ תשד"מ. ועוד.

208 בנוגע להדיוק בזמן ההדלקה במוצאי – יש להעיר מכלבו סמ"ד ואר"ח הל' חנוכה ס"ו. מנהג מרשלייאה (ס' המנהגות לר"מ ב"ר שמואל) כסלו ע' 145. מעשה רב סר"ז. תוספת מע"ד ס"ז (אבל ראה מנוחה וקדושה הקדמה לשער התורה בהגה). ערוה"ש או"ח סתער"ב ס"ה. ארח דוד סרפ"ב ובעלי ארח שם. שו"ת בית אב ח"א סל"ב. ולהעיר משו"ת אבנ"ז או"ח סתצ"ט וישוע"ו סתרפ"א בטעם הקדמת נ"ח להבדלה (לדעת המג"א) מחמת מצוה עוברת. אבל ראה שו"ת מהר"א הלוי סי' קפב שבלא"ה כבר עבר הזמן. ובשיחת אור לכ"ג כסלו תשמ"ט משמע על עשות ההכנות הנדרשות עבור הדלקת נ"ח בע"ש, כיון שצריך להתחיל מיד במוצאי. ולהעיר גם משיחת מוצאי וישב תשל"ט. כן להעיר שבתנת תשמ"ח היו שיחות קודש בכל ימי חנוכה (גם בעש"ק) אחרי הדלקת נ"ח בביהכ"ג, לבד ממוצאי ש"ק. אבל ראה שיחת ש"פ מקץ תשמ"ח (תורת מנחם ע' 137) שנזכר טעם אחר.

209 טעה והדליק נר חנוכה לפני שהבדיל בתפלה ולפני שאמר המבדיל – אור סולו להפסיק באמירת המבדיל אחרי הברכה לפני ההדלקה (ע"פ רמ"א סרע"א ס"ה. מג"א סרצ"ט ס"ט. שו"ע אדה"ז שם ס"ב. מחה"ש ותהל"ד שם). ואם אפשר ירמז למי שעומד אצלו לומר המבדיל ויצא מדין שומע כעונה (ע"פ שו"ע אדה"ז שם ס"ח), ואם אין שם מי שיוציא אותו, עכ"פ יהיה רב ברכת המבדיל.

איברא, שאדה"ז (שם ס"ב) דייק וכתב "שאם יבדיל מתחלה תהא ברכת המוציא לבטלה שאחר כך יצטרך לחזור ולברך המוציא כיון שהפסיק כל כך בין ברכה לטעימה", ומשמע שרק בהפסק מרובה דינא הכי. וכסברא זו כתב מד"ע באקים את יצחק בשו"ת שבסוה"ס סט"ו. אמנם, גם את"ל בדעת אדה"ז לדליוקא נחית, ותידוק מינה שבהפסק מועט לית לן בה (וראה לעניינו בקובץ תורת יודא צבי חו"י יעו"ש), ונצטרך לחלק ולקבוע בכמות ההפסק, ונתת דבריו לשיעורים, ובנדו"ד – ה"ז חמש תיבות (ולהעיר מהדעות דתיבה אחת ל"ה הפסק, וי"א עד ג' תיבות) גם בהפסק בין ברכה ל"ה לאכילה, ולא רק על פני נטילה לברכה – ראה פמ"ג סר"א במ"ז סק"ב. יו"ד סי"ט במ"ז סק"ד. שו"ת רב פעלים ח"ג או"ח סוס"י מב. ועוד). ולהעיר מהדיוק דגביל תורי וטול ברוך שנשה ב"פ, והיינו ד' תיבות – ראה עטרת ראש ברכות מ, א. שו"ת בית הלוי ח"א ס"מ. פאה"ש ס"ג בבית ישראל סקל"ח. שו"ת ר' עקיבא יוסף או"ח סנה"ה. שו"ת חתן סופר סי' קכח. תורת חיים סופר סר"ו סק"ד. ועוד. ובשו"ת ביה"ל שם נקט, דיותר מד' תיבות לא הותר גם בגביל לתורי. ובאקים את יצחק שם דגביל לתורי הוא' וג' תיבות משא"כ הבדלה – שאני התם שו"ל דס"ל לאדה"ז שבאמת הבדלה היא בגדר גביל לתורי לפי רמ"א, ודלא כריצב"א, שהרי היא גביל לתורי לו לאכול פרוסת המוציא, וג"ז בגדר "מענין דברים שמברכים עליו" (רמב"ם ברכות פ"א ה"ח) ו"מילי דסעודה הוא" (רא"ש ברכות פ"ו סכ"ב), ולא חשיב הפסק, דהא "בעי למיפטר נפשי מלמעבד איסורא" (פ"ח או"ח סס"ו סק"ח), אלא שההפסק מרובה מדי. (ובכ"כ מיישב אדה"ז דעת הרמ"א, שאינו מחמת החילוק בין דאורייתא לדרבנן כריצב"א, שהקוש ע"ז טובא. וגם למחמת הסברא שאין להפסיק לכתחילה כסברת משנ"ב סי' קצו בבה"ל ד"ה ו"מ"מ, שלפ"ט מדוע התירו אכילה קודם הבדלה. וראה בשו"ת מנחת שלמה ח"א ס"ח בהערה. ושם כתב טעם מחודש, שכשיש איסור חיצוני אינו בגדר צרכי סעודה, ושאינו גביל לתורי דאסמכ"א אקרא. והוא מחודש. אבל עד"ז כתב באקים את יצחק שם. ובמחה"ש סרע"א סק"ב כתב כע"ז אבל באו"א. וראה פמ"ג שם. אלא טעם אחר דבר, שבהפסק גדול ק"ש סברת גביל לתורי, ולכאורה ס"ל כי גם בדאורייתא. אמנם, בנדו"ד דהוי ברכה"צ ל"ד כ"כ, והרי עיקר היתר דגביל תורי שהוא "מענין דברים שמברכים עליו" ו"מילי דסעודה הוא". ושק"ט בנוגע היתר דגביל לתורי או הביאו מלח ברכות מנחת שלמה ח"א ס"ח בהערה. וראה תוס' פסחים קט"ו, ב. וראה מג"א סי' קצו סק"ט. פמ"ג במ"ז שם סק"ח. אבל בכ"מ משמע דאדרבה בברכה"צ קיל טפי. כן מצינו כמ"פ גם בברכה"צ סברת גביל לתורי. ואכ"מ עוד).

[אבל פשוט שיש לחלק בין דו"ד לבקשת רחמים, וכיה"ו שעל התפוח בדבש (ואולי ז"כ מחה"ש שתקפ"ג ס"ב שהוא לצורך האכילה. וראה אצלנו התמים חשון תשס"א ע' 25 הערה 18), תפלה וקריאת שם אחר ברכת המילה, זה חליפתי אחר ברכת השחיטה, בקשות אחרי ברכת הבדלה וכו', וכמובן כמה חילוקים דבר (ולהעיר ממאמר סרצ"ו סק"ב שאין לחלק בזה בין הפסק מועט למרובה). וראה הנסמן בקובץ העו"ב ש"פ שמות תשע"ה].

וראה בנדו"ד שו"ת מגדנות אליהו ח"ב ס"כ. שבת ומועדים פריינד ח"ה ע' קכא. חזקת אהרן חשין ס"מ. ותיבות הברכה ברור ס"ו סק"ח. אבי בעזרי רוט סתרפ"א ס"ב. הנסמן בקובץ אור מרדכי כסלו תש"פ.

210 כן הורו רוב חכמי הזמן, ולמה לי קרא סברא היא.

211 ויש שהוסיפו שנכון לאכול שם מלוח מלכה. [ויש שהציע לרווחא שמילתא, שישכיר או ישאל דירתו לאחר מע"ש, ולא בהערמה,

כמדומה פשט המנהג גם במוצאי שבת שידליקו הנרות חמשים מינוט לכה²¹².

מלוה מלכה. בברכת המזון: ועל הנסים.

בנוגע לנתינת דמי חנוכה במוצאי ש"ק להמקפידים בזה²¹³ – נתבאר בשיחת כ"ד כסלו ("יחידות כללית") תשמ"ח²¹⁴ שבנדו"ד שאני שמדובר אודות דבר מצוה (המשפיע על חינוך הילדים), ובפרט אם יסכמו עם המקבל שהוא יוציא את הכסף בפועל ביום ראשון בבוקר לאחר עמוד השחר או נץ החמה. [ועיין בהערה²¹⁵].

יום ראשון, כ"ז כסלו, ג' דחנוכה

יום גאולת אדמו"ר הזקן ממאסרו השני (בשנת תקס"א).

סדר התפילה כביום ראשון דחנוכה. [וכן בכל ימי חנוכה חוץ מר"ח כדלקמן]. סדר קריאת התורה לכל ימי החנוכה – נדפס בסידור.

יום שני, כ"ח כסלו, ד' דחנוכה²¹⁶

בכ"ח בכסלו שרף היויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו²¹⁷.

ליל שלישי, אור לכ"ט כסלו, ה' דחנוכה

חסידים נוהגים לחגוג נר החמישי. "ויש לומר, שבשניהם [נר ג' ונר ה' דחנוכה] היו עניני גאולה, גם כפשוטם".

דמי חנוכה²¹⁸

כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה נותן דמי חנוכה בליל נר הרביעי או החמישי. אולם, בשנת תשמ"ח נאמר ליתן דמי חנוכה בכל לילה (חוץ מליל ש"ק, כמובן) ולהוסיף בלילות הנ"ל.

בכמה שיחות קודש נזכר, שיש לחלק דמי חנוכה – בפרסום המתאים – ובהוספה והרחבה, על ידי הוספה בנתינת "דמי חנוכה" בריבוי, ושנתינת דמי חנוכה צ"ל באופן שהמקבל נעשה שמח על ידי זה, ועד לשמחה כזו – שאפי' בחנוכה (ואפי' לדעת הרמב"ם שבכל ימי החנוכה צריך להיות שמחה) – תהי' ניכרת הוספה בשמחה על ידי קבלת דמי חנוכה. ובאופן שזה פועל התפעלות והתרשמות גם בילדים אלה שעדיין לא קיבלו דמי חנוכה, שבשמעם שהחבר שלהם (או החברה שלהן) קיבלו כבר דמי חנוכה, או עכ"פ שהבטיחו להם כבר הרי זה פועל התרשמות והתפעלות גם בשאר הילדים. ומנהג ישראל שמשתדלים שהילדים יקבלו מה שיותר מעות חנוכה, ולא רק מהאב, אלא גם משאר בני המשפחה. ויש להסביר להם, שנתינת המעות היא כדי שיוסיפו יותר בלימוד התורה כו'. וכן כדי לתת

באופן שאי"ז ביתו. ואי"ז דרך סלולה לרבים].

והרוצה להחמיר יכול להדליק כשחזור לביתו (ובפרט שבמוצ"ש בלא"ה בד"כ מדליק אחר שתכלה רגל, והרי בזמננו שמדליקים בפנים מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו נייעורים), אבל לא יאחר להדליק אחר חצות (שבאופן זה עדיף להדליק במקום שהתארח בשבת). ומ"מ, אם חזר לביתו ולא הדליק וכבר עבר חצות לילה מותר להדליק כל הלילה כל שבני ביתו נייעורים.

(212) שק"מ בזה בכ"מ. וראה מה שכתבנו בקובץ התמים כסלו תשס"ב וטבת תשס"ב.

(213) "ס'א"ז דא אזוינע וואס זיי זיינען נזהר". וראה שיחת אור ל"ג ניסן תשמ"ג. ובכ"מ.

(214) ע"פ סרט הקלטה.

(215) וראה גם שיחת ליל כ"ג כסלו תשמ"ט, באופן אחר קצת. ושם, שכדאי להמנע מנתינת מעות חנוכה במוצאי שבת מטעם אחר, עיי"ש.

(216) ראה סה"ש תנש"א ח"א ע' 205 ע"ד השייכות לגאולה.

(217) שו"ע או"ח סי' תקפ. ועיי"ש בנו"כ שיש בזה חילופי גירסאות.

(218) השייכות לגאולה – ראה לקו"ש ח"כ ע' 451.

בביאור המנהג – ראה (נוסף על המבואר בקטע הבא) לקוטי לוי"צ אג"ק ע' שנת. אג"ק חכ"ח נע' עו. מכתב נר שמיני תשל"ג. ש"פ מקץ תשט"ז. שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח (ושם, שמחפשים המקור לזה). ועוד.

וראה לעיל אצלנו ביום א' דחנוכה בנוגע ל"ימי שמחה" בהערה, ששייך גם לזה. ומצאתי בצפצפ"נ ה"ל מתנ"ע פ"ט ה"ב, עפ"ד הרמב"ם שם ה"א שקופה היא לחלוקת כסף ותמחוי לפת ומאכל, אבל בה"ל שמיטה ויובל פ"ח ה"כ שגבאי קופה בשביעית לוקחין פת מכל אדם. "וצ"ל בדשביעית התקינו כן כדי שיוכלו לקבל גם מהחשודים על השביעית, וזה ה' נוהג עד חנוכה כמבואר בדברי רבינו בה"ל שמיטה פ"ד ה"ו, ומאז ואילך היו מקבלים מעות, וזה סמן למנהגו שמקבלים מעות חנוכה".

לילדים אפשרות להוסיף בצדקה (שכן, בשביל מה צריך ילד יהודי כסף?!).

בכ"מ²¹⁹ – מטבעות או שטרות. וראה שיחת נר ח' דחנוכה (כינוס צבאות השם) תשמ"ח ע"ד המעלה בחלוקת מטבעות דוקא לילדים ולא שטרות, עיי"ש²²⁰ ע"ד ההלכה²²¹.

בר"ד משיחת זאת חנוכה תשמ"ט (אחרי תפלת מנחה): עיקר המנהג דתניתנ דמי חנוכה הוא בנוגע לטף, כמדובר כמ"פ בארוכה, וביחד עם זה ישנו הסיפור מנשיא דורנו, שכבר אצל הצ"צ ה' מפורסם, שנותנים דמי חנוכה גם לילדים הגדולים, ואפילו לאחר חתונתם, כמבואר פרטי הסיפור בזה וכבר בא דפוס²²².

בספר השיחות תשנ"ב²²³: בשעת יעדערער איז מקיים דעם מנהג – מיט פרסום המתאים – און נאך בהוספה ובהרחבה דורך מוסיף זיין אין געבן חנוכה געלט בריבוי (וואס דורך דעם קומט צו אין דער שמחה בא די קינדער) פארבינדט מען זיך נאכמער (דורך קיום מנהג זה) מיט רבותינו נשיאנו, וואס דאס גיט נאכמער כח צו אריינברענגען זייער תורה און זייערע הוראות און זייערע מנהגים אין דעם אייגענעם טאג טעגלעכן לעבן.

נתפשט המנהג בכמה מקומות שהתינוקות מוליכים מעות לרב²²⁴ בחנוכה עם יתר מנות²²⁵.

יום שלישי, כ"ט כסלו, ה' דחנוכה, ערב ר"ח

מעלת יום זה ("יום כפור קטן") שאין אומרים בו תחנון מצד ימי החנוכה, והשייכות לתשובה עילאה – נתבאר בלקוטי שיחות²²⁶.

ליל רביעי, אור לא' טבת, ר"ח טבת, ו' דחנוכה

בתפלת ערבית יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח. בברכת המזון: ועל הנסים. יעלה ויבא.

יום רביעי, א' טבת, ר"ח טבת, ו' דחנוכה

שחרית: יעלה ויבוא. ועל הנסים. דין השוכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

הלל שלם. ואברהם זקן וגו'. קדיש תתקבל. שיר של יום ("היום יום רביעי בשבת"). הושיענו. ברכי נפשי. קדיש יתום. קריאת התורה.

219) לדוגמא שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח בסופה. שיחת יום ד' דחנוכה תש"נ לצבאות השם – שיחה ב'. ועוד.

220) ולהעיר משיחת יום ב' דחנוכה תשנ"ב בסופה (בטעם נתינת שטרות כיון שאין כאן מטבעות). וראה שיחת ליל נר ה' דחנוכה תשי"ז שדולר נקרא גם שקל, בגימטריא תל, עיי"ש. וראה סה"ש תשנ"ב ע' 192. לקו"ש ח"כ ע' 5-454. ועוד.

ובאג"ק ח"ה ע' עז נדפס מכתב שנשלח לכמה מנהלי ישיבות עם בקשה לערוך התוועדות ולחלק לתלמידים "דמי חנוכה בשמי" (עיי"ש הפרטים), "ואם אפשר מה טוב שיהיה במטבע או בניר חדש (להעיר מ'התמים" חלק ו' עמוד צ"ו)".

221) והנה, בהנח' שם לענין קדושין – הנה לכא' כ"ה בימינו גם במטבעות. ולאידך, ילה"ע מש"ך חו"מ רס"י קצ ובנתה"מ שם (בממרגי דאחרים). ולענין באנקנאטיק בזמנם – ראה שו"ת חת"ס (יו"ד סי' קלד. חו"מ סקפ"ז. שם קמ"ד – הובא גם בפת"ש יו"ד שש"ה סק"ז. חו"מ סצ"ה סק"א). נחל יצחק סס"ו סל"ח. וכ"מ דעת אדה"ז בשו"ת (שו"ת הרב סוס"י נט. נד' בהשמטה בהוספות לחחו"מ). [וראה גם שו"ת ר"מ איגוד חו"מ סט"ז. השיב משה סנה"א. אבל ראה ישוע"י חו"מ סע"ב ס"ב. תשובה מאהבה ח"ג סת"ד. בית שלמה סל"ד. סע"א. סע"ז]. ולכא' כ"כ בשטרות שבמינו. [וראה מנחת שלמה שו"ת ח"א סכ"ז סק"ג, לענין ריבית]. אבל ראה שו"ת עונג יו"ט סי' קב. בית ישראל הורוויץ אה"ע סכ"ג. וראה שו"ת הר צבי ח"ג סרמ"ד. אמנם, לענין פדה"ב כ' בחת"ס דגרע טפי, עיי"ש.

וראה גם עדכ"ז בשיחת י"א ניסן תשל"ח.

222) נזכר גם בשיחת ש"פ מקץ תשכ"ג. וראה לקו"ש (ח"כ ע' 451 הערה 36 וזכ"ה ע' 418 הערה 25) ע"ד ההדגשה ליתן בעצמו. וראה שיחת מוצאי ש"פ וישב תשל"ח. ושם במנהג ליתן גם לחתניו.

וראה בלקו"ש ח"כ ע' 451: "מקיים זיין דעם מנהג, אז יעדער אידיש קינד זאל געבן "חנוכה געלט" צו זיין חבר, אדער זיין ברודער, שוועסטער, אדער קרובים".

223) ע' 153.

224) בנוגע נתינת דמי חנוכה למלמדים ממעות מעשר – ראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפא.

225) ומכאן שהמנהג דמעות חנוכה הוא גם במתנות. וכן שמענו שנהגו בזה מאז ומקדם. ומובא מנהג זה בכ"מ. וראה גם סה"ש תשמ"ז ח"א ע' 177 (וראה שם ע' 179). ולהעיר מסה"ש תשמ"ח ח"א ע' 163. שם ע' 171. ודלא כהמפקקים בזה. וראה אמת ליעקב סע"ר הע' 583. שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קכט סק"ב. ועוד.

226) חלק טו ע' 545 ואילך.

בקריאת התורה: מוציאים ב' ספרי תורה. שלשה קרואים בס"ת הראשון, בשל ר"ח (כהן עד רביעית ההין, לוי עד ונסכה, ישראל ובראשי חדשיכם גו'). דיני טעות בקריאה זו, ראה בטבלא שבסוף הלוח. מניח ס"ת השני (כי אין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו השניה על השולחן שלא יסיחו דעתו מן המצוות). הגבהה וגלילה לס"ת הראשון. בס"ת השני, קוראים בפרשת נשא: ביום השישי גו' (ולא יותר). חצי קדיש. הגבהה וגלילה.

אחר הגבהה וגלילה: אשרי ובא לציון (ואין הש"צ מסיים בקול), אחר כך יהללו, ואחר החזרת ספר תורה להיכל – חליצת התפילין והנחת תפילין דר"ת, [מזמור תהלים ע"י הש"צ לפני קדיש], חצי קדיש, מוסף. ועל הנסים.

"נוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד" [ובצוואת ריה"ח – נזכר גם שלא ליטול צפרניים²²⁷. ואכ"מ].

הלכתא למשיחא: מוסף ר"ח (2 פרים, איל, 7 כבשים לעולה, ושעיר לחטאת).

הלכתא למשיחא: לעתיד לבוא יעלו לרגל לא רק שלש פעמים בשנה, אלא "מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו".

הלכתא למשיחא: זמן הבאת עצי הכהנים והעם – באחד בטבת, שבו בני פרעוש [בן יודא, בפעם ה] שני²²⁸.

"מנהג עתיק ללמוד בכל ר"ח פסוק אחד עם פרש"י, ואפשר להוסיף עם עוד פירושים, מהקאפיטל בתהלים שהוא מסומן כמספר שנות חייו, ואם הקאפיטל מחזיק פחות מ"ב פסוקים, וכן בשנת העיבור, אז כופלים שיעלה כמספר חדשי השנה ואם הוא מרובה בפסוקים אזי לומדים שנים או יותר פסוקים בכל ר"ח".

מנחה: יעלה ויבוא. ועל הנסים.

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה ואפילו אם הדליק נר חנוכה²²⁹, מזכיר של ראש חודש בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה²³⁰, וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש²³¹ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה).

ליל ששי, אור לג' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

בכמה שיחות קודש מובא שיש לנצל השעות שנותרו בליל "זאת חנוכה" למבצע חנוכה (וראה לקמן ביום "זאת חנוכה").

משיחת אור לזאת חנוכה תשמ"ב²³²: וואס דאס איז אויך דער חילוק צווישן אלע טעג פון חנוכה און דעם לעצטן טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה": אין די ערשטע טעג פון חנוכה פירט מען די מלחמה מיטן יצר (ווי בא א התחלה) טיילווייז, דעם ערשטן טאג חנוכה צינדט מען אן איין ליכטל פון "נר מצוה ותורה אור", דעם צווייטן טאג צינדט מען צוויי ליכטעלעך א.ז.וו., א טייל ליכטלאך איז נאך ניט אנגעצונדן: דערנאך ווען עס קומט דער לעצטער טאג פון חנוכה, "זאת חנוכה", מאכט מען די "הויפט אטאקע", דעם "הויפט באטעל" קעגן דעם יצר, דורך דעם וואס מ'צינדט אז מיטאמאל אלע (אכט) ליכטעלעך וואס מ'האט בא זיך אין דער מנורה און עס ווערט פשרשפרייט די ליכטיקייט פון די נרות אין דעם העכסטן און גרעסטן אופן. ובעבודת האדם – א איד "צינדט" דעמולט אן בא זיך אלע זיינע כחות און מעגליכקייטן אויף מאכן ליכטיק, ליכטיק מיט "נר מצוה ותורה אור".

227 וראה שו"ת באתרא דרב סי' ג'צט.

228 ופעם הראשונה – ה' מנחם אב – תענית פ"ד מ"ה. ועיי"ש בתיו"ט. וראה לקו"ש ח"ד ע' 1105 הע' 9. אבל להעיר ממשעות פירש"י עירובין מא, א ד"ה מבני סנאב, שכולם היו ע"פ הגורל.

229 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' בה'תקכח.

230 לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

231 ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ"ד'תצג.

232 לקו"ש ח"ב ע' 498.

השמן והפתילות שנשארו בחנוכה לאחר החג²³³, עושה להם מדורה ושורפם, כיון שהוקצו למצותם²³⁴. אבל השמן הנותן בבקבוק אין בו קדושה ומותר ליהנות ממנו²³⁵.

המנורה וכוסיות הזכוכית אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרוקן באשפה או לכל מקום מגונה, אבל יכול לזרוקן שלא במקום מגונה, או לעטוף היטב בצורה מכובדת לפני הזריקה באשפה.

233) אבל בשמן שהוא יותר משיעור הדלקה (חצי שעה, או חמשים דקות למנהגנו), מותר להשתמש לכתחילה. והכל לפי עובי הפתילה שנתן (ראה שלמיר בר לבעל זכרון יוסף דרוש לחנוכה י"ב, ב. פמ"ג סתרע"ז בא"א סק"י. טרת המים בשיורי טהרה מערכת ח סק"ט. שו"ת כנף נונה או"ח סוס"ל פג). אלא שיש מחמירים גם בזה. ולכן טוב להתנות לכתחילה שלא יאסר השמן. אבל לאחר מעשה כשלא התנה מלכתחילה וכבר דלק יותר מכשיעור מן הדין מותר להשתמש במותר השמן. והמנהג לשרוף תמיד.

אמנם, אם הקצה בפירוש כל השמן למצוה, אסור בהנאה גם בהשמן שהוא יותר מכשיעור. ויתכן, שכשנתון הרבה שמן משום הידור (אף שלכמה דעות אין בזה הידור) וחביבות המצוה, כרגיל בימינו שהשמן מצוי בשפע, דומה למי שהקצה להדיא, כיון שברצונו שישמש הכל (להידור) מצוה (א"כ דרכו תמיד לכבות לעיניו הדלקה). ולהוסיף, שבזמננו שפוי איכא לממרר שבתנו שמן יותר מכשיעור כוונתו להשתמש לאורה, אבל בימינו בדי"כ אין משתמשים בנרות להאיר, ומסתמא כוונתו להקצות למצוה. ואולי מטעם זה נהגו לשרוף בכל גווני (שהרי ברוב הפעמים ה"ז שייך שמן שהוא יותר מכשיעור, כי בכבתה נהוגין לחזור ולהדליק, א"כ כבתה לבילי שבת). גם אפשר שהחמירו כדעת הב"ח, שהובא בכמה אחרונים לדינא, שבכל גווני הכל הוקצה למצוה א"כ התנה. וליכא למימר שהחמירו כמ"ד שבזמננו שיעור תכלה רגל מן השוק מאוחר יותר שהרי לא נהגו ליתן כ"כ שמן. ואם נתן שמן כשיעור ודלקה יותר מזה, וכבתה אח"כ, והיינו שהפתילות היו קרות יותר ממה שחשב, או שהפתילות רעות ומשכסכות, הוקצה הכל למצוה, ואין להסתפק ממנו.

234) ראה שו"ת ארתא דרב סי' ר'תקט. וראה שם בארוכה לענין זריקתם לאשפה. וכבר נז' לעיל בלוח בליל א' חנוכה, שיכול להתנות לפני חנוכה על השמן, ואף על הפתילות (אבל התנאי אינו מועיל לשמן שדלק פחות מכשיעור).

235) אחרי שגמר לערות השמן שבכוסיות, כשמתחיל השמן לנטוף מעט טופטו שלש טיפות זו אחר זו, יכול לטעוף את הכוסית בכיוו כרגיל, אבל לא במהרה (א"כ ר"ח). והיינו גם להסיר שחל על' קדושה לאוסרה בהנאה, וראו בארוכה שו"ת באתרא דרב שם – הרי העיקר שלא יבוא לידי תקלה ליהנות, ומסתבר דל"ש ביזוי מצוה בטיפות מועטות, וכמו שבתרומה ל"ש משמרת תרומתי בכגון דא – ראה תרומות פ"א מ"ח. וליכא בה משום ביטול איסור לכתחילה כיון שאינו מתכוון לטעול, ראה פ"י הר"ש שם. וכש"כ לדעת הרמב"ם תרומות פט"ו ה"ט להתייר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי שטשף. וראה בתשובתו לחכמי לוניל הובא בכס"מ שם. וכבר ביארו שלרמב"ם בתרומה ק"ד ט"פ משאר איסור, ועל"כ חייב פקע איסורו. וראה רש"י תרומות שם מ"ח בגרעיני תרומה ששליכו, וכן במגורה שפינה, ומערה מכל קול טפי שלש שפינים, שהוא ע"כ כהן שסך בשפינים, שנתחלה מקדושתה. וראה שערי טהר ולק ח"ב קסח, ד. וי"ל דהה"נ בשמן שהוקצה למצוה דלא עדיף משמן של תרומה. ואף שאחרי שמדיח בכיור מתמצה קצת שמן, והו"ל כהרכינה ומיצית – עדיין אינו בדרך ביזוי. ועוד, שכיון שנשפך לכיור ואינו עומד להשתמש שוב מוכח שאינו חשוב בעיניו. וראה שו"ת אמרי כהן האלאנדער סי"א. ולהעיר מל' המאירי שבת כא, ב. "אם נשאר שם כלום". וי"ל פ' דלאו דוקא, ולא מייירי בטיפות מועטות שנשארו אחר העירוי. ועוד י"ל. ולהעיר, שכתב עלה ש"מפריזים על מדותיהם" ולי' לא ס"ל. ומה שכתבנו שלא לטעוף במים חמים – מחשש בליעות בכיור. ולא קייל"ן כרמב"ם שם להתייר לבשל חולין בקדירה של תרומה אחרי שטשף.

אבל הכלי עצמו שישמש בבית קיבול להשמן לא נאסר (שמצד הכלי אין כאן הקצאה למצוה. וראה שו"ע אדה"ז סמ"ב ס"ו שתשישי מצוה כגון נד חנוכה אפילו עשאן לשם כך ולא שום תנאי ונעשית בהן מצותן פעמים רבות ומותר להשתמש בהן חול. וקאי אכלי כפשוט. וראה גם פרי האדמה חנוכה פ"ד ה'ו. ואם נשפך לדון מצד השמן שנבלע בו, ולהצריכו היתלה או ליבון (וינאמ דהתם קאמור רק להשתמש לחול גרידא ולא לכלי אכילה) – מסתבר לומר שגם להסבא שעשאוה כנרות שבמקדש וכמי שהקדישו לשמים והטילו עליו קדושה ואיסור הנאה, אין הכוונה להחמיר עליו לאסור גם הבליעות. ועוד, שהבליעות לא הוקצו, שמה שנבלע לא רצה להקצות (וגם מה שהוא יכול הקדישו לשמים – בדעתו תליא, לפי "שהוא נתנו והקצוה שיכלה במצוה" – רמב"ן שבת כא, ב. ועד"כ במאירי שם שהואיל והן זכו לנרות ולשמן היכל הקצוה מדעתו שנבלע, ואם באבודרהם ועוד משמע דתרתו נינהו). ובאודרהם כפי"א סוכה כג, ב. ד"ה הלוקח. אבל העיר ע"ז מ"ט ז' י"ד סשכ"ד סקט"ו דמשמע שללא שיעור ביטול הבליעות הן טבל, ול"א ברידה. גם יש לדון מדין דשיל"מ (ראה מג"א סתרע"ז סק"ב) אי אמרינן ברידה מדרבנן. ועוד י"ל, מצד ברידה בדבר שניכר האיסור מתחילתו, ש"א שגם מדרבנן ל"א ברידה. אבל בנוד"ז י"ל בפשיטות, דל"ש לדין ברידה (ולהעיר מהעמק שאלה סכ"ו). שו"ת קרן לדוד או"ח סי' קנט. ויחי יוסף חנוכה סל"ו, ושאינן כוונתו להקצות השמן שנבלע, וכ"כ ברידה אמרי כהן שם. ולהעיר מעור שסכנו בשמן של שביעית (שביעית פ"ח מ"ט. וקאי גם בכלים – ראה תויו"ט ושושנים לדוד שם. ובפ"י מהר"ש סיריליא, והובא גם במלאכ"ש שם, משמע דקאי אחר זמן ביעור. וראה מש"ן שם). ולכאן י"ל כנשאר מותר השמן שם יותר ממע"ל, אם יש לדון משום כבוש. ואף אם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה. וראה בנוד"ז י"ד סק"ב סק"ב במש"כ לדחות דברי החו"ח שם סק"ה – אחתי לא יועיל להתייר הבליעות. ונראה שכיון שבכה"ג ליכא משום ביזוי מצוה שאינו בעין ולא מינכרא, לא הטיול עלה גם איסור הנאה.

וראה שו"ת בית יהודה עייאש סכ"א, הובא באשל אברהם (אופנהיים) סתרע"ט (שדן שום ביזוי מצוה והורדה מקדושה. ולכאורה דומה לסוכה אחרי החג (ראה שו"ע אדה"ז סתרע"ח סט"ז. ושאינן השמן שהקצה למצוה, ראה תוס' שבת מד, ב. ד"ה שבנר, בהחילוק בין מותר שמן לנוי סוכה). שו"ת משנה שכיר (מהדור"ח) או"ח סש"ג אוילך (ע"פ שלה"ג שבת כא, ב. שאסור ליהנות "בין בנר ובין בשמן הנשאר". והביא שם מורי מהרצ"א (בפסקי הלכות משה"ג) שפי' שהכוונה (וראה גם תולדות זאב שבת נד, ב), ושכן עיקר, והוא לפי שהוקצה למצוה. אלא שלשלה"ג האיסור רק בשמנת ימי חנוכה. ובחי' מהרצ"א שם כתב דלדינא שהשמן אסור אחרי חנוכה, הכלי הותר אחרי החג שלא הקצוה למצוה. ובשו"ת אמרי כהן שם נראה שהעמים בכונת שלה"ג ובחי' מהרצ"א שם דקאתי עלה מחמת הבליעות שבכלי. אבל לכאורה כוונתם מחמת שהכלי עצמו הוקצה. ובכל אופן, שמתקנתו היתיר. ולהעיר גם מל' בעה"מ שבת כב, א. כיון שהם זכר לנרות ולשמן של היכל האסורות הן בהנאה, ומדנקט "נרות ושמן" – משמע דקאי גם על הכלי. וכ"כ בשו"ת שפי"א ח"ג ספ"ג סק"ג). שו"ת שיח יצחק ווייס או"ח סשמ"ג (לשא להשתמש במנורה בימי חנוכה לצורך אחר מחמת שהוקצה למצוה. וראה שו"ת ישכיל עבדי ח"ח סל"ח סק"ב. ולא נחית כלל הנ"ל. וראה שו"ת משנת יוסף ח"ט ט' קסט. חיי הלוי ח"א סמ"ט. וחיי לאצטרופי לסברות שהביאו שם, ג"ז ש"א שזכוכית אינה בולעת. ואם נאמר שהשמן אינו אסור בהנאה רק באכילה, א"ש טפי – ראה בארוכה בשו"ע אדה"ז סי' תקז בקו"א סק"ד לגבי מוקצה).

יום ששי, ג' טבת, ח' דחנוכה, "זאת חנוכה"

קורין לכהן וללוי ביום השמיני גו', לישראל ביום התשיעי גו', עד כן עשה את המנורה.

בשיחות קודש נזכר, שעל כל אחד ואחת מישראל לנצל יום זה – שבו מאירים כל שמונת נרות חנוכה – להשלים הפעולות ד"מבצע חנוכה". וכן כל מי שעדיין לא קיים את המנהג דתנית דמי חנוכה, שיחליט תיכף למלא ולהשלים המנהג, ובהוספה, "לחטוף" ("אריינכאפנדיק") זאת בימים ובשעות שנותרו עוד בחנוכה, ואפילו לאחרי תפלת ערבית במוצאי זאת חנוכה, ובימים הסמוכים לחנוכה, וכל המקדים הרי זה משובח. וכדאי שגם אלו שקיימו המנהג יוסיפו, שהרי יש מקום לומר שהיו צריכים ליתן עוד יותר, ובפרט לפי־ערך גודל הנחת־רוח החסידותי שמקבלים מבניהם ובנותיהם, והנחת־רוח שיקבלו בעתיד על ידי זה שיוסיפו בהחינוך מכאן ולהבא. ויש להמשיך ולהוסיף בזה גם לאחרי חנוכה.

כן נזכר, שיש לעשות סך הכל מכללות הענין דחנוכה, להמשיכו בעבודת כל השנה כולה במעשה בפועל, ולקבל החלטות טובות בכל עניני תורה ומצוות. ומה טוב שיתחילו בזה ע"י עריכת התוועדות.

בשיחת ש"פ מקץ תשמ"ט (ועוד) הוזכר, שבודאי ילמדו המאמר (עכ"פ כמה שורות) שישנו מרבני הזקן (עם הגהות וביאורים מהצמח צדק) שמבאר העילוי דזאת חנוכה, והעיקר לחיות עם המאמר²³⁶.

בכמה מקומות נתבאר במעלת "זאת חנוכה", שהכל הולך אחר החיתום²³⁷.

בשיחת זאת חנוכה תשי"ג נאמר: איתא בספרים של חסידי פולין [לעת־עתה לא מצאתי ענין זה בחסידות חב"ד, אבל מסתמא נמצא גם שם²³⁸] שיום השמיני דחנוכה, "זאת חנוכה", מסוגל לפקידת עקרות. ונתבאר שם²³⁹.

בהקלטה משיחת י"ט כסלו תשל"ד²⁴⁰: ע"פ המבואר בשיחת י"ט כסלו תש"ד שהענינים דערב ר"ה, ימי הסליחות וחודש אלול כו' – ישנם גם בנוגע לראש השנה לחסידות, י"ט כסלו, כמו כן מובן שלאחרי הכתיבה ב"יט כסלו יש ענין החתימה, בדוגמת החתימה ביוה"כ"פ במשך לר"ה. ונתבאר שם שהחתימה היא בחנוכה – שאז חזר אדה"ז לביתו. וה"ז מתאים עם המובא ב"פולישע ספרים" שבחנוכה הוא גמר החתימה דימי הדין. (ונזכר שם, בטעם שהובא מהנכתב מספרי פולין, כיון שענין זה מתאים ע"פ תורת חסידות חב"ד)²⁴¹.

ביומן זאת חנוכה, ב' טבת, תשכ"ה שאחרי מנחה הורה שלא יכבו הנרות שהדליקו לפני מנחה²⁴².

הדלקת נש"ק 4:11 (18 דקות לפני השקיעה).

האוכל מבעוד יום, ונמשכה סעודתו עד שחשיכה, אפילו כמה שעות בלילה, מזכיר של חנוכה

236 (ראה לקוטי תורה דרושי שמיני עצרת פח, ב. אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקסב, א. הובא ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים ה'תשמ"ג (סה"מ מלוקט ח"ב ע"י ריא ואילך).

237 וראה לקו"ש ח"י ע' 318 ד"ה וחותם. חט"ו ע' 372 1. ובארוכה – לקו"ש חכ"ה ע' 243 ואילך.

ובכ"מ, שחגיגת המזבח היתה רק ביום השמיני דחנוכה, שלא נגמר עד אז (והקריבו אז קרבנות במזבח. וזהו נוסף לזה שהיו טמאי מתים ולא יכלו להקריב קרבנות תודה על הנסים עד אז).

וראה להלן בהע"י שבו מאירים כל יגמה"ד.

238 וראה בארוכה לקוטי לוי"צ אגרות קודש ע' תיד ואילך (ל"א ניסן ה'צחר"ת, ל"ו שנה, ומקשר עם ל"ו נרות, עיי"ש בארוכה).

239 ע"פ המבואר בקבלה (פע"ח שער החנוכה פ"ד ד"ה מהחברים. ונת' בד"ה ברוך שעשה נסים שבאוה"ת שם. וראה גם תורת לוי"צ ע' שסא), שבו ימים הראשונים דחנוכה מאירים ז' מדות הראשונות ד"ג מדות הרחמים, וביום הח' – מזל נוצר עד נוקה, ובו כלולים כל י"ג מדה"ד. וראה גם לקו"ש ח"י שם ד"ה זאת. שיחת ש"פ מקץ תשל"ג.

240 ונשמט בשיחות קודש. ולאחרונה י"ל בתורת מנחם חע"ד ע' 292 ואילך (בשינויים קלים).

241 וראה לקוטי דיבורים ח"ד תשסג, א: אין פולין זאגט מען אז חנוכה איז דער גמר דגמר פון דער חתימה טובה. ובאגרות קודש ח"ד ע' קיב: פתגם המורגל בפולין. . . שגמר החתימה היא בחדש כסלו בימי חנוכה.

וראה גם בלקו"ת דרושים לשמע"צ (פח, ב), ונת' בד"ה ביום השמיני ה'תשמ"ו (ועיי"ש בהערה 33), ששמיני דחנוכה הוא כמו שמע"צ. וראה גם שיחת זאת חנוכה תשל"ח. תשל"ט. לקו"ש ח"כ ע' 395. שיחת ו' תשרי תשמ"ז (תורת מנחם ע' 67).

וידועה המליצה שב"ד כותבים שטר אדרכתא לתשעים יום, וזאת חנוכה הוא תשעים יום מר"ה.

242 ולהעיר משיחת זאת חנוכה, ג' טבת, תשמ"ט אחרי מנחה, ששמונת הנרות שהדליקו בביה"כ מאירים בפשטות גם את הלילה שלאח"ז.

בברכת המזון, אם אכל כזית לפני השקיעה²⁴³, וזאת בתנאי שעדיין לא קרא ק"ש²⁴⁴ או התפללו מעריב (באמצע הסעודה). ובקביעות שנה זו, הרוצה להמשיך בסעודה לאחר השקיעה²⁴⁵ פורס מפה לכסות החלות ומקדש על היין (ומברך בורא פרי הגפן רק אם לא שתה יין בסעודה), ואוכל לפחות כזית חלה. ובברכת המזון אומר "ועל הנסים" וגם "רצה והחליצנו". ואחר כך מתפלל ערבית של שבת.

ש"ק פרשת מקץ, ד' טבת

אסרו חג בשייכות לחנוכה – ראה בהערה²⁴⁶.

הלכתא למשיחא: י"א²⁴⁷ שלעת"ל כשיקדשו שוב ע"פ הראי', יעשו חנוכה במקומות רחוקים תשעה ימים מחמת ספיקא דיומא²⁴⁸.

הלכתא למשיחא: אין מביאים ביכורים אחר חנוכה, שהביכורים שביכרו אחר חנוכה הם חשובים משנה הבאה ויניחם עד אחר עצרת. והטעם לפי שנאמר "אשר תביא מארצך", שמביאים בכורים רק כל זמן שמצויים על פני ארץ, שעדיין לא כלו לחי' מן השדה. אבל אחר חנוכה כבר כלו מן השדה²⁴⁹.

בקביעות שנה זו (קביעות נדירה ביותר²⁵⁰), מפטירים ההפטורה לפרשת מקץ.

מנהג האשכנזים שאין השליח ציבור מכריז בשבת שקודם הצום ע"ד הצום הבעל"ט, יהפך לשמחה.

זמן צאת שבת קודש: 5:16.

יום ראשון, ה' טבת, "דידן נצח"

ביחזקאל²⁵¹: בעשירי בחמשה לחודש לגלותנו בא אלי הפליט מירושלים לאמר הוכתה העיר²⁵².

בשלשלת היחס שבהקדמת לוח היום יום: תשמ"ז. . ביום ה' טבת בו דידן נצח באופן גלוי לעיני

243) לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה, שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

244) ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כד' תשצג.

245) ועל הנשים להדליק נרות שבת ולהפסיק לאכול עד אחרי קידוש.

246) ראה שיחת ש"פ מקץ תשל"ג בטעם ע"פ נגלה שאין אסרו חג, ולאידך – "איני בטלן לעולם", וש"פ חסידות אדרבה כל ענין חנוכה – בכדי להמשיכו במשך כל השנה. ובשיחת מוצאי זאת חנוכה תשל"ה נת' ענין הגעגועים לחנוכה, ואף שאין אסרו חג, ולא נהוג להמשיך סעודה לתוך מוצאי חנוכה (ככפורים), אפשר ללמוד בעניני חנוכה, וכן להוסיף בנר מצוה ותורה אור, עיי"ש בארוכה. וראה שיחת זאת חנוכה תשמ"ט, שאף שלא קבעו אסרו חג (ויש לעיין ולפלפל בזה), כל הסמוך וקרוב יותר לחנוכה ניכרת ההשפעה יותר, ובפרט ביום הראשון שלאחרי חנוכה. וראה גם שיחת ש"פ מקץ תשמ"ג.

247) מנ"ח מצוה שא סק"ו. ועוד.

248) ולהעיר משיחת זאת חנוכה תשל"ח, שכוין שקס"ד שבתורה הוא ג"כ תורה, יש להמשיך בעניני זאת חנוכה למחרתו, מצד השקו"ט בספרים (וראה גם שיחת פורים תשי"ט) במה שאין עושים יו"ט שני של גלויות בחנוכה. ושם, שמחרת זאת חנוכה הוא בדוגמת שמחת תורה.

אבל ביחית שמח"ת תשמ"ט שלעת"ל לא יה' ספיקא דיומא כיון שיוכלו להדיע על קידוש החדש תיכף ומיד בכל המקומות (אלא, **בבשאר** יו"ט שנהוג בני"ב במשך ריבוי דורות בחוץ לארץ לעשות יו"ט שני, יש מקום לומר שימשיכו לנהוג כן גם לעת"ל, עיי"ש).

249) ויל"ע בסוף זמן הבאת ביכורים לעת"ל (ראה יחזקאל מו, ל. ועד"ז שם כ, מ), שהפירות מצויים על פני השדה גם אחרי חנוכה, שעתידיא אילנות שיוציאו פירות בכל יום (שבת ל, ב), וקיימים היעוד "ונגש חורש בקוצר" (עמוס ט, יד. וראה תו"כ בחקותי כו, ד. ולהעיר מסה"ש תנש"ח ע"ב ע' 743 הע' 70. שם ע' 809 הע' 131). גם צ"ב בדין חיוב בכורים בגדל ע"י נס. ואכ"מ.

250) רק פרשת ההפטרה בחנוכה, והיינו כשחנוכה מתחיל בערב שבת, והוא כשו"ה חל בשבת והיא שנה חסרה (שחשון וכסלו שניהם חסרים). ובפרטיות, בשנים שסימן קביעותן – זח"ב פשוטה וזח"ג מעוברת. ומחמת הנדירות, טעו בזה בכמה ספרים, שנתקשו בהצורך לסדר בחומשים הפטרה מיוחדת לפ' מקץ (מטעמים ערך תקנות יח. הכותב בקובץ תל תלפיות ש"ב גל' ז – ונדפס בספרו אמירה כדאי ס"פ מקץ. ועוד. וראה גם בסידור אוצר התפלות – בשמים ראש דיני חנוכה – כב, ב).

לביאור פרשת ההפטרה בפנימיות הענינים – ראה זח"ב (ספרא דצניעותא) קעח, ב. זח"ג ס. ב. ס' הליקוטים הארזי"ל יהושע ב. ל"ת להארזי"ל מלכים ג. ע"ח שער הקליפות (מוח) פב ופ"ד. עמה"מ שער טהירו עילאה (ה) פע"ב. שם שער קרית הארבע (יד) פקי"ב. רישא דז"א (טז) פל"ג. תורת חיים בראשית (לב, ג). לך לך (צ, א. א. צב, ב). מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ע' י. דרך חיים שער התפלה פנ"ח (סה, ד). תורת לוי"צ ע' תמא. שיחת ליל שמח"ת תשמ"ה. סה"ש תש"נ ח"ב ע' 594. ועוד.

251) לג, כא.

252) וראה ר"ה יח, א, שלרשב"י עשו יום שמועה כיום שריפה. ועיי"ש בטו"א. ונת' בלקו"ש חט"ו ע' 555 בהערות.

כל העמים בבית המשפט הפדרלי בנוגע לספרי וכתבי רבותינו נשיאנו שבספריית ליובאוויטש. בלוח כולל חב"ד ליום זה: הוא יום חג דין נצח. כ"ק אדמו"ר שליט"א הכריז על יום זה כיום סגולה ועת רצון לדורות. כן יצא בקריאה קדושה להוסיף ולהרחיב את ספריית אגודת חסידי חב"ד ליובאוויטש.

בימים אלו צריך להוסיף בלימוד התורה ביתר שאת וביתר עוז, שהרי נצחונם האמיתי של הספרים הוא בהוספה בלימוד התורה, כולל ובמיוחד לימוד ברבים, "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה".

הלימוד צריך להיות לכל לראש לימוד המביא לידי מעשה, בנגלה: לימוד ההלכות הצריכות (בספר הרמב"ם וכיוצא בזה), ובפנימיות התורה: בתורת החסידות, שעל ידה יכול להיות קיום מצוות יראה ואהבה בשלימות.

בכל בית פרטי של כל אחד ואחד מ ישראל צריכים להיות ספרי היסוד של יהדות (נוסף לחת"ת) כולל ובמיוחד ספרי הלכה בעניינים הנוגעים בחיי היום יום, בכדי לדעת את המעשה אשר יעשו.

בשנת תשמ"ט נתן הרבי דולר נוסף לכא"א, כהשתתפות בקניית ספרים חדשים או בתיקון ספרים ישנים. כמו כן עורר כמ"פ ע"כ שיעשו הנחה מיוחדת על כל ספרי הקודש, בכדי להקל על רכישת הספרים.

בשיחת ז' טבת תשנ"ב²⁵⁵: עס זיינען נאך אָבער פּאַראַן ספּרים וכתבי די פּון כ"ק מו"ח אדמו"ר און פּון זיין פּאטער דער רבי (מהורש"ב) נ"ע וועלכע געפינען זיך נאָך בשביל במדינה ההיא און האָבן זיך נאָך ניט אומגעקערט למקומם, אע"פּ וואָס אויך בנוגע צו זיי איז שוין געווען פּקודת המלכות אויך פּון אוה"ע אַז מ'זאל זיי באפּרייען. [ובר"ד משיחה הנ"ל²⁵⁴: ישנו גוי שנטפל לדבר ("ס'איז דא א גוי וואס פארטשעפעט זיך מיט דעם") ויש יהודי שנטפל לזה, ואוי להם ואבוי להם!... אלא שבשבת רוצים לדבר אך ורק אודות דברים טובים ורצויים]... וואָס קען יעדערער טאָן בפּועל צו מזרו זיין דעם פּדיון והשבה פּון די ספּרים וכתבים? איז דער ענטפּער אַ פּשוט'ער: דורך דעם וואָס יעדערער און יעדערער, אנשים נשים וטף, וועט טאָן אַן ענין דוגמתו – דורך אַרײַנברענגען באַ זיך אין שטוב און אין ספּרי' וכיו"ב, נייע ספּרי (וכתבי) קודש בדברי תורה, בהוספה אויף די ספּרים וואָס ער האָט פּון פּריער אין זיין "בית מלא ספּרים". [ועיי"ש עוד הוראות בקשר לזה].

יום שלישי, ז' טבת

בשיעור חומש היומי מסיימים בפסוק (מה, כז) ותחי רוח יעקב אביהם²⁵⁵.

ערבית: קידוש לבנה בבגדים נאים וחשובים. [על פי הקבלה אין לקדש הלבנה עד אחר ז' ימים למולד²⁵⁶].

(253) סה"ש תשנ"ב ע' 226 ואילך.

(254) שיחות קודש תשנ"ב ע' 407.

(255) וראה שיחת ה' טבת תשמ"ז. וראה לקמן יום ש"ק פרשת ויגש.

(256) וראה ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 68. וש"נ. בנוגע לחשבון ז' ימים – ראה בהנסמן בהגהות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לסידור תורה אור, ובספרים שנשמנו בהגהות כ"ק אד"ש לשער הכולל. וראה ג"כ בשיחת ה' אדר"ד תשמ"ו.

[ולהעיר, בנוגע ההמתנה למוצאי שבת, הנה ברמ"א שם – והובא בשיחת ש"פ נח תשנ"ב (סה"ש תשנ"ב ח"א ע' 68) – שאין להמתין למוצ"ש באם הוא אחר יו"ד לחודש. [ולכא' הכוונה, מילתא בטעמא, יו"ד למולד ולא לחודש. וכ"ה להדיא ביוסף אומן יחפא סתע"ב. ולהעיר שבמג"א שם ב' אופנים בדבר: שאין להמתין רק אם מוצ"ש אור ל"א (ואולי – רק כשהוא אור ל"ב, עיי"ש), או אפי' כשמוצ"ש אור ליו"ד. אבל למסקנא הכוונה דוקא באופן שמוצ"ש אור ל"א. וכן מוכח מל' הלבוש שם ס"ד. וכ"נ גם מד' הט"ז סק"ג. וכ"פ במשנ"ב שם סק"ו. אבל ראה חיי"א כלל ק"ח ס"ד. ובסה"ש שם בהע' 120 מ' קצת שמפרש שרק באופן שמוצ"ש אור ל"ב בחודש (כבקיעות שנה הנ"ל) אין להמתין (וכתחילת דברי המג"א). ויל"ד. אולם, בסו"ד המג"א משמע, שבלא"ה לדין לפס"ד הרמ"א (שם ס"ג, שכן נוהגין לכתחילה עכ"פ) אי"ז תלוי בימי החודש כלל, וצריך לחשב שבמוצ"ש ישארו עוד ה' לילות עד חצי כ"ט י"ב תשצ"ג מהמולד. וכ"ה גם במשנ"ב שם. ואולי כיון שלדין נוהגים להקל בדיעבד עכ"פ כדעת המחבר, א"צ להחמיר כולי האי בנוגע ההמתנה למוצ"ש]. ויתכן שבמקומות חמים יובשים (ובקיץ) לית לן בה. [וכ"ה בר"ד משיחה הנ"ל. והכי איכא למשמע משו"ת נוב"י או"ח סוס"י מא, עיי"ש.ה. ובסה"ש הנ"ל, שבנוגע לפועל, "במקום שיש שאלה וספק יעשו כהוראת רב מורה-הוראה שעל אתר"].

יום רביעי, ח' טבת

בח' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והחושך בא לעולם שלשת ימים²⁵⁷. והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל²⁵⁸ – נת' בכ"מ בשיחות קודש²⁵⁹.
היום הגיע אדה"ז לכפר פיענא²⁶⁰, לפני הסתלקותו (תקע"ג).
יום הסתלקות הרבנית הצדקנית מרת חי' מושקא נ"ע זי"ע, זוגתו של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק נ"ע (תרכ"א), ומנו"כ בליובאוויטש.

יום חמישי, ט' טבת

ט' טבת הוא מהימים "שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם", "ולא נודע איזה היא הצרה שאירע בו"²⁶¹. אבל, כבר פירשו שבאותו יום מת עזרא הסופר. ובמפרשי מגילת תענית הובאו עוד ענינים שאירעו באותו יום²⁶².

ליל ששי, אור לעשרה בטבת, יהפך לשמחה

בכמה שיחות נזכר אודות ההכנה ליו"ד שבת, החל מעשרה בטבת, "שלשים יום לפני החג"²⁶³.

בשיחת ליל עשרה בטבת תשנ"ב (ספר השיחות): **בליל** עשרה בטבת – שכבר התחיל יום העשירי בטבת שמתחיל בערב ("ויהי ערב ויהי בוקר"), ואעפ"כ לא התחיל **הצום** דעשירי בטבת עד עלות השחר. . מודגשת ביותר ה**נתינת כח** ("עת רצון") לנצל את הזמן **לעבודת התשובה** שמביאה את הגאולה, שע"ז יתבטל הצום דעשירי בטבת עוד לפני התחלתו. [ובר"ד משיחה הנ"ל: שמנצלים את הזמן הנותר עד הצום לעשיית תשובה. . שעד עלות השחר (ואפילו עד להתחלת הזמן שלפני-זה, כהזירות להתחיל להתענות עוד קודם עלות השחר) נותרו עוד כמה שעות – הרי זה **ריבוי זמן לעשות תשובה**!].

כל תענית שאוכלים בו בלילה הרי זה אוכל ושותה עד שיעלה עמוד השחר²⁶⁴. והוא שלא ישן שינת קבע. אבל אם ישן שינת קבע אינו חוזר ואוכל ולא שותה, אלא אם כן התנה לאכול או לשתות. והרגיל לשתות בלילה אחר השינה מותר לשתות בלא תנאי. ומכל מקום, תוך חצי שעה לעלות השחר²⁶⁵ אסור להתחיל לאכול סעודת קבע, אבל טעימה בעלמא (אכילת פירות וירקות ושתית משקה שאינו משכר אפילו הרבה, ואכילת מזונות כביצה ולא יותר) מותרת.

יום ועש"ק פרשת ויגש, עשרה בטבת, יהפך לשמחה

היום הוא תענית ציבור, יום האסור באכילה ושת'י, לפי שבו סמך מלך בבל על ירושלים.

בשיחת עשרה בטבת תשמ"ט: יש לומר אז אויך בזמן הזה איז דא א חומרא אין דעם תענית פון עשרה בטבת לגבי די אנדערע צומות – ווען עשרה בטבת איז חל בערב שבת, איז מען דעמולט משלים דעם תענית ביז צאת הכוכבים (אפילו אויב מ'האט מתפלל געווען תפלת ערבית של שבת מבעוד יום) אפילו לפי הדיעה אז ביי אנדערע תעניות טאר מען ניט פאסטן בערב שבת נאך מעריב.

(257) מגילת תענית בסופה. הובא בשו"ע או"ח סי' תקפ.

(258) מס' סופרים פ"א ה"ז.

(259) ראה לקוטי שיחות חלק כד בתחלתו. ובשיחת ש"פ מקץ תשנ"ב (בספר השיחות).

(260) בכמה שיחות ואג"ק נק' פיענא.

(261) מגילת תענית והובא בשו"ע שם.

(262) ונתבאר בשיחת ש"פ ויגש, ט' טבת תשמ"ט (בספר השיחות במקומו).

(263) וראה גם ספר השיחות תשמ"ז ע' 243 ואילך.

(264) ראה להלן ביום בהערה.

(265) להעיר שבשו"ת בצה"ח ח"ג ס"ב סק"ו ר"ל בדא"פ בדעת אדה"ז בסיודורו (סדר ספה"ע) שלילה שלפני התענית קיל טפי, ומותר לאכול עד עלוה"ש ממש, דל"ג שמה ימשך. אבל, נוסף לזה שכ' כן רק מסברא ואין לזה שום מקור, והו"ע הרגיש שהוא דוחק (אף שהביאו עוה"פ ב"סו"ד, במסקנת הדברים, ושוב בדא"פ), ומסתבר לומר דל"פ רבנן – יל"פ בפשי' דבסידור שם מיירי בטעימה בעלמא, ולא נחית לפרט, מדלא קאי דיניי ק"ש ותפלה. זו"פ.

ובלקוטי שיחות (באופן אחר קצת): ולהעיר, שגם לפי ההלכה ש"כ ד' צומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחין" – ישנה חומרא בעשרה בטבת לגבי שאר הצומות, שרק הוא אפשר לחול בערב שבת (קביעות שנה זו), ואז משלימין עד צאת הכוכבים גם אם התפלל תפלת ערבית של שבת מבע"י.

מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בימים שאירעו צרות לאבותינו ותכלית התענית כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה²⁶⁶. וכתבו הפוסקים, שלכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים לפשפש במעשיו ולשוב מהן, כי אין העיקר התענית, ואין התענית אלא הכנה לתשובה²⁶⁷. ולכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטיול ובדברים בטלים תפסו הטפל והניחו העיקר. ומכל מקום אין לפטור עצמו בתשובה לבד כי ימים אלו הם מצות עשה מדברי הנביאים להתענות בהם²⁶⁸.

כתב הרמב"ם כל השרוי בתענית וכו' לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב אלא דואג ואונן כענין שנאמר מה יתאוונן אדם חי גבר על חטאיו. וכתב השל"ה: ומי שאינו עושה כן לא עלה בידו אלא העינוי שמענה את עצמו, כי ענין התענית הוא להכניע את החומר ולהגביר את כח השכלי ולהיות מדוגמת עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתיה רק הניין מזוי שכינה, כן יתנהג גם כן להיות כל היום דבוק בו יתברך בתשובה תפילה וצדקה ותלמוד תורה כנגד כולם²⁶⁹.

חולים פטורים מלהתענות וכן מעוברות ומניקות המצטערות.

266 וראה שו"ת חת"ס או"ח סר"ח שכתב לדייק מל' הרמב"ם תעניות פ"ה ה"א "כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה" שד' צומות נקבעו על התשובה ולא לאבל. וכתב שם, שלכן נהגו לומר ידיו וסליחות. וכדברי הרמב"ם, כ"ה מפורש יותר במאירי ברכות ו, ב: שהתעניות כולם נתקנו מפני התשובה. אבל ראה בר"ן תענית ט, א דפי' הר"ף, הובא בתויו"ט תענית פ"ד מ"א, שנקבעו לאבל ולא לתפלה. וראה שם בר"ן ז, א. וכו"מ קצת בריטב"א מגילה ה, א ד"ה אבל. שם תענית י, א. ובמאירי פסחים נד, ב לגבי ת"ב (אבל לכאן קאי בכל ד' צומות): אינו אלא לזכר אבל. ומה שחייב להתענות – היינו מחמת צער להרגיש העינוי. ומצינו כע"ז באבילות, כתענית ביום שמת אביו או רבו, וכן התענה דוד כשמתו שאול ויונתן בנו, וכן היו מתענים ביום מיתת החכמים (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז, הובא בטור יו"ד סע"ח). אמנם, גם אם נקבעו רק לאבל, הרי המתאבל ג"כ צריך לפשפש במעשיו ולחזור בתשובה (ראה רמב"ם אבל פ"ג ה"ב). ולהעיר מרמב"ם תפלה פ"ג ה"ח שבשאר תעניות קורין ברכות וקללות כדי שישבו, משא"כ בד' צומות. ובשו"ת הצ"צ או"ח ס' קי (במהדו"ח) הביא ד' הרמב"ם הג"ל, וסמך לה מש"כ בר"ן כ"ל. ועלה כתב שחובת קריה"ת בד' צומות היא לפי ש"חייב לזכור האבל והחורבן כו' וכמ"ש הגד להם את הבית ויכלמו מעונותיהם כו'", ונמצא שג"ז משום תשובה. ובפשטות, שכל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו החריבו לפי שלא עשה תשובה (מדרש תהלים עה"פ ק"ז, ז. וילקוט שמעוני שם רמז תתפז). וראה שעדים מצויינים בהלכה לאאזמור"ר ס' קא סק"ב, שכתב שלכן תקנו סליחות ויודיו (וכבר הקדמוני בענין זה בשו"ת חת"ם כ"ל) וזעקת י"ג מדות בשעת קריאת ויחל. והביא מש"כ בערוה"ש סתקס"ו ס"ג שמה"ט מפטירים דרשו במנחה לעורר לתשובה, לפי שבת"צ מתודים בסוף היום.

וראה בארוכה לקו"ש ח"ג ע' 159 ואילך, שיש בתעניות אלו שני העניינים, שהחפצא הדיוט הוא בעצם יום רצון לה"ה גם ללא פעולת האדם (ראה שם ח"ג 40), אבל היותו יום רצון מתגלה ע"י הצום והנהגות התענית שביים זה, וכן שהדרך להרגיש ולצלל מעלת היום היא ע"י עינוי הגוף שזה מעורר את האדם לתשובה.

267 ובחיבור התשובה למאירי: כי ענין התענית אינו מכוון לעצמו אבל הכוונה בו היותו הערה לתשובה ומעשים טובים וכשאין התענית בזה האופן אינו תענית. וראה ראשית חכמה שער התשובה פ"ד. ועוד.

268 וראה שם פלא יועץ ערך תענית, שמאחר שהתענית דוגמת הקרבן צריך לצרף עמו התשובה כמו שצריך עם הקרבן, שבלא תשובה עליו נאמר זבח רשעים תועבה. [וראה תולעת יעקב בסוד עש"ת].

וממשיך: ואפשר שבתענית אם לא עשה שום דבר מדרכי התשובה יקבל שכר טוב בעמלו ועושה פרי למעלה וכפרה עושה בחסדי האל ית"ש כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, אבל עיקר התענית הוא כדי שיכניע לבבו הערל ויפשפש במעשיו וכו' וישבו אל ה' וירחמהו, ובפרט בתענית צבור כבר כתב הרמב"ם (בנראה הכוונה לתעניות פ"א ה"ה) כי מה יתן ומה יוסיף להתענות על צרות שעברו מאי דהוה הוא אלא עיקר התענית הוא כדי שיתן לב שהצרות באו בעונות אבותינו ועדיין אבותינו עדיין לא נשענו וכו' וישענו וכו' וישענו וכו' וירחמנו.

269 ושם: וקל וחומר שיהיה סר מרע להרחיק מעליו כל נדנדו בעירה וכל מדה מגונה, ובפרט ישמור מהכעס שהוא הפגם הגדול שבעולם, כי הכעס הוא אל זר והוא בא קצת בטבע למי שהוא ריקן מאכילה ושתייה, על כן יגבור על הכעס.

[ומקרא מפורש הוא ישעיל נח, ת: הן לריב ומצה תצמו וגו'. וכן הובא בראשית חכמה שער התשובה פ"ד (ועוד) בשם ס' הישר לר"ת (ולפינו לא נמצא). ובספר חסידים סתרי"ז (הובא בר"ח שם): כשאדם מתענה ישמור עצמו שלא יהי' כעסו בו ביום כי כשהאדם רעב הוא כעסו ואם יכעוס מוטב לא שלא יתענה ויהי' שבע וטוב לבריות שלא יתקוטט. ובפלא יועץ שם: וצריך לזיזה ביום התענית מכל ממשול והרהור עון שלא יבא כטובל ושרץ בידו או כנוטע אילנות ומצד אחר מקצץ בניטעיות וביותר צריך לזיזה מן הכעס שביים התענית הוא מועדת מאד לבעוס על עילה כל הדוא ומאחר שהכעוס הרי הוא כע"ז נמצא שההפסד גדול על השבח וההעדד טוב מציאות הרע אם לריב ומצה יצום לכן יתגבר מאד ויעמוד על המשמר לכל יגע לריק].

ועוד שם: גם לא ישיח שום שיחה בטילה, רק כל מגמתו תהיה על דבקו בהשם יתברך ואף אם יהיה לו איזה משא ומתן ביום יאה באמונה ובנחת וימחר לחזור לדבקו.

ועוד שם בשל"ה: גם אחר התענית לא ירבה בענויין, וביים התענית לא ידבר מענין אכילה הלילה באם אפשר לו – דהיינו שיש לו אשה המכנת לו מאכל – לא יתפעל לחקור מה יאכל בלילה, כי היום שמתענה בו הוא קדוש מדוגמת עולם הבא שאין בו אכילה ושתייה.

חתן וכלה בשבעת ימי המשתה, מתענים.

בעל ברית משלים תעניתו ונותנין הכוס לתינוק לשנות והסעודה עושין בלילה.

גם מי שפטור מלהתענות, לא יאכל מעדנים רק יאכל מה שצריך לקיום נפשו.

הצום מתחיל מעלות השחר (לחשבון 16.1 מעלות בשעה 5:48).

הנוסע ממקום למקום צריך להמתין ולהתענות עד צאת הכוכבים במקום שנמצא באותו זמן²⁷⁰.

הלכתא למשיחא: כל הצומות עתידין ליבטל לימות המשיח, ולא עוד אלא שהם עתידים להיות יום טוב וימי ששון ושמחה²⁷¹.

ובלקוטי שיחות: "מכיון שעשרה בטבת הוא ההתחלה והסיבה דכל הצומות, הרי כאשר מהפכים אותו ליום טוב, מתהפכים בדרך ממילא כל שאר הצומות ל"ימים טובים וימי ששון ושמחה".

בשולחן ערוך (סוף הלכות תענית)²⁷²: ולעתיד לבוא יהפכם ה' לששון ולשמחה. ונתבאר בלקוטי שיחות²⁷³, שלכן הובא בשו"ע להלכה בזמן הזה, שנוגע למעשה באופן התענית, שהתשובה ביום התענית היא באופן כזה שפועלת (עד) שהצום יהפך "לששון ולשמחה".

מנהג ישראל להרבות בצדקה²⁷⁴ ביום התענית. נוהגין לשער מה שהיה אוכל ביום התענית, ליתן לעניים בערב²⁷⁵. אמרו רז"ל אגרא דתעניתא צדקתא.

270 באם מרגיש חולשה יתירה וקשה עליו התענית, יש מקום להקל לגמור את הצום לאחר שכבר לילה במקום שיצא משם. וראה שו"ת באתרא דרב סי' ט"ז מה (אפי' לגבי ת"ב). וש"ג.

271 רמב"ם סוף הלכות תענית – נתבאר בלקוטי שיחות חלק טו ע' 412. ושם, גם ע"ד השייכות לעשרה בטבת במיוחד.

ומעלתם תהי' גדולה יותר מכל המועדים שבוה"ז, שהרי המועדים שבוה"ז יבטלו לעת"ל, וגם נעלים יותר מימי הפורים שלא יבטלו לעת"ל – שה"ש תנשא" ח"ב ע' 686. וראה גם שיחת ש"פ פינחס תשמ"א (תורת מנחם ח"ד ע' 99 ה' 17). סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 530. תשמ"ט ח"א ע' 139. שם ע' 167. ובכ"מ.

ע"ד חיוב סעודה לעת"ל (ולא רק איסור הספד ותענית כפיפירשי" ר"ה יח, ב ד"ה יהיו לששון ולשמחה. ולהעיר מהשק"ט בסעודות תנוכה אם הם סעודת מצוה): ראה מג"א סי' תקכ"ב סק"א (בנוגע לזמן בית שני, ושלכן מרובים בסעודה הראשונה בעת"ל לזכרון שיהפך במהרה בימינו לששון ולשמחה. וראה סידור יעב"ץ דיני ביהמ"צ שער שלכת אשנב ג סק"א. ובכ"מ שמה"ט נהגו לעשות סיום במצואי ת"ב, ובתשעת הימים בכלל – ראה דברי תורה (מונקאטש) תנינא ספ"ב. שלחן מלכים (לנדא) פתיחה להל' תפלין שלום ואמת סקט"ו – רס"ג, א. נחל איכול על ס' האיכול ח"ב ה' ת"ב ע' 18 (דמחוייב בסעודה דאיתקש למועד כר"ח. אמנם, בר"ח אי בעי לא אכיל פת). שיחת ב' עשרה בטבת תשמ"ב (דששון ושמחה קאי על סעודת יו"ט בבשר ויו"ן). שיחת יום ב' דר"ה תשנ"ב (סעודה גדולה ביותר כסעודת שלמה בשעתו).

ע"ד איסור מלאכה (שבלשון הפסוק "מועדים טובים", והרי ר"ח איקרי מועד ולא איקדיש בעשיית מלאכה. אבל בתוספתא סוף תענית, וכן ברמב"ם, יו"ט, ובכמה מקומות יו"ט"ו היינו גם איסור מלאכה, ראה מגילה ה, ב (וידוע שכ"כ להוכיח נתן העזתי שר"י). וכ"ה בלשון הרמב"ם בכל מקום. אלא, ש"ר"ט"ו שבמג"ת הוא רק לענין הספד ותענית): הנה, בפירשי" ר"ה יח שם משמע קצת שאין איסור מלאכה (אבל שם קאי רק בפי' "ששון ושמחה"). וכ"ה בט"א שם (ד"ה בזמן) בפשטות (לגבי זמן הבית. וראה גם הגהות חשק שלמה תענית פ"א מ"ד ד"ה וכשהי' שו"ת בנין שלמה ח"ב ענינים שונים ס"ח). וכן מוכרח בשו"ת מהרש"ל סס"ד, שכשיבנה ביהמ"ק יקריבו תודה גם בת"ב. אבל ראה בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סרע"ג בהגהות לשו"ע או"ח סי' תקפ (בשם הר"י איידליץ) שאסור במלאכה כבחוה"מ, עיי"ש. וראה דרשות חת"ס ח"א דרוש ל' טבת תקע"ד (פג, א – ד"ה כתיב). וכ"ה בתורת משה תנינא ס"פ יוניש) בדרך אפשר (מטעם אחר, ע"פ המדרש "למועדים טובים כנגד מלאכת שבת"). שם דרוש לח' טבת תקפ"ט (פט, א ד"ה כתיב). וראה שו"ת עמק התשובה ח"ה בפתחה (ע' לא (מד"ע)).

קרבנות: בסה"ש תנשא" ח"ב ע' 694 נזכר בין הדברים ע"ד קרבנות המועדים, כולל ימים אלו שיהפכו לששון ולשמחה ולמועדים טובים. ואולי הכוונה (נוסף לקרבנות מצד חנוכת ביהמ"ק – ראה עזרא ח, לג ואילך שהקריבו בכל יום, גם בת"ב) לקרבנות נדבה, שלמים ותודה (ראה שו"ת מהרש"ל סס"ד. מג"א (ושו"ע אדה"ז) סנ"א סק"א (ס"א). ולהעיר שבשו"ת מהרש"ל כתב רק בנוגע לעת"ל, ובמג"א שינה וכתב בל' עבר שהי' יו"ט בזמן המקדש, ואדה"ז השמיט ד"ז וכתב רק שהקריבו תודה ותו לא. גם לא נחית לבאר אם הכוונה בזמן בית ראשון או ב"ש. ולכאורה קאי בזמן ב"ר, ומה"ט לא כתב שהי' יו"ט). ולהעיר גם מקרבן עצים בת"ב (תוספתא בכורים פ"ב, ח. וראה ניצוצי אור (מרגליות), מגילה ה, א), וכן בת"ב נדחה, בעשירי באב (תענית פ"ד מ"ה. תענית י"א. וראה שו"ת חת"ס או"ח סי' קצו. הנספח בשו"ת יב"א ח"א סל"ד סק"ג). [להעיר מהפכו – שקו"ט בנוגע הקרבת קרבנות יו"ב בזמן חנוכת ביהמ"ק בימי שלמה כשאלו ושטו – ראה לקו"ש ח"ה ע' 56 הע' 42].

כשמישיח בא באמצע התענית: וראה בסה"ש תנשא" ח"ב ע' 832 (תוכן משיחת צו"ר תנש"א) בנוגע לנתינת כח לדחיית הצום לגמרי בימות המשיח, ששקום לשקו"ט בנוגע לתענית דרבנן אם משיח בא באמצע היום אם צריך להשלים התענית. וראה גם שם ח"א ע' 26 הערה 105 (שיחה ה"ל).

272 ועד"ז בטור שם (בשינויים). ונתבאר בלקו"ש חט"ו שם ע' 414 הע' 19).

273 חט"ו שם ע' 416. וראה שם הע' 38.

274 צדקה זו – לא מכספי מעשר.

275 ראה בפירשי" ברכות ג, ב ד"ה אגרא דתעניתא שנותנין צדקה לערב. ומשמעות רשי' שבערב אחרי שהתענו העניים היא להם מה

אין שוטפים את הפה ביום התענית²⁷⁶.

שכח ואכל מחוייב להשלים התענית. ואינו צריך להתענות יום אחר, אם לא שכונתו לשם כפרה. ויכול לומר עננו בנוסח: עננו ביום צום התענית זה. ואם אכל פחות משיעור כותבת בכדי אכילת פרס או שתה פחות מרביעיית לא נעקר התענית ממנו ויאמר עננו כרגיל.

אכל ככותבת או שתה מלא לוגמיו לא יעלה לתורה לכתחילה²⁷⁷. אמירת הסליחות בתוך סדר התפילה.

סדר התפלה לשחרית

בשחרית: רק הש"ץ אומר עננו²⁷⁸, בחזרת הש"ץ, בין ברכת גאל ישראל לברכת רפאנו. [וכן אומרו במנחה, כדלקמן]. שכח, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

לאחרי חזרת הש"ץ, תחנון, נפילת אפים, סליחות (מתחילים מ"כי עם ה' החסד" ומשמיטים הוידוי – "אשמנו"), אבינו מלכנו הארוך, ואנחנו לא נדע, חצי קדיש²⁷⁹. מוציאין ס"ת וקורין ג' גברי בפרשת ויחל משה²⁸⁰.

בנוגע לאמירת וידוי תחנון סליחות ואבינו מלכנו כשיש ברית וחתן וכדומה, המנהג בבית חיינו²⁸¹, שהקהל (מש"א"כ החתן ובעל ברית) אומרים סליחות אבל משמיטים וידוי, תחנון, ואבינו מלכנו²⁸².

סדר התפלה למנחה

יש להקדים תפלת מנחה שיהא קודם בין השמשות (היינו, לסיימה קודם שקיעת החמה). והיינו, שנוסף לזה שראוי להקדים להתפלל לפני השקיעה גם בשאר ימים, הנה, ביום תענית בפרט, ובמיוחד כשחל בערב שבת קודש, נכון להקדים מחמת כמה טעמים וחששות. בדיעבד, אם נתאחר בתפלתו, אפשר לקרוא בתורה ולהפטיר ולהתפלל מנחה גם בין השמשות²⁸³.

לאכול. וראה של"ה מס' תענית נר מצוה. א"ר תקס"ו סק"ב. משנ"ב שם סק"ב. כה"ח סקט"ו (נסמן בלקו"ש כה' ע' 446 הע' 45. שם ע' 470 הע' 85). אבל ל"ל בכוונתם שנתנים לקראת ערב. וכ"ה בתוס' מגילה כא, א ד"ה ואין מפטירין, וראה גם במטה משה סתש"ה, הובא בא"ר משנ"ב וכ"ה"ח שם, ליתן צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ושמשו"ה נכון להפטיר דרשו בערב אחרי שעושים צדקה. ואכתי ל"ל, שברש"י מירי שחילקו מזון לעניים במוצאי התענית, ולכן נותנים אז בערב. וכ"מ בשבחה"ל סר"פ.

איברא שברש"י סנהדרין לה, א ד"ה כל תענית – ונסמן בהגהות הגר"י פיק במסורת הש"ס ברכות שם – משמע שנתנו ליל התענית, לפני התענית (וביד ר"ה שם סתם וכתב "ביום התענית"). ודוחק לומר שבליל תענית הכוונה במוצאו (אף שכ"מ קצת במאירי שם). ואולי תרוויהו איתגהו. וכ"ה בשמחת הרגל להחיד"א לימוד ג (כא, א) שצריך ליתן לפני התענית ולאחרי.

276) מי שיש לו צורך מיוחד, כגון שסובל מריח הפה וכדומה, ישטוף פיו בדבר מר (כמ"פ"ה וכדומה) ויכפוף ראשו שלא יבלע. וראה שו"ת באתרא דרב סי' א'תתקפח.

277) שו"ת באתרא דרב סי' כט"ז.

278) באם אין עשרה מתענים – אומר הש"ץ עננו בברכה בפני עצמה אם יש בבית הכנסת אף רק ג' מתענים. ועל כל פנים כשיש עוד שבעה שאכלו פחות מרביעור. וראה בארוכה בהערה להלן דיני קריה"ת.

אם הש"ץ עצמו אינו מתענה, – אע"פ שלכתחילה אין לא להיות ש"ץ (אפילו אם הוא אבל ר"ל), בדיעבד אם עבר או אם אין ש"ץ אחר – אומר עננו בשומע תפילה ובנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (מג"א תקסו, סק"ז).

279) א"א א"ל אך אפים (רק בימי שני וחמישי). וראה שו"ת באתרא דרב סי' ז'תרפב.

280) באם אין עשרה מתענים – אפשר לקרוא ויחל אם יש בביהכ"נ אף רק ג' מתענים.

אלא ש"א כששאינן מתענין שלא מחמת חולי אין להקל, וכדמוכח בשו"ת קול גדול למהר"ם חביב ס"ד דמיירי רק באיני – שו"ת שערי צדק (פאנעט) סי' קיט. פרי השדה ח"ג סי' קסח סק"ב. שם סי' קעט. זכרון יהודה שם. אפרקטא דעניא ח"א סע"ד ד"ה א"כ. בארות אברהם אר"ח סל"ו. וגם בשו"ת צ"צ במהד"ח אר"ח סי' קיא מיירי באיני (וכן בפס"ד שלו סי' תקסו. אבל שם ל"ל דנקטי' לדוגמא בעלמא). ועוד להעיר שבכ"מ כתבו רק כשיש עשרה מתענים בעיר, ונוגע לשלוחים הנמצאים בערים רחוקות.

אלא, שבזמננו כשאינם מתענים מחמת העדר הידיעה, כאנוסים דמי, וכתינוקות שנשבו. ובה"ל מיירי כשפורשים מדרכי צבור בשאט נפש. ועוד, שרובם ככולם של הסבורות שהובאו בשו"ת הצ"צ שייכים גם בכגון דא.

281) היו בזה כו"כ הוראות במשך השנים. ואכ"מ. בפועל, המנהג כפנים.

282) באופן כזה אין מדלגים כלל בסדר הסליחות. והיינו שמתחיל מסלח לנו, ואומר א"ל אך אפים, ויעבור, סלח לנו, וממשיך בסדר הסליחות ללא דילוגים, כולל אמירת הוידוי ("אשמנו") שבסדר הסליחות כדרכו. [ודי בזה במה שמניחים מקצת – והיינו מה שמדלג בסדר התפלה על תחנון – מחמת החתן ומילה].

283) ובאחרונים כתבו להסתפק בנוגע תפלת עננו כשחל בע"ש אחרי כניסת השבת (ראה שו"ת דברי יהושע י"ד ס"ג. ועוד). אבל לענין אמירת הש"ץ א"א ברכנו אפשר לאומרה בין השמשות. (ראה שו"ע אדה"ז סתרי"ג ס"ח, אפי' בנוגע לנ"ב, שצ"ל קודם צאה"כ. ומשמע שביה"ש מותר. וכש"כ בנוגע אמירת אר"ו וכו', עיי"ש. [צע"ק בסיום הסעיף: מבעוד יום. גם יל"ע אם בסידורו (שחזר בו בכמה דברים בענין בין השמשות) ס"ל נמי הכי].

קוראים בתורה ומפטירים דרשו בתפילת מנחה כבכל תענית ציבור.

סדר התפלה: הודו, פתח אליהו (בקביעות שנה זו), וידבר, אשרי, חצי קדיש, ויהי בנסוע, קריאת התורה ("ויחל משה"), הפטורה ("דרשו") וברכותי, יהללו, חצי קדיש, שמונה עשרה ("עננו"), חזרת הש"ץ, קדיש תתקבל, עלינו, קדיש יתום. ואין אומרים תחנון ואבינו מלכנו הארוך בקביעות שנה זו.

בתפילת העמידה אומרים כולם "עננו" בברכת "שמע קולנו". שכח היחיד ולא אמר, ראה בטבלא שבסוף הלוח.

בחזרת הש"ץ אומר הש"ץ "עננו" בין "גואל" (ברכת "גואל ישראל") ל"רופא" (ברכת "רפאנו"), וברכת כהנים ("אלקינו ואלקי אבותינו") לפני שים שלום.

הלכתא למשיחא: בר"ד משיחת ח"י תמוז (תענית י"ז בתמוז נדחה) תנש"א, שיום זה יכול להיות יום שכן דוד בא, ובמילא יאמרו בתפלת המנחה לא בנוסח דיום התענית אלא ענינים של שמחה, שבברכת "שמע קולנו" מותר להוסיף כמה ענינים.

בר"ד הנ"ל, שכשיבוא משיח צדקנו היום יחסכו לקרוא בתורה במנחה²⁸⁴.

דברי כבושין אחר מנחה²⁸⁵. וגם בקביעות כזו.

בשיחת עשרה בטבת תשד"מ (כקביעות שנה זו): דובר כמ"פ אודות "מנהג ישראל" שביום התענית לאחר תפלת מנחה . . יאמרו "דברי כבושין" כדי לעורר לתשובה. אמנם, בנוגע ליום התענית דעשרה בטבת שחל בערב שבת, יש מקום לשקוט בקשר למנהג זה, כי: (א) בערב שבת לאחרי חצות היום טרודים ביותר בהכנות לקראת יום השבת, וע"פ התורה יש לרוץ כדי להספיק את כל ההכנות לקראת שבת . . כך שלכאורה, אין פנאי לאמירת "דברי כבושין". (ב) מכיון ששבת "אין עצב בה", מובן, שגם הכניסה לשבת, ולפנ"ז – ההכנות לשבת, צריכים להיות מתוך שמחה, ועפ"ז: בנוגע לעצם ענין הצום – הרי ישנו חיוב ע"פ שו"ע להתענות (ולהשלים) גם כאשר עשרה בטבת חל בערב שבת, אבל בנוגע לאמירת "דברי כבושין" – הרי מכיון שאין זה אלא מנהג בלבד, יש מקום לספק האם מנהג זה הוא בתקפו בתענית שחל בערב שבת. ויש להוסיף בזה, שהקביעות דיום התענית מסוג זה (ד' צומות) בערב שבת . . הוא דבר בלתי רגיל כלל . . ומכיון שכן, יש מקום לומר שתוקף המנהג אינו שייך במקרה בלתי רגיל זה. . כידוע שבדבר בלתי רגיל לא שייך התוקף דמנהג כו'. אבל אעפ"כ, ישנה עצה פשוטה לקיים מנהג זה גם בעשרה בטבת שחל בערב שבת, כדלקמן. עיקר ענין הצום הוא – "יום רצון לה'" . . ומובן, שתוכן הענין ד"יום רצון לה'" הוא ענין של שמחה. ועוד: ענין התענית הוא – "מדרכי התשובה" . . והרי שלימות ענין התשובה – תשובה עילאה – היא בשמחה רבה . . ועפ"ז – הרי הדיבור אודות עניני הצום ("דברי כבושין") יכול להיות בענינים של שמחה – "יום רצון לה'", תשובה עילאה, וכיו"ב. כך שאין זה בסתירה לענין ד"אין עצב בה". זאת ועוד: אפי' העינוי שבתענית, וכן החלק ד"דברי כבושין" הקשור עם דברי מוסר (על דברים בלתי-רצויים), שאינם עניני שמחה, גם הם מהווים הכנה לשלימות השמחה דיום השבת – ע"פ המבואר באגה"ת (פ"י) שבתור והקדמה לתשובה עילאה צריך להיות הענין דתשובה תתאה, היינו שהענין דתשובה תתאה מוסיף שלימות בענין (ושמחה) דתשובה עילאה . . ונמצא, שגם הענין ד"דברי כבושין" כפשוטו (עניני מוסר כו') שייך בתור הכנה ליום השבת, שהרי עי"ז באים לעילוי דתשובה עילאה שביום השבת.

גם הנהגים להחמיר ברחיצה בשאר צומות, אין להם להחמיר היום מחמת כבוד שבת. וכן אין להחמיר בתספורת נטילת צפרניים וכיבוס.

באם נצרך לטעום ממאכלי שבת לראות אם יש בו מלח ותבלין, יש לסמוך להתיר לטעום מעט

284 ויל"ע אם הכוונה רק למנחה, או דבחי עסיק התם (דמיירי בשעת מנחה). ולהעיר מהשקוט בקריה"ת במקום שאין מתענים (ראה לעיל), אם הוא חובת היום או שייך לענין התענית. ויש שכתבו לחלק בין שחרית למנחה. ולהעיר שאת"ל שיקראו בתורה כדי יו"ט – ה"ז רק בשחרית ולא במנחה.

285 ראה לקו"ש ח"ב ע' 352 (וש"ג) ע"ד מנהג כמה קהילות בעבר לומר ביום התענית בזמן מנחה דברי כבושין לעורר לתשובה, ושכדאי לעורר ע"ד מנהג הנ"ל במקום האפשרי – שיאמרו אחר מנחה (לכה"פ כמה מלים) דברי כבושין או מזמור תהלים המתאים, ובמקום שאא"פ – שיחבשו עכ"פ דברי כבושין.

ולפלוט.

כשנצרך לצחצח שיניים אפשר להקל לפני כניסת השבת לכבוד שבת, ויזהר שלא לבלוע המים אפילו במקצת, ע"י כפיפת הראש.

העברת הסדרה שמו"ת: פ' ויגש.

חייב אדם למשמש בבגדיו ערב שבת עם חשיכה [בפרט לאלו שלבשו בגדי שבת ויום טוב השבוע, ביום הבהיר ה' טבת].

המקבלים שבת מבעוד יום²⁸⁶, יזהרו שלא להדליק נרות לפני זמן פלג המנחה בשעה 3:35. ועליהם להשלים התענית עד צאת הכוכבים (5:03), ואז לקרוא קריאת שמע של ערבית ואחר כך לקדש ולאכול²⁸⁷.

הדלקת נרות בשעה 4:14 (18 דקות לפני השקיעה).

צאת הצום (זמן צאת ג' כוכבים בינונים לאדה"ז) [אחרי תפלת ערבית וקידוש] בשעה: 5:03.

זמן קריאת שמע בלילה הוא משעת יציאת שלשה כוכבים **קטנים**. ואף שמן הדין די בכוכבים בינונים²⁸⁸ – לפי שאין אנו בקיאים בהם²⁸⁹ צריך להחמיר ולהמתין עד שיראו קטנים²⁹⁰. ולכן, נכון לחזור ולקרוא קריאת שמע כמה דקות אחר כך²⁹¹.

שבת קודש פרשת ויגש, י"א טבת

מתענים ומשלימים עד צאת הכוכבים²⁹². ממהרים לקבל שבת ולהתפלל ערבית בזמנה. ויש די זמן שיוכלו לקדש לפני שעה השביעית (בברוקלין: 5:56 עד 6:56)²⁹³. ויש להזדרז אחר תפלת ערבית

286 פרטי דינים בנוגע לקבלת שבת מבעוד יום בכלל – ראה בקונטרס הנספח לשו"ת באתרא דרב סי' ד'תקצו.

287 אם נשארו זמן קצר מאד עד צאה"כ, מותר לקדש באופן שגמר הקידוש יהא אחר צאה"כ. ויקרא ק"ש בזמנה מיד אחר הקידוש ושתית היין. (ואי"ז הפסק בין קידוש לסעודה).

[ואינו דומה לקידוש בליל פסח שגם אמירת הקידוש צ"ל בזמן הראוי לאכילת מצה. וכן אינו דומה למש"כ בגליון מהרש"א י"ד סי' ט"ה לש"ך סק"ו שאם בירך על אכילת מצה סמוך לחשיכה ואכל כשתחשך מסתברא שלא יצא בברכתו – דהתם שאני דקאי בברכת המצות שאינו יכול לומר "וצוננו" כיון שלא הגיע זמן המצוה. וראה גם כיו"ב בצל"ח ברכות יא, ב בד"ה בא"ד וה' אומר ר"ת (לענין ברכה"ת קודם עלוה"ש (לדעת ר"ת) לפטור מה שילמוד אחר עלוה"ש). וכבר נמצא כן במג"א ששל"ט סק"ח ואדה"ז שם סי' ו (והוא משו"ת תרוה"ד ח"א סוס"ט. אבל לא נת' שם טעם הדבר), לגבי ברכה על פדה"ב מע"ש ע"מ שיחול בשבת. וראה בשו"ת נוב"י מהדו"ת סוס"י קפז. (וכע"ז בשו"ע אדה"ז סת"ב בקו"א סק"א). אבל שם גם אח"כ אינו עושה מצוה, שאינו מחוייב בביעורו עד תחילת שש. אבל עיי"ש שלרא"ש חייב בביעור בסוף חמש, ועכ"ז כתב שאינו מברך אז). ואולי ליה"ע משו"ע או"ח סי' קכח סי"ח שאסור להתחיל בברכה על ברכת כהנים לפני שיכלה הדיבור דקריאת הש"צ כהנים. וגם להפ"י דלא קאי בקריאת כהנים, שאני התם דמצוה קעביד בלא"ה – ראה הגהות הרד"ל סוטה לט, ב.

אבל בברה"נ מצונו להדיא דמהני גם כשאסור עדיין באכילה, ראה מג"א סר"ו סק"ח ואדה"ז שם סי' ד ובפמ"ג בא"א שם לענין ברכה על המים בשעת התקופה. וכן לגבי ברכת הבדלה כשאסור אז בשתיית היין – ראה שו"ת תרוה"ד ח"א סוס"י קנד].

288 שפסקו בגמרא הלכה כר' יוסי לחומרא כמו בקריאת של ערבית שאינו ודאי לילה עד צאת הכוכבים הבינונים בגודל גופם בריקע ובאורם.

289 והארכנו בזה בקובץ אה"ת ג' תמוז תשנ"ו. וראה משלחן הבר"צ שבועות תשע"ה.

290 ובסדר הכנסת שבת כתב אדה"ז "להחמיר בקיין [במדיונות אלו] לענין ק"ש של ערבית עד שעה שלימה אחר השקיעה". ונתבאר שם אצלנו.

291 והעיר המזכיר הריל"ג ע"ה, שבפעם הראשונה שהרבי רצה שיתפללו בתענית ציבור מוקדם, אמר לי לגשת להרה"ח ר' שמואל הלוי לויטין, באמרו שהרי הוא רב פוסק דינים, ולבקש שיסכים להתיר להתפלל ערבית, ולהכריז שאח"כ לאחרי שיהי' 36 דקות אחרי השקיעה לקרוא ק"ש שנית (ולא הזכיר שיכולים לסמוך על ק"ש שקוראים בק"ש שעל המטה), ושכן הי' – ואולי יותר מפעם אחד – שהורה להכריז הנ"ל.

וראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ג'רג. ושנ"ת.

292 כפס"ד הרמ"א (סרמ"ט סי' ד) וכ"כ אדה"ז בשולחנו (שם סי' ב), וכן המנהג. וכ"כ בכמה שיחות קודש (הועתקו לעיל). אבל להעיר מפס"ד להצ"צ שתק"ט ב"ב סי' א שיה"ל דרשאי לטעום מששקעה החמה. בצירוף כמה דעות. ובפרטיות, שלדעת כמה ראשונים בכל תענית מותר לאכול משקיעה"ח. (וראה גם שפ"א תענית יב, א ד"ה כל, דעמא דבר מקילין לאכול בביה"ש ויש להם ע"מ לסמוך. ובערוה"ש שתק"ט ב"ב סי' ט שהסומך להתענות רק עד ביה"ש אין מזניחין אותו). ובע"ש בפרט – לכמה ראשונים מפסיק להתענות משקיעה"ח שכבר קידש היום. וי"א שבע"ש מתענה ומשלים רק אם ירצה, ובלא השלים ואכל לפני שקיעה"ח (אחר קבלת שבת או תפלת ערבית, או אף קודם הליכה לביה"כ) עדיף. וגם אם חייב להשלים – נחלקו אם ההשלמה היא דוקא מע צאה"כ, עד שקיעה"ח או קבלת שבת].

293 ובפשטות, אם נתאחר בתפלתו יקדש גם בשעה זו. אלא שיה"א מפי השמועה במעשה רב באו"א. וכבר העירו שצ"ע בשמועה זו. ואכ"מ.

לקדש שלא לשהות בצום כשהוא מעונה.

יש ליזהר שלא לטעום לפני קידוש.

כשמאיזה סיבה אי אפשר להמתין עד אחרי מעריב אפשר לקדש אחרי צאת הכוכבים לפני תפלת ערבית, אבל אין לאכול מזונות יותר מכביצה אלא אם כן ממנה שומר שלא ישכח ק"ש (ותפלה) של ערבית.

מי שאינו רוצה לשתות יין, יש לו לדחוק את עצמו בקידוש הלילה לשתות ממנו (ולא יקדש על הפת או על חמר מדינה), או ישמע מאחרים המקדשים על היין. כשגם זה אי אפשר, כגון נשים הממתינות לבעליהן, וגם אין באפשרות לשתות מיץ ענבים, יקדשו על הפת (ולא על חמר מדינה).

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש, שאין קידוש אלא במקום סעודה. ואם אכל כזית מחמשת המינים יוצא בזה ידי חובתו. ולעת הצורך יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו שתה רביעית שלימה מכוס הקידוש (ולא רק רוב רביעית) יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה. ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלימה מלבד רוב רביעית שיוצא בזה ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל.

אף שמצוה להמנע מלאכול שום דבר אחר קידוש קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו לחם שמברכים עליו המוציא, לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון, מותר לאכול אחרי התענית מיני מזונות (אחרי שקידש על היין כדי שיהא קידוש במקום סעודה) ולאכול לחם לאחר זמן²⁹⁴.

הרוצים לשתות מים אחרי קידוש קודם הסעודה יזהרו לשתות מים פחות מרביעית²⁹⁵.

בלקוטי שיחות: ע"פ מנהג ישראל – ש"תורה הוא" מסיימים ל"שלישי" (ולכמה מנהגים – ל"רביעי") של קריאת הפרשה בפסוק "וידברו גו' וירא את העגלות גו' ותחי רוח יעקב אביהם". ונת' שם בארוכה. וכן המנהג בבית חיינו.

מוצאי שבת קודש, אור לי"ב טבת

זמן צאת השבת בשעה 5:19.

ערבית: מי שלא קידש לבנה עדיין, יקדשנה הלילה בבגדים חשובים ונאים.

ליל שני, אור לי"ג טבת

ניתל

יש לסיים שיעורי הלימוד (כולל חת"ת ורמב"ם) לפני שקיעת החמה. באם לא סיימם עד אז, אפשר להשלים אחרי חצות הלילה.

בשיחת ש"פ וישב תש"נ²⁹⁶ נזכר, שניתל חל בכמה שנים בתוך ימי חנוכה, או בסמיכות להם.

294 שנוסף לזה שאין למחות ביד המקילין (כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון), הרי מותר לכתחילה לאכול פת הבאה בכיסנין שנואכלת לתענוג ולמתיקה וגוררים את התיאבון וממשיכים הלב למאכל, וכן אם אינו רוצה לאכול עכשיו אלא לאחר זמן מותר לו לאכול דבר מועט אחר הקידוש (ראה בכ"ז בקו"א סרמ"ט סק"ג וסק"ד). ובפרט לאחר הצום שאין לחוש שיבטל התיאבון. ועוד ועיקר שלפי הגהת מהר"ל עה"ג בשו"ע אדה"ז ס' קפח ס"י יוצא די"ח סעודת שבת גם במיני מזונות.

295 לצאת מחשש ספק ברכה אחרונה – ראה שו"ע אדה"ז ס' ס"ג שכתב שייבדך אחריו. אבל הוא במוסגר. וראה בא"ח ש"א נשא ס"ב. שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סמ"ז.

ואף שבס' קעד ס"ו כתב אדה"ז להלכה שלדין שא"צ לברך על המשקין תוך הסעודה מברך ברכה אחרונה – אולי טעם הספק בשותה אחרי קידוש, כיון שהקידוש הוא מצרכי הסעודה ו"טפל לסעודה" וכאילו שותהו בתוך הסעודה, וא"כ כמו שברכת פה"ג שעל הקידוש פוטרת המים מברכה ראשונה, מקום לומר שגם המים נפטרים מברכה אחרונה ע"י ברכת המזון שלאחר הסעודה, כיון שגם הם בגדר "כאילו שתהו בתוך הסעודה". וראה קובץ הער"ב הל' קידוש והבדלה (כולל צ"צ, ירושת"ו) ע' רעט בטעם ההכרעה לברך ברכה אחרונה. 296 ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192.

הלשון ניטל רמז להעדר. וי"א "ניתל" – מלשון (נתלה) תלוי. והוא זמן לידת (פי' ניטל, נאטאל – ברומית) אותו האיש²⁹⁷.

מנהג ישראל אשר תורה היא – וכן הוא גם מנהגנו²⁹⁸ – שבלייל ניטל [משקיעת החמה ואילך] אין לומדים²⁹⁹ עד חצות הלילה. והטעם "כדי שלא להוסיף חיות"³⁰⁰. ובמק"א נתבאר "שהכוונה ב"לא להוסיף חיות" – הוא בו ובהולכים בשיטתו עתה"³⁰¹.

קביעותו לא ע"פ מנין בני ישראל אלא ע"פ מנין אומות העולם. וא"כ יש להתחשב עם מנין אומות העולם הנוהג במקום דוקא. ובכל מדינה צריך להיות בלייל אידם דמדינה זו בזמן הזה, ע"פ לוח האינים יהודים שבמדינה (ביום כ"ה דעצעמבער בארצות הברית, ע"פ מנין המדינה כאן)³⁰².

כיון שענין ביטול לימוד תורה חידוש גדול הוא, אין לך בו אלא חידושו, ולכן אין לבטל אלא לילה אחד.

ע"ד הנהגת כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע בלייל ניטל וההוראה מזה – ראה שיחת ש"פ וישב תש"נ³⁰³. ושם: "דערפון האט מען אויך א הוראה (ונתינת כח) בנוגע לפועל ווי אויסצונוצן דעם זמן פון "ניתל" – גיט זיין כבטל ח"ו (כדי לא להוסיף חיות), נאר לתועלת – ובפרט דורך צוגעבען אין עניני חכמה. . אדער אויך מוסיף זיין אין צדקה וחסד, אדער אין הנהגת הבית וכיו"ב." ועיי"ש בהמשך³⁰⁴.

לימוד חסידות בלייל ניטל – ברשימה מחורף תרצ"ה (בווין) שגם דא"ח לא הי' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע לומד בלייל ניטל. וגם לא למיגרס³⁰⁵.

אבל תוך י"ב חודש ובעל יארצייט לומד משניות בסוף התפילה כרגיל³⁰⁶.

מותר לקרוא סיפורי חסידים³⁰⁷.

לענין מצות עונה בלייל ניטל – ראה בהערה³⁰⁸.

יום ועש"ק פרשת ויחי, י"ז טבת

העברת הסדרה שמו"ת: פ' ויחי.

הדלקת נרות בשעה 4:18 (18 דקות לפני השקיעה).

שבת קודש, ח"י טבת, שבת פרשת ויחי, שבת חזק

בקריאת התורה נוהגים לעמוד בפסוק האחרון, בסיום הספר.

בסיום הקריאה מכריזים כל הקהל (אנשים, נשים וטף) בקול רם ובשמחה "חזק חזק ונתחזק",

297 בנוגע להזכרת שמו של אותו האיש – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יח' תרכא.

298 וכן יש לחנך הילדים בקיום מנהג זה (באופן הרצוי, ולא ח"ו לבטל זמנם). אך אין צריך למחות במי שלומד, ובפרט אצל אלו שלא נתפשט אצלם מנהג זה – ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב סי' יב' ת.

299 גם עניני ניטל – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב' שלג.

300 ועוד טעמים בשם גדולי ישראל הובאו בספרי טעמי המנהגים, ונז' באג"ק חיד"ע ש'נא. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 554.

301 הביאור בזה, איך יתכן שלימוד התורה יגרום לתוצאות בלתי רצויות – עיי"ש באג"ק.

302 ואם יש ביניהם מנהגים שונים בזה, לנהוג בהנ"ל בליילה שאז חוגגים רוב האינים יהודים, ז.א. באותה הלילה שנתקבלה על רוב האינים יהודים. וראה ספר השיחות תש"נ ח"א ע' 192 בהערה.

303 סה"ש שם.

304 בנוגע לנטיעה על הציון – ראה שו"ת באתרא דרב סי' יב' תפג.

305 וכשחל בלייל ע"ק, אמר המאמר למחרת בבוקר. וראה גם היכל מנחם ע' רסח. אבל ראה ברשימה מכ' כסלו תרצ"ג. ולהעיר משיחה קצרה שנאמרה בלייל ג' דחנוכה תש"נ.

306 וכן מעשה רב במוצש"ק, אור ל"ז טבת, תשמ"ט. וככל הנראה גם באור ל"ט טבת תשכ"ה.

307 כן המנהג בכ"מ, וכן נהג הר"י ע"ה וויינבערג בשידור ברדיו, ומפי השמועה שהיה ע"פ הוראה – ראה עוד בשו"ת באתרא דרב סי' ב' רנב. ובארוכה, בקובץ הע"ב דש"פ יתרו תשפ"א.

308 ראה אג"ק ח"ב ע' תכד. ואם חל בו ל"ט – כדאי להמתין עד אחרי חצות. וראה בארוכה שו"ת באתרא דרב סי' יח' תרלח. ושנ"ת.

אשר הכרזה זו מורה על התוקף של בני ישראל בכל עניני התורה ובאופן של חזקה. גם העולה לתורה אומר "חזק חזק ונתחזק" [עם הקהל³⁰⁹]. אמירת העולה לתורה "חזק חזק ונתחזק" – לא חשיב הפסק, כי הוא שייך לקריאת הסיום. וגם הוא [העולה לתורה] אומר, כי נוסחא שלנו היא "ונתחזק".

נהוג שהגבאים מארגנים התוועדות מיוחדת בשבת זו (בהוספה על ההתוועדות שבכל שבת), ובה יתדברו ויתחזקו בכל עניני יהדות תורה ומצוות. [ובשיחת ש"פ ויחי תש"נ: זירוז מיוחד בנוגע לביהכ"נ וביהמ"ד זה – שלא יצאו ידי חובתם בהתוועדות זו, ולכן מוכרחני לעורר ולזרז על זה, כדי שלא יתלו הדבר בי, שבגלל התוועדות זו לא ערכו הגבאים התוועדות מיוחדת בקשר לשבת חזק].

נוהגים להוסיף באמירת דברי תורה, ובפרט בשמחה לגמרה של תורה – כולל קבלת החלטות טובות להוסיף בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור. זמן צאת השבת בשעה 5:23.

מוצאי שבת קודש, אור לי"ט טבת ("דידן נצח")

בשיחת ש"פ ויחי תשנ"ב: מתחיל מהסעודה דמוצאי שבת קודש... "סעודתא דדוד מלכא משיחא" . שבודאי תערך ברוב פאר והדר, ועוד והוא העיקר שתערך ביחד עם דוד מלכא משיחא בראשנו.

יום ראשון, י"ט טבת ("דידן נצח")

בשבועות אלו (מתחילת ספר שמות) מתחיל סדר (תעניות) שובבי"ם [ובשנים מעוברות – שובבי"ם ת"ת]. בתורת חסידות חב"ד – ראה הנעתק בהערה. בקשר לשנה חדשה למספרם – ראה המצויין בהערה³¹⁰.

309 פשוט. וראה בתורת מנחם רשימת היומן ע' קזו שטעם האמירה "לכלול עצמו עם המאמינים הפשוטים". וא"צ לסגור הס"ת, או שהעולה והקורא יהפכו פניהם אל הצד, בשעת מעשה. ואדרבה, המנהג שלא לעשות כן. וראה אצלנו שו"ת באתרא דרב יח'טטו כמה טעמים לדבר.
310 ראה ברשימת היחידות למור קלמס, עצת הרבי תנחני ע' 79 . [וראה עד"ז אהלי יעקב הוסיאטין ע' קב]. ולהעיר מר"ד של חלוקת הדולרים לצדקה ג' טבת תש"נ (יום האחרון של שנת 1989 למספרם).
וראה שו"ת באתרא דרב סי' ו'שכח בנוגע לאיחולים לנכרי.

קיצור דיני שכחה וטעות כסלו, טבת תשפ"ד

טעות	נזכרה	הדין
ותן טל ומטר		
בימות הגשמים - מתפילת ערבית אור לכ"ג כסלו עד מנחה ערב פסח		
לא אמר "ותן טל ומטר" ¹	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "מברך השנים"	חוזר ל"ותן טל ומטר לברכה" ²
	קודם שהתחיל "תקע בשופר"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה]" לפני "תקע בשופר וכו" ³ .
	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "שמע קולנו"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה]" לפני "כי אתה שומע וכו" ³
	קודם שהתחיל "רצה"	אומר "ותן טל ומטר [לברכה]" לפני "רצה" ⁴
	קודם סיים ⁵ "יהיו לרצון" השני ⁶	חוזר ⁷ ל"ברך עלינו" ⁸
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ¹¹
חנוכה		
הדלקת נר חנוכה		
אמר "להדליק נר של שבת" או "יום טוב"	תוך כדי דיבור	אומר "להדליק נר חנוכה"
	לאחר כדי דיבור	חוזר ומברך
שכח לברך לפני ההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך מיד
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו) ¹
שכח ברכת שהחיינו (בלילה ראשונה)	בשעה שהנרות דולקות	מברך מיד ^א
	לאחר שכבו הנרות	מברך בשעת ההדלקה בליל שני (או שאר הלילות)

הערות

1. אפילו אמר "ותן טל" ולא אמר "ומטר".
2. ואם חזר לתחילת הברכה, יצא².
3. ואם טעה וחזר לברך עלינו, מפסיק וחוזר למקום שעומד שם ושואל בשומע תפלה³.
4. ואם חזר לתחילת ברכת "שמע קולנו" או "ברך עלינו", יצא⁴.
5. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לברך עלינו⁵.
6. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לברכת השנים⁶.
7. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "המחזיר שכינתו", "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ברך עלינו".
8. עד שלושים יום (השנה: מתפלת ערבית, אור לכ"ג טבת) אינו צריך לחזור, שכן חזקתו שכבר התרגל לאומרו כהלכה⁸.
9. ואם חזר לתחילת הברכה, יצא⁹.
10. ואם טעה וחזר לברך עלינו, מפסיק וחוזר למקום שעומד שם ושואל בשומע תפלה¹⁰.
11. ואם חזר לתחילת הברכה, יצא¹¹.

טעות	נזכרה/ה	הדין
בירך שהחיינו בליל שני (או שאר הלילות)	לאחר שאמר "השם"	מדליק הנר הראשון ואח"כ מסיים למדני חוקיק
	לאחר שסיים הברכה	אינו חוזר ומברך שאר הברכות
הפסיק בדיבור שלא מענין המצוה בין הברכות וההדלקה	קודם שהדליק כל הנרות	מברך שוב כל הברכות (כולל שהחיינו ²¹)
	לאחר שסיים להדליק	אינו מברך ברכת "להדליק" אבל מברך שוב ברכת "שעשה נסים" (ושהחיינו ²²)
הפסיק בדיבור בין נר לנר	-	אינו חוזר ומברך ²³
אמר הנרות הללו לפני שהדליק נר ראשון	-	אינו חוזר ומברך
הדליק הדלקה פסולה	-	חוזר ומדליק ומברך כל הברכות (כולל שהחיינו ²⁴)
חנוכה		
תפלת העמידה - ערבית, שחרית, מוסף ומנחה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים" ²⁵
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ²²
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "בימי מתתיהו וכו'" וגומר תפלתו ²⁶
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל הכל" (כבנוסח ברכת המזון)	קודם שאמר "ואכלת ושבעת"	חוזר ל"ועל כולם יתברך"
	לאחר שאמר "ואכלת ושבעת", קודם שסיים ²⁷ "יהיו לרצון" השני ²⁸	חוזר ל"רצה" ²⁵
	לאחר "יהיו לרצון" השני ²⁹	חוזר ³⁰ לראש התפילה ³¹

הערות

8. אם חזר ל"שומע תפלה" ושאל שם יצא בדיעבד. ואם חזר ל"ברך עלינו" ושכח עוד פעם, שזאל ב"שומע תפלה"⁷.
9. והסיח דעתו מלומר תחנונים.
10. וצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות לאחר שאמר "יהי רצון . . שיבנה וכו"¹⁰.
11. במוצאי שבת, חוזר ואומר "אתה חוננתנו" בתפלתו שנית. בראש חודש, חוזר ואומר "יעלה ויבוא" בתפלתו שנית. בחנוכה ופורים אינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.
12. אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין. אבל אם שכח לומר טל ומטר במנחת ערב שבת (וכן שבת וכן במנחת ערב פסח), אינו מתפלל בערבית ליל שבת (וכן בליל פסח) שתיים.
13. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צוריי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר לרצה¹³.
14. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר לרצה¹⁴.
15. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיק", וחוזר ל"רצה".
16. במוצאי שבת, חוזר ואומר "אתה חוננתנו" בתפלתו שנית. בראש חודש, חוזר ואומר "יעלה ויבוא" בתפלתו שנית. אבל אינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.
17. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק¹⁷.
18. יש אומרים שאומר לפני יהיו לרצון השני: "הרחמן הוא יעשה לנו נסים, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה. בימי מתתיהו וכו'".
19. וכן הדין אם מוספק¹⁹.

טעות	נזכרה/ה	הדין
ראש חודש		
תפלת העמידה - ערבית, שחרית, ומנחה		
שכח ¹⁷ ולא אמר יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"יעלה ויבוא" וממשיך "ותחזינה"
	לאחר "המחזיר שכינתו לציון" קודם "מודים"	אומר יעלה ויבוא קודם מודים בערבית: אינו חוזר ¹⁸
	קודם סיים ¹¹³ "יהיו לרצון" השני ¹⁴	חוזר לרצה ¹⁵ בערבית: אינו חוזר ¹⁶
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ¹⁸ בערבית: אינו חוזר ¹⁷ בשחרית, לאחר שהתפלל מוסף: אינו חוזר
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ובנה ירושלים"	קודם שאמר "ברוך אתה השם"	חוזר ל"ותחזינה"
	לאחר שאמר "ברוך אתה השם"	מסיים "המחזיר שכינתו לציון"
	לאחר שחתם "בונה ברחמי", כל זמן שלא סיים ¹¹³ "יהיו לרצון" השני ¹⁴	חוזר ל"רצה" ¹⁵ כא
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ¹⁸
תפלת העמידה - מוסף		
אמר "אתה יצרת"	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית	אינו חוזר ¹⁹ כב
התפלל מוסף לשלש רגלים	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	חוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכה האמצעית	אומר "למדני חוקיך" וחוזר ל"ראשי חדשים"
	לאחר שסיים ברכה אמצעית, קודם סיים ¹²⁰ "יהיו לרצון" השני ²¹	חוזר ל"ראשי חדשים" ²²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפילה ²³ כב

הערות

18. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית. בשחרית אם כבר סילק התפילין – נכון שיניחם שוב.
- אם נזכר כשהגיע זמן תפילה שלאחריה מתפלל לל פעמיים שמונה עשרה, ראשונה לחובה ושנייה לתשלומין (ואפילו במוצאי ר"ח).
- אבל אם שכח יעלה ויבוא בשחרית וכבר התפלל מוסף, אינו מתפלל תשלומין. ואין תשלומין אלא בזמן תפילה הסמוכה לה אבל לא בשעה שאינה זמן תפילה. ראה פרטי דין זה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כה'תשנ. ולפני שמתפלל שנית מותר להפסיק²¹.
19. אם חתם "מקדש ישראל וראשי חדשים". וכדאי שיכוון וישמע מהש"ן ויוצא ידי חובתו. ואם חתם "מקדש השבת" וישראל וראשי
17. אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא. אבל אם נזכר לאחר כדי דיבור - חוזר ל"ראשי חדשים".
20. ואפילו כבר אמר שם השם ("ה' צורי") פוסק באמצע הפסוק וחוזר ל"ראשי חדשים".
21. ואם התחיל אלקי נצור ושמע קדושה עונה. ועכ"ז אח"כ חוזר ל"ראשי חדשים".
22. אם נזכר לאחרי שאמר השם לפני חתימת "הטוב שמך" או "המברך את עמו ישראל בשלום", אומר "למדני חוקיך", וחוזר ל"ראשי חדשים".

טעות	נזכר/ה	הדין
חתם "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש ישראל וראשי חדשים" ויצא
	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ¹²⁰ "יהיו לרצון" השני ²¹	חוזר ל"ראשי חדשים" ²²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁹	חוזר ¹⁰ לראש התפלה ²³
חתם "מקדש ישראל והזמנים"	תוך כדי דיבור	אומר "מקדש השבת וישראל וראשי חדשים"
	לאחר כדי דיבור, קודם שסיים ¹²⁰ "יהיו לרצון" השני ²¹	חוזר ל"ראשי חדשים" ²²
	לאחר "יהיו לרצון" השני ⁵	חוזר ¹⁰ לראש התפלה ²³
קריאת התורה – בראש חודש		
קרא שלשה קרואים בשל ר"ח עד ובראשי חדשים (בככל ר"ח)	לאחר שבירך השלישי הברכות שלאחר הקריאה	יקרא הרביעי בשל ר"ח בספר השני ואינו קורא פרשת חנוכה ⁷³
קרא ארבעה קרואים בשל ר"ח	לאחר שבירך הרביעי הברכות שלפני הקריאה	הוציאו ספר תורה אחד: אינו קורא פרשת חנוכה הוציאו שני ספרי תורה: קורא רביעי בשל ראש חודש, ואח"כ קורא פרשת חנוכה בס"ת הב' ואומר קדיש אחר חמישי ²⁴
התחיל לקרוא ²⁵ בשל חנוכה	לאחר שהתחיל ²⁶ הכהן לברך הברכות שלפני הקריאה	גומר לקרוא בשל חנוכה ואח"כ קורא ג' קרואים בשל ר"ח
קרא רק עליה הראשונה בשל חנוכה	לאחר שבירך הכהן הברכות שלאחר הקריאה	קורא ג' קרואים בשל ר"ח ואינו גומר לקרוא בשל חנוכה
התחיל לקרוא ב' עליות בשל חנוכה	לאחר שהתחיל ²⁶ הלוי לברך הברכות שלפני הקריאה	קורא השלישי בשל חנוכה ורביעי בשל ר"ח

הערות

25. אם לא התחיל הכהן לברך על של חנוכה, אלא שפתחו ספר תורה הגלול בפרשת חנוכה, מוציאים ספר תורה אחר לקרוא תחילה בשל ראש חודש, כרגיל.

23. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" בתפלתו שנית.
24. ואם אמר קדיש אחרי הרביעי, אינו חוזר ואומר קדיש אחרי החמישי.

טעות	נזכרה/ה	הדין
ברכת המזון		
בימי חנוכה		
שכח ולא אמר "ועל הניסים"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הניסים" ²⁷
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ²⁷
אמר "בימי מרדכי ואסתר וכו'"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת הברכה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר ²⁷
אחר "ועל הניסים" אמר "ועל כולם יתברך" (כבנוסח שבתפלה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ועל הכל" ²⁸
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חוקיך" וחוזר לתחילת הברכה ²⁸
	לאחר שחתם "הטוב שמך וכו'"	חוזר לתחילת הברכה
בשבת חנוכה		
שכח ולא אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לרצה
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	קודם שקיעה: חותם הברכה ומברך "שנתן שבתות" ²⁹
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן שבתות" ³⁰
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	חוזר ומברך ברכת המזון ³¹
בסעודה שלישית: אינו חוזר ³⁰		
בראש חודש		
אמר רצה	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	אינו חוזר
שכח יעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חוזר ליעלה ויבוא
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמי ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ³²
		לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ³⁰
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ³⁰

הערות

26. שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה השם מקדש השבת.

27. אם טעה וסבר שע"פ דין צריך לחזור ולברך ונזכר באמצע ברכת המזון שאינו צריך לחזור ולברך, מפסיק אפילו באמצע הברכה.

28. ואינו צריך לומר "ועל הניסים" שובי"ב.

26. אפילו אמר רק "ברוך אתה ה'".

27. וכשיגיע אצל הרחמן [הוא יזכנו לימות המשיח], יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו נסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו / בימי מרדכי ואסתר וכו'".

28. ואם חתם "על הארץ ועל המזון", יצא.

29. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוהינו מלך העולם שנתן

טעות	נזכרה	הדין
הזכיר חג ביעלה ויבוא	קודם שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חוזר לתחילת ברכה שלישית
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	חותם הברכה ומברך "שנתן ראשי חדשים" ³²
	לאחר שאמר "השם" בחתימת "בונה ברחמיו ירושלים"	לאחר שקיעה: חותם הברכה ואינו מברך "שנתן ראשי חדשים" ³⁰
	לאחר שאמר "ברוך" בהתחלת ברכת הטוב והמטיב	אינו חוזר ³⁰
אחר "יעלה ויבוא" אמר "ותחזינה עינינו" (כבנוסח התפילה)	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ואומר "ובנה ירושלים" ^{כי}
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	מסיים "למדני חקיך" וחוזר ל"ובנה ירושלים" ³³
	לאחר שסיים "המחזיר שכינתו לציון"	חוזר לתחילת ברכה שלישית ^{כט}
מעין שלש		
בשבת חנוכה		
שכח ולא אמר "רצה והחליצנו"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"רצה והחליצנו"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ³⁴ ואינו חוזר ^{לא}
בראש חודש		
שכח ולא אמר "וזכרנו לטובה"	קודם שאמר "השם" בחתימת הברכה	חוזר ל"וזכרנו לטובה"
	לאחר שאמר "השם" בחתימת הברכה	יצא ואינו חוזר ^{לא}

הערות

32. כנוסח שבסידור: "ברוך אתה השם אלוקינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון". ואינו חותם.

טעות	נזכר/ה	הדין
עשרה בטבת		
תפלת העמידה - שחרית ומנחה		
שכח השליח ציבור להוסיף עננו	קודם שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	חוזר ואומר עננו ומתחיל שוב ברכת רפאנו
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "רפאנו"	אומרה ב"שמע קולנו" כיחיד המתפלל, וחותרם "העונה לעמו ישראל" בעת צרה ושומע תפלה ³³ .
	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפילה"	אומרה ככרחה בפני עצמה לאחר ברכת "שים שלום"
	לאחר שסיים חזרת הש"ץ	אינו חוזר
שכח היחיד ולא אמר עננו	לאחר שאמר "השם" בחתימת ברכת "שומע תפלה"	אומרה (ללא חתימת הברכה) אחר "אלקי נצור", לפני "יהיו לרצון" השני
	לאחר שסיים ³⁴ "יהיו לרצון" השני	אינו חוזר
אחר שאמר "בכל עת צרה וצוקה" לא חזר לומר "כי אתה שומע תפלת וכו'"	לאחר שאמר "ברוך אתה ה'"	חותם "שומע תפלה" ויצא ³⁵
סיים "בא"י העונה לעמו ישראל"	תוך כדי דיבור	אומר "שומע תפלה"
	לאחרי כדי דיבור	חוזר ומתפלל ברכת "שמע קולנו" ³⁶
אמר עננו בין גואל לרופא בברכה בפני עצמו כש"ץ	-	אינו חוזר ואומר בשמע קולנו

הערות

33. אם סיים ואמר "בונה ברחמינו ירושלים" יצא. שאין לו פת ויצא סעודת שבת במיני מזונות, חוזר ומברך "על המחז"י".

34. אפילו ב"על המחז"י" על פת הבאה בכיסנין וכדומה³⁷. אבל מי

מקורות וציונים

ד. ראה בכ"ז בשו"ת באתרא דרב סי' יח'תקלח.
ה. מצינו שכ"ה גם בהתחיל קדושה - ראה משנ"ב סי' קיד סקכ"ח. אלא שלא כתב הטעם אם הוא מחמת שהוא התחלת אתה קדוש, או גם בלא"ה. אלא שבשעה"צ שם הציב ציון לשע"ת, ושם הובא בשם שו"ת גן המלך. ומפורש שם בס' קנב הטעם, כפי שהביא רעק"א משמו בהגהות לשו"ע סי' קיד ס"ו, "דסדר קדושה הוא עצמו ברכה ג' אלא שיש בזה תוספת דברים. והוי כמתחיל ברכה ג'". ואף שיל"ד בדוחק, דקס"ד דאכתי לא גמר ברכה שני' מחמת שלא אמר קדושה - אבל בדברי גן המלך בפנים מתבאר שבא לשלול הסברא שהיא תוספת דברים בין ברכה שני' לשלישית. וכן עיקר, שהרי אין סברא מעיקרא ששייכת לברכה שני' דוקא. ומשמע, שרק מחמת השייכות לברכה שלישית הוי עקירה, הא לא"ה גם בהתחיל דברים אחרים אי"ז עקירה.

אמנם, מקום לחלק בין דברי תחנונים גרידא לברכה אחרת. אבל באמת מסברא גם בדברי חול ה"ז עקירה. וראה גם בדעת נוטה ח"א סי' קצא שגם בדברי חול ה"ז עקירה וכאילו התחיל ברכה שלאחר. וכ"כ בפניני תפלה ע' קנח בשם הגריש"א.

וח"א טען בפנינו, שבדאי הכל תלוי בדעתו כדמוכח מזה שבאמירת תיבת אתה לחוד מברכה שלישית ה"ז עקירה, אף שיכול לומר אתה משיב הרוח וכדומה. ולאידך, מצינו דעת החי"א הביאו במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג, שגם באמירת ברוך הטוב והמטיב שבברהמ"ז אי"ז עקירה, שה"ז גם התחלה דברכת אשר נתן. ועכצ"ל ולחלק, דשאני בברכת אתה קדוש דאי"ז הנוסח הראוי, אלא שאין בכך קלקול להוסיף מילת 'אתה', ולכן כל שאמר תיבת אתה ע"ד התחלת ברכה חדשה מקרי עקירה לברכה אחרת, משא"כ בגוונא דהח"א שאמר הנוסח הראוי לא מקרי עקירה מחמת מחשבתו לחוד. ועפ"ז ר"ל שבנדוד, אף שאין חסרון לומר ברך עלינו וכו' בתורת בקשה אריכתא, מ"מ כיון שאי"ז הנוסח הראוי מיקרי עקירה לברכה אחרת. ע"כ מדבריו.

אבל, לכאן פשוט החילוק שכשחזר לברך עלינו ג"ז בקשת צרכיו. ואדרבה עוסק בענין זה גופא דשאלת גשמים, ואינו בגדר עקירה, ולא דמי

א. ראה בהגהות רעק"א סתרע"ו שנסתפק שמא יכול לברך גם ברכת להדליק כ"ז שהנרות דולקות. וכ"כ בשו"ת בכורי שלמה או"ח לט. פמ"ג סרס"ג בא"א סקי"א. ובראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי נסתפק בדבר. וכבר קדמום בס' הפרדס לתל' הרשב"א. אבל רבו הדעות שלא יברך. וגם הפמ"ג סתר משנתו - ראה בסתל"ב במ"ז סוסק"ג. סתרע"א במ"ז סק"א. סתרע"ו במ"ז סק"ב. וראה גם שו"ת גנזי יוסף סי' ככג מטעם דכבתה אין זקוק וכבר נעשית מצותו. וראה גם א"א מבוטשאטש סרס"ג ס"ה. בא"ח ש"א וישב ס"י. משנ"ב סתרע"ו סק"ד. ול"ד לנר שבת שפסק אדה"ז בקו"א סרס"ג סק"ג, שאפשר לברך כ"ז שהנרות דולקות, דהתם המצוה בההנאה ותשמיש לאורה, יעו"ש.

א. בנוגע לאופן חשבון שלושים יום, נתבאר בארוכה במכתב מזכירות הבד"צ מיום ועש"ק ויחי תשע"ה, ויל בע"ה בגליון "באתרא דרב".

ב. כ"כ להדיא בפמ"ג סי' קיד בא"א סק"ח. סי' קיז במ"ז סק"ג. קיצור שו"ע סי"ט ס"ו. תורת חיים סק"ז. פתחי עולם (מרבני אנ"ש) סקי"א. באר יעקב סקי"ו. וראה במשנ"ב סי' קיד בבה"ל ס"ו ד"ה במקום. סי' קיז סקט"ו, שיותר טוב לאומר על הסדר. וראה בירור הלכה זילבר שם סקט"ו. ובשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג הארכנו בזה בנוגע לועל הנסים, והמסתעף מזה בענינו, ושכן נראה גם לדעת אדה"ז, עיי"ש באורך.

ג. בשו"ע אדה"ז סי' קיז ס"ה נז' רק "ותן טל ומטר" וכ"ה בכ"מ. אבל בכמה פוסקים דהיינו שיאמר גם "לברכה" - ראה קיצור שו"ע סי"ט ס"ו. כה"ח שם סקל"י. ועוד. וכן הועתק בשמועסן טבת תש"ה. וכן מסתבר שמאיזה טעם יקצר בנוסח השאלה שלא כדרכו. וה"ז דומה למש"כ בפוסקים בדין טעה בעלה ויבוא שבדאי אין כוונתם בכותבם לומר יעלה ויבוא לאמירת ב' תיבות אלו לחוד. ודלא ששלחן הטהור סקי"ז ס"ו שכתב לומר ותן טל ומטר ולא יותר. [ויתירה מזו, שיש שכתבו לומר גם "על פני האדמה" - ראה שלחן שלמה סקי"ז ס"ד. ערוה"ש שם ס"ו. ליקוטי חב"ח ח"א כט, א. (ושם ר"ל שעיקר הבקשה הוא "ע"פ האדמה)].

שלאחריו. ופשטא דמילתא שנקטו בשם הברכה. ותו לא. גם בשו"ע סי' קפח ס"ו כתב בלשון שהתחיל "הטוב והמטיב". ולכו"ע (ראה דעת החי"א במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג) א"צ שיאמר תיבות הנ"ל].

ונראה פשוט שמי שאחרי סיום הברכה חזר בטעות שוב לתחילת הברכה, דשפיר דמי, ושאי"ז עקירה, ואדרבה עדיף טפי, שמראה שלא נסתלק מברכה זו. ובדעת הגריש"א - רבו הסתירות, ראה חשוקי חמד יומא נה, א. ציוני הלכה תפלה עמ' קפט. קונט' שפתי כהן להגר"ר קופשיץ ס"ג בשם הגריש"א וחוט שני וראה קובץ גליונות פ' בראשית תשע"ז בשם חוט שני. ובס"ו ווי העמודים וחשקיהם חס"א ע' יז כתב לחלק בין טעה שצריך לומר כל הנוסח של ברך עלינו אחר ש"ת, או שטעה שצריך לחזור לברכת השנים. וראה גם קובץ שיח תפלה ע' רעט.

1. כ"מ במג"א סתכ"ב סק"ג. ועוד יותר בפמ"ג בא"א שם ובמשנ"ב שם סק"ז ובשעה"צ סק"ח. וה"ט שגמר התפלה הוא אחרי סיום הפסוק, וכל שלא סיים מכלל תחנונים הוא. וכן נקטו כמה אחרוני זמננו. ואף למש"כ בירושלמי ברכות פ"ה ה"ג, שהסיח דעת כמי שעקר את רגליו, והובא ברשב"א ברכות כט, ב ובמג"א שם. וכ"כ בשו"ע אדה"ז סקי"ז ס"ה "שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו" - אין לומר שההיסח"ד הוא בהתחלת הפסוק, וממילא בתחילתו דינו כבר כעקר רגליו, אלא מוסיף שם דלא סגי בגוף סיום התפלה אלא צ"ל גם היסה"ד, אבל ודאי שגם הפסוק גופא הוא מכלל התחנונים. וכ"ה גם משמעות המג"א שם, לאידך גיסא, דלא סגי בהיסח"ד וצ"ל גם אמירת הפסוק. אמנם, אפשר שההיסח"ד הוא כבר בתחילת הפסוק, וממילא אין לומר שכל שלא סיים הפסוק אכתי לא הסיח דעתו, ונימא שיכול לחזור לתפלתו. ועכ"פ, הא ברירא לן שאחרי שהסיח דעתו אין לומר שיכול לחזור בו מהיסח"ד. [ובציוני הלכה תפלה ח"א ע' רלט בשם הגריש"א שכשאמר, יהיו לרצון וגו' לפניך" נחשב גגמר התחנונים. אבל ראה בהערות שם, דאין ולא רפיא בידי, שאפ"ל שגם תיבות ה' צורי וגואלי" מכלל התחנונים, שכך דרך תחנונים לומר דברי שבח].

ומה שכתבנו שכ"ה גם באמר שם ה' - ה"ט שמעיקר הדין א"צ לסיים הפסוק אפילו אחרי שאמר שם ה', הן מצד ש"ש לבטלה (ראה חסל"א סרט"ו סק"י. חיי"א כלל ה ס"ב. שו"ת ציי"א ח"ב ס"מ. וכבר העירו שמש"כ בכוננת החי"א - צ"ע, ורצונו שם בחי"א כדברי החסל"א. וראה גם אצלנו בבירור הלכה

להתחיל ברכה אחרת שהסיח דעתו משאלת גשמים. ועצ"ע בדברי רעק"א שהתחלת קדושה ה"ז עקירה מחמת שהוא ברכה שלישית. ומוכח שבדברי חול בעלמא אי"ז עקירה. ונראה, שאם נפרש ביסוד הענין שבדברים שמחזירין אותו אי"ז סיום הברכה לגמרי מה"ט גופא, שמחמת החיוב לחזור עדיין לא סיים ברכתו, ורק כשהחליט שלא לחזור פקעה ברכתו, י"ל שבדברי חול עדיין לא החליט להמשיך בתפלה, ולא נעקרה ברכתו, ולא שגא משאר הפסק באמצע ברכה. ובסגנון אחר, שצ"ל ניכר שעקר לגמרי ואינו חוזר. [ולהעיר מס' טוב עין ניימאן (תרצ"ז) דיני תפלה פ"ז סנ"ב, בחי מהרא"י סקל"ה, שר"ל שבתבה אחת לא סגי, ורק במוזדים שהוא כבר מעין ברכה הבאה. אבל בהתחיל אתה קדוש אי"ז התחלה עד שיאמר ב' התיבות, עיי"ש בארוכה. (וראה שם במה שאינו דומה להתחיל ברכת חול ואמר רק תיבת אתה). ולכא' אין יפרנס להדעות שבברהמ"ז גם בתיבת ברוך לחוד חוזר. ויש לחלק, דהתם בתיבת ברוך ניכר שהתחיל ברכה חדשה. (ולא ס"ל שאפ"ל שה"ז כהתחיל ברכת אשר נתן, כדעת החי"א במשנ"ב סי' קפח סקכ"ג. ואפשר, דשאני ברכהמ"ז שכשהתחיל ברוך דעתו אברכה רביעית דרבנן וגרע טפי. ול' ראב"ה תענית סתתמ"ו שפתח בהטוב והמטיב דומה לעקר רגליו דהטוב ומטיב ביבנה תיקונו. וראה גם תוס' ברכות ל, ב ד"ה מסתברא. (אף שמצינו כי האי לישראל בכלל בהתחיל ברכה אחרת, ראה תוס' שם: עקר רגליו ופתח בברכה שלאחריו. (ובהגהות הב"ח הגי' וצ"ע בלשון התוס'). ובמהרש"א משמע שהפתיחה בברכה אחרת נקראת עקר רגליו. ולא דמי להתחיל תיבת אתה בערבית ומנחה של שבת וכוונתו אתפלה של חול, שאין הברכה נפסדת בשביל כוונה אחרת, שדברים שבלב אינם דברים - דשאני ברכת הטוהמ"ט שבכוונה להתחיל ברכה רביעית נסתלק מברהמ"ז, לפי שאין ברכה רביעית בכלל ברהמ"ז מצ"ע, וממילא הזכרתה היא שלא במקומה. אבל בנתכוון להתפלל תפלת חול, לא עקר דעתו מתפלת שבת, שהרי גם בשבת אפשר להתפלל וראוי להתפלל של חול. וילע"ע. (וראה בטוב עין שם שדייק מהלשון בשו"ע סי' קיד ס"ו ובשו"ע אדה"ז שם ס"ז "התחיל אתה קדוש". ור"ל דבתיבת אתה לחוד לא סגי, וחולק אמשנ"ב שם הנ"ל שבתביבת נקדש הו"ל עקירה. ואנא דיוקא לא חזינא, שהרי במג"א סי' קיז סק"ה ובשו"ע הרב שם סק"ה כתבו בלשון "תקע בשופר", וכ"ה במקורו בראב"ה תענית סתתמ"ו, וברא"ש תענית פ"א ס"א. ולסברתו תיסיגי בתיבת תקע לחוד, שהרי ניכר שהוא מענין ברכה

מילי איתמר, ובודאי שם תפלה עלה. ואדרבה, י"א שכיון שטעה הו"ל כאילו תפלתו מופסקת כבר מחמת שצריך לחזור לתקן תפלתו, ומותר גם לענות קדושה. (ובכ"מ הנדזו בזה. וראה קובץ כינוס תורה חו' כ' ע' קט ואילך בדעת אדה"ז בהנ"ל).

ומה שי"א דאמירת קדושה הו"ל כהסיח דעתו - לא מצינו כן בשום מקום, וכן לא אישתמיט בשום מקום לומר שאחרי עניית קדושה מותר לענות אמן על כל הברכות. ואדרבה, קי"ל דבהיסה"ד לא סגי וצ"ל גם אמירת פסוק יהיו לרצון. וראה באר יעקב קרויזר סק"ב סק"ג. לקט הקמח החדש שם סק"ט.

ומפורש מצינו בשו"ת הרשב"א ח"ז סת"ה בביאור ד"ז שברגיל לומר תחנונים עונה קדושה ועכ"ז דינו כאילו לא גמר תפלתו לגבי דין מי שטעה בתפלתו "התם הוא שהקלו דכיון שרגיל לומר תחנונים הרי הוא כמתפלל עדיין ואין צריך לתזור לראש אבל שניתן לתחנונים אלו דין חומר עיקר תפלה שלא להפסיק לקדיש ולמודים לא" - הרי לנו דלאו מילי סתריא ניהו (אף שברשב"א אינו מוכרח דקאי בחד גוונא, במי שטעה וגם ענה קדושה. וראה שו"ת שבה"ל ח"י סי"ז). ועוד ראינו, שאפי' בטעה ודינו לחזור לא אמרינן שהוא עדיין כעומד לפני המלך, ושאסור להפסיק.

ח. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

ט. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כ'רלח (לענין יעו"י). לא'רנו (לענין ש"צ שטעה במעריב).

י. ראה בהגהות רעק"א סת"רע"ו שנסתפק שמא יכול לברך גם ברכת ההדליק כ"ז שהנרות דולקות. וכ"כ בשו"ת בכורי שלמה או"ח לט. פמ"ג סרס"ג בא"א סק"א. ובראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי שנסתפק בדבר. וכבר קדמום בס' הפרדס לתל' הרשב"א. אבל רבו הדעות שלא יברך. וגם הפמ"ג סת"ר משנתו - ראה בסת"ב במ"ז סוסק"ג. סת"רע"א במ"ז סק"א. סת"רע"ו במ"ז סק"ב. וראה גם שו"ת גנזי יוסף סי' קכג מטעם דכבתה אין זקוק וכבר נעשית מצותו. וראה גם א"א מבוטשטאט סרס"ג ס"ה. בא"ח ש"א וישב ס"י. משנ"ב סת"רע"ו סק"ד. ול"ד לנר שבת שפסק אדה"ז בקו"א סרס"ג סק"ג, שאפשר לברך כ"ז שהנרות דולקות, דהתם המצוה בההנאה ותשמיש לאורה, יעו"ט.

יא. פמ"ג סי' תרעו במ"ז סק"ב. (אבל ראה שם

בענין מי ששכח ועה"נ בשוה"ג הא' להע' ד. ושו"נ), והן מצד כל פסוקא דל"פ משה (ראה בכל הנ"ל, ומשמע מחמת שכוונתו להשלים הפסוק, ואף גם בנדו"ד בפעם הב' ישרים. ואם נפשך לחלק - עוד טעמי אחריתי איכא לחלק, בסדליק ענינא וביחיד ובאקראי, ובפרט בתהלים (ראה כלבו הובא מג"א סת"ב סק"ח. מור וקציעה סנ"א. אבל ראה נשמ"א שם משה"ק. וגם לדבריו בנדו"ד ה"ז דרך בקשה ושאני, ועיקר הדין בקריה"ת), וכן כשיש סיבה וליכא למיטעי - ראה שו"ת שבט הקהתי ח"א סס"ח סק"ט, וכש"כ בנדו"ז שטעם גדול בדבר, והיכי דלא אפשר פסקינן - ראה שו"ת חלק"י או"ח סק"א).

ויש שהטעימו וכתבו שכל שלא סיים הפסוק ה"ז כאילו עומד עדיין במקום שהוא צריך לחזור. ולדעתנו בלאו האי טעמא, הכי הוא. ובמכש"כ מזה שלכמה דעות אסור לענות קדושה וחיוב לחזור לתקן תפלתו. ואף ההחולקים - יש לחלק טובא.

ז. בכ"מ נסתפקו אם לענות מאחר שעי"ז מופסקת תפלתו ויצטרך לחזור לראש. אבל בפשטות אין טעם שיצטרך לחזור לראש, דלא שנא מאמירת תחנונים שאין תפלתו מופסקת עי"ז. וכן נקטו כמה אחרונים - ראה א"א מבוטשטאט סת"ב ס"א (ונשמט בשו"ע מהדו"ח) שאף שנסתפק בדבר, לזה דעתו נוטה. וכן הביא בשו"ת מתת ידו ח"ב סט"ו בשם האור גדול ממינסק (אלא שחלק). וכ"כ ביריעות האהל על האהל מועד ח"א סא, א. שו"ת יגל יעקב או"ח סכ"ב. אג"מ ח"ג סנ"ו. הליכות שלמה תפלה פ"ח סל"ט. ועוד. [וכבר כתבו בשו"ת שו"מ קמא ח"ג סס"ט - קאי בע"א, במי שנוהג שאומר יהיו לרצון רק פ"א, ואמרו בכדי שיוכל לענות קדושה, וסברתו שגוף אמירת יהיו לרצון הוא כהיסה"ד. וראה כה"ח סי' קכב סקי"ג].

והסברא שהוא כאילו עומד במקום שהוא צריך לחזור, שכיון שדינו לחזור ה"ז עדיין כעומד לפני המלך (כ"מ שנקט בשו"ת מתת ידו שם. וראה עמק ברכה פומרניציק תפלה ס"א) - לא מצינו לזה מקור. ולדבריהם יצטרך להפסיק באמצע אלקי נצור ואסור לו לסיים פסוק וכו', ולא מצינו כן בשום מקום. (אבל ראה אפיקי מגינים סקי"ז בביאורים סק"ג). ואם נאמר שבטעה הוי כמאן דלא צלי (למאן דס"ל הכי), ונימא דמה"ט הו"ל כעומד במקום שהוא צריך לחזור (ראה שו"ת אר"צ ח"א סכ"ד ד"ה עוד יש) - פשוט דלאו לכל

נראה דס"ל שאמירת עה"נ שלא בזמנו אינו שקר (ואולי מיירי רק כשהקדים יום א', דשייך שפיר לומר "בזה"ז"), ועכ"ז נשאר בצ"ע אם מחזירין כשהחליף מפורים לחנוכה. וראה שו"ת שלמת חיים (מהדורת תשנ"ה) סי' שצא).

טז. ראה מקור חיים לחו"י סי' קה סק"א ד"ה כדי הילוך שנסתפק בדבר.

יז. ראה קצוה"ש סכ"ח סק"ב, ובהערות שבסוה"ס.

יח. כך נקטו רוה"פ וכ"ה הכרעה למעשה במג"א סי' תכב סק"ד. וכ"ה בלוח כולל חב"ד בדיני חול המועד סוכות. וקצות השלחן סי' מז ס"ה (לענין ברכת המזון ביו"ט שחוזר). וכ"ה בפשיטות בסידור תהילת ה' במקומו, והוא מהדה"ח. ולא הובא שם כלל מש"כ בנתיב החיים להעיר על הדה"ח. ודלא כמי שכתב שלדעת אדה"ז בס"י רסח ס"ט שגם בספק אם אמר יעלה ויבוא יש להסתפק אם צריך לחזור (ויתפלל בתורת נדבה ובשו"י"ט אינו חוזר). דהנה, בשו"ע אדה"ז סי' רסח ס"ט הביא מה שכתוב בכל בו סי' יא שאם הוא מסופק אם הזכיר של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. אבל שם גופא מחלק בין אם התפלל י"ח ברכות ומסופק אם הזכיר שבת שאין ספק שצריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם, למי שמסופק אם התפלל י"ח ברכות של חול או ז' ברכות של שבת שאז יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל. ולכן אין להביא רא' משם לנדוד"ד במי שמסופק אם אמר יעו"י שספק אם חוזר (כנ"ל), שאדרבה יש לומר שההרגל הוא שאין אומרים יעו"י בתפלת י"ח וחזקה מה שהוא למוד מזכיר. ואף שיש לפקפק בסברא זו כמ"ש המג"א בתחילת דבריו שם בשם הדרכי משה דלא אמרינן חזקה שאמר כמו שהוא רגיל אלא בדבר שנתרגל בו הרבה משא"כ ביעו"י דלעולם לא מצינו ל' יום שאינו מזכיר יעו"י לא מקרי הרגל, מ"מ למעשה המסקנא במג"א שם ושאר הפוסקים שחוזר שעינינו רואות שההרגל להתפלל בלא יעו"י. וכן האריך בשו"ת צ"צ או"ח סי' ג סק"ז לא רק מטעם שחזקה מה שהוא למוד מזכיר, אלא גם שמצד הספק גופא חוזר ומתפלל, עיין שם בארוכה.

וצל"ע על מש"כ בנתיב החיים על דה"ח שיתפלל בתורת נדבה, ולא הביא מקור לדבריו אף שסתימת רוה"פ שחוזר ומתפלל בתורת חובה. [וגם לדעת נתיב החיים פשוט שצריך להתנות שאם לא

סק"ד דלמ"ד שבאשתו מדלקת עליו אינו מברך על הרא"י הה"נ כאן. אבל בשו"ת רעק"א מהדו"ת תנינא קמותיב לה ומפרק לה, דשאני התם שיצא גם הברכה בהדלקתה). משנ"ב שם סק"ד. ועיי"ש בשעה"צ סק"ח. וכ"ה בכה"ח שם סקי"ח-יט. ודלא כישועו"י סתרנ"א סק"ו שאם לא בירך עובר לעשייתו שוב אינו מברך. וצ"ל שמה שהעתיק במשנ"ב משמו בסק"ב קאי רק לענין הברכה אחר שכבו הנרות ודלא כבישועו"י גופא, שהרי העתיק מפתחי עולם ושם לא הובא ד"ז. ובכ"מ שקו"ט בד' המשנ"ב והעלו באופנים שונים. ולדידי העיקר כנ"ל. ומש"כ בשו"ת בצה"ח ח"ד סנ"ז סקי"ע"פ הלבוש שאינו מברך אחר ההדלקה, אינו מוכרח, ובפשטות בלבוש קאי באופן שלא בירך כלל בליל ראשון.

בנוגע לברכת שהחיינו מצד עיצומו של יום, כגון שנזכר בליל שמיני אחר ההדלקה או כשנמצא במקום שאינו יכול להדליק כלל - הסכמת האחרונים שלא לברך. וראה הנסמן אצלנו בלוח לפורים. ויכול לפטור עצמו ע"י ברכת שהחיינו ע"י פרי או בגד חדש.

יב. ולא דמי להמדליק בביהכ"נ שאינו חוזר ומברך שהחיינו בביתו, דהתם בירך על פרסו"נ שבביהכ"נ, וכמשנ"ת לעיל במקומו בלוח בארוכה, משא"כ בנדוד"ד שברכתו אינה שייכת לשום הדלקה. והרי לדינא קייל"ן לעיקר שאין מברך שהחיינו על היום - כנ"ל פשוט, אף שראיתי לאחרים מצדדים לכאן ולכאן.

יג. אף שבס' הפרדס ברכת נ"ח כתב שחוזר ומברך. וכ"כ ראש יוסף שבת כג, א ד"ה נסתפקתי. אבל למעשה כבר ספיקות בדבר, משום ספק ברכות אינו מברך - ראה שו"ת מנח"י ח"ו סס"ד.

יד. ראה בארוכה בשו"ת באתרא דרב (פורים) ח"ג סי' ג.

טו. שאמירתו "בימי מרדכי וכו'" אינו בגדר שקר (ראה אג"ק חט"ע ז' ב, וכפס"ד קצוה"ש סכ"א בבדה"ש סק"ח וסק"ט בדעת אדה"ז (סי' קח סי"ח). ולהעיר ממג"א סתרצ"ג סק"א שאמירת על הנסים בשאר ימים, ה"ה כמאורע שלא בזמנו. וכ"ה בדה"ח סל"ג סק"צ שהוא שקר גמור. אבל ראה דמשק אליעזר לנדא סוסי' קח. ומ"מ, יש לחלק, שבשאר ימות השנה ל"ש לומר "עה"נ כו' שעשית כו' בזה"ז", משא"כ בחנוכה. ומש"א בימי מרדכי וכו' - הו"ע בפ"ע. אבל במקו"ח סי' קח סוס"ק יב

עניני. וראה בית הראה שם (ז, א ואילך). ערך השולחן טייב סי' קמד סק"ו). וראה פמ"ג סי' קמד בא"א סק"ט שנסתפק. וכתב שאפשר שהמג"א רמז לזה. (וצ"ע בכוננת רמיזתו. וראה ביאור בדא"פ בקובץ אותיות למשה חו' ג ע' תשעח). והב"ד במשנ"ב שם סק"ט. ובנדו"ד ה"ז בגדר חד פרשה כיון שהוא המשך אחד (וכן מוכרח בשו"ת הר"י). אבל, מקום אתנו לחלק שאי"ז רק בפרשה אחת ממש (כן יל"פ עכ"פ בדברי הפמ"ג). ובדוחק י"ל (בפ"י דברי הפמ"ג משא"כ בשו"ת הר"י ושאר הפוסקים שכתבו עד"ז), שכוונתו לקרוא אותה פרשה גופא ב"פ, שבכה"ג איכא פגמא שחזור וקורא עוה"פ מה שקרא ראשון (ראה שו"ת מהרשד"ם או"ח סי"ב. פר"ח או"ח סתכ"ה סק"ב. וראה נהר שלום שם סק"א שבכה"ג מאן דשמע אתמוהי קא מתמה שכבר שמע זה הדבר בס"ת ראשון). והעיקר בכ"ז, דכיון דפלוגתא דרבוותא הוא, שיש מתירין בחד פרשה בתרי ספרי ויש אוסרין, ואין הכרעה ברורה בדבר (וראה לדוד אמת ס"ה סמ"ט סק"ה. שלחן הקריאה (בהוצאה שני') סי"ב במסגה"ש סק"ע. כה"ח סי' קמג סקכ"ד. ועוד. וראה בקובץ הנ"ל בארוכה. ושם ע' תשפ הוכיח במישור מד' המרדכי מגילה שתשצ"ד בשם הראב"ה (והב"ד בשו"ת הצ"צ מהדו"ח או"ח סע"ו סק"ב) כדעת הר"י הלוי, ולאידך בראב"ה גופי' שתקנ"ג בסו"ד מוכח כד' הפר"ח) יש לסמוך להקל בספק פגמו של ראשון, בכדי שלא לגרום לודאי פגמו של שני. ועוד, והוא העיקר, שכ"ז רק לכתחילה, משא"כ היכא דאא"פ באו"א. ובסגנון אחר, דשאני הכא שעושה כן בכדי שלא לפגום בס"ת שני וכן שלא להוסיף על הקרואים. ועדיף לקרוא בס"ת ולחוש לפגמו של שני אף שמחמת זה קורא בחד פרשה בתרי ס"ת. ותו, שיש"ל דכו"ע מודו שבכה"ג אין לחוש לפגמו של ראשון, שיודעים ומכירים שקורא בשני מפני כבודו שלא להוציאו חנם. וראה עד"ז בברכ"י או"ח סי' קמד סק"ג. וכ"ה במקראי קודש יוטעס ש"ב סי"א ושם סקכ"ז (והב"ד בשלחן הקריאה (הוצאה שני') ס"ג ס"ג במסגה"ש סק"ד (ובטעות נדפס ע"ש סק"ב)) בנוגע לר"ח גרידא והוציאו ב' ס"ת בטעות שקורא תלתא גברי בראשון ורביעי קורא בשני. והה"נ בענינו. וראה שו"ת ויצבר יוסף שווארץ סוס"ל ז. ובגוף הענין, אף שבשו"ת שבה"ל ח"ו ספ"ו הדר הוא לכל חסידיו (במקצת עכ"פ) וכתב ליישב דברי הצור יעקב - לפענ"ד הצדיק הצדיק דמעיקרא,

הזכרתי יעו"י תהא לחובתי ואם הזכרתי תהא לנדבה]. ונפק"מ מזה, בשויו"ט שאין מתפללים נדבה, שבדאי צריך לחזור.

וראי' לזה, שהרי במג"א סי' תכב כנ"ל העלה שחזור ועכ"ז בסי' רסח הביא הספק שבכל בו. ועיין שם שציין גם למש"כ בסי' תכב. ויש מקום לפרש בדברי המג"א שמציין לדבריו בסי' תכב לומר שלמעשה גם בשבת חוזר. אבל בדעת אדה"ז א"א לומר כן, שהרי העלה הדבר בספק בסי' רסח. ע"כ צ"ל בדעת אדה"ז שיש לחלק בין ר"ח שפסק המג"א לדינה שחזור לדין שבת שנשאר בספק. גם בכל בו גופא מוכרח שיש חילוק בין שויו"ט לר"ח, שכתב שם בנוגע לשויו"ט שאין מקום לספק לפי שהוא ברכה בפנ"ע. ועיין בב"ח מה שפירש בדבריו. ואכמ"ע.

יט. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' ב'תשכד.

כ. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' י'תשל.

כא. ראה שו"ת באתרא דרב סי' כה'תתקסח וש"נ.

כב. ה"ז בגדר מזכיר מאורע שלא בזמנו שנחלקו הפוסקים. ולמעשה, גומר תפלתו ומתפלל תפלת נדבה. אבל בתפלת מוסף שאין מתפללים נדבה בהכרח שיגמור תפלתו. אמנם, בנזכר קודם חתימת הברכה ודאי יחזור לראש הברכה לאפוקי נפשי' מפלוגתא ושתהא תפלתו כהוגן אליבא דכו"ע. וגם באמר כבר שם השם - כיון שיש"א שמחזירין אותו, חותם למדני חוקיך.

כג. ראה אצלנו בשו"ת באתרא דרב סי' כג'שיב.

כד. ראה שו"ת שבה"ל ח"א סי' קצג משה"ק על שו"ת צור יעקב סי' קלז. ופשוט שבכה"ג אין לחוש משום אין גוללין בציבור, כשא"פ באו"א (אא"כ להסוברים שהאיסור לגלול בציבור חמירא מהוספה על הקרואים, ראה פקודת אלעזר או"ח ס"ג ד"ה ואין).

אמנם, צ"ב בדעת שבה"ל (וראה גם בקובץ קול התורה תשרי תשע"ט), שהרי בקורא תרי גברי בתרי ספרי באותה הפרשה (משא"כ בחד ענינא בשתי פרשיות דמותר) איכא למ"ד שיש לחוש משום פגמו של ראשון (כ"כ בשו"ת הר"י לבית הלוי ספ"ב. והו"ד בכנה"ג או"ח סי' קמד בהגה"ט סק"ד ובסתור"ט בהגה"ט סק"ב. ובפר"ח שם סק"ד חולק. והחרה החזיק אחריו בבית הראה למהר"ש פלורנטין הל' קריאת ס"ת (ו, א ואילך. ועיי"ש בפר"ח שהבין בדעת הר"י שצ"ל גם תרי

לגמרי, דקילא משאר קריאת המועדים מאיזה טעם שיהי' (ראה שו"ת גו"ר או"ח כלל א סל"ה. מהר"י אסאד או"ח סר"ג. שו"ת מהר"ם שיק או"ח סל"ד. שפ"א שבת כג, ב תוד"ה הדר).

ועוד בה שלישי, שסתימת כל הפוסקים שרק כשהתחיל בקריאת הרביעי קורא חמישי בשל חנוכה, ומשמע דבלא"ה אינו קורא בשל חנוכה. ועל ארבעה אשיבנו, שמה שחידש שם ליישב דעת הצור יעקב, שמותר לכתחילה לקרוא רביעי בשל ר"ח ועי"ז לגרום פגמו של שני בכדי שיוכל אח"כ לקרוא חמישי של חנוכה, ומדמה לה לשי' הרמב"ן (הובא בר"ן שבת נג, א - בדפי הרי"ף) באישתפיך חמימי שמותר למול ולהכניס א"ע לסכ"נ בכדי לדחות שבת - תמוה מאד, דל"ד כי עוכלא לדנא, ומהו ההיתר להיכנס לאיסור הוספה על הקרואים כשבקל יוכל לדחות של חנוכה (משא"כ במילה שמחוייב כעת למול, ואין למצוה אלא מקומה ושעתה). ועוד להעיר מדעת החת"ס בשו"ת אה"ע ס"א, דע"כ לא קאמר הרמב"ן הכי כ"א במילה, שספק אם יצטרך אח"כ לחמם מים משא"כ כשבודאי יגרום איסור.

וראה גם בשב"ל מועדים לחנוכה חי' סוגיות סי"ג בסו"ד מה שהוסיף הו"ע בתשו' הנ"ל דעתו למעשה.

כה. שהזכרת חנוכה ופורים אינה חובה כלל בברכת המזון.

כו. כבשח באמצע ברכת המזון שחוזר למקום שפסק. ועד"ז כתב בקצוה"ש סמ"ה סק"ה מטעם אחר, עיי"ש.

כז. ראה קצוה"ש סמ"ז סקי"ד. ונשאר בצ"ע. ולכא' מוכרח הוא לפמ"ש בהגה בשו"ע אדה"ז סי' קפח סי"ג. אבל פשוט שאינו חותם. ובקצוה"ש לא נחית לזה.

כח. ראה שו"ע אדה"ז סקפ"ח סי"ג-יד. סי' המנהגים ע' 60.

כט. וראה חשוקי חמד בכורות נ, א בארוכה.

ל. נתקשו רבים בכגון דא, דכיון שלכמה ראשונים יוצא יד"ח סעודת שבת וי"ט במיני תרגימא (וכ"כ מהרי"ל בהגה על שו"ע אדה"ז סי' קפח ס"י, בנוגע למיני לחמים שאין קובעים עליהם סעודה שאדה"ז חזר בו בסוף ימיו ולא הצריך לאכול כשיעור סעודה), וא"כ יצטרך לחזור ולברך גם במעין ג'. ולאידך, עפ"ז מקום לומר שלא

שדבריו הראשונים עיקר, חדא שלמעשה כבר נפסקה הלכה בשו"ע שאין משגיחין בחנוכה ואין לנו לזוז מהכרעת כל הפוסקים.

ועוד, שבלא"ה צ"ע לידי ולדכוותי מש"כ שם (ובארוכה בשו"ת שבה"ל ח"א סי' קצב) לתלות בשינויי גירסאות (במגילה כט, ב) אם "אין משגיחין בחנוכה כל עיקר" או "אין משגיחין בחנוכה ור"ח עיקר", וכאילו נחלקו בזה ראשונים (אבל ראה הגהות הב"ח שם), ושפס"ד השו"ע עולה יפה רק לדעת הרוקח סרכ"ו דיחידאה הוא - שנוסף על הדוחק וגודל התמ' שבדבר, העיקר (וראה בהבא לקמן גם שו"ת אהל יששכר סנ"א. וראה גם בקובץ קול תורה הנ"ל) שהלכה זו הובאה למעשה לא רק ברוקח (והו"ע כתב לפנ"ז כי האי לישראל "אין משגיחין בחנוכה תחילה אלא ר"ח עיקר") אלא גם מפי בית מדרשו של רש"י - למרות מה שפי' בגמרא שהכוונה שאין משגיחין לעשות עיקר - ובכל ספרי דבי רש"י - שו"ת רש"י סי' קכז. ס' הפרס סכ"ב (אף שהו"ע גרס בגמ' "ור"ח עיקר" - ראה שם סכ"ד. ומ"מ, כאן כתב שאין משגיחין כל עיקר. וצע"ג מש"כ בשו"ת שבה"ל שם שבהכרח דלא ס"ל להפרס כפס"ד הרוקח, שהרי כ"כ להדיא להלכה למעשה). סי' רש"י סשכ"ו. מחז"ו סר"מ, וכן בשבה"ל סי' קצ (למרות שגרס בגמ' "ור"ח עיקר". ואדרבה מינה הוכיח כן. ומכאן נדחה גם מש"כ שם בשו"ת שבה"ל בדעת הרי"ף והרא"ש והעיטור דגרסי "ור"ח עיקר") ובמהרי"ל ועוד. וכן מצינו בתוס' (מגילה כג, א ד"ה חד) שהביאו ממדרש ילמדנו דוקא (אבל ראה הגהות הב"ח שם. מסורת הש"ס שם. וכ"כ בספרו שאילת שלום שאילתא כו בסופו. וראה מהרש"א שם שעמד בזה. וראה שו"ת פרח שושן או"ח כלל א ס"ח. כנה"ג בהגה"ט סתרפ"ד סק"ה. ברכ"י שם סק"ג. הגהות רעק"א לשו"ע שם. שו"ת בית אפרים סי"ח. עטרת חכמים או"ח ס"י. שו"מ רביעה ח"ב סי' קיב. העמק שאלה לשאלות שם סקל"ג. וכ"כ בחידושי במרומי שדה מגילה כט, ב) שאין משגיחין כל עיקר, ומכאן שבש"ס שלנו ל"ג התוס' הכי, ואדרבה פי' להדיא (לקמן כט, ב - ד"ה והלכתא) שהכוונה בגמרא "לעשותו עיקר". ומ"מ אכתי ס"ל דהכי הלכתא שאין משגיחין כל עיקר, ובהכרח לומר, שלדעתם הכל בכלל (וכ"מ קצת בביהגר"א סתרפ"ד סק"ו. וכ"נ שהבין בשו"ת נוב"י מהדו"ת או"ח סי"א סד"ה הראשונה), שמכיון שאין קריאת חנוכה עיקר להקדימה לר"ח, מכאן גם שבמקום טעות נדחית

או"ח סרע"א למג"א סק"ט. שו"ת שו"מ חמישאה סי"ז. משנ"ב סרע"א סק"ב. ועוד. וצ"ל, דבכוונה לתפלה שגי, שסו"ס מתכוונים להזכיר שבת - ראה מחה"ש סרע"א סק"ב. ישועו"י שם סק"ב. שו"ת ר"י מסלוצק ס"ז. מהר"ם שיק מצוה לא. ועוד. ועוד איכא בגווה שי"א עיקר המצוה לקדש בשניהם בתפלה ועל הכוס - ראה בה"ג ריש הל' קידוש. פנ"ז צ"ח וראש יוסף ברכות לג, א. קצוה"ש סע"ט בבדה"ש סק"א]. ומצינו כה"ג במג"א סתרצ"ה סק"ט שבאכל סעודה אחת בפורים אינו חוזר בשכח להזכיר ועה"נ, לפי שכבר יצא יד"ח סעודת פורים. וכ"ה בט"ז סתרצ"ג סק"ב. ובאמת, בסעודת פורים חמיר טפי, שלפמ"ג סתרצ"ה במ"ז סק"א בעי כוונה זכר לנס. וגם בזה, ה"ז ע"ד היפוך כוונה, שעיקר הסעודה כדבעי הוא אח"כ אחרי מנחה. ונראה, דשאני פורים שאין כאן כוונה שלא לצאת לפי שרוצה לצאת גם בראשונה, שמצוה להרבות בסעודת פורים. אבל בסעודת שבת רצונו רק לקיים קידוש במקום סעודה, שבזה גם רביעית יין מועיל, ולא לשם מצות סעודת שבת.

עוד ראיתי למיסבר סברא, שלא יצא גדר סעודה ללא בשר, וממילא רק סעודת פת נחשבת כסעודת שבת (ראה פשט ועיון ברכות מט, ב). או כלך לדרך זה, שהכל כסעודה אחת דמיא (שו"ת תשוה"נ להנ"ל ח"ה סע"ט). ודבריהם מחודשים, ואין להם בית אב ומשענת חזקה בפוסקים. [ופשוט לדידי ולדכותי שגמר הסעודה לענין זה תלוי בברכה אחרונה או בשיעור עיכול כשכבר אינו יכול לברך, דאלת"ה, נימא שיצא ס"ג גם באמצע סעודה שני כשאוכל מיני תרגימא בסוף הסעודה].

ונ"ל בפשיטות בטעמא דמילתא שבאינו מתכוון לשם סעודה אינו חוזר, כיון דאי בעי לא אכיל כיסנין עתה, שהרי בדעתו לאכול פת אח"כ, והדר דינא כסעודת הרשות. משא"כ באין דעתו לאכול פת עוד, שמוכרח לאכול עתה. ואף שזה גופא תלוי ברצונו, אם יאכל פת אח"כ או לא, דנים רק על ההווה אם מוכרח באכילתו עתה או לא, דאלת"ה הרי גם כל עיקר המצוה תלוי בדעת האדם, שכשאני עונג עבורו פטור, וכן מותר להתענות תענית חלום בשבת (וראה שו"ע אדה"ז סתרצ"ה בקו"א סק"ה). ועכצ"ל, שכיון שעונג הוא לו, ורצונו ודעתו לאכול פת, אי"ז בגדר "אי בעי לא אכיל". אמנם, בחי' תלמיד הרשב"א פסחים קא, א, כתב שאף שא"צ לאכול סעודה ראשונה בלילה, כיון שעלתה לו לחובתו ונפטרה מחמתה חוזר. אבל אין לה"ר מזה, דהתם שאני שאכלה לחובתו.

יחזור בשכח יעו"י בסעודה שלאחר, לפי שכבר יצא סעודת יו"ט לפני"ז, וממילא לא עדיפא מס"ג בשבת שאינו חוזר. ושקו"ט בזה גם בכל שבת, בנוגע לקידושא רבה הנהוג אחרי מוסף שאוכלים מזונות לפני סעודת פת. [ומה שבפוסקים נזכר רק בס"ג שלא לחזור, דמיירי במי שכל אכילתו היא פת. ועוד, שבס"ג שאני, די"א דאי בעי לא אכיל אפילו מלחם שאין קובעים עליהן סעודה, וגם לא מעשה קדירה כ"א פירות וכיו"ב].

אבל בקצוה"ש סמ"ז בבדה"ש סק"ח כתב דהיינו רק בנתכוון לצאת בו יד"ח סעודה. וראה גם תורת חיים סופר סקפ"ח סק"ד. ברכת הבית שי"ז, כט. שלחן שלמה (להגרשז"א) סרפ"ט ס"א סק"ד.

איברא, דלכאו"ז צ"ע בדבר, דהא אנו קייל"ן שמצות אצ"כ בדרבנן (וממילא גם בלא ידע שהיום שבת או יו"ט או שאוכל פת יצא - ראה שו"ע אדה"ז סתע"ה סכ"ט). וגם למ"ד שמצ"כ בדרבנן, ובפרט במצות שמדברי קבלה, וכן למ"ד שעונג שבת עיקרו מה"ת (וכן שמחת יו"ט באכילת פת - ראה שו"ע אדה"ז ס' קפח שם), הרי יש בה הנאת הגוף, ובמצות התלויות באכילה יצא גם ללא כוונה. (וראה בית הלוי פ' תרומה ד"ה איתא במדרש. ושם כתב לחלק בין עונג שבת שכל שכוונתו לתענוג יצא, לשמחת יו"ט שלא יצא. אמנם לא נחית לדין מצ"כ, ומיירי רק מצד גוף הענין שאין כוונתו לשם מצוה. כן צ"ב במש"כ שבי"ט לא כתיב עונג. ואולי כוונתו רק בלישנא דקרא. אבל ראה שו"ת כת"ס או"ח סל"ט ד"ה וע"פ דברינו, שכתב שבאוכל בשבת לשם אכילה גסה לא יצא כלל. (וראה גם שם סוסי' קז. אבל התם מיירי לענין מצות אנשים מלומדה ולא מצד חובת המצוה. וראה גם שם סע"ח). וכ"כ בשו"ת פרי השדה ח"ב ס' ס' סק"ה ד"ה והנה. ולהעיר מערה"ש סרצ"א ס"ו). ויש שתירצו, שה"ז כהיפך כוונה, ומעשיו מוכיחים שאינו רוצה לצאת, שאינו לוקח לח"מ וכו' (אף שיש המהדרים גם בזה, כנ"ל). ועצ"ב להסוברים שבמצות שעיקרן התוצאה, גם בכוונה הפכית, יצא יד"ח - ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 203.

[ולהעיר מדוגמתו דקייל"ן שיצא יד"ח קידוש בתפלה אף שלא נתכוון לכך, ואדרבה דעתו ורצונו לקדש אח"כ על הכוס. ודלא כמאן דס"ל שאינו יוצא בתפלה לפי שמצ"כ, ובפרט שכל אדם דעתו לקיים המצוה כתקנת חז"ל על הכוס - ראה תוס"ש סרע"א סק"ג, הב"ד במנוה"ט שם בקנה"מ סק"א, ובהגהות רעק"א או"ח סרע"ג לט"ז סק"ב. שו"ת חת"ס או"ח סט"ו. שם סי"ז. סכ"א. הגהותיו לשו"ע

יחזור בס"ג, וטעמם שהי' בדעתו שלא לאכול פת ונתכוון לצאת בזה. (ראה שו"ת דברי דוד מילדולה ספ"ו, הב"ד בעיקרי הד"ט סי"ג סי"ד, ובבית מנוחה דיני סי"ג ס"ג, ובחסל"א סרצ"א סק"א. והובא לדינא בכה"ח סי' קפח סק"מ. אר"ח ספינקא שם סקי"א. תורת חיים סופר שם. ברכת הבית שם. קצוה"ש שם. ולהעיר, שבדברי דוד לא מיירי בפהב"כ דייקא). אבל בלא"ה נקטינן שכיון שבדעתו לאכול פת אח"כ חוזר בסעודת פת ולא בסעודת פהב"כ. (אבל ראה שיורי טהרה מע' ב סקנ"ב, ובספרו יוקח נא סתרצ"ג סק"ה שלא חילק בין נתכוון לסעודה או לא. וחולק על מח"ב הנ"ל. ואין דבריו מכריעים). ולכאוי' נפק"מ לפ"ז בשבעת ימי המשתה, דקיי"ל"ן שבס"ג א"צ פנים חדשות (אא"כ לאלו שהכריעו כהדעה שגם בס"ג א"צ פ"ח ואפ"י ללא דרשה. ואכ"מ), שאם אכלו בקידושא רבה אחרי התפלה נצריך פנים חדשות בסעודה שלאחמ"כ אח"כ כדן סי"ג (שהרי בטעם שאין מברכים ז"ב בס"ג ללא פ"ח, כיון שאינה עיקר כ"כ - שו"ת מהר"י ווייל סי' קטו. ב"י אה"ע סס"ב. אבל לפמש"כ בב"ח שם לפי שבס"ג אין דרך להרבות במנות, וכ"ה בט"ז שם סק"ה, ודאי אינה בגדר ס"ג). ומעולם לא שמענו שיזהרו בזה. ועכצ"ל כנ"ל, כיון שדעתם בעת הקידוש לאכול סעודת פת אח"כ.

לא. מג"א סר"ח, סקי"ז. משנ"ב שם סקנ"ח. כפה"ח שם סקס"ז. וראה בארוכה בבירור הלכה בענין השוכח ועל הניסים ס"ט.

לב. בשו"ע אדה"ז סי' קיט ס"ה: העונה בעת צרה ושומע תפלה. אבל נראה פשוט שהוא לפי הנוסח שבעננו חותמים רק "העונה בעת צרה". אבל לנוסח אדה"ז בסידור, כדעת הטושו"ע רס"י תקסו, שגם בעננו חותמים בהוספת "לעמו ישראל" (וראה בארוכה בענין זה ביוצבור יוסף בר ח"ג פ"ד) פשוט שכצ"ל גם בזה. ולית דין צריך בושש. ושו"ר שהעיר בזה על לוח כולל חב"ד בס' בצאתי לירושלים שלזינגר בחלק השו"ת ס"ד במכתב לכ"ק אד"ש. (והמענה אליו נדפס באג"ק ח"כ ע' רפג, ודן רק בפרטים אחרים שבמכתבו).

לג. שג"ז בכלל מעין חתימה סמוך לחתימה, שהרי אמר "כי אתה ה' העונה לעמו" שהוא מעין חתימה. ואף שאינו אותו הענין, עכ"פ ה"ז מעין ודומה לחתימה. וראי' פשוטה, מברכת הבינו לגי' רמב"ם ר"ף מחז"ו ועוד. וראה שו"ת אבני זכרון ח"ג סי"ז.

[ויש שכתבו להסתפק בד"ז מטעם אחר שכיון שנחלקו הדעות בגדר פהב"כ, שמא דינה כפת וחוזר (וכמובן, ד"ז שייך רק בדבר שהוא ספק לחם גמור). אבל אינו, שהרי לפ"ז מצריכים אנו שיחזור מעי"ג, וה"ז תרתי דסתרי לומר שדינו כפת, ושיחזור ויברך מעי"ג ולא ברהמ"ז. ורק בסעודה שלאחרי' בשכח להזכיר שייך לומר שמא יצא יד"ח בסעודה שלפני' מחמת הספק שדינה כפת ולא יחזור לברך. אמנם, באם הוא תוך שיעור עיכול לאכילת פהב"כ, י"ל שבלא"ה צריך לחזור, שהרי אנו קיי"ל"ן שלא יצא חובת ברהמ"ז בברכת מעי"ג (ואכ"מ), וממנ"פ אם אין דינה כפת לא קיים מצות סעודה (למ"ד שצ"ל פת דייקא), וחוזר מחמת סעודה זו, ואם דינה כפת עדיין מוטלת חובת ברהמ"ז עליו.

ועוד להעיר בגוף הענין, שבלא"ה מקום לומר שלא יחזור בשכח מעין המאורע בברכת מעי"ג, שהרי י"א שא"צ להזכיר מעין המאורע במעי"ג. אמנם, לאו כו"ע מודו בהכי. ובנתכוון לשם מצות סעודת שויו"ט נראה שלמסקנת אדה"ז צריך לחזור גם בברכת מעי"ג. וראה פמ"ג סי' קפח בא"א סק"ט. שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סי"ד. קצוה"ש [שם].

עוד יל"ע מטעם אחר, שבאינו אוכל בזמן הסעודה, תו אין דינה כס"ג (ראה מח"ב סרצ"א סק"ד. משנ"ב שם סק"ו. אבל ראה פמ"ג סי' קפח בא"א סקט"ו. משנ"ב שם סקכ"ו. ולכאוי' סותר ד"ע, ומזכה שטרא לבי תרי). איברא, הכא קיימינן באוכל אחר חצות, וה"ז זמן ס"ג.

והנה, למש"כ בלקו"ש חט"ז ע' 284 הע' 7, במנהג אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, שבאכילת מזונות אחרי קידושא רבה, אוכלים ס"ג לפני ס"ב (וכנראה לא ס"ל שהוא ע"פ מהר"ל הנ"ל בשם אדה"ז, חדא דהתם מיירי רק במיני לחמים שאין קב"ס, והמנהג גם לאכול מעשה קדרה וכיו"ב. ועוד, שלפ"ז נמצא שדוקא בס"ג הידר לאכול פת ולא בס"ב, וד"ז רחוק מהסבא. ובפרט, שהמנהג אצלנו בס"ג בטעימת איזה דבר ולא בפת), שוב אינו חוזר בשכח להזכיר כשאוכל פהב"כ שבקידוש לפי שדינה כס"ג. אלא שביו"ט ל"ש לומר כן שאין חובת ס"ג. (ובכלל, מקום לומר שמש"כ מהר"ל בשם אדה"ז קאי רק לענין עונג שבת ולא לענין שמחת יו"ט. אבל לא מסתבר לחלק בהכי. וסתימת דבריו דקאי על תרווייהו).

ולמעשה מצינו שכן הכרעת הפוסקים, שרק במי שלא הי' לו פת לס"ב ואכל פהב"כ כתבו שלא

מבוטשאטש הנ"ל - אינו, דהתם מיירי בחתם בשתיים).

אבל לכא' אינו, שהש"צ חותם כך על ברכה אחרת, ברכת עננו, וכאן איירינן מדין ברכת ש"ת, שלא מצינו מטבע כזה בש"ת. ובשגם, שגם הש"צ לא יצא אם חתם ש"ת בנוסח "העונה וכו'", כמשמעות המג"א הנ"ל (והרי הוכיח המג"א כן מזה שש"ת כולל גם מילי דתענית, ומינה איכא למישמע שבהיפך לא יצא. אבל יל"ד, שעיקר דבריו לגבי ברכת עננו ולא מחמת ברכת ש"ת. וראה הגהות לבו"ש שם. ולהעיר גם שכו"כ כתבו הפוסקים להשיג על המג"א, וכתבו שיחתום בש"ת לחוד לפי שגם למג"א יצא בדיעבד בכה"ג, ומשמע מדבריהם שבהעונה לחוד ודאי לא יצא. וכ"מ באפיקי מגינים סי' קיט סקי"ב. ומש"כ בסידור יעב"ץ לפני עננו שאם חתם באחת יצא, וקאי על הש"צ - יל"ד שכוונתו בחתם רק בש"ת ולא איפכא).

ובלא"ה, גוף הסברא צ"ב, שמה יועיל שהוא מטבע הברכה לש"צ, אבל ליחיד אינו ממטבע הברכה, ול"ד לפלוגתת הפר"ח וכו"ה"ג בטעה ביו"ט שחל בשבת והזכיר רק אחד מהן - שאמר מטבע הברכה ליום זה, אלא שלא הזכיר שבת, אבל הכא אי"ז מטבע ברכתו שמחוייב בכך.

וגם צ"ע, דמאי שיאטי' דדיני חתימה בשתיים לדין משנה ממטבע, שלא הרי זה כהרי זה, שבדיני חתימה בשתיים, "חדא מילתא" היינו שהענינים קרובים זל"ז (ראה ברכות מט, א ובראשונים, וראה מאירי שם לגבי ברכת הנפרע לעמו וכו' אחרי המגילה), וע"ד דין מעין חתימה סמוך לחתימה שהוא רק מעין ודוגמת החתימה, אבל בדין שינוי מטבע, גדר חדא מילתא (ראה ט"ז או"ח רס"י רצד) היינו שהוא אותו הענין ממש, ואפי' אם הוא מעין הענין לא די בכך.

ודוגמא לדבר: בחתימת מקדש השבת ביו"ט אף שיו"ט איקרי שבת. וכן גם בחתם מעין שלש על הגפן במקום על המח' דודאי לא מהני, אף שבחותם בשניהם אי"ז חתימה בשתיים (אבל התם ה"ט דארץ היא דמפקא מזון ופירות וכו'. ועכ"ז, פשוט שגם בחותם על הארץ לחוד לא יצא). וה"נ לא סגי במקדש ישראל לחוד, עכ"פ בקידוש (ראה מג"א סתפ"ז סוסק"ב), אף שאי"ז חתימה בשתיים דישראל הוא דקדשינהו לזמנים. וכן גם למש"כ הלבוש סי' קיד ס"ו בטעם שמהני להזכיר מוריד הגשם אחר מחי' המתים, שכחתימה אריכתא דמאי ואי"ז חתימה בשתיים דחדא מילתא היא -

וראה יתר על כן בשו"ת שו"מ מהדו"ק ח"ג סי' קע.

לד. וה"ט, לפי שינה ממטבע שטבעו חכמים, וכדמוכח בל' הרמ"א סתקס"ה ס"א. וקאי אנוסח חתימת הברכה (וכ"ה להדיא בלבוש ס"ב. וראה גם בביהגרא"א שם שהוכיח שהוא שינוי מטבע. ודלא כא"ז סק"ג וערוה"ש ס"ב שפי' בד' הרמ"א דקאי אגוף אמירת עננו ביחיד המתענה). ובחיי"א כלל קלב סי"ד שהחותמים בהעונה וכו' טועים טעות גדול. וכפ"ש בשו"ת מעט מים סע"ח, שאין העונה בעת צרה בכלל ש"ת, עיי"ש.

וכן נקטו גדולי ההוראה - ראה שו"ת משנה ח"א ספ"ח. הליכות שלמה פי"ג ס"ח. שמעתתא דמשה סתקס"ה ס"א. ובשם הגריש"א - שערי שמחה יזדי ס"א. ובשם הגר"ח - אשי ישראל פמ"ד ס"י. וראה גם מפי השמועה בחיזוק למשכני יעקב פי"ג ס"א. שו"ת שבה"ל ח"ח סי' קלב. רבבות אפרים ח"א סט"ז.

אבל בשו"ת עין אליעזר סמ"ט פסק שיצא, מתרי טעמי, חדא שסמך אמ"ד שגם המשנה ממטבע שטבעו יצא. ועוד שכתב דחדא מילתא היא, וה"ר ממש"כ המג"א סי' קיט סק"ז שש"צ ששכח לומר עננו אומרם בש"ת וחותם בשניהם. אלא, שאין רא' משם, דהתם טעמא מאי שש"ת כולל גם תפלת תענית (ע"פ פירש"י תענית יג, ב ד"ה בשומע), ויש בכלל מאתים מנה (וראה גם א"א מבוטשאטש או"ח סי' תקסו. ולפלא שלא הביא ד' המג"א. ועיקרי דבריו אינם מובנים שלא מצינו כה"ג בטושו"ע), ומה"ט אם חתם הש"צ בש"ת לחוד נמי יצא. אבל איפכא לא שמעינן, שאין בכלל מנה מאתים. וכע"ז כתב בשו"ת מעט מים שם. (ולהעיר שכמה פוסקים חלקו על המג"א. אבל אדה"ז פסק כוותי' שם ס"ה). והעיקר, שדברי הרמ"א ברור מללו שהוא בגדר שינוי מטבע.

ובאמת מצינו בס'י רבינו שלמה הנדמ"ח בשם הגאונים שגם היחיד חותם בשתיים. אבל בשו"ת מהר"ל החדשות סנה"ה לגבי אלו החותמים בשתיים ד"רובא דעלמא טועים", ושם שהחותמים בשתיים דס"ל דחד ענינא הוא. ואיך שיהי', אין רא' משם כנ"ל.

ובשו"ת יבי"א ח"ז סי"ג דרך אחרי ד' שו"ת עין אליעזר בסברות כעין הנ"ל, והוסיף להטעים שאי"ז שינוי לפי שכך מטבע חתימת הברכה לש"צ. וכסברתו כ"כ בשו"ת ר' עקיבה יוסף או"ח סי' קעט (ומש"כ המהדיר שם בשם א"א

דהיחיד, שלא רק שאינו חותם בנוסח ברכה, אלא שמעיקרא נתקן רק בדרך בקשה, וכשאר בקשות שכוללן בש"ת, ולא שחל על היחיד חובת ברכה, וחתימת הברכה היא ש"ת. או כלך לדרך זה, שבאמת ברכת ש"ת כוללת ב' ברכות וחתימת ש"ת מהני אתרווייהו, אבל חתימת העונה ה"ז ברכה אחרת לגמרי). וגם למ"ד שהיחיד יכול לקבוע ברכה בפ"ע בין גואל לרופא, שדחיה הראשונים (ראה רי"ו נ"ח ח"א), אבל אכתי מחוייב בתפלת העמידה ולומר ברכת ש"ת.

אמנם, מצינו בלקט יושר ע' 113 שהביא קס"ד לחתום רק בהעונה גם ליחיד. אבל גם הוא סיים אח"כ בנוסח דידן, ושכן עיקר. ועוד ועיקר, שאא"פ לסמוך ע"ז בהיפך מד' כל הפוסקים. ובכלל קשה לסמוך על לקט יושר להלכה למעשה, דלאו מר בר רב אשי חתים עלה, ואין למדין הלכה מפי מעשה (ובמכ"ש ממה שהנדזו בכ"מ מלסמוך לגמרי על מנהגי מהרי"ל, שנכתבו ע"י מי ששימשו וכו' - ראה הסכמת הגר"ח מוואלוזין למעשה רב. שו"ת חוט השני סל"א. ואכ"מ). וכן בשו"ת מהרש"ל סס"ד הביא שכ"ה בסידורים. אבל לא כתב לעשות כן. ואדרבה.

שבדאי לא מהני כשיחתום מוריד הגשם במקום מח' המתים. [ובאמת, גם בחתימת מנחם ירושלים בברכה שלישיית דברהמ"ז, דחדא מילתא היא עם בנין ירושלים, לא הביאו הפוסקים ד' הירושלמי ברכות פ"א ה"ו שיצא (וראה פני משה למהר"ם חביב ומגיד תעלומה לשם), וברמב"ם כתב בשינוי, שאומר "בונה ירושלים או מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים", וכבר העירו שגרס בירושלמי באו"א (ראה עלי תמר ירושלמי שם). וכמה מפרשים פי' בירו' שר"ל שלא הזכיר מלכות ב"ד, ולא ששינה המטבע, והיינו שגרסו כך בחתימת הברכה. ואיך שיהי', שאני התם שבאמת חדא מילתא היא, שנחתמת ירושלים היינו ביניה. ודוגמא קרובה לנדו"ד שמושיע ישראל ובונה ירושלים הוא בגדר חתימה בשתים - ראה ברכות שם. ובאמת, ברא"ש ברכות פ"ז סכ"ב כתב בשם יש מתרצים, שמנחם עמו ובונה ירושלים הוי חתימנה בשתים, ורק מנחם עמו בבנין ירושלים חדא מילתא. ובשם רבינו יונה שג"ז חתימה בשתים ורק מנחם ציון בבנין ירושלים חד היא. וראה בשו"ת שואל ונשאל ח"ה סי' קיד שיש שהקפידו דוקא מה"ט לחתום מנחם ציון בבנין ירושלים, ולא מנחם ציון ובונה ירושלים].

וכמה נתחבטו הפוסקים בחתם גאל ישראל במקום גואל ישראל, וכן להיפך, או מקדש ישראל והמועדים במקום והזמנים, ובר"ה מקדש ישראל והזמנים ולא יום הזכרון, ובר"ח מקדש ישראל והזמנים או יום הזכרון, וכן גם בהזכרת חגה"ס במקום שמע"צ, וכמה מהם החמירו טובא דלא יצא יד"ח, אף שבכולם ודאי חד ענינא הוא. (ול"ד לחתימת "שאותן לבדך ביראה נעבוד", שג"ז מטבע שטבעו, ויסודה בירו' יומא פ"ז ה"א, ונז' בכמה דוכתי. ובאמת בפאה"ש הל' א"י ס"ב סי"ז כתב גם בזה ששינה ממטבע שטבעו חכמים ולא יצא. וראה בית ישראל שם. וכן גם חתימת הפורס סוכת שלום בשבת, שג"ז מטבע שטבעו, וג"ז מירושלמי, הביאו הראב"ה סל"ג וסוסי קצו, והטור או"ח סרס"ז ועוד. וכל עיקרו תלוי במנהג, ולכן הטועה בזה יצא יד"ח).

ועוד זאת, דהכא גרע טפי, ולא יצא גם מטעם שאין ליחיד לקבוע ברכה לעצמו כמ"ש התוס' תענית יג, ב ד"ה אלא. ובאמת, ה"ט גופא שהיחיד אינו קובע ברכה לעצמו, לפי שמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכת ש"ת - ראה שו"ת בנימין זאב ח"ב סי' קפה.

(ומקום לומר יתירה מזו, בגדר תפלת ענוו